

היכל הזה

אסופה מיוחדת
מתוך אוצרות תורתו
והיכל קדשו של מרנא
החתם סופר
לחודשי השנה

גליון ז
חודש סיון תשפ"ו



מזהיכל קדשו

לקט נבחר מתוך ספרי
מרן זי"ע על פרשיות
השבוע ומועדי השנה

אלם ההיכל

עיונים הערות והארות
בדברי מרן זי"ע
על סדר הפרשיות ומועדים

היכל התשובה

תשובות ממרן זי"ע
עם עיונים והערות

מגנני ההיכל

אגרות קודש
וכתי ממרן זי"ע
בפרסום ראשון

היכל המנהג

הליכות ומנהגי מרן
החתם סופר ובית מדרשו
עם ביאורים והרחבות

היכלא דמלכא

מאמרים תורניים
במשנתו וקורות חייו
הקדושים של מרן זי"ע

היכל המועד

תורות עובדות
והליכות ממרן זי"ע
על עניני מועדי וזמני השנה

חודש סיון תשפ"ו

כחודש בחודש, שמחים אנו לשוב ולהביא בפני קהל קודש, יבול מבורר מתורת קדשו והליכותיו בקודש, של אביר הרועים מרנא ורבנא החתם סופר זיע"א.

וכאן המקום לחזור ולהזכיר לטובה את העומד בראש הפעולות העניפות, איש חי ורב פעלים, איש אשר רוח בו, שלבו הומה ועורג למאור דמותו וזיו תורתו של רבינו החתם סופר, ולבו נכון עמו לעשות ולעשות עד אין קץ למען הפצת המעיינות והנחלת מורשתו הק' לדור דורים. יהי רצון שפעולותיו העניפות יעמדו לימינו, וזכות רבינו תגן בעדו, ויראה בכל מעשי ידיו ובכל עסקיו סיעתא דשמיא והצלחה עד בלי די, אכ"ר.



אסופה זו מטרתה להנגיש לכל איש באשר הוא שם את הלימוד וההעמקה בתורת מרן החתם סופר, את ההתבוננות בהליכותיו וקורותיו, ויכלול לע"ע את המדורים דלהלן:

- ◆ **מדור מהיכל קדשו** - לקט מתוך תורתו של מרן בספריו על התורה ובדרשות בעניני פרשיות השבוע, בשים דגש על קטעים קלי ההבנה השווים לכל נפש.
 - ◆ **מדור אולם ההיכל** - הערות ועיונים בתורת מרן זי"ע על הפרשיות והמועדים מרשימות מבאר הסופר לעורר לב המעיין להגדיל תורה ולהאדירה.
 - ◆ **מדור 'היכל התשובה'** - תשובות ממרן זי"ע עם עיונים והערות, מתוך שיעורים ברבים ע"י הגאון רבי יודא ליכטער שליט"א ר"מ בשיבת 'מאור יצחק'.
 - ◆ **מדור מגזיני ההיכל** - אגרות קודש וכת"י ממרן זי"ע הרואים אור לראשונה.
 - ◆ **מדור היכל המנהג** - מנהגי מרן החתם סופר ובית מדרשו, מעשי ידיו של האי ספרא וסיפא הרה"ג ר' משה אלכסנדר זושא קינסטליכער זצ"ל, אשר השאיר חיבור זה ברכה באוצרות גזיו, ונדפס כעת ערוך ומסודר דבר נאה ומתוקן.
 - ◆ **מדור היכלא דמלכא** - מאמרי פליטת סופריהם מאת ספרא וסיפא גאון וחוקר הרה"ג רבי מנחם מאיר יאקאבאוויטש שליט"א על פרקים בקורות חייו הקדושים של מרן החתם סופר זיע"א על פי משנתו.
 - ◆ **מדור היכל המועד** - ארחות והליכות רבינו החתם סופר זיע"א על חג השבועות. מתוך סדרת ספרי "עבודת הסופר" - מתורתו משנתו ועבודתו של מרן החת"ס זיע"א, יום ביומו שבת בשבתו ומועד במועד. נערך ע"י מכון "אוצרות הסופר" שע"י ק"ק עץ חיים לונדון יצ"ו.
- יהי רצון שנזכה להמשיך בפעולות הקדש וכך נזכה להגשים ולמלאות ביתר שאת את משאלתו של מרן זי"ע אשר חתם בו את צוואתו הקדושה: שלא ייבש המעיין ולא יקצץ האילן פרי עץ חיים וקיים אמן.



יו"ל ע"י

"היכל חתם סופר"

להפצת מורשת מרן החתם סופר

אימייל: chasamsofer3@gmail.com

מזהיכל קדשו

לקט נבחר מתוך ספרי
מרן זי"ע על פרשיות
השבוע ומועדי השנה



היכל החתם סופר

הפעת מורשת החתם סופר

שרא יוש המעיין וליא יקנן הא"י

ציוני העמודים הם עפ"י המהדורה הישנה של ספרי רבינו, תשו"ח להרה"ג שליט"א על ליקוט האמרים במלאכת מחשבת, ותשו"ח למכון חתם סופר ירושלים על רשותם האדיבה להשתמש במהדורות החדשות שהוציאו ברוב פאר והדר.

יום טוב שבועות

שנה נפש המוזכר בספר יצירה (פ"ו מ"א), ועל כן בשבועות שמקודש הזמן אי אפשר להשלימו בזמן אחר שאיננו אותו הזמן, והזמן שעבר עבר ואי אפשר להחזירו לעולם. הבן זה וק"ל. [דרשות עמ' רצ]

רב יוסף שזכה לסיעתא דשמיא דאוקמי גירסא תלה זכותו בהוא יומא אך רבה יגיע כפו אוכל

רב יוסף ביומא דעצרתא עבדי ליה עגלא תלתא, אמר אלמלא האי יומא כמה יוסף איכא בשוקא (פסחים ס"ח ע"ב). יש לדקדק דנראה קצת דלא שמח אלא בגדולתו, ולא בשמחת תורה אשר בחר בנו מכל העמים. ונ"ל מרוב ענותנותו אמר הכי. דידוע ר' יוסף סיני ורבה עוקר הרים, ושלחו מתם הכל צריכין למרי חיטי, ואפ"ה לא קבל עליה רב יוסף ומלך רבה כמבואר שלהי הוריות (י"ד ע"א). ונראה דאמר ר' יוסף, רבה יגע ומצא, אבל אני מה אני, ואי משום מארי חיטי, איננו בפועל כפי וכחי, כי לאוקמי גירסא סיעתא משמיא (מגילה ר' ע"ב), ומשמיא זכו לי, ואי תימא היא גופיה ראיא ברורה לגדולתו כי משמיא רבו רבא יהבא ליה, אמר זה אינו ראיא שהרי הניח הקב"ה כל הגבוהים והשרה על סיני נמוך שבהרים (סוטה ה' ע"א), ומקום סנה חורב ושממה והריני כמוהו. ועל כן אמר אלמלא ההוא יומא שהניח הגבוהים והשרה על הנמוכים כמה יוסף איכא בשוקא, משא"כ רבה לאו בההוא יומא תליא כי יגיע כפו אוכל, יגעתי ומצאתי תאמין (מגילה שם). [דרשות עמ' רצב]

יום מתן תורה היינו כמו קודם החטא ויכולין להעלות הניצוצות אף ע"י מאכלי חלב דהוי בלא שחיטה

ואמרו בהקריבכם מנחה ח'דשה ל'יה' ב'שבועותיכם (במדבר כ"ח כ"ו). ר"ת חל"ב, רמז לאכול מאכלי חלב בשבועות, עיין רוקח. יראה, כי טוב לאכול בעלי חיים להעלות הניצוצות מחי למדבר, אך אי היה סגי באכילת חמאה וחלב מבלי להמית חי היה טוב [יותר], וכן היה אדם הראשון קודם החטא (כסנהדרין נ"ט ע"ב) – אך אחר כך לא היה נפש האדם חשוב כל כך שיהיה בכחו להעלות על ידי חלב אם לא ימיתנו דוקא ויוציא דמו בנפשו, אבל כל זמן שהחי חי איננו מועיל ההעלאה, ונהי אחר החטא לא היה ראוי להמית בעל חי, עכ"פ אחר המבול הותר לנח (בראשית ט' ג') - אמנם ביום מתן תורה שהיינו כמו קודם החטא, היה סגי בחלב בלי המית בעלי חי, והיו מעלין הניצוצות על ידי חלב. [דרשות עמ' רצא]

י"ט שבועות מקודש הזמן שבו ולכן אין בו תשלומין דומן שעבר א"א להחזירו לעולם

מה שלא נתבאר בהדיא בתורה תשלומין ל'שבועות, וגם אין תשלומיו קדושים כשאר תשלומים כמו שאיתא ריש חגיגה (ט' ע"א בתוד"ה תשלומין) דבעצרת לכולי עלמא הוה תשלומי דראשון כיון שהימים הם חול גמור. והטעם לזה, כי חג המצות נקרא החג על שם האכילה שהוא מצות, וסוכות נקרא על שם המקום ודירה שהוא סוכות, ואמנם שבועות נקרא על שם הזמן המקודש שבועות, ז' שבועות תספר (דברים ט"ז ט'), והוא ע"ד עולם

מי שהוא נקי כפים הקב"ה מגביה אותו אך הצדיקים ודורשי התורה יבא מלך הכבוד לשכון אתם

לכל אדם מישראל יש חלק בתורה וע"כ שמחת כל ישראל שווה בחג השבועות והוא הטעם למאכלי חלב ולהעמיד אילני סרק

אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי, ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ (שמות י"ט ד'). לא אאריך בדקדוקים. הגה פליגי חז"ל (סוטה ה' ע"א) אם אני אשכון את דכא או אתי דכא. ואלו ואלו דברי אלוקים חיים, כי הבינונים עליהם נאמר לה' הארץ ומלואה (תהלים כ"ד א'), מ"מ הקב"ה מגביה אותם ומקרבם אליו. אך הצדיקים גדולים ואנשי מעשה אשר להם נתנה ארץ, והארץ נתן לבני אדם (שם קט"ו ט"ז), אני אשכון את דכא, הקב"ה מניח פמליא של מעלה ושוכן למטה אצל עדתו הקדושה.

וזהו שאמר הכתוב לה' הארץ ומלואה אצל רוב העולם, ומי מהם יעלה אל הר ה' כי אותם צריכים הגבהה למעלה, ואמר מי שהוא נקי כפים ובר לבב - אך זה דור דורשיו עם ה' ודורשי תורה המבקשים פניך יעקב סלה, פירוש אותם דורשיו שכל מעשיהם לשם שמים, וסלה תמיד מבקשים פניך ורצונך, אותם לא יעלו אל ה' למקום קדשו בשמים ממעל, אלא שאו שערים ראשיכם ויבוא מלך הכבוד לשכון אצלם למטה אני אשכון את דכא.

וה"נ קאמר אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים בזכות האמונה שהאמנתם טרם קבלת התורה, ואביא אתכם אלי, אבל לא זכיתם שאני ארד אליכם ואשכון אצלכם. ועתה אם שמוע תשמעו בקולי לקבל התורה, אזי והייתם לי סגולה מכל העמים, ופירשו בו שישכון אצלם, ומסיים כי לי הארץ, פירוש אצל העמים לי הארץ ומלואה, אבל אתם סגולה שלי לכם ניתנה ארץ לבני אדם. [דרשות עמ' רצג]

ועשית חג שבועות וגו', ושמחת לפני ה' אלוקיך אתה ובנך וגו' במקום אשר יבחר ה' אלוקיך לשכן שמו שם, וזכרת כי עבד היית במצרים ושמרת ועשית את החקים האלה (דברים ט"ז י"ב). יש לפרש בהקדים מה שאמרו חז"ל (נדרים פ"א ע"א) דבר זה שא"ל לחכמה ונבואה על מה אבדה הארץ, ויאמר ה' על עונכם את תורתני אשר נתתי לפניכם (ירמי' ט' י"ב), מאי היא אמר רב יהודה אמר רב שלא ברכו בתורה תהלה. כי נ"ל הכוונה כי לא ניתנה התורה ליחידים כי אם לכללות ישראל, חלבנה בהדי בוסמין דוקא (ככריתות ו' ע"ב), באופן שיהיה לכל אדם מישראל חלקו בתורה, ואם הוא אינו בא, בא בנו או בן בנו ממשפחתו וירש אותה מורשה, כי הניצוץ שבתוכו אם אינו מבעיר עתה התלהבות התורה, עתיד הוא להבעיר אחר כמה דורות. וזהו ואני זאת בריתי וגו' לא ימוש מפך ומפי זרעך מעתה ועד עולם (ישעי' נ"ט כ"א), שלא יצויר שתהיה כתר התורה ניטל ממשפחה אחת מישראל מעתה ועד עולם ח"ו, ועל כן שמחת כל ישראל שוים בחג השבועות.

ומשום כן אוכלים מאכלי חלב (רמ"א א"ח סי' תצ"ד ס"ג) וסמכוה אקרא מ'נחה ח'דשה ל'ה' ב'שבועותיכם (במדבר כ"ח כ"ו) ר"ת מחל"ב, כי החלב היא אופן הברירה מהפרה אוכל מפסולת, אמנם אחרי שנחלבה הפרה והוציא החלב ממנה אזי אם נברור גם החלב בעצמה תחלק לג' מינים, השומן והוא החמאה החשוב שבה, והגותר יעשה ממנו חריצים וגבינות והוא הבינונית, והשלישית מי החלב שאינו שוה כלום. אמנם בלי ברירה אלא יניחה כמות שהיא מעורב, הרי שלשתן בצירופם טוב מאוד והיא

בַּחַר וּבִרְרָא אוֹתָנוּ כְּבוֹרֵר אוֹכֵל מִתּוֹךְ פְּסוּלָה, אֲמַנָּם אַחֵר אוֹתָהּ הִבְרִירָה נִתֵּן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ, לְשׁוֹן נִתְּנָה הוּא בְּלִי בְּרִירָה וּבְחִירָה אֵלָּא בְּמִתְּנָה אֲפִילוּ לְמִי שְׁאִינוּ רְאוּי כְּפִירוּשׁ רִש"י עַל וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה כִּכְלֹתָו (שְׁמוֹת ל"א י"ח).
[דְּרָשׁוֹת עַמ' רַפְח]

י"ט עֶצֶרֶת גְּדוֹל הֶרְבֵּה מִמַּעֲלֵת הַנְּבוּאָה

פְּסָחִים פָּרָק אֵלּוּ דְּבָרִים (ס"ח ע"ב), מִדְּ בְּרִיָּה דְּרַבִּינָא כּוֹלָה שְׁתָּא הוּא יִתִּיב בְּתַעֲנִיתָא לְבַר מַעֲצֵרְתָּא וְכו'. וּפִירוּשׁוֹ דִּהֵיִינוּ תַעֲנִית חֲלוּם לֹא הִיָּה מִתַּעֲנָה בְּעֵצֶרֶת. נ"ל הִטְעָם כְּמוֹ שֶׁכָּתְבוּ בְּשֵׁם תּוֹרַת חַיִּים (כ"ק נ"ה ע"א) דְּבִרְכַּת כְּהֵנִים שֶׁהוּא בַּחֲנִינָה נְבוּאָה מִבְּטָל הַחֲלוּם שֶׁהוּא רַק אֶחָד מִשְׁשִׁים בְּנְבוּאָה (בְּרִכּוֹת נ"ז ע"ב) וּמִתְּבַטֵּל בְּשִׁישִׁים, לִכֵּן אוֹמְרִים בּוּ רִיבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם אֲנִי שְׁלֹךְ (שֵׁם נ"ה ע"ב). וְהֵיִנוּ בְּיוֹם טוֹב עֶצֶרֶת שֶׁהוּא יוֹתֵר הֶרְבֵּה מִמַּעֲלֵת הַנְּבוּאָה בַּחֲנִינָה בְּעֵלָה דְּמִטְרוֹנִיתָא מֹשֶׁה אִישׁ אֱלֹקִים (וְהֵרָא ח"א כ"א ע"ב) כְּבִיכּוֹל, לִכֵּן אֵין צָרִיךְ לְהַתְעַנּוֹת תַּעֲנִית חֲלוּם. וְהֵיִינוּ דְּכָתִיב (דְּבָרִים י' כ"ב) ב'שִׁבְעִים נִפְשׁ יִרְדּוּ אִבּוֹתֶיךָ מִצְרִימָה, ר"ת נְבִיאִי"ם, כִּי הָיוּ רַק בְּבַחֲנִינָה נְבִיאִים וְלֹא יוֹתֵר [כְּדָכָתִיב] (דִּה"א ט"ז כ"ב) וּבְנְבִיאִי אֵל תִּרְעוּ. אֲמַנָּם וְעַתָּה עֲלִיתָ יוֹתֵר שְׁהָרִי שְׁמֶךָ יְהו' אֱלֹקֶיךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרֹב, ר"ת אִישׁ כִּלָּה, בְּעֵלָה דְּמִטְרוֹנִיתָא. וְהֵיִנוּ אֲשָׁכּוֹל שֶׁהִזְכִּירוּ חַז"ל סוֹף מַסַּכַּת סוּטָה.
[דְּרָשׁוֹת עַמ' רַפְט]

מִשְׁקָה חֲשׁוּבָה מְאֹד וְהִיא מַחִיָּה אָדָם וּבַהֲמָה בְּרֵאשִׁית הַוּוּיִיתָם. וְהֵיִנוּ עִם ה' אֱלֹהֵי נְבִרּוֹ מִפְּרוֹת הַבֶּשֶׁן אוֹמוֹת הָעוֹלָם כְּמוֹצִיא הַחֶלֶב מִדִּדֵּי הַפֶּרֶה, וְאֵם גַּם עֵתָה נְבִרּוֹר בַּחֶלֶב עֲצָמוֹ, וְיִהְיוּ בְּנֵי עֲלִיָּה בְּבַחֲנִינָה חֲמָאָה וְהַבִּינוּנִים בְּבַחֲנִינָה גְּבִינָה, וְיִשְׁאָרוּ שְׁאֵרֵי עֲמָא דְּאַרְעָא ח"ו כְּמִי חֶלֶב שְׁאֵין בָּהֶם צוֹרֵךְ, וְלֹא נִיחָא לְמַרְיָהּוּ לְמִימֵר הֵכִי, אֵלָּא יִשְׁאָרוּ בְּתַעֲרֻבְתָּם וְתַהִיָּה מִשְׁקָה הַמַּחִיָּה כָּל הָעוֹלָם שׁוֹה לְכָל.

וּמִשּׁוּם כֵּן נִתְּנָה הַתּוֹרָה בְּמַעֲמַד הַנִּבְחָר וְהַנִּפְלֵא הַזֶּה בְּתַחֲלַת צִאֲתֵינוּ מִעֲבֻדוֹת מִצְרַיִם וְלֹא הֵיִינוּ כְּדָאִים לָזֶה, לְהוֹרוֹת כִּי אֵין מַעֲצוֹר וְלֹא יִתִּיאֵשׁ אָדָם מִחֻלְקֵן בְּתוֹרָה אֲפִילוּ אִם יִהְיֶה בְּשִׁפְלֵי הַמַּדְרָגָה מ"מ כְּמוֹהוּ כְּמוֹ הַגְּדוֹל שְׁבַגְדוּלִים.

וּמִשּׁוּם הֵכִי נוֹהֲגִים לְהַעֲמִיד אֵילָנִי סָרֵק בְּבֵית הַכִּנְסַת (רמ"א שם), כִּי בְּשִׁבְעוֹת נִידוּנִים עַל פִּירוֹת הָאֵילָן (ר"ה ט"ז ע"א), כִּי אֵילָן גִּימָטְרִיא צ"א זִיווּג הוּי"ה אֲדֻנִּי ית"ש, אֲשֶׁר הַפִּירוֹת שֶׁל זֶה הַזִּיווּג הֵם עִם ה' אֱלֹהֵי וּמַעֲשֵׂיהֶם הַטּוֹבִים, וְאֵילָנִי סָרֵק הֵם בְּבַחֲנִינָה עֲמִי הָאָרֶץ וּמֵהֶם עוֹשִׂים מַסַּעַד בֵּית ה', לִיבְעֵי רַחֲמֵי אֲתַכְלִיא עַל עֲלִיא (חֻלִּין צ"ב ע"א), וְהֵם מַחֲזִיקֵי תּוֹרָה, וְעַתִּידִים אֵילָנִי סָרֵק שִׁיטְעֲנוּ פִירוֹת כְּמוֹ שִׁילְפִינֵן מִקְרָא (יִחְזָקָל ל"ו ח') וְאַתֶּם הָרִי יִשְׂרָאֵל עֲנִפִּיכֶם תִּתְּנוּ וּפְרִיכֶם תִּשְׁאוּ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל (כְּתוּבוֹת ק"ב ע"ב).

וְזֶהוּ בְּעֲצָמוֹ פִּירוּשׁ נּוֹסֵחַ בְּרִכַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר בַּחַר בְּנוֹ מִכָּל הָעַמִּים, ר"ל כִּי מִן הָעַמִּים



מגילת רות

רות שהניחה חבל בטוחים אנו שלא תעשוב
שום מצוה עבור שום דבר מהעוה"ז וע"כ
משכורתה שלימה

רות אשר עזבה עמה ומולדתה כדי לעבוד את ה'
יצא ממנה דוד שזימר להקב"ה שיר אפי' בשעת צרה

ישלם ה' פעלך ותהי משכורתך שלימה מעם
ה' אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בָּאת לְחַסּוֹת
תחת כנפיו. יש לדקדק מה לשון משכורתך
שלימה, וכי יש שכר שאינו שלם. וי"ל על פי
שאמר מ"ו הגאון החסיד בעל הפלאה ה'
ישמרהו ויחיהו, כי לשון על מנת לקבל פרס
(אבות פ"א מ"ג) יצדק כך, דהנה כל חפצים לא
ישוו בשכר מצוה אחת, אלא שלפעמים אדם
קובע לו שכרו, על דרך משל הרגיל במצוה
ופעם אחת מניחה מלעשות מפני הפסד ממון
מה, הנה גילה דעתו שלא עלתה שווי המצוה
בעיניו אלא בכך וכך ולא יותר, שאילולי כן
לא היה מניחה מפני הפסד הסך ההוא, הרי
קבע לו שכר כל אותן שכבר עשה בשכר הסך
ההוא, והרי זה פרס לשון חלק ומחצה ממה
שהיה ראוי לו, כי אילו לא סיכל לקבוע לו
שכרו היו כל חפצי העולם הזה אינם כדאים
נגד שכר אחד ממצותיו גם כי בכולם - עד כאן
דברי מורי הגאון נ"י ודפח"ח.

והנה רות שהניחה מולדתה ובית אבותיה
והלכה אל עם אשר לא ידעה היא
ואבותיה ונפלה עליהם בעניותה, והיא היתה
בת מלך, הרי בטוחים אנו שלא תעזוב שום
מצוה עבור שום דבר מהעולם הזה ולא תקבל
שכרה בפרס, על כן אמר ותהי משכורתך
שלימה דייקא ולא בפרס. [דרשות עמ' שא]

במסכת ברכות (ד' ע"ב) מאי רות, אמר רבי
יוחנן שזכתה ויצא ממנה דוד
שריוהו להקב"ה בשירות ותשבחות. נ"ל
דקשיא ליה כיון דכל המגילה נכתבה משום
יחוס דוד המלך ע"ה (שרש ישי בהקדמה, בשם
הקדמת מדרש לקח טוב רות), הו"ל לקרותה מגילת
דוד ולא על הגיורת מגילת רות. ותירץ היינו
כאילו אתה אומר מגילת דוד, כי רות ר"ל רינת
שריוה להקב"ה בשירות ותשבחות.

ורצה לרמוז לנו בזה דכתיב (דברים כ"ח מ"ז-מ"ח)
תחת אשר לא עבדת את ה' אֱלֹקֶיךָ
בשמחה ובטוב לבב מרוב כל ועבדת את
אויביך ברעב ובצמא ובעירום ובחוסר כל,
ופירשו בו שהיה לך לעבדו בשמחה יותר
מאילו היה לך רוב כל. ועל זה עבר אלימלך
שיצא מארץ הקדושה אל ארץ מואב ולא רצה
לקבל עבודת ה' בקדושה יותר מרוב כל, על
כן נתקיים בו כל המבטל מעושר סופו לבטל
מעוני (אבות פ"ד מ"ט) ברעב וצמא ועירום וחוסר
כל - וההיפך רות עזבה עמה ומולדתה לעבוד
ה' בארץ הקדש, יצא ממנה דוד שריוהו
להקב"ה בשירות ותשבחות בעת צער, בברחו
מפני אבשלום בנו (תהלים ג' א'), בברחו מפני
שאול במערה (שם נ"ז א'), יענף ה' ביום צרה
(שם כ' ב'), בשנותו את טעמו לפני אבימלך (שם
ל"ד א'), על הכל שיר ותשבחות וסופו קיים
התורה מעושר, על כן נקראת המגילה רות.
(משנת תקצ"ו לפ"ק). [דרשות עמ' רצה]



פרשת נשא

הלכות (חשבון הנפש פ"ג ד"ה והשבעה ועשרים).
(תקפ"ו) (חת"ס עמ' יח)

כשישראל סובלים הגלות בטוב ומקבלים באהבה
זוכים לנשיאות ראש

כשיש שלום בישראל נחשב אף עבודת הגלות
כריח נוחח לה' ע"ד ונוגשי...

זאת עבדת משפחת הגרשני לעבד ולמשא וגו':
ואת כל אשר יעשה להם ועבדו: על פי אהרן
ובניו תהיה כל עבדת בני הגרשני לכל משאם
ולכל עבדתם ופקדתם עליהם במשמרת את כל
משאם. (ד כד-כו)

י"ל על דרך מוסר, כי כבר אמרתי במקום אחר
(דרושים ואגרות עמ' נו) כי ג' אלו בני לוי
מרמזים על הגולה גרשון קהת ומררי, והיה שם
דברינו כי גרשון הוא מלשון גר, כי גר הייתי
בארץ נכריה (שמות ב כב), ועל זה הרמז אמר
קרא זאת עבדת משפחת בני הגרשני לעבוד
ולמשא, כי העבודה עבודת ה', ומשא מלך
ושרים שניהם לצדקה יחשבו להם (כבבא בתרא
ט ע"א), וזהו לעבוד ולמשא, ועל זה אמר עוד
ואת כל אשר יעשה להם ועבדו, פירוש כל
אשר יעשו להם מהמלכיות ועבדו, יחשב להם
כריח נוחח על דרך ונוגשיך צדקה (ישעיה ס יז),
אך כל זה אם שלום ביניהם, כי כן מדרך הגרים
להיות ביניהם שלום (כפסחים ק"ג ע"ב), והרמז עת
מלחמה ועת שלום (קהלת ג ח), אם תוסיף על
מספר מל"חמ"ה מספר גר"ם יעלה למספר
שצ"ם, לומר כי מטבע הגרים להיות ביניהם
שלום אפילו אם לא היה ביניהם שלום בארץ
מולדתם, ואם כן כשח"ו לא יסבלו הגלות
בטוב ויתקוטטו זה עם זה הפך הגרים, אם כן

נשא את ראש בני גרשון גם הם לבית אבתם
למשפחתם. (ד כב)

ולעיל (פסוק ב) בבני קהת כתיב בהיפך
למשפחתם לבית אבתם. הנה שלשה
בני לוי מרמזים קהת כשישראל מקובצים
בארצם לשון ולו יקחת עמים (בראשית מט י'),
וגרשון מגורשים מנחת ה', ומררי אותן
הסובלים מרעין וחבלין ר"ל.

והנה כשישראל בארץ הקדושה נשמותיהם
מדובקים באבותינו הקדושים ואחר כך
בארץ הקדושה כדכתיב (ויקרא כו מב) וזכרתי
את בריתי יעקב וגו' והארץ אזכור לבסוף,
והנה בית אבותם היינו ארץ ישראל כפירוש
רש"י על פסוק (שיר השירים ג ד) בית אמי חדר
הורתי, על כן נשא את ראש בני קהת שיהיה
נשיאות ראש ודביקות לבני קהת במשפחותם
אברהם יצחק ויעקב ובית אבותם היא ארץ
הקדושה - ושוב אמר נשא את ראש בני
גרשון המגורשים מארץ הקדושה מכל מקום
אין הפסד בזה וינשאו ראשם וידובקו בנשמת
אבותיהם גם הם, אך בתחילה יכוונו מחשבותם
ולבותם לבית אבתם ארץ ישראל ואחר כך
למשפחתם, ואמנם כל זה אותם שסובלים
הגלות בסבל טוב ואינם מתמרמרים ומקבלים
באהבה אותם יש להם נשיאות ראש, אך בני
מררי המתמרמרים ואין להם סבל טוב,
למשפחתם לבית אבתם תפקד אתם (פסוק
ט) בלי נשיאות ראש כמו שכתב בחובות

בפסח נמצאים במדרגת בכור בהמה ובשבעות
דקרבנו לפני ה' סיני ובכלל א...

וְהָבִיִּא הָאִישׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וּגּוֹ' קָמַח שְׁעָרִים וּגּוֹ'.

(ה טו)

פירש רש"י היא עשתה מעשה בהמה שמאכלה
שעורים. נראה משום הכי בפסח מקריבין
עומר בכורי שעורים (מנחות פד ע"א) ובשבעות
בכורי חטים (כשמות לד כב). דביציאת מצרים
בפסח יצאנו מטומאה ונכנסנו בכלל בכורי
ישראל, אבל רק כבכור בהמה, דלכלל אדם לא
באנו עד קרבנו לפני ה' סיני בשבעות. לכן
בפסח מקריבים בכורים ממאכל בהמה
ובשבעות ממאכל אדם חטים. (תקפ"ט)
[חת"ס עמ' כב]

כל ברכות עה"ז אינם אלא קללה נמרצת ואך ורק
ע"י עבודת ה' ותורתו יתקיימו לברכה

כֹּה תִּבְרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּגּוֹ': יִבְרְכֶךָ וּגּוֹ': וְשָׂמוּ
אֶת שְׁמֵי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֵנִי אֲבָרְכֶם. (ו כג-כד, כז)
הנה ברכת כהנים הוא כלול מכל טוב העולם
הזה, יברכך בעושר וממון המשומר מכל
פגע (במדבר רבה יא ה), ויען רוב העשירים
מעויינים משכניהם, על כן אמר ויחונך,
שיאשרו אותך וישמחו בעושרך וכבודך, ויען
בכל זאת רוב בני אדם אינם מסתפקים במה
שיש להם, ורבות מחשבות ורעיונות על
משכבן סליקו, ויפן כה וכה להרבות עושר
וכבוד וכל ימיו מכאובים, על כן וישם לך
שָׁלוֹם, בעצמך ומחשבתך שתהיה שבע רצון.
הנה אין אחרי ברכות האלה כלום בעולם הזה,
והוא קללה נמרצה המדומה ברכה, כי האדם
הלז כשיבלה ימיו כך סוף סוף ימאס בחייו,
ומה לו בכל זה ישכים ויאכל ויתכבד ויתייפה
לפני בני אדם, ולא נברא לילה אלא לשינה,
ומחר יהיה כיום הזה, וכן לעולם, ואם יגדל
גם בניו ויראה שיניח יתרו לעולליו, הלא יזכור

לעומת זה גם משאם לא יחשב לעבודה להם,
וזהו על פי אהרן ובניו שהוא רודף שלום
תהיה כל עבודת בני הגרשני לכל משאם,
ומסיים ופקדתם עליהם במשמרת את כל
משאם, פירוש שיעשה להם הקב"ה משמרת
למשאם על דרך ורווח תשימו בין עדר ובין
עדר (בראשית לב יז). (תק"ס) [חת"ס עמ' כ]

צריך האדם להזהר אפי' בעבירה קלה בין אדם
לחברו שיוכל לגרום חילול ה' שאין לו תקנה

אִישׁ אִו אִשָּׁה כִּי יַעֲשׂוּ מִכָּל חַטָּאת הָאֵדָם לְמַעַל
מַעַל בַּה' וְאִשְׁמָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא: וְהִתְנִידוּ אֶת
חַטָּאתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ וְהָשִׁיב אֶת אֲשָׁמוֹ בְּרֹאשׁוֹ.

(ה ו-ז)

פירוש הוא על דרך דאמרו חז"ל (יומא פו
ע"א) כי חילול ה' אין כח בתשובה
לכפר כי אם מיתה ממרקת ר"ל, ואמרו נמי
היכי דמי חילול ה', כגון אנא דשקילנא
בשרא ולא יחיבנא דמי לאלתר, נמצא זה
עושה עבירה קלה בין אדם לחברו, אמנם
גורם על ידי זה חילול ה' שזה האחר מחלל
ה' ר"ל, והקולר תלוי בצווארו. ומשום הכי
אמר פה איש או אשה כי יעשו מכל חטאת
האדם למעול מעל בה', פירוש שיעשו רק
חטאת האדם לחברו, אמנם יגרום על ידי
זה למעול מעל בה' שהעשוק ימעול בה'
ויחלל שמו יתברך, ונכון יותר לפי מה
שכתבו חז"ל (בבא קמא קט ע"א) דמיירי בגזל
הגר, ודרכו של גר לומר עם ה' אלו והמה
רמוני וכיוצא בזה, על כן ואשמה הנפש
ההיא, וכל כך יגדל אשמתו שאפילו אם
יתוודה חטאתו אשר חטא עליה דהיינו
תשובה, מכל מקום והשיב אשמו בראשו
כמו דמו בראשו (יהושע ב יט) שימות ומיתה
יכפר ר"ל. (תק"ס)

משליך יהבו על ה', ורק כאשר הוא טוב בעיני ה' יעשה, וכיון שהוא פחות בעיני עצמו גם השי"ת אינו מדקדק עמו, וכמו שדרשו (שיר השירים רבה ח ח) על אחות לנו קטנה, מה קטן אין מדקדקין על מעשיו. והיינו דקאמר שעל שהם מדקדקין לברך ה' אפילו על כזית שהוא דבר מועט, ומכיר ה' ומכיר עצמו וחולשתו, לכך ה' נושא פנים.

ובזה יש להסביר למה כתיב בשבועת שוא (שמות כ ז) **לֹא יִנְקָה**, דהנה הכרח הנ"ל הוא אם הוא נזהר להוציא שם שמים לבטלה, ועל כן כיון שמברך על כרוך משמח במעט, אבל אם אינו מדקדק ומוציא שם שמים לבטלה אינו מוכרח מברכתו שהוא מקבל באהבה, וממילא אין הקב"ה יכול לישא פניו, ולכך כתיב (שם) **לֹא יִנְקָה**.

והנה בסוף ברכת כהנים מסיים ושמך את שמי **עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֵנִי אֲבִרְכֶם** (להלן פסוק כז). ויש לפרש ברכת כהנים הוא עניני עולם הזה, וכבר ביארו המפרשים למה ביאר שכן עולם הזה. והרמב"ן (ויקרא כו יא) כתב דזה יותר פלא שעניני הטבע משועבדים לתורה ולמצותו, שאם בחוקות ה' ילכו ונתתי גשמיכם ואינך, אבל שכן עולם הבא הנצחי יותר מובן (רמב"ן שם יח כט). ובאמת איתא ברמב"ם הלכות תשובה (פ"ט ה"א) אין זה שכן טובת העולם הזה, אלא הכנה וסיוע שאם יעבדו את ה' מעוני יסייע ה' שיהיו יכולין לעבוד ה' בהרוחה ויסייעו להם גם עניני עולם הזה. ובזה מובן שבפרשת נשא ראה אמר (דברים יא כז-כח) **אֵת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ וְאֶת הַקְּלָלָה אֲמַר אִם לֹא תִשְׁמְעוּ**, דביאר דהברכה יהיה מועלת ותכלית ההוא **אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ**, מה שאין כן הקללה היא לעונש. ולכך היתה ברכת כהנים גם כן בברכת עניני עולם הזה, ולכך היא בהגבהת עשר אצבעות למעלה, דהיינו השפיע, אבל עיקר השכר עין לא ראתה. ולשון **את**

ומה בסופם של אלו יהיו כמוני, ובמותם יניחו גם יתרם לעולליהם שיהיו סופם כמותם, ומה תכלית וקץ לדברי רוח הללו, הלא טוב ממנו הנפל אשר לא ראה אור (כקהלת ו ג). אך באמונת אומן כי יש תכלית האמת אשר כל הנזכר הוא הכנה לזה האושר ולזה הנועם, ואי אפשר להשיג אלא ע"י עבודת ה' ותורתו ובעזרתו לבדו ואין אדם שולט שם, ולזה אני מגדל בנים ובני בנים ישבו עולם לפני האלוקים, ועל זה מתפללים וחיי עולם נטע בתוכנו הוא יפתח לבנו בתורתו, למען לא ניגע לריק בחיי העולם אשר נטע בתוכנו, ולא נלד בנים ובני בנים לבהלה ח"ו.

על כן אמר להכהנים מורי התורה כה תברכו אתם בברכה משולשת בברכת חיי העולם, אך עדיין אינם ברכות, אלא ושמך את שמי **עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל**, ללמד דעת ודרך תבונות יודיעם, ואז **וְאֵנִי אֲבִרְכֶם** ממקור הברכות העליונות ישבו עולם לפני האלוקים. [תורת משה עמ' לב]

האדם המקבל הכל באהבה ופחות בעיני עצמו זוכה לנשיאות פנים שלא ידקדקו עמו

יִשָּׂא ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ. (ו כו)

אֵתָא בברכות דף כ' (ע"ב) אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבונו של עולם מדוע אתה נושא פנים לישראל, אמר להם וכי לא אשא פנים לישראל שכתבתי להם בתורה (דברים ח י) ואכלת ושבעת וברכת, והם מדקדקים על עצמם עד כזית ועד כביצה. ונראה לבאר האדם המקבל הכל באהבה הוא אות וסימן שמכיר כי טוב ה', וכל מה דעביר לטב עביר, וגם הרע יש לו תכלית טוב, וגם זה הוא אות דמכיר את עצמו דבוראי הוא חוטא וזה לו לכפרה, או לכל הפחות מכיר עצמו שהוא קל לחטוא ואם יהיה לו טוב מרובה אפשר שיחטא, ולכך הוא

לקט נבחר מתוך ספרי מרן זי"ע – פרשת בהעלותך ♦ מזהיכל קדשו

מצינו שדרשו רז"ל (פסחים כב ע"ב) על הטפל, וזה שאמר ושמו 'את' שמי, דהיינו הטפל לשמי ישימו הם, אבל הברכות אמיתיות אני אברכם. [תורת משה עמ' לב]

ביום המשח אע"פ שלא הקריבו מכיון שנתנו לכם להקריב חשיב לפני המקום כאילו הקריבו

זאת חנכת המזבח ביום המושח אתו מואת נשיאי

ישאל קצרת כסף שמים עשרה. (ז פד) לומר שביום המשח אף על פי שלא הקריבו ביום זה, מכל מקום יען נתנו לבבם להקריב כל אחד ביומו הוה ליה כאילו הקריבו כל שנים עשר ביום אחד. ומזה למד המלאך לומר לדניאל (דניאל י יב) מיום אשר נתת את לבך להבין ולהתענות לפני (ה') אלוקיך נשמעו דבריך. [תורת משה עמ' לד]

פרשת בהעלותך

לדמות בעיניו כאילו בעל השמועה עומד כנגדו מסוגל מאוד להמשיך עליו מאור תורתו

בהעלותך את הנרות אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות: ויעש בן אהרן אל מול פני המנורה העלה נרותיה. (ח ב-ג)

י"ל על דרך רמז, דאיתא בירושלמי דשקלים (סוף פ"ב) האומר שמועה בשם אומרה יהיה דומה בעיניו כאילו בעל השמועה עומד לנגדו שנאמר (תהלים לט ז) אך בצלם יתהלך איש עיי"ש, והוא מסוגל מאוד להמשיך על עצמו מאור אותו התלמיד חכם שזכה לחדש אותה השמועה. וידוע כי ז' ספרי תורה יש (שבת קטז ע"א) והם ז' קני מנורה, ואמר הרוצה להעלות הנרות, אל מול פני המנורה יעלה שבעה נרותיה, ר"ל מול פני המנורה מול פני התלמיד חכם בעל השמועה שידמה צורתו לפניו כאילו עומד לנגדו. ואמר ויעש בן אהרן ופירש רש"י להגיד שבחו שלא שינה, ר"ל אע"פ שהיה אחיו הגדול של משה רבינו ע"ה מכל מקום היה מראה כאלו משה רבינו ע"ה עומד לפניו בכל דיבור ואמרו בשמו וק"ל. (תקס"ב)

שבחו של אהרן אף שיכול פעם אחת להקטיר קטורת ולזכות בעשירות ואפ"ה לא שינה מן המערה לזכות להכמת התורה

וזה מעשה המנורה מקשה זהב עד ירכה עד פרחיה מקשה היא פמראה אשר הראה ה' את משה בן עשה את המנורה. (ח ד)

יש לדקדק מה ענין מעשה המנורה לכאן, הא בהדלקה עסיק ובא. וי"ל רמז רמז לן לפי מה שכתב רמב"ן (פסוק ג) דשבחו של אהרן שלא שינה היינו הוא בעצמו הדליק כל ימיו הואיל ונפיק מפומיה דקב"ה דבר אל אהרן, אע"פ שבמשמעות זה כל הכהנים מ"מ עשה בעצמו עיי"ש. ולכאורה אין זה חידוש כל כך, דכל כהן וכהן היה מוסר נפשו על כל חלק מחלקי עבודה, ומפני כן הוצרכו חז"ל לתקן פייסות (יומא כב ע"א). אבל אומר אני, כי כמו כן נאמר בקטורת והקטיר עליו אהרן (שמות ל ז), והיה יכול להחמיר על עצמו גם כן בקטורת, ואז לא היה אפשר להטיב נרות, דמאן דעביד הא לא עביד הא בהטיבו את הנרות יקטירנה (שם), בשעת הוצאת הכוז וטני (עיי' רמב"ם תמידין

מהיכל קדשו ♦ לקט נבחר מתוך ספרי מרן זי"ע – פרשת בהעלותך

ואתכם מן העמים להיות לי (ויקרא כ כו). ב' שבט לוי ויקרב אותך ואת כל אחיך (להלן טז י). ג' כהנים מתוך הלויים. ד' כהן גדול מבין הכהנים דכתיב (דברי הימים-א כג יג) ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים. ה' עולה על גבי כלן יראי ה' ברכו את ה' (תהלים קלה כ) החשובים מכהן גדול, כי הוא בבחירה ויגיעה ולא בתולדת משפחה ככהנים.

וזה י"ל (שם קכח) אשרי כל ירא ה' ההולך בדרכיו יגיע כפיך כי תאכל ולא ע"י טבע ולידת יחוס משפחה, אשריך וטוב לך, ואמר אשתך כגפן פוריה שהוא משל על שכל זך ונקי לעיין ולהיות יגע בתורה, אמנם שיוציא תולדות חדשים מקוימים לאוקמי גירסא, אמר בניך תולדות חדושי שכל הנ"ל, יהיו כשתילי זיתים קבועים ושתילים מושרשים, וכזיתים שאינם מקבלים הרכבה (ירושלמי כלאים פ"א ה"ז), הכי נמי בלי פסולת מכוון אל האמת, כי כן יבורך גבר ירא ה' קודמת לחכמתו (אבות פ"ג מ"ט). ויען אמרו חז"ל (פסחים פז ע"א) עילם זכתה ללמוד ולא זכתה ללמד, על כן אמר וראה בטוב ירושלים ותזכה גם להעמיד תלמידים שניים, היינו בנים לבניך, ושלא על ישראל תדורת חוץ לארץ מיקרי חובלים ודירושלים נועם כידוע. (תקפ"ז)

[חת"ס עמ' לד]

ישראל היו צדיקים גמורים וכל מה עשויה חקב"ה למשה כבר עשו במחשבתם הטובה

ועש משה ואהרן וכל עדת בני ישראל ללויים ככל אשר צוה ה' את משה ללויים כן עשו להם בני ישראל. (ח כ)

יש לדקדק מהו כן עשו להם בני ישראל, מה היה להם לישראל למחות בהנפת הלויים וכדומה. וי"ל הכי פירושו דהנה כתיב לעיל (פסוק יד) והבדלת את הלויים מתוך בני ישראל והיו לי הלויים, פירוש ציוה הקב"ה

ומוספין פ"ג ה"ז ופ"ו ה"ד). וידוע הקטרת מעשרת (יומא כו ע"א) והמנורה מחכמת, הזהיר בנר הוין בנים תלמידי חכמים (שבת כג ע"ב), ומ"מ בחר אהרן בנרות המחכימים יותר מקטרת המעשרת וזהו שבחו.

ונבוא אל המכוון בעזה"י, דעתה בא קרא להורות שבחו של אהרן, והוא כי המקטיר בהיותו זוכה לעושר אין מן הנמנע שיזכה גם לתורה, מה שאין כן בעלי תורה רובם אינם זוכים לעושר ופרנסתם מצומצמת, וזה מעשה המנורה מקשה זהב פירוש שהון העולם הזה המכונה זהב בא לו בקושי. ולא עוד אלא גם התורה אשר לה יזכה ע"י המנורה גם זה לא יזכה לה בקלות אלא ביגיעה רבה, וזהו עד יריבה עד פרחה מקשה היא, כי לפול התורה נקרא ציצים ופרחים כמו שדרשו חז"ל (שם קמה ע"ב) על פסוק (ישעיה כו ו) יציץ ופרח ישראל, וכן יריבה עיין מה שכתב רש"י (שיר השירים ה טז) על פסוק שוקיו עמודי שש (שם פסוק טו), ואמר כל זה מקשה הוא, ואפילו הכי בחר בו אהרן ולא בקטורת. ומסיים כמראה אשר הראה וגו' פירוש כמו משה רבינו ע"ה לחם לא אכל ומים לא שתה (שמות לד כח), כן הוא מעשה המנורה פירוש התורה, לחם צר ומים לחץ ובתורה אתה עמל (אבות פ"ו מ"ד) וק"ל. (תקס')

[חת"ס עמ' לג]

ה' קדושות יש והעולה על כולנה יראי ה' כי מגיע ע"י בחירה ויגיעה ולא בירושה

ואתנה את הלויים נתנים לאהרן ולבניו מתוך בני ישראל לעבד את עבדת בני ישראל באהל מועד ולכפר על בני ישראל ולא יהיה בבני ישראל נגף בגשת בני ישראל אל הקדש. (ח יט)

חמשה פעמים ישראל בפסוק, עיין פירוש רש"י (ד"ה ואתנה). וי"ל נגד חמש מיני הבדלות קדושות, א' ישראל מעמים, ואבדיל

להם לעשות פסח, וזהו גנותם, ועיקר הגנות ניכר במה שאמר באחד אֶחָדֶשׁ הָרִאשׁוֹן (לעיל פסוק א) ולא אמרו קודם, לזה מוכרח שלא נצטוו אלא אחר ששמחו הנשיאים, ושוב מכאן ואילך אמרו נתנה ראש ונשובה מצרים (להלן יד ה) שוב לא היו רשאים.

והנה אנשים אשר היו טמאים ידעו כי טמא אסור בקדשים, ואם אינו עושה פסח בשנה זו יעשה פעם אחר לשנה הבאה, ואונס רחמנא פטריה (נדרים כז ע"א), אך פסח הזה במדבר המורה לנו שגם במדבר בארץ לא זרועה שמחו בה, ועשו פסח וקרבן הודאה לשמו, וכמוהו לא יעשו עוד, כי חשבו שלשנה הבאה יהיו בארץ ישראל, על כן אמרו למה נגרע. [תורת משה עמ' מא]

אף רמזות הנעשית ביחידים אינו דומה לרבים העושים חשיב כעשו ברבים כבמועד

וַיֹּאמְרוּ הָאֲנָשִׁים הַהֵמָּה אֵלָיו אֲנַחְנוּ טְמֵאִים לַנֶּפֶשׁ אָדָם לָמָּה נִגְרַע לְבַלְתִּי הַקָּרִיב אֶת קָרְבָּן ה' בְּמוֹעֵדוֹ בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: אִישׁ אִישׁ כִּי יִהְיֶה טָמֵא לַנֶּפֶשׁ אוֹ בְּדֶרֶךְ רַחֲקָה לָכֵם אוֹ לְדִרְתֵּיכֶם וְעָשָׂה פֶסַח לָהּ. (ט ז)

במדבר ילקוט (רמז תשכא) ההמה מלמד שיחידים היו, ועיין מה שכתב זית רענן. ונ"ל כי יש לדקדק עוד, מה זו שאלה למה נגרע הלא אונס רחמנא פטריה, ואונסים היו למ"ד (סוכה כה ע"ב) טמאי מתי מצוה היו. גם אריכות לשונם לבלתי הקריב את קרבן ה' במועדו בתוך בני ישראל, תיבות אלו נראים כיתר. גם בדברי ה' איש איש כי יהיה וגו' לכם או לדורותיכם ועשה פסח לה' גם זה מיותר, פשיטא מה לי לכם או לדורותיכם. גם אומרו ועשה פסח לה' אין לו שחר כלל.

על כן נ"ל, דידוע מצוה הנעשית בכנופיא מגיע לכל אחד שכר הרבה יותר ממצוה הנעשית

למשה רבינו ע"ה שהוא יבדילם על כוונתו ומחשבתו וע"י זה יתקדשו והיו לו יתברך, ולא מסר זה ביד ישראל כי אולי ח"ו יפגלו במחשבתם, על כן ציוה למשה רבינו ע"ה והבדלת וגו', וע"י זה והיו לֵי הָאֱלֹוִים. אמנם להיות ישראל צדיקים גמורים, על כן כל מה שהיה לו למשה רבינו ע"ה לעשות ולכוון בענין זה כבר עשו להם ישראל במחשבתם וכוונתם הטובה, וזהו ככל אשר ציוה ה' את משה לֵאמֹר שהוא יעשה להם, כן עשו להם בני ישראל בלא משה רבינו ע"ה. (תק"ם) [חת"ס עמ' לה]

קרבן פסח מרמז על שמחה ביציאת מצרים וע"כ רצו לקיים פסח זה להראות שמחתם ביציאתם אף בהיותם בארץ לא זרועה

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְגו' בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן לֵאמֹר: לָמָּה נִגְרַע וְגו'. (ט א, ב)

נראה לומר דהקב"ה אמר והיה כי יביאך ה' אל ארץ הכנעני וגו' ועבדת את העבודה הזאת בחדש הזה (שמות יג ה), כי אז בארץ תדעו ותבינו הטובה הגדולה שנעשית לכם ביציאת מצרים, אבל במדבר אולי תקוצו ביציאת מצרים ויהיה הקרבת פסח כקדשים בחוץ, אך בהגיע ראש חודש ניסן במדבר והקריבו נשיאים חנוכת משכן בשמחה, אזי ראה הקב"ה ששמחו ביציאת מצרים, על כן אז ביומו ציוה להם להקריב פסח (פסחים ו ע"ב) ולא מקודם שתי שבתות או שלשים יום, ולהנ"ל אתי שפיר.

והנה בשנים האחרות כל ארבעים שנים אילו היו רוצים לעשות פסח כי היו יודעים בעצמם ששמחים בעבודת ה' ושהוציאם ממצרים היו יכולים לעשות, אך לא עשו כי היו תמיד בתלונה. ומיושב קושית רמב"ן (לעיל פסוק א) מה טעם לא כפה אותם משה, והשתא אתי שפיר, אם לא שמחו ביציאת מצרים אסור

מהיכל קדשו ♦ לקט נבחר מתוך ספרי מרן זי"ע – פרשת בהעלותך

ישראל עסקו בפסחיהם לא מצאו חברים ללמוד ברכים, וזהו בתוך בני ישראל.
[תורת משה עמ' מב]

אין התלמיד זוכה לשלימות עד אשר יפרד מרבו ואעפ"כ לעולם ידור אדם במקום רבו

וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי לֹא אֵלֶיךָ כִּי אִם אֶל אֲרָצִי וְאֶל מוֹלְדֹתַי אֵלֶיךָ: וַיֹּאמֶר אֵל נָא תַעֲזֹב אֶתְּנוּ כִּי עַל כֵּן יִדְעַתְּ חֲנֻתֵנוּ בְּמִדְבָּר וְגו': וַיִּסְעוּ מִהָר ה' דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים. (י ל-לא, לג)

פירוש, לפי מה שכתבתי במקום אחר בשם אמ"ו נ"י כי אין התלמיד זוכה לשלימות מדרגתו עד הפרדו מאת רבו, ולכן כתיב (בראשית כה יא) ויהי אחרי מות אברהם ויברך אֱלֹקִים אֶת יִצְחָק, וכן אחרי יציאת יעקב מבאר שבע חלם לו חלום נבואי (שם כה י"ב), מה שאין כן קודם לזה. וזהו מאמר יתרו דֹּא אֵלֶיךָ להיות במדרגת מהלך, כִּי אִם אֵל ארצי וְאֵל מוֹלְדֹתַי אֵלֶיךָ תחילה, ושם אהיה בגדולתו של עולם, ופה מה אזכה נגדכם.

ומשה רבינו ע"ה השיבו כי לא כן הוא לבחור להיות ראש לשועלים, כי אם זנב לאריות (אבות פ"ד מט"ו), ואמרו חז"ל (ברכות ח ע"ב) לעולם ידור אדם במקום רבו, ומקשה והתנן לעולם אל ידור אדם במקום רבו, ומשני הא דציית לרבו הא דלא ציית, והנה יתרו ציית וסבל חנייתם במדבר נחש שרף ועקרב. וזהו אֵל נָא תַעֲזֹב אֶתְּנוּ כִּי אֵתָה יִדְעַתְּ חֲנֻתֵנוּ בְּמִדְבָּר, פירוש, אתה ידעת ואהבת חנותנו במדבר ולא היה עליך לטירחא ומשא, על כן אין לך לעזוב אותנו. והוא היפך פסוק הסמוך ויסעו מחר ה', כתינוק הבורח מבית הספר (ילקוט שמעוני בהעלותך רמז תשכט), ורש"י (שבת קטז ע"א ד"ה מאחר) פירש שְׁמוֹנָה לפרענותם שבתוך שלשה ימים התאוו תאוה, פירוש שהיו קצים ביושבם לפני הר ה', כאשר מורה רוע לבכם מתאותם, על כן טוב שלא לדור במקום

ביחידות, דאינו דומה רבים העושים מצוה ליחידים העושים (רש"י ויקרא כו ח), וגם מצוה הבאה מזמן לזמן חביבה בשעתה טפי משארי מצות שאין להם זמן קבוע. ואמר כי האנשים יחידים היו במצות מת מצוה שקברו, ואמרו עתה נהי נמי שנהיה פטורים מעשות הפסח כי העוסק במצוה זו פטור מאחרת, מכל מקום נפסיד כי מצות המת עשינו ביחיד וגם אין קבוע לה זמן ולא חביבה כולי האי, ואיך יתכן שנפסיד ע"י זה מהקריב קרבן ה' במועד"ו דייקא, ר"ל שקבוע לו זמן ובזמנו, וגם בתוך בני ישראל שבא בכנופיה. ובאתה התשובה, איש איש כי יהיה וגו' ועשה פסח דה', ר"ל לא לבד שהוא פטור דאונס רחמנא פטריה, אלא יהיה נחשב כאילו עשה פסח בכנופיה לה', כי חשב לעשות מצוה ונאנס ולא עשה מעלה עליו כאילו עשה (ברכות ו ע"א), ולא עוד אלא שיזכה גם לפסח שני. ולא לבד דדורתיכם דמאחר שעברו הירדן נתערבו זה בעד זה, ואם כן פשיטא שיהיה לו חלק במצות אחיו דכל ישראל ערבים, אלא גם לכם שעדיין לא נתערבתם, מ"מ יהיה נחשב כאילו עשה פסח לה' וק"ל. (תקס"ב) [חת"ס עמ' לו]

אף שכל העוסק בתורת הקרבנות כאילו הקריב אך צריך להיות בכנופיה כמצות הקרבן ממש

וַיֹּאמְרוּ הָאֲנָשִׁים הֲהִמָּה אֱלֹהֵי אֲנַחְנוּ טָמְאִים לְנֶפֶשׁ אָדָם לָמָּה נִגְרַע לְבַלְתִּי הַקָּרִיב וְגו' בַּתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. (ט ז)

כי תורה חביבה מקרבנות, כמאמר חז"ל (מנחות קי ע"א) זאת התורה לעולה למנחה (ויקרא ז לו) כל העוסק בתורה אינו צריך לא עולה לא חטאת עיי"ש, אם כן אמר להם משה עסקו בתורה ויחשב כאלו הקרבנות פסח. אמנם צריך להיות דוגמת הקרבן, ופסח היה בכנופיה קרבן ציבור (ראה יומא נא ע"א), ונמצא גם הלומד תורה צריך להיות בכנופיה ברכים, והיות שכל

לקט נבחר מתוך ספרי מרן זי"ע – פרשת בהעלותך ♦ מזהיכל קדשו

המבקש יותר אין שירתו שירה אלא בקשה להוסיף עוד הב הב. ונאמר לו מן השמים שהם אומרים שירה על מועט דמיעוט עבודת ה' קצת דמקצת שלא יחרץ לשונו נגד ישראל, ולעבד מצואתם עורות לספר תורה בזה מסתפקים ויודעים שבעה והוא להם די ויותר, ואומרים שירה על זה, על דרך ויסעו מהר ה'. [תורת משה עמ' מג]

הקב"ה ברח את ישראל כמון ונתן להם רצון שלא יבקשו יותר, אך הערב רב התאוה תאוה טבעית

וְהָאֶסְפָּסָף אֲשֶׁר בִּקְרָבוֹ הִתְאוּוּ תַּאֲוָה וַיִּשְׁבּוּ וַיִּבְכּוּ גַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ וְגו': וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף רִגְלֵי הָעָם וְגו': אִם אֶת כָּל דְּמֵי הַיָּם יֵאָסֶף לָהֶם וּמִצָּא לָהֶם: וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הִיד ה' תִּקְדָּר עֲתָה תִּרְאֶה הַיִּקְרָר דְּבָרֵי וְגו'. (יא ד כא-כג)

הנה כתיב (תהלים קמה טז) ומשביע לב כל חי רצון, פירש מורי בהפלאה הקב"ה משביע לב צדיק הנקרא חי משביעהו רצון והסתפקות, שלא יהא מאותן אשר אם יש להם מנה מבקשים מאתיים (קהלת רבה א יג), אלא משביעם רצון. והנה האספסוף ערב רב לא זכו להשבעת רצון מאת ה', ולא היו ראויים לברכה זו, על כן התאוה תאוה טבעית, וכל מה שאתה מוסיף בשבחו של מן שהיה כדבש וכשמן כל זה מוסיף עוד תאוה יותר, על כן התאוה תאוה הטבעית. אך בני ישראל שנתברכו במשביע לכל חי רצון הם נתפתו אחר האספסוף ויבכו גם המה. על כן אמר משה רבינו ע"ה שש מאות אלף רגלי, ולא גלגולת, כי אם רגלי הבועטים ברצון ומתאוים תאוה, אם כן כל דגי הים לא ימצא להם כי יתאוו עוד למאתיים ויותר, ואמר הקב"ה עתה תראה אם לא יזכו לרצון מעכשיו דהיינו בודהיה להם לזורא עד אשר יקוצו בה ויצא מאפם.

[תורת משה עמ' מד]

רבם, על כן נסעו מהר ה' כתינוק הבורח. ובזה יוצדקו דברי רש"י להסיר מעליו תלונות הרמב"ן (להלן פסוק לה). וק"ל.

[תורת משה עמ' מג]

ברברים הנשמיים צריך להסתפק במועט ולהודות ולשבח ע"כ אך בתורה ומצוות אין להסתפק במועט, אלא מודים על העבר ומבקשים על העתיד

ויסעו מהר ה'. (י לג)

עיין פירוש רש"י. איתא סוף פרק שירה (והובא בילקוט פ' בא קפו ד"ה ולכל בני) רבי ישעיה תלמידו של רבי חנינא בן דוסא התענה פ"ה תעניות, אמר הכלבים דכתיב בהו והכלבים עזי נפש לא ידעו שבעה (ישעיה נז יא) יזכו לומר שירה, באתה לו תשובה על דכתיב ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו (שמות יא ז), וכן על שמצואתם מעבדים עורות לספר תורה. והענין, כי המסתפק במה שיש לו, מודה ומשבח ואין מבקש יותר, כדרך שאנו אומרים מודים, ואין מבקשים שם רחמים, ואין לומר כשם, כמו שכתבו תוספות פרק קמא דמגילה (ד ע"א ד"ה פסק). אמנם לעומת זה בברכת התורה והמצוות אין אנו מסתפקים, אך מודים על העבר ומבקשים על העתיד. והיינו מודים דרבנן על שהייתנו וקיימתנו, היינו בעבודת ה' שהוא הקיום הנצחי, ומסיים לבקש על העתיד, בן תחינו ותקיימנו. אמנם הערב רב כלבא בישא בהיפוך, ויסעו מהר ה', כתינוק הבורח מבית הספר (ילקוט שמעוני בהעלותך תשכט), שכבר ברכו ברכה אחרונה על התורה והמצוות ולא בקשו יותר, והתאוה תאוה (להלן יא ד) לבקש יותר עוד ממה שנתן להם לחם מן השמים.

ועל זה התענה תלמידו של רבי חנינא בן דוסא, שהיה רבו די לו בקב ומסתפק בקב חרובים (תענית כד ע"ב), ואילו הכלבים אשר לא ידעו שבעה איך יאמרו שירה, כי לא יאמר שירה אלא על דבר שהוא מרוצה ומסתפק, אך

פרשת שלח

חטא המרגלים נגרם עקב כונת המשלחים ועיקר חטאם היה שלא המתינו להיות שליחי ה'

שִׁלַּח לְךָ אֲנָשִׁים וְגו': וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה מִמִּדְבָּר פָּאָרָן עַל פִּי ה' כָּלָם אֲנָשִׁים רָאשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל הָמָּה. (יג ב-ג)

יש לפרש כך דהנה יראה לי דעיקר חטא מרגלים היה מחמת כוונת השולחים כי הרבה מפסיד השליח על ידי כוונת המשלח וכן יארע לשלוחי ציבור בימינו בעו"ה, והנה רצה הקב"ה לזכות את ישראל ואמר שִׁלַּח לְךָ אֲנָשִׁים לך לבד ואין זר אתך, ועל פי ה' יצאו, וכן היה וישלח אותם משה על פי ה'. אמנם נתערב בזה מחשבה זרה כי אירע מקרה שבאותו זמן ממש שצויה ה' לשלוח מרגלים, בו בעת נגשו כל בני ישראל לפני משה לשלוח להם מרגלים כאמור בפרשת דברים (א כב), ושם (פסוק כג) נאמר וייטב בעיני הדבר, כי חשב משה שהסכימו דעתם לדעת המקום ב"ה, אמנם על ידי זה אירע קלקול הלז כי לא היה בחינת מחשבת כלם שוה ורבים עשו מקטנות האמונה ויצא העגל הזה.

וידוע כי הנשלח מהקב"ה נקרא מלאך בשעת שליחותו כאמור (במדבר כ טז) וישלח מלאך, וכתוב (שופטים ב א) ויעל מלאך ה' מהגלגל, והנה אם היו הולכין בשליחות הבורא לא יתוארו ראשי בני ישראל, מה להם ולתואר הזה, ולגדולה מזה הם מוכנים להיות שלוחי דרחמנא, אך באשר הלכו על דעת בני ישראל לא היה להם תואר מלאך, אך ראשי בני ישראל

יחשבו, וזהו רמז לנו הקרא כי משה עשה את שלו ושלחם על פי ה' כאשר צוה, אך כלם אנשים ולא מלאכים, כי ראשי בני ישראל המה ולא שלוחי הבורא ית"ש, וכולם אנשים לאו דוקא אלא רובם ככולם, דהאיכא יהושע וכלב. ולפע"ד היינו דכתיב במרגלי יהושע חרש (יהושע ב א), ששלחם בלאט וברז שלא יתפרסם לשום אחד מבני ישראל דבר ולא יתקלקלו גם הם במחשבתם.

וזה נ"ל פירוש תנא דבי אליהו (פרק כט) הובא בילקוט פרשה זו (רמז תשמב ד"ה וישלח אותם), מעיד אני עליו שמים וארץ שלא היה בדעתו של הקב"ה להמית עשרה נשיאי ישראל אלא שרצו אחר משה ואהרן עד שנכנסו תחת כנפי השכינה. והכונה שלכאורה יתחמץ לבב אנוש כי מאתו יתברך היתה זאת ח"ו לשלוח שלוחים ויצא מזה קלקול. והנה בזאת יבחן כי השליח השלוח מאתו יתברך לא יבקש מעלה לעצמו אך הגורל צווח כמו בשבעים זקנים, אך הם הנשיאים שנשלחו האם אמת כי חפץ ה' בהם, אך לא חפץ ה' המיתם ח"ו, כי מאתו לא תצא הרעות (איכה ג לח), אלא שהם לא המתינו עד אשר בחרם ה', אלא שרצו אחר משה ואהרן לאמור שלחוני כי בני ישראל בחרו בהם, עד שנכנסו תחת כנפי השכינה שגם הוא יתברך בחר בהם, מכל מקום תחלת שליחותם היתה על ידי בני ישראל, ועל ידי זה קרה מה שקרה. (תקנ"ז)

[חת"ס עמ' נז]

לקט נבחר מתוך ספרי מרן זי"ע – פרשת שלח ♦ מהיכל קדשו

ועל ידי זה נתפרסם צדקת שניהם. (תקפ"ח)
[חת"ס עמ' סד]

משום עניויות דיהושע לא הוצרך משה רבינו לברכו
באריכות ימים וסגי בברכה שיושיעו מעצת רשעים

וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשִׁיעַ בֶּן נֹון יְהוֹשֻׁעַ. (יג טז)
ובתרגום יונתן בד חמא משה ענוותנותיה
דיהושע בן נון קרא שמיה יהושע.
יש להקשות דלא הועיל משה בתפלתו יה
יושיעך מעצת מרגלים, מכל מקום כיון שהם
חטאו ונגזר עליהם להתאחר במדבר, בין כך
יזקינו יהושע וכלב וימותו בטבע טרם כניסתם
לארץ, וכלב אמר דרך פלא בן שמונים וחמש
שנה אנכי היום, ככחי אז וככחי עתה (יהושע יד
י"א), אבל בטבע היה ראוי שימות קודם שיכנס
לארץ, והיה לו למשה רבינו ע"ה לקרוא לו
בר-כחוהו, 'ברכהו ה' להאריך ימיו, ולא סגי
ליה ביהושע שיושיעוהו ה' מעצת מרגלים.

אך לא היה צריך תפלה לזה, דאמרו חז"ל פרק
קמא דחגיגה (ה ע"א) גבי ויש נספה בלא
משפט (משלי יג כג), שאותן שנים של המתים
קודם זמנם נותנים לתלמיד חכם המעביר על
מדותיו עיי"ש, והשתא אתי שפיר כיון דחמא
ענוותנותו דיהושע בן נון, והרי הוא תלמיד
חכם דמעביר על מדותיו, אם כן סגי ליה
בברכת יהושע שיושיעוהו ה' מעצת מרגלים,
ושוב כשימותו הם קודם זמנם בחטאם, הלא
אותן שנים הנותרות יהבינן ליה ליהושע
וממילא יחיה זמן רב ואתי שפיר. והיינו דכתיב
(להלן יד לח) **ויהושע בן נון וכלב בן יפונה חיו**
מן האנשים, פירוש משנותיהם שנתקצרו חיו
הם שנתוספו על שנות יהושע וכלב וחיו.
[חת"ס עמ' סה] (תקצ"א)

מתחילה היה שמו יהושע וכשנתמנה לנשיא
מפני חשיבותו קראוהו הושע, ושוב במרגלים
הוסיפו לשמירה

לְמוֹטֶה אֶפְרַיִם הוֹשִׁיעַ בֶּן נֹון. (יג ח)

לולי דמסתפינא הייתי אומר כי מבטן לידה
והרינן קראוהו אבותיו יהושע יה
יושיעך, כדרך האבות לקרוא כן שם בניהם
צורי שדי וכדומה, ועתה נבחר לנשיא לבני
אפרים החשיבוהו ושינו שמו לחשיבות
וקראוהו הושע לומר שמרוב צדקתו אינו צריך
סעד לתומכו והוא נושע בעצמו, והיה ראוי
שגם רבו משה רבינו ע"ה יסכים לשם
החשיבות הלזה, כי ראוי הוא לכך בלי ספק,
ואמר אפילו הכי ויקרא משה להושע בן נון
יהושע (פסוק טז) כמקדם, ואמרו חז"ל (סוטה לד
ע"ב) הטעם כי הבין משה רבינו ע"ה כי אין
השעה ראוי לכך, מפני התחברות המרגלים
צריך סעד ביותר. ומשום הכי לא קשה מידי
סוף פרשת (וילך) [האזינו] (דברים לב מד) כתיב
הוא והושע בן נון בשמו החשוב שאינו צריך
סעד לתומכו. והא דלא חשש משה לפחיתת
כבוד יהושע במה שקראו יהושע, על זה
תרגום יהונתן כד חמא ענוותנותו דיהושע בן
נון ולא יקפיד.

אִי נָמִי י"ל מחמת ענוותנותו לא השיב דבר, כי
גבי כלב כתיב (פסוק ל) ויהס ולא יהושע,
אע"פ שלבו היה שלם מכל מקום היה נראה
כמסכים עמהם, ועל כן בהדי הוצי לקי כרבא
(ככבא קמא צב ע"ב), על כן מתפלתו של משה
רבינו ע"ה יה יושיעך מצרה הזאת, אירע
שגדפו בפרהסיא ואמרו (להלן יד ד) נתנה ראש,
ונתחייבו יהושע וכלב לקרוע בגדיהם (שם פסוק
ו), ואמר העם לסקול גם שניהם (שם פסוק ז),

מהיכל קדשו ♦ לקט נבחר מתוך ספרי מרן זי"ע – פרשת שלח

רבינו ע"ה בסוף ארבעים שנה אמר לבניהם (דברים ט א-ב) עם גדול ורב בני ענקים אשר אתה ידעת ואתה שמעת מי יתיצב לפני בני ענק, וערים גדולות ובצורות בשמים, ולא ירא אז משה שיחרדו ולא ירצו לעלות, כי הם כבר עמדו אז אחר מ' שנה על דעת רבם, כדכתיב (שם כט ג) ולא נתן ה' לכם לב לדעת וגו' עד היום הזה (עבודה זרה ה ע"ב), והמבין ויורד בדעתו לסוף קדושת ארץ ישראל וקדושת נפשו ימסור נפשו וכל הונו רק לעלות ולראות, אך דורו של מרגלים עדיין לא הגיעו לזה ולא הבינו, ובחרו לו מתנו במצרים או במדבר הזה לו מתנו (פסוק ב), ולא יהיה להם שום עונש במה שימותו במדבר, שהרי כן היה חפצם במדבר הזה לו מתנו, אך הם חיו כל אחד עד שנעשו בני ששים וזכו לתמימות, וזכו להבין קדושת ארץ ישראל, ונצטערו מאד שימותו ולא יזכו לעלות. על כן במדבר הזה יתמו יקבלו תכלית התמימות, ושם אז ימותו ויצטערו במיתתם, וזה היה עונשם וכפרתם, ויזכו לחיי העולם הבא. [תורת משה עמ' סב]

זכירת ה' ע"י תפילין לרמוז על גבוהות הלב בדרכי ה' וזכירה ע"י ציצית לרמוז על עוהה ושפלות

ועשו להם ציצית על פנפי בגדיהם. (טו לה)

ראיתי ראשי תיבות ציצית ע"ב כנפי בגדיהם גימטריא יעקב"ב. יראה על פי מה שכתב הגאון מהר"ל מפראג בספר נצח ישראל (בהקדמה), אמה שאמרו חז"ל סוף פרק קמא דברכות (יג ע"א) לא שיעקר שם יעקב ממקומו אלא ישראל עיקר ויעקב טפל לו, שרצה לומר כל מה שמשפילים עצמם בשם יעקב לשון עקב (ע"פ בראשית כז לו), הקדוש ברוך הוא מגביהם בשם ישראל לשור עם אלהים ועם אנשים (שם לב כט), על כן לעולם שם יעקב טפל להשפיל עצמו. והנה התפילין הם פאר ישראל בראשם (יחזקאל כד יז, ברכות יא ע"א) להגביה לב בדרכי

טענת כלב שאין יכולים לעמוד נגד בני ענק מ"מ הארץ הקדושה תקיא אותם ותבחר בבני הקדושים

עלה נעלה וירשנו אתה כי יכול נוכל לה: והאנשים אשר עלו עמו וגו' כי חזק הוא ממונו. (ג ל-לא)

יראה כי כלב אמר האמת אתכם כי אנשי מרי נפש המה ומי יעמוד לפני בני ענק, גם לא זכות שלנו יגרום הנס ההוא, אך כי הארץ הקדושה תקיא אותם במעשיהם, והיא היא אשר תבחר בבני אבותינו הקדושים אשר קדשו הארץ ההיא וקנאוה, וזה הוא נובל ע"ה לשון נקבה מוסב על הארץ וירשנו אות"ה, אמנם הם הרשיעו והסיבו פניהם נגד עם האמורי, על כן אמרו כי חזק הוא ממונו, הוא היינו העם ההוא וק"ל. (תקנ"ז) [חת"ס עמ' סז]

מגדול פחדו ויראתו שלא יכשל בחטא המרגלים דחה פחד ויראה שבטבע מכני הענק

ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו וימלא אחריו. (יד כד)

ראיתי בזה כי פחדו מרגלים ליכנס לחברון מאימת ענקים אחימן ששי ותלמי, ונראה דכלב מרוב התלהבות יראתו פן יתפתה למרגלים, נהפך רוח טבעי שלו ושכח אימת הענקים ונכנס לשם להתפלל, והיינו עקב היתה רוח אחרת ופג אימתו את הענקים מאימת מרדו בהשי"ת. (תקצ"ג) [חת"ס עמ' ע]

חמבין והיורד בדעתו לחוש קדושת ארץ ישראל וקדושת נפשו ימסור נפשו וכל הונו לעלות ולראות

במדבר הנה יתמו וישם ימותו. (יד לה)

ופירשו המפרשים (עיין זוה"ק כאן קסג ע"ב) יקבלו תמימותם ואחר כך ימותו, כי כולם מזומנים לחיי עולם הבא ולא שלטה בהם רמה ותולעה. ונ"ל דזה הכל מעונשם, כי הרי משה

לקט נבחר מתוך ספרי מרן זי"ע – פרשת שלח ♦ מזהיכל קדשו

ואחרי עיניכם לעשות הרע, רק תעשו את כל מצות ה', כי כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו וזכות הרבים תלוי בו (אבות פ"ה מ"ח).

[תורת משה עמ' סו]

בזכות הצניעות שמוכטח שלא יחטא בניקל ויכל להתקדש בתוספת קדושה

וְלֹא תִתְּנוּ וְגו' אַחֲרֵי לִבְכֶּם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם יֹנִים אַחֲרֵיהֶם: לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וְעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתַי וְהִיִּיתֶם קְדוֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם: אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לְכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם. (טו לט-מא)

על ידי זה שהיצר הרע מנוצח כמו שאמרו חז"ל (מנחות מג ע"ב) מי שיש לו תפילין בראשו ומזוזה בפתחו וציצית בבגדו מוכטח שלא יחטא, אם כן כיון שאין כאן מלחמה פנימיית, על ידי זה והייתם קדושים אֱלֹהִיכֶם לקדש במותר לך, כיון שבטוח מעבור על אשר צויה ה' אז בנקל נוכל להרבות תוספות ולקדש במותר, ואז על ידי זה גם הקדוש ברוך הוא אף על פי שהוציאנו ממצרים להיות לנו לאלוקים בדין, כי עבדי הם (ויקרא כה מב), מכל מקום אֲנִי הוֹי"ה אֱלֹהֵיכֶם ברחמים, לפני משורת הדין.

[תורת משה עמ' סז]

אנו מתכבדים שה' הוא אלוֹקֵינוּ והקב"ה מתכבד עמנו שאֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם ואחר קבלת עומ"ש מוסיפים לזה אמת

וְהִיִּיתֶם קְדוֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם: אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לְכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם. (טו מ-מא)

אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם אמת (קריאת שמע). הנה בהתחלת קריאת שמע אומרים ה' אֱלֹהֵינוּ (דברים ו ד), אנו מתכבדים בהקדוש ברוך הוא שזכינו שהוא אלוֹקֵינוּ, ואחר שקבלנו עול

ה', והוא בחינת ישראל, שרית עם אלקים ואנשים, ועל כן וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך (דברים כה י, ברכות ו ע"א), אמנם ישראל בעצמם מחזיקים עצמם כיעקב, על כן יהיה זכרון ה' בתחתית הכנף, היינו ראשי תיבות יעק"ב. נמצא זכירת ה' על ידי תפילין הוא בחינת ישראל והגבהת לב, ובחינת זכירה על ידי ציצית הוא ענוה ושפלות בשם יעקב יכונה, וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' (פסוק לט), כי עקב ענוה יראת ה' (משלי כב ד).

[תורת משה עמ' סו]

ע"י זכירות בעיצית יזכה שימשו אותו כ"ח מאות עבדים וינהו בקדושת ישראל ויזכה שכל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו

על פני בגדיהם לְדֹרוֹתָם וְנִתְּנוּ עַל צִיצֵת הַכֹּהֵן פֶּתִיל תְּכֵלֶת: וְהָיָה לְכֶם לְצִיצֵת וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת ה' וְעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא תִתְּנוּ אַחֲרֵי לִבְכֶּם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם יֹנִים אַחֲרֵיהֶם. (טו לח-לט)

בתיבת לְדֹרוֹתָם רומז מה שאמרו חז"ל (שבת לב ע"ב) הזהיר במצות ציצית זוכה ומשמים לו כ"ח מאות עבדים, שנאמר (זכריה ח כג) אשר יחזיקו עשרה אנשים מכל לשונות הגוים והחזיקו בכנף איש יהודי לאמר נלכה עמכם. והיינו לְדֹרוֹתָם לדורות עולם לעולם בהם תעבודו (ויקרא כה מו). וזה מה שכתב וְנִתְּנוּ עַל צִיצֵת הַכֹּהֵן היינו על הנאחזים בכנף בגדיהם עשרה מכל לשונות הגוים כדאיתא שם בגמרא, יתנו עליהם פֶּתִיל תְּכֵלֶת על פי מה שכתב רמב"ן (כאן) שהוא המשכת קדושה, כי תכלת דומה לים וים לרקיע ורקיע לכסא הכבוד עיי"ש, והכי נמי ימשיך על העבדים קדושת ישראל, שיהיה כמו הנפש אשר עשו בחרן (בראשית יב ה), ועל ידי זה וזכרתם את כל מצות ה' וְעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא תִתְּנוּ דהיינו שתהיו בטוחים אתם שלא תתורו אחרי לִבְכֶּם

מלכות, ואהבת ה', ותפילין ומזוזות, וציצית, אז הקדוש ברוך הוא מתכבד עמנו אני ה' אֱלֹהֵיכֶם, על שם ישראל אשר בך אתפאר (ישעיה מט ג). ואמנם בפרשת ציצית שבתורה לא כתיב אמת, כי איננו מוחלט, אלא בתנאי אם

תהיו קדושים אז אני ה' אֱלֹהֵיכֶם. אבל בקריאת שמע שכבר אנו מעוטפים בציצית ותפילין, וקבלנו מלכות שמים באהבה, אז אני ה' אֱלֹהֵיכֶם באמת מוחלט. [תורת משה עמ' סז]



פרשת קרח

שמא קא גרים ואף שהיה לו יחוס עד לוי שמו קרח לקח הכל

וַיִּקַּח קָרַח בֶּן יִצְהָר בֶּן קֹהָת בֶּן לֵוִי. (טז א)

אני תמה על צדיקים בני לוי שקראו שם בנם קרח שהוא שם מאלופי עשו (בראשית לו טז), וקי"ל (יומא לח ע"ב) רשעים לא מסקינן בשמייהו, וחזי מה עלתה ביה. ואולי היינו דקמ"ל קרא דמיחסו עד לוי לומר אע"פ שהיה חוט המשולש מכל מקום ניתק מהרה על דאסקי בשמיה דרשע, וזהו ויקח קרח, זה השם קרח לקח כל מה שהיה לו להתקדש על ידי שהיה בן יצהר וקחת וְלֹאִי אבותיו, וזהו השם קרח לקח את הכל. (תקס"א) [חת"ס עמ' עה]

כל חפצו ורצונו של משה רבינו שיהיו כל העדה כולם קדושים וא"כ טען קרח שעתה שהגיעו לכך מדוע תנשאו

רַב לָכֶם מִי כָל הָעֵדָה כְּלָם קְדוֹשִׁים וּבְתוֹכָם ה' וּמִדּוּעַ תִּתְנַשְּׂאוּ עַל קֹהֵל ה'. (טז ג)

רוצה לומר, בודאי ראוי משה רבינו ע"ה לגדולה ושררה בהיותו הגורם שתהיה העדה כולם קדושים ובתוכם ה', וחלף שכר הטוב ההוא שהטיב להם והביאם לידי כך ימלוך הוא עליהם ובניו ובני בניו, ולא יכול

קרח לכפור זה. אך כה אמר, אתם אמרתם שלא חפצתם שום דבר רק לעשות רצון ה' ולהביא עמו במסורת התורה, וזה הוא כל הגדולת ורבנות שחפצתם כי היא חפצכם וחשקכם, והנה כבר הגעתם למה שחפצתם, ואם תחפצו עכשיו יותר מזה, אם כי ראוי הוא לכם, מכל מקום כבר נתגלה מצפוני לבכם שבקשתם גדולה וכבוד העולם הזה המדומה, ולא כמו שאמרתם בראשונה שזה כל מגמת חפצכם להקריבנו לה' ועבודתו.

וזה שאמר רב לכם כי כֹּל העדה כֹּלם קדושים, רצונו כי הרב והגדולה שחפצתם הוא שתהיה כל העדה קדושים, וזה הגעתם, כי הנה אנו רואים בתוכם ה', אם כן למה שוב תתנשאו עַל קֹהֵל ה'. (תקס"ג) [חת"ס עמ' עז]

כשם שא"א לבטל הברלה מהאור לחושך כך א"א לבטל הברלת שבת ומשפחת הבחונה

בְּקֹר וַיֵּדַע ה' אֶת אֲשֶׁר לוֹ. (טז ה)

פירש רש"י גְבוּלָאוֹת חֶלֶק הקב"ה בין יום וְלַיְלָה כדכתיב (בראשית א ד) וַיִּבְדֵּל בֵּין הָאֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ, כשם שאי אפשר לַבְטֵל הַבְדֵּלָה זו כך אי אפשר לַבְטֵל וַיִּבְדֵּל אֶת אֶהָרָן

לקט נבחר מתוך ספרי מרן זי"ע - פרשת קרח ♦ מהיכל קדשו

עוד שמוסיפין לו גדולה הרי הוא מוסיף ענווה ושפלות (כחולין פט ע"א), ועל כן הוכיח את הלויים על פניהם לאמור אחרי שהרים השי"ת אתכם להבדיל אתכם מעמו לעבודתו, ראוי היה לכם למעט עצמיכם, וכי זהו המע"ט מכם שתבקשו גם כהונה, ואין זה מדרך מוסרי החכמים.

ובזה יובן תשובת הרשעים דתן ואבירם אשר מדויל ידיו שלמו למשה רבינו ע"ה ואמרו המעט כי העלינו מארץ זבת וגו' כי תשתרר עלינו גם השתרר, ירצו לומר כי אנו רואין בחוש כי כל היציאה ממצרים לא היה בה שום תועלת לנו כי אם לך לעשותך שר ומושל עלינו, ואחר שזכית לכל כך היה מהראוי לתפוש פלך הענווה ולהסתפק בשררותך, אלא שאתה רוצה להתגאות למנות עלינו גם שרים אחרים כרצונך מבני משפחתך פלוני יהיה שר פלוני ופלוני יהיה כך, וזהו המעט כי העלינו, פירוש וכי זהו המעט והענווה שלך אחר שהעלינו מארץ זבת חלב ודבש ולא הבאתנו אל ארץ ישראל, אם כן היתה ההעלאה ההיא רק כי תשתרר עלינו שתזכה לשררה וממשלה, ואם כן וכי זהו ההמעטה שלך כי גם השתרר שרים אחרים על ידך כנ"ל. (תק"ם)

רשעים אפי' בפתחה של גיהנם אינם שבין בתשובה וטענו שרק משום רצון יראוי יעשה אבל משה אינו שליח ה'

ואם בריאה יברא ה' ופצתה האדמה וגו' וירדו חיים שאלה וידעתם כי נאצו האנשים. (טו ל)
איתא במדרש שחיים שאולה היינו כמו שהם בחיים שגם אז אמרו משה בדאי, ורשעים אפילו בפתחה של גיהנם אינם חוזרים בתשובה (עירובין יט ע"א), וצריך ביאור מאי ענין זה לכאן. ונראה דחובת הלבבות כתב (שער עבודת האלקים פ"ד ד"ה והמדרגה השנית), דיש דעות

להקדישו (דברי הימים-א כג יג) או הבדילו שבט לוי (דברים י ח). וצ"ע הלא קרח ועדתו יאמרו שלא הבדיל הקב"ה לא אהרן ולא שבט לוי.

ונראה לענ"ד שהיה בכלל טענותם כי כל העדה כלם קדושים (פסוק ג), פירוש כי קדושת כהונה ולויה הוא מתפשט בכל העדה ממלכת כהנים וגוי קדוש, ולא יתכן להוציא קדושה זו מן העדה הכללית ולמוסרה למשפחה אחת ידועה שיהיו אלו לעולם לויים ואלו לעולם כהנים, אלא נהי שהללו נבחרו בדור הזה אולי בניהם לא יצליחו ויצאו הכהנים והלויים ממשפחה אחרת ולדור אחר ממשפחה אחרת, ומי הוריק הקדושה מן העדה אשר היא כלם קדושים ובתוכם ה'.

אמנם כך היא המדה כל זמן שהאור והחושך שמשו בערבוביא לא האיר האור, ומשהבדיל הקב"ה והעמיד אור ברור לעצמו אזי מאיר גם להחושך שאפילו לילה כיום יאיר, על ידי אור היום מתקנים מעשי כל העולם אפילו בלילה, והכי נמי על ידי הבדלת הלויים והכהנים בין קדש לקדש, הכל מאיר לכל עם ה', משא"כ אי היתה הקדושה מעורבת. והיינו בקר ויודע כשם שאי אפשר לבטל הבדלת בקר אור מהחושך כך אי אפשר לבטל הבדלת שבט ומשפחת כהונה כנ"ל. (תק"ף)

[חת"ס עמ' עט]

מדרך עבדי ה' ושומרי מצותי שכל עוד שמוסיפין לו גדולה מוסיפין ענוה ושפלות והוא תוכחת משה לבני לוי

המעט מכם כי הבדיל אלהי ישראל אתכם וגו': ובקשתם גם כהנה: המעט כי העלינו מארץ זבת חלב ודבש להמיתנו במדבר כי תשתרר עלינו גם השתרר. (טו ט-יג)

י"ל על דרך דכתיב (דברים יז ז) כי אתם המעט שמדרך עבדי ה' ושומרי מצותיו, שכל

מהיכל קדשו ♦ לקט נבחר מתוך ספרי מרן זי"ע – פרשת קרח

לְכֶם מֶלֶךְ. (יב יז)

לשמואל חרה לו על שבקשו מלך. ותמהו כל המפרשים (שמואל-א ח ה, עיי"ש) הלא מפורש בתורה ומצות עשה הוא ככתוב (דברים יז יד) ואמרת אשימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבותי שום תשים וגו'.

יש לפרש הנה הקמת מלך מצות עשה ככל שאר מצוות ממצוות התורה הקדושה, אבל אנו צריכים להיות בטוחים בהשי"ת שילחם לנו בכל מלחמותינו כמו שעשה לנו תמיד ביציאת מצרים ובקריעת ים סוף ובימי השופטים, אבל לבקש מלך ללחום מלחמה כמו שהיה בימי שמואל שבא נחש מלך עמון (פסוק יב), זה חסרון בטחון ואמונה כמו שאמר הקב"ה לא אותך מאסו רק אותי (שמואל-א ח ז). והנה מי שדבק ובטח בהשי"ת בכל לבו זה אינו צריך כלל לדרך הטבע, וכמו שביאר הרמב"ן בפסוק (שמות כג כה-כו) ועבדתם את ה' אלוקיכם וברך את לחמך ואת מימך והסרותי מחלה מקרבך לא תהי' משכלה וכו', יעוין שם, והטבע משועבד לתורה, אבל בכל זאת מי שלבו נוקפו ואינו דבוק ובטוח כל כך בה' וזה אין יכול לקוות כל כך, נתנה לו התורה רשות לעשות הכל לטובתו בדרך הטבע, ואמרה (שמות כא יט) ורפא ירפא מכאן שנתנה התורה רשות לרפאות (בבא קמא פה ע"א).

וזה יש לפרש כוונת הקרא ואמרת אשימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבותי (דברים שם) היינו שמקימים מלך ללחום מלחמותיהם, וכיון שאתה מבקש כך ואין אתה בוטח ודבוק בה' אלוקיך באמונת אומן שהוא מלכם ויעשה הכל לטובה בעדכם, נתנה התורה רשות באמת לעשות בדרך הטבע להקים מלך, וזה שום תשים עליך מלך ותעשה הכל בדרך הטבע. [תורת משה עמ' פד]

נפסדות ואפיקורסות בחשבם שזה נמנע שהשי"ת ידבר עם האדם זה נגד כבודו, אלא הקב"ה שברא העולם ורוצה ביישובה, ואם יש אדם שרוצה וראוי להנהיג הבריות ניחא ליה להקב"ה ומסכים על ידו ומסכים לעשות ככל אשר יגזור אומר, אבל לא שיהא משולח לכל זה מאת ה' מן השמים.

ואפשר שמדיעה הנפסדת ההיא היו כת קרח דתן ואבירם, והנה אנשים כאלו אפילו שרואים אותות ומופתים שיעשה הנביא אפילו הכי לא יאמינו בו שהשי"ת שלחו לכל זה רק למסכים לרצון יראיו, וזה ניאון שמכחישים שהקב"ה שלחו לעשות את כל המעשים האלו, וזה שאמר אם בריאה וגו' ופצתה האדמה ואפילו הכי ירדו, וגם אז הם אומרים חיים שאול"ה היינו שגם אז יאמרו משה בדאי, ועל כרחך הם מדיעה הנפסדת הנ"ל, והרי זה ניאון, וידעתם כי ניאצו האנשים כי זה ניאון כדלעיל. [תורת משה עמ' פ]

רוצה אדם בקב שלו יותר מנ' קבין של חבירו
וברך את הלוים ריחשב בקב שלו

ונחשב לְכֶם תְּרוּמַתְכֶם פֶּדְגָן מִן הָעָר. (יח כז)
יש לפרש דהרי לשבט לוי לכאורה היה להם יותר משאר שבטים, שכל שבט לקח חלק י"ב והם לקחו עשירות מ"ב חלקים, אמנם רוצה אדם בקב שלו מתשעה קבין של חבירו (בבא מציעא לח ע"א), ואם כן חשוב לישראל חלקם המועט יותר מן מה שחשוב לבני לוי חלקם המרובה שמקבלים, לכן ברכם הקב"ה שיהא ונחשב לְכֶם כדגן מן הגורן כאילו היה שלכם מעיקרא. [תורת משה עמ' פג]

הדבוק ובוטח בהשי"ת בכל לבו אינו צריך כלל
לדרך הטבע ובקשת מלך היו חסרון באמונה

כי רעתכם רבה אשר עשיתם בעיני ה' לשאול

אלם הזהיכל

עיונים הערות והארות
בדברי מרן זי"ע
על סדר הפרשיות ומועדים



פעם אמר מרן ז"ל לבנו מרן המכתב סופר ז"ל, בזה"ל:
'אני כותב בקיצור בשביל שאין לי פנאי כל כך ויצטרכו הלומדים ליגע בדברי תורת'.

[הג"מ יוסף נפתלי שטרן ז"ל במבואו לדרשות חת"ס (עמ' י"ז, ד"ה אולם, בהערה)]

שמעתי הרבה פעמים מכ"ק אבא מאוה"ג בעל שבט סופר זצ"ל **שצריכים לדעת ולהעמיק מאד בדברי חת"ס** ומי שאינו ת"ח מופלג לא יכול לירד לסוף דעתו הקדושה, עכ"ל. [מרן הדעת סופר ז"ל בהסכמתו לס' זכרון למשה]

מדור אָלם ההיכל - מבאר הסופר - מדרושי וחידושי חתם סופר על סדר הפרשיות ומועדים עם עיונים והערות 'מבאר הסופר', והרחבות ומילואים 'אז ימלא'.

הערות יתקבלו בברכה במספר פקס: +4420-8068-9776
לחילופין אפשר לשלוח באימייל: chassamsoifer@gmail.com

לחג השבועות

ויוצא משה את העם וגו' ויתיצבו בתחתית ההר (שמות י"ז) שפסה עליהם ההר כגיגית אס מקבלים התורה מוטב (שבת פ"ח ע"א). וכן רמזין על תורה שזע"פ, וצמדרש על שנתאחרו ללאת נתחייבו כפיית ההר עליהם.

וג"ל או"א דא"ת, דהרי אחז"ל (שם פ"ז ע"א) מרע"ה למד ק"ו מפסק דכתי' (שמות י"ז מ"ג) כל בן נכר לא יכלל בו ושצר הלוחות - א"כ ה"ה דערלת בנו (שם פסוק מ"ח) מעכב האז מלקבל תורה, ולא ימלט שהי' צישראל כמה צנים בן יום ח' שצריך למול היום ואינו ראוי לקבל תורה, ומחוייבי' כל ישראל להמתין על יחידים הללו כמשחז"ל פר"ע (שם פ"ו ע"ג) שלא יהי' הללו הולכי' לקבל תורה והללו הולכי' לטבול, וה"ה למול, וא"כ יש תי' מספיק שלא הקדימו ללאת.

אך כל זה אס מקבלי' תורה שזע"פ, דאל"ה אין יום עד נך החמה, ומעמוד השחר עד הנך החמה אין זמן למול, וה"ל ערלות שלא צומנה (כיצמות ע"א ע"א), ואינו מעכב לא צפסח ולא צמתן תורה שניתנה צעלות השחר, וא"כ אין תי' לישראל וראוי שיכוף עליהם הר כגיגי' על שאתרו ללאת. אך כיון שקצלו תורה שזע"פ ומעמוד השחר יממא הוא וראוי למילה הוצרכו להמתין עד שיכרות כל א' ערלת בנו ואז ילאו, וא"כ הכל חד זה צזה תלי' וא"ש, וק"ל.

דרשות חתם סופר לשבועות (ח"ב רצ"ב ע"א) [משנת תקצד"ק לפ"ק]

תושב"כ מרצון וקבלת תושבע"פ בכפייה. איברא בדברי הרמב"ן פ' משפטים (כ"ד א') משמע לכאורה דנקט דאמירת נעשה ונשמע היה אחרי כפיית ההר (וע"ש בסו"ד שהביא דנח' במכילתא בפסוקים אלו אם היה קודם מתן תורה או אחר מתן תורה, ומכריע שם כריברי' דהי' אחרי מתן תורה), וא"כ לק"מ קר' התוס' (וגם דחוק מאד לומר שיקבלו תושבע"פ לפני שקיבלו תושב"כ). אך עי' בחי' הרמב"ן שבת (פ"ח ע"א, ד"ה והא) ויל"ע בדבריו שם.

שלשה מהלכים בבאו"ד המדרש דנתחייבו ככפיית ההר מפני שנתאחרו לצאת

ב] במ"ש מרן ז"ל בשם המדרש על שנתאחרו לצאת נתחייבו כפיית ההר עליהם. לע"ע ל"מ במדרש.

במ"ש מרן ז"ל בשם הרמב"ן דכפיית ההר היה על תושבע"פ א] במ"ש מרן ז"ל בשם הרמב"ן דהא דכפה עליהם ההר כגיגית היה על תורה שבע"פ. הנה בהרבה דוכתי מביא מרן ז"ל ד"ז בשם רמב"ן, ועי' מה שליקט בזה בטוטו"ד בס' אוצרות ח"ס פ' שמות הע' מ"ח, (וע"ע תו"מ פ' אמור ד"ה ממחרת, מרשימת מהר"ם שיק). וכבר העירו בזה דל"מ כן ברמב"ן לפננו, אך מקור הדברים הוא במדרש תנחומא פ' נח (אות ג').

אולם עי' מה שהאריך הרמב"ן בס' האמונה והבטחון² (פרק כ"ד ד"ה אחר, ונרשי הדברים תמצא שם בפ' ט"ז) בענין החילוק שבין תושב"כ לתושבע"פ, ולולד"מ נראה דלפי דבריו שם א"ש הא דקבלת

או ימלא

- א. אך מ"ש באוצרות"ס שם דבחת"ס פ' ואתחנן (עמ' קמ"ד, והוא מרשימות רפ"ס) כתב זאת בשם מדרש תנחומא, ל"מ שם אלא ענין אחר בשם התנחומא, וע"ש בהערת הגרינ"ש דצ"ל.
- ב. ספר זה היה לפני מרן ז"ל (ומביאו בקובץ תשובות סי' צ' ועוד כמה דוכתי).

הארות והערות בדברי מרן ז"ע - לחג השבועות ♦ אולם ההיכל

ואלא דהמדרש נזהר מקו' התוס' שהק' למה הוצרכו לכפיית ההר הרי כבר אמרו נעשה ונשמע, וע"ז בא המדרש לומר דכיון שנתאחרו לצאת היה בזה מעין ביטול על הקבלה מרצון, וע"כ נתחייבו לקבל התורה בכפייה, וכמדומה פירוש זה מחזור טפי בלשון מרן ז"ל שהציע ד' הרמב"ן והמדרש כב' שיטות למה הצטרכו לכפיית ההר, ודו"ק.

במ"ש מרן ז"ל שהוצרכו למול את בניהם משום דמילת בניהם מעכבת מלקבל את התורה

ג] במ"ש מרן ז"ל דכמו שאחז"ל דמרע"ה למד ק"ו מפסח דכתי' (שמות י"ב מ"ג) כל בן נכר לא יאכל בו ושבר הלוחות, א"כ ה"ה דערלת בנו מעכב האב מלקבל תורה וע"כ הוצרכו להמתין על יחידים הללו שימולו את בניהם. יל"ע למה הוצרך לומר שנתחייבו למול את בניהם מלתא דערלת בנו מעכבתו, ותפול"ו משום מילת עצמן מעכבתן מלקבל התורה, דהרי גם הקטנים מעריסותן בכלל קבלת התורה נינהו, עי' תוס' סנהדרין ס"ח ע"ב (סוד"ה קטן) ה, וצ"ע.

בקושיית רב אחד ע"ד מרן ז"ל
שמולו בניהם בשבת לפני שניתנה תורה

ד] במ"ש מרן ז"ל דלא ימלט שהי' בישראל כמה בנים בני יום ח' שצריך למול ביום מתן תורה כו'. עי' בתשו' דעת סופר (יו"ד סי' פ"ז) שציין לדברי מרן ז"ל הללו ומביא שם שהקשה רב אחד, וז"ל: הא כו"ע מודה (שבת פ"ו ע"ב) דבשבת ניתנה תורה

ובכלל ל"מ שיהיה עצם כפיית ההר עליהם בגדר עונש, אך איחורם לצאת וכפיית ההר מרומז בפסוק אחד לפי' חז"ל (עי' מכילתא בפסוק זה, ירושלמי שקלים פ"א ה"א, ופדר"א פמ"א) ומסתבר למיתליניהו הא בהא, ודו"ק. ואולי י"ל בבאיא"ד המדרש דיעוי' בגמ' שבת (ק"ה ע"ב) המתעצל בהספדו של חכם ראוי לקוברו בחייו, ולפי"ד המדרש שהביא מרן ז"ל אולי י"ל דיסוד אחת היא - העצלות בכבוד התורה דע"ז בא העונש 'שם תהא קבורתכם', (ולד"מ י"ל דאין העונש הקבורה בפ"מ, אלא היראה הנגרמת מהקבר הפתוחה לפניו, והיינו שיהיה במצב של 'ראוי' לקוברו בחייו), ודו"ק.

אולם נראה טפי לבאר סיבת העונש באופ"א, דיעוי' בגמ' יבמות (מ"ח ע"ב) תניא רבי חנניא בנו של רבן גמליאל אומר מפני מה גרים בזמן הזה מעונין ויסוריין באין עליהן וכו' אחרים אומרים מפני ששהו עצמם להכנס תחת כנפי השכינה אמר ר' אבהו ואיתימא ר' חנינא מאי קראה ישלם ה' פעלך ותהי משכורתך שלמה מעם ה' אלהי ישראל אשר באת (פירש"י, שמהרת ולא אחרת) לחסות וגומר (רות ב' י"ב). וה"נ הרי קבלת התורה היה כעין גירות כדמשמע בגמ' כריתות (ט' ע"א, ויבמות מ"ו ע"ב, ועי' רמב"ם רפ"ג מאיסור"ב), ועל שנתאחרו לצאת ושהו לבוא בא להם העינוי דכפיית ההר עליהם, וק"ל.

שבת ובינומי דמ"ש במדרש דעל שנתאחרו לצאת נתחייבו כפיית ההר עליהם, יתכן לפרשו דאין הכוונה לומר שנתחייבו בעונש של כפיית ההר,

או ימלא

ג. נתעוררתי לזה מדברי מרן ז"ל בדרשות לשוכבי"ם (ק"ד ע"א, ד"ה כתיב [משנת תקנ"ד לפ"ק]), ע"ש שפי' באופ"א. וע"ע בס' פנים יפות פ' קרח (ט"ז כ"ט) והביאו מרן ז"ל (בקצרה) בחי' שבת (שם סוע"ב) ע"ש (והו' באצרוח"ס שם), וע"ע בס' עטרת סופרים (בפרשתו, ד"ה יוצא) מרשימת תלמידי מרן הכת"ס ז"ל משמיה דמרן ז"ל. ושם מבוא' דנקטו מיהת דאם לא היו מקבלים תושבע"פ היו נענשים בקבורת חיים, אך כאן לכאורה מבוא' (בשם המדרש) דעצם כפיית ההר היה עונש להם, ודו"ק. ד. עי' תוס' שם (ובהגהות יעב"ץ). ובריטב"א בשם הרא"ה פירש דר' חנינא אייתי קרא הנ"ל לסיועי ר' יוסי דאמר גר שנתגייר כקטן שנולד דמי, דרדיש אשר באת היום 'לעולם', ע"ש (ועי' מ"ש מרן ז"ל בחי' ע"ז (ס"ד ע"א, ד"ה אקילו) יציגתי הרבה ולא מצאתי מגיל לרבנן הא דקטן שנולד דמי, ועי' שם, ועוד חזון למועד כוונתו). [אך בריטב"א שם משמע דאחרים לא פליג אהא דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, אולם במאירי שם משמע דפליגי, ולמ"ד גר שנתגייר כקטן שנולד דמי ל"ש עונש על ששהו לבא. ולעניינו י"ל דלכו"ע איכא עונש על שנתאחרו לצאת כיון דהעונש היתה לפני קבלת התורה בפועל, (וועי' עפ"ד מהר"ל דבמתן תורה לא אמרי' כקטן שנולד דמי מפני שהיה ע"י כפייה, והו' בהקדמת השמעתתא אות ט, ע"ש, ואכמ"ל), ודו"ק].

ה. ובגוף ד' התוס' שם יעוי' מ"ש מרן ז"ל בריש ס' הזכרון (דרוש לבר מצוה פ' יוצא תקס"ט לפ"ק, בפתיחה להנ"ל ד"ה לפע"ד). וע"ע בריטב"א פ"ק דכתובות (י"א ע"א, ד"ה מאי), ודו"ק. ו. ועי' מש"כ בזה להלן (בפנים) סוף אות ד'. ז. במכתב לנכדו הג"מ יהושע דוד סופר - שרייבר נ"י (בן בנו הגרש"ב זצ"ל) מלוגאנו שווייץ יצ"ו.

אולם ההיכל ♦ הארות והערות בדברי מרן זי"ע – לחג השבועות

והנה בספר חשב סופר עה"ת (נסמן לעיל בהערה) כתב לתרץ באופ"א, וז"ל: דכיון שהכל ידעו שהקב"ה קבע את יום השבת כזמן לנתינת התורה לכל בני ישראל, ולפי דברי ק"ז החתם סופר זי"ע מן הנמנע היה לקבל תורה לאלו שזמן מילת בניהם חל ביום מתן תורה מבלי שימולו מקודם את בניהם, וכיון שנקבע זמן מתן תורה לשבת הותר ממילא לאלה שזמן מילת בניהם חל ביום מתן תורה למולם מקודם, כי בלאו הכי לא סגי, ובוודאי כך היה רצון מלכו של עולם, עכ"ל.

ולולא דמסתפינא נראה דמרן ז"ל גופיה נחית לזה, אך כדרכו בקודש סתם הדברים, ואפרש שיחתי בעזה"י. דהנה צ"ב למה הוצרכו לילף מק"ו להקדים מילת בניהם לקבלת התורה, והרי בעלמא

א"כ איך היה אפשר להם למול בשבת, דמה שמילה דוחה שבת (שם ק"ב ע"א) זה רק אחר מתן תורה, ושבת כבר נצטוו במרה, וראיתי דבריו ויפה דברת והנאני. ואני רציתי ליישב עפ"י מש"כ זמורת שלמה"ט באו"ח סי' שכ"ח דאע"פ דמשום סכנת אבר אין מחללין שבת אבל בעין אם יש סכנה שיהיה סומא הגם שהוא רק באבר אחד מותר לחלל שבת כי לא יהי' ביכולתו ללמוד תורה שהיא חיינו ואורך ימינו, ומוטב לחלל שבת אחת כדי שלא יתבטל מלימוד התורה, עיי"ש. ולפי"ז גם הם התירו לעצמם למול בשבת כדי שיהיו מוכשרים לקבלת התורה מפי הקב"ה והבן, עכ"ל. ולכאורה תי' זה כתבה הדע"ס דרך דרוש וחידוד, כי דברי החכמת שלמה הנ"ל לא קיימא אליבא דהילכתא כמ"ש הוא גופיה בסו"ד (ועי"ע בהערה לעיל).

אז ימלא

ח. אך לא הביא שם תירוצו. ובספר חשב סופר עה"ת (לשבועות, ד"ה בדרשת) הביא את דברי השואל הנ"ל לתרץ על פי מה שכתב רש"י על הפסוק (שמות ט"ז כ"ה) שם שם לו חק ומשפט, במרה נתן להם מקצת פרשיות של תורה שיתעסקו בהם שבת ופרה אדומה ודינין. והרמב"ן שם הביא דברי רש"י, וז"ל: ולשון רש"י שאמר פרשיות שיתעסקו בהם משמע שהודיעם החוקים ההם ולימד אותם עתיד הקב"ה לצוות אתכם בכך על הדרך שלמד אברהם אבינו ע"ה את התורה (כקדושין פ"ג ע"א) והיה זה להרגילם במצוות, עכ"ל. הרי מבואר שניתנו המצוות רק כדי להרגיל אותם, אבל לא בתורת חיוב. אמנם תירוצו זה אינו מספיק, דהא בפרשת משפטים (כ"ד ג) פירש רש"י (בשם המכילתא) על ויבא משה ויספר לעם את כל דברי ה' ואת כל המשפטים, ו' מצוות שנצטוו בני נח ושבת וכבוד אב ואם ופרה אדומה ודינין שניתנו להם במרה. ואחר כך כתיב (שם פסוק ד') וישכם בבוקר, וכתב רש"י, בחמשה בסיון, ויקח ספר הברית (שם פסוק ו') פירש"י, מבראשית ועד מתן תורה ומצוות שנצטוו במרה. מבואר שבחמישי בסיון כרת משה ברית עם בני ישראל על המצוות שנצטוו במרה, ומאז הרי הם כבר מחויבים בהם מפאת הברית ואם כן הדרא קושיא לדוכתא, עכ"ל החשב סופר, וע"ש שמתרץ באופ"א. ובמ"ש החש"ס מדברי רש"י שכרות ברית על השבת בחמישי בסיון, עי' מש"כ לעיל (בפנים אות א') בשם הרמב"ן (פ' משפטים), ודו"ק. [שוב העירוני מוהרי"ד סופר שליט"א דבאמת כשכתב התירוצו הנ"ל (לוקח מן הדעת סופר ז"ל) אכן נתכוין בזה אליביה דהרמב"ן הנ"ל]. אמנם באמת רהיטת הסוגיא בשבת (פ"ז ע"ב) משמע דלכו"ע איפקוד אשבת במרה ולא נחלקו אלא אי איפקודי אתחמוין, ע"ש. ובהגהות יעב"ץ שם כ' דמרה ל"ד דאיכא למ"ד באלוש נצטוו על השבת, ע"ש. הא מיהת דמסוגיא הנ"ל מוכח דכבר נצטוו על השבת [בתורת חיוב] קודם מתן תורה.

ט. נראה ברור דט"ס יש כאן וצ"ל: חכמת שלמה, והוא בהגהות שו"ע או"ח סי' שכ"ח סעי' מ"ו. ונעתיק מתו"ד הנוגע לנו, וז"ל: ואף אם נימא דלית מאן דחש להא דרבינו ירוחם [דפסק כר"י (ב"ק פ"ז ע"א) דסומא פטור מכל המצוות], מכל מקום נראה כיון דעל ידי סמיות עינים יתבטל מתלמוד תורה וקריאת התורה, והרי אמרו חז"ל (קידושין מ' ע"ב) תלמוד גדול ממעשה, אם כן בשביל המעשה מוטב לחלל שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה, מכל שכן עבור התלמוד הוה כן. לכן היכי דעל ידי סכנת האבר ההוא יהיה ביטול מן תלמוד תורה, ודאי דמותר לחלל שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה, ומכל שכן בסמיות עינים דודאי יבטל מתלמוד תורה, וכמה מצות יתבטל מכן זה, נראה דודאי מותר לעבור על איסור תורה, והרי אמרו חז"ל (מגילה ט"ז ע"ב) דגדול תלמוד תורה יותר מהצלת נפשות, והצלת נפשות ודאי דרוחה כל איסורים שבתורה, ודו"ק. ואף דלא מלאני לבי לסמוך על זה לבד מכל מקום כו' [אפשר להקל בכהאי גוונא לאכול דבר האסור מה"ת פחות פחות מכשיעור, או איסור דרבנן ואי"צ לצמצם בשיעורו, ע"ש]. ומבוי' דלמעשה לא סמך הגרש"ק וצ"ל על סברא זו לחלל שבת. ומה שנקט החכמ"ש בפשיטות דאולינן בחר טעמא דרוחין שבת כדי שישמר שבתות הרבה עי' מ"ש מרן ז"ל בתשו' או"ח סי' פ"ג, ד"ה ומיהו, ודו"ק. (ועי"ע בתשו' רבי עקיבא יוסף או"ח ח"א סי' קכ"ד מה שפלפל בזה עם הגאון בעל שוואל ומשיב וצ"ל). ובעיק"ד החכמ"ש יש לתמוה רבות (וכן במ"ש דבסמיות עינים ודאי יבטל מה"ת, ופשוט כוונתו שיתבטל לגמרי מה"ת, וזה צ"ע מרוב ששת ורב יוסף) ואכ"מ. ועי' מ"ש ע"ד החכמ"ש הנ"ל בס' מנחת שלמה (ח"ב טו"ס פ"ד).

הארות והערות בדברי מרן זי"ע – לחג השבועות ♦ אולם ההיכל

המילה עד הנץ החמה ולא היו מעוכבין מלקבל התורה עד הנץ החמה.

ובמה שנקט מרן ז"ל דהא דעלוה"ש יממא הוא מתושבע"פ, ציין ע"ז הגריני"ש זצ"ל לעי' לעיל בדרשות לשבחה"ג תקנ"ז לפ"ק (רכ"ח ע"ב, ד"ה אמנם), ושם כ' מרן ז"ל בסתמא דאצל ב"נ היום מתחיל בהנץ החמה, ע"ש. ושם (בשולי הגליון) העתיק הגריני"ש מכת"ק (משנת תקנ"ו לפ"ק) ונעתיק מתו"ד, וז"ל: דודאי בלשון בני אדם אין בקר אלא מנץ החמה ואילך אך ניתנה תורה ונתחדשה הלכה דמעלות השחר יממא הוא וה"ל הל"מ עד דאתא נחמיה (ד' ט"ו) ואסמכ"י אקרא חצים מחזיקים ברמחים כמבואר פ"ק דברכות (ב' ע"ב) וספ"ב דמגלה (כ' ע"ב), עכ"ל. וכן נקט בפשיטות בדרשות לשבועות משנת תקס"א לפ"ק (רפ"ה ע"ב, ד"ה פ"ק).

יסוד רעיון זה בכתבי ההפלאה ז"ל

וכדאי לציין כי יסוד רעיון זה מצאתי בפנים יפות פ' קרח (ט"ז ה', ד"ה בוקר) וז"ל: ע"ד שכתבנו בפרשת יתרו"י בפסוק ויוצא משה את העם וגו', אחז"ל שהוציאם בע"כ, ואמרו עוד ויתיצבו בתחתית ההר שכפה עליהם ההר כגיגית. וכתבנו שם מפני שכתבו חז"ל דהא דהוצרך לכפיית ההר היינו שלא נתרצו לקבל אלא תורה שבכתב, אבל תורה שבע"פ לא נתרצו, וכיון שהבטיחו הש"י וגם כך יאמינו לעולם דהיינו תורה שבע"פ, לכך כפה עליהם ההר כגיגית שיקבלו תורה שבע"פ, והנה מה שהוצרך להוציאם בע"כ, מפני שאמרו דבעמוד השחר היו יום הוא הלכה למשה מסיני, אלא דאסמכוהו על

זריזין מקדימין למצות (ויילפינן לה [ביומא כ"ח ע"ב] מאאע"ה, ע"ש היטב), ובע"כ משום דאכתי לא ניתנה שבת לדחות משום מילה, אי לאו דנשאו ק"ו דהם מעוכבין מלקבל התורה בלתי מילת בניהם, ובהכי חייבה רחמנא שכבר תדחה שבת מפני המילה, ודו"ק. [נע"י היטב במ"ש מרן ז"ל בדרשות לשבועות (רפ"ו סוע"ב [משנת תקס"ב לפ"ק]) דהשתא פסח דוחה שבת מכ"ש קבלת כל התורה כולה כק"ו של מרע"ה ששבר הלוחות וה"נ קבה"ת הי' תלוי בזה, ע"ש היטב ודו"ק וא"ש. וע"ע בח"ס פ' יתרו (עמ' ק"ה [משנת תקנ"ו לפ"ק]), ודו"ק].

והשתא דאתינא להכי א"ש מה שנקט מרן ז"ל מילת בניו מעכבתו ולא נקט דמילתן מעכב את עצמן מלקבל התורה, כיון דבעינן ק"ו להתיר דחיית שבת אצל האב, ודו"ק.

במ"ש מרן ז"ל דאלמלא קיבלו תושבע"פ הוה ערלות שלא בזמנה מעלוה"ש עד נץ החמה

ה' [במ"ש מרן ז"ל דערלת בנו מעכב האב מלקבל תורה, וכו', וא"כ יש תי' מספיק שלא הקדימו לצאת, אך כל זה אם מקבלי' תורה שבע"פ, דאל"ה אין יום עד נץ החמה, ומעמוד השחר עד הנץ החמה אין זמן למול וה"ל ערלות שלא בזמנה ואינו מעכב לא בפסח ולא במתן תורה שניתנה בעלות השחר. ר"ל, דאם היו מקבלים תורה שבע"פ ובכללה דתחילת היום בעלות השחר, אז שפיר נתאחרו לצאת בגלל מילת בניהם המעכבת, אך אם לא היו רוצין לקבל כ"א תושב"כ, א"כ עדיין לא הגיע זמן

או ימלא

י. איברא דלפ"ז ע"ק במ"ש מרן ז"ל דכמו שאחז"ל (שבת פ"ז ע"א) דמרע"ה למד ק"ו מפסח דכתי' (שמות י"ב מ"ג) כל בן נכר לא יאכל בו ושבר הלוחות, א"כ ה"ה דערלת בנו מעכב האב מלקבל תורה. דהנה בגמ' שם אמרינן, ג' דברים עשה משה מדעתו והסכים הקב"ה עמו, וכו', שבר את הלוחות, מאי דריש, אמר ומה פסח שהוא אחד מתרי"ג מצות אמרה תורה וכל בן נכר לא יאכל בו, התורה כולה [כאן] וישראל משומדים על אחת כמה וכמה, ע"ש. ובתוס' (שם, ד"ה ומה פסח) כתבו דאין זה ק"ו גמור דאם מומר אסור בפסח שהוא קרבן מ"מ לא היה לו למנוע מליתן להם התורה ולהחזירם בתשובה [ונראה לכאורה דהוקשה להתוס' לומר שהוא ק"ו גמור דא"כ למה אמרינן דעשה זה מדעתו והרי ק"ו ניתנו לידרש, וכמו שכתבו התוס' לעיל (שם, ד"ה ומה ישראל), וכע"ז מבר' בחי' הרמב"ן (שם, ד"ה פירש), ודו"ק. (ובעיקר' דהתוס' עי' בתוס' הרא"ש (שם) שכתבו כב' חירוצים, ע"ש). ובחי' הרמב"ן (שם) משמע דהאי ק"ו הועילו רק לחומרא. וא"כ איך התירו לדחות את השבת מכח ק"ו זו. וצע"ק. ולולד"מ אולי י"ל קצת, דק"ל דשבת הותרה אצל מילה (עיי' רמ"א יו"ד סי' רס"ו סי"ד, ובתשרי הרמ"א סי' ע"ו) וא"כ אם נימא דידעו שבשעת מתן תורה יותר השבת אצל מילה (כעין שידעו דבתושבע"פ מבר' דעלוה"ש תחלת יממא), אולי נימא דמשו"ה כבר יכלו לפני כן להקדימה משום האי ק"ו, וע"י. (ועוד יש לדון בכ"ז עפ"מ שם בחי' רבנו חיים הלוי פ"א ה"י מהל' מילה בדת הראב"ד שם, ול"ע כה"צ). יא. לפננו ליתא שם.

דברי קבלה (נחמיה ד' ט"ו) מחזיקים ברמחים מעלות השחר וגו', וישראל סברו דלא הוי יממא עד הגנץ החמה, וכיון שראה השי"ת שאינם רוצים לקבל מפי משה כדכתיב ויוצא משה את העם, היינו דכתיב בתריה ויתצבו בתחתית ההר שכפה עליהם ההר כגיגית לקבל, עכ"ל. (ובמהד' הרא"י גראס ה' במקומו בפרשתן, ועשו"ש מהפלאה בפתיחה אות ד', ושם מפורש יותר).

במ"ש מרן ז"ל דומן תתן תורה בעמוד השחר. ו] במ"ש מרן ז"ל דמתן תורה היתה מעלות השחר. כן מבואר ג"כ מד' ההפלאה הנ"ל. ועי' בביאור הרד"ל על פרדר"א (פמ"א אות ל"ט) שדייק מדברי הזהר בפרשתן (פ"א ע"א) דמאי דכתיב (שמות י"ט ט"ז) ויהי בהיות הבוקר, קאי על עלות השחר, ואז התחילו הקולות והברקים, ע"ש.



פרשת נשא

ויהי ביום בלות משה להקים וגו' (ו' א') דרשו חז"ל (במדבר י"ז ח') יום הקמת המשכן ה' ישראל כללה הנכנסת לחופה עפירש"י, גם אחז"ל (תנחומא פרשתן י"ג, ה' ברש"י) משה מסר נפשו לכן נקרא על שמו, וימשחם ויקדש אותם אחז"ל (שבעות ט"ו ע"א) אותם צמשיחה ולא לדורות צמשיחה, ועיי' צילקוט (רמז תשי"ז) כי משיחת משה רבינו ע"ה הועילה לכל הכלים הנעשי' לדורות עולם.

והענין צוה נלפע"ד משה רע"ה המשיך קדושה ע"י משיחתו את הכלים והמשכן באופן שכל כלי אשר יעשה מכאן ואילך ויעבדו צו צמסכן המשות הלז יתקדש ע"י עבודה במקום קדוש הזה, לכן עבודתן מחנכתן כמצואר רפ"צ דשבעות (סס), וגדולה מזה אפי' הנוגע בכלי שרת המשותי מתקדש צנגיעה. והנה כי כן ג"כ אח"כ צהמק"ד צהצנותו לא צעי משיחה כי ע"י שעבדו צו עבודה עס כלי שרת המשותי או שנתקדשו צעבודת משכן המשות הם המשיכו קדושה על צהמ"ק, וכן לעולם, לכן קיי"ל לדורות לא צעי משיחה, וצמעתתא הארכת רפ"צ דשבעות סוגי' אותם צמשיחה.

והעילה צוה, מפני שכל העושה מלוא צריך לראות שיהי' קיים לעד ולא רק לפי שעה, ואינו נקראת אלא על מי שגומרה (דצ"ר ח' ד', ורש"י פ' עקב עה"פ כל המלוא), לכן ראה משה לזכות שיהי' קיים לעד ויהי' נקראת על שמו ע"כ המשיך הקדושה ע"י האופן, אמנם כל זה לפי ההמחש שקדושת צהמ"ק אינה צטילה לעולם כמ"ש הרמב"ם (פ"ו הט"ו מפי"צ) והשמתי את מקדשיכם (ויקרא כ"ו ל"א) אעפ"י ששממו צקדושתן הם עומדים, אך אי ה' אפשר שיצויר ח"ו צטול הקדושה ההיא חלילה, אזי לשוא צרף צרוף משה ע"ה, וידוע (יצמות ק"ו ע"א) כי אין תנאי צנשואי, לכן צשננה המקדש ה' צטומי שלא יצטול קדושתה לעולם כמ"ש מ"ו ריש מס' כתובות.

או ימלא

א. [ר"ת: בית המקדש].

ב. ע"פ ירמיו' ו' כ"ט לשוא צָרָף צָרָף וגו' (פירש"י על חנם צרף הצורף כי לא הועיל).



וזהו ויהי ציוס כלות משה שהי' ככלה הנכנס לחופה שלא יתבטל לעולם, וגם כי הי' הכל נקרא על שמו על שמסר נפשו על המלאכה ע"כ גם עליו לעשות המלאכה שהי' אותה הקדושה קיימת לעולם בלי צורך משיחה אחרת, כי אין מזה נקראת אלא על מי שגומרה, לכן וימשחם ויקדש אותם במשיחה ולא לדורות במשיחה.

ומזה יוצנו המשך פסוקי' מקראי קדש שאחריו, ויקריבו נשיאי ישראל הם נשיאי המטות ופירש"י שלקו על ידם צמזרים כשהי' שוטרים עליהם ע"ש, דלפי הני"ל ראו ולמדו ממשה רע"ה כי אין מזה נקראת אלא על מי שגומרה וראוי לגומרה, ע"כ גם הם התאמנו צמה שהתחילו לעשות צמזרים להקל העבודה מעל ישראל, וידוע (עי' חזקוני שמות ה' ד') כי שבת לוי לא נשתעבדו צמזרים הואיל וסופן לשאת ארון ה' במשכן, והשאת כי הוקל מעל משה עבודת ישראל צמזרים א"כ ממילא ראוי להקל ממשא הלויים בארון ה', כי זה חלף זה, לכן נתאמנו הנשיאים בזה הואיל והיו שוטרים צמזרים, וק"ל.

התם סופר פרשת נשא (עמ' כ"ו) [משנות תקנ"ד-נ"ח לפ"ק]

ולבעי תרתי, קמ"ל למעטינהו ממשיחה דאי לא להכי אתא למאי אתא אי למימרא לדורות לא מיקדשי במשיחה לחודה לישתוק קרא מיניה ונפקא לן מאשר ישרתו'. ובילקוט שם איתא, וז"ל: רבי אומר וימשחם ויקדש אותם למה נאמר, והלא כבר נאמר וימשח אותו ומה ת"ל וימשחם מגיד שבמשיחה של אלו הוקדשו כל הכלים לעתיד לבא. ומקור ד' הילקוט בספרי בפרשתן (סוף פסיקא מ"ד).

ונראה לכאורה דכוונת מרן ז"ל לעורר דהדברים נראין כסותרין אהדדי, דמדברי הגמ' משמע דדין משיחת הכלים היה נוהג רק בכלים שעשה משה במשכן, משא"כ הכלים דביהמ"ק אימעטי מדין משיחה, ודין קדושתן הוא ע"י עבודתן מחנכתן. אולם בספרי משמע דכל הכלים קדושתן במשיחה, רק דגזיה"כ הוא דמשיחת כלי המשכן עלתה גם בשביל כלי המקדש, אבל למעשה עיקור דין קדושתן הוא בתורת משיחה, ולכאורה אם נימא דכוונת הספרי כפשוטו וכל קדושת משיחה על הכלים דלדורות ע"י משיחת מרע"ה א"כ נמצא דאינו צריך לדורות לדינא דעבודתן מחנכתן דלא גרעי מכלים שעשה משה, ויוצא נפקותא לדינא בין דברי הספרי לדברי הגמ', ודוחק לאוקים דברייא דגמ' דידן פליג אברייא דספרי, וצ"ב [ובהמשך דברי מרן ז"ל מתיישב דז", ועי' להלן אות ד'].

במ"ש מרן ז"ל מהגמרא והילקוט בענין משיחת כלי המקדש
א [במ"ש מרן ז"ל דאחז"ל (שבעות ט"ו ע"א) אותם במשיחה ולא לדורות במשיחה, ושוב הביא ד' הילקוט דמשיחת מרע"ה הועילה לכל הכלים הנעשין לדורות עולם. הנה יעוי"ב בגמ' שם, מתיב רבא כל הכלים שעשה משה משיחתן מקדשתן (פירש"י, בשמן המשחה מקדשתן קדושת הגוף לכלי שרת ולקדש את הנכנס לתוכו), מכאן ואילך עבודתן מחנכתן (פירש"י, כלי הדורות לא נמשחו אלא התחלת עבודתן מחנכתן לקדושה וחינוך לשון התחלה), ואמאי, ונימא וכן תעשו לדורות, שאני התם דאמר קרא וימשחם ויקדש אותם, אותם במשיחה ולא לדורות במשיחה, אימא אותם במשיחה (פירש"י, ולא בעבודה), לדורות או במשיחה או בעבודה (פירש"י, לדורות אי בעי במשיחה אי בעי בעבודה), אמר רב פפא אמר קרא אשר ישרתו בס בקדש, תלאן הכתוב בשירות (פירש"י, מדכפל קרא בלשניה כלי השרת אשר ישרתו שנעשו כלי שרת ע"י שירות), השתא דכתב רחמנא אשר ישרתו, אותם למה לי. אי לא כתב רחמנא אותם, הוה אמינא הני הוא דבמשיחה, לדורות במשיחה ובעבודה דהא כתב וכן תעשו, מיעט רחמנא אותם, אותם במשיחה ולא לדורות במשיחה (פירש"י, ה"ג אי לאו כתיב אותם הוה אמינא לדורות במשיחה ובעבודה דהא כתב וכן תעשו במשיחה וכתיב ושרתו בשירות

או ימלא

ג. ויסוד לזה דלא פליגי אהדדי יש להביא מדברי הרמב"ם, דבס' היד (פ"א הי"ב מכלה"מ) פסק דלדורות עבודתן מחנכתן. ובס' המצות (מ"ע ל"ה, גבי מצות עשיית שמן המשחה) כתב, וז"ל: ולא ימשחו בו הכלים לדורות כי בבאור אמרו בספרי (נשא עה"כ וימשחם)



אולם ההיכל ♦ הארות והערות בדברי מרן זי"ע – פרשת נשא

במשמעות ד' מרן ז"ל דגם במשכן שיך עבודתו מחנכת בלי משיחה

ב] במ"ש מרן ז"ל דמרע"ה המשיך קדושה ע"י משיחתו את הכלים והמשכן באופן שכל כלי אשר יעשה מכאן ואילך ויעבוד בו במשכן המשוה הלז יתקדש ע"י עבודה במקום קדוש הזה, לכן עבודתו מחנכת כמבואר רפ"ב דשבועות (שם). מבואר מתו"ד דשאר כלים שיתוספו אח"כ במשכן אי"צ משיחה, והיינו דמה שאמרו בגמ' כלים שעשה משה בעי משיחה היינו רק הכלים הראשונים.

וכדאי לציין דכ"כ מרן ז"ל להדיא בתשו' (או"ח סי' ל"ז), וז"ל: מה שתמה על רמב"ן פ' קרח (י"ז ב') שהחליט דכלי מחתות ר"ן איש לא נתקדשו ע"י עבודה, וכ' פר"מ שפשוט לו שהיו צריכים משיחה כדפסק הרמב"ם בפ"א מכלי מקדש הלכה י"ב דבימי מרע"ה משיחתן מקדשתן וכיון שהומשחו הוקדשו, תמ' לי על חכמת תורתו איך מצא רמז בפסוק שבימי משה צריך משיחה ולא יועיל עבודה, בקרא כתיב על אותן כלי מקדש אותם ולא אחרים, ואפילו היה מרע"ה עושה בימיו עוד אחרים כולם אימעטו, ואילו נכנס משה לא"י [ונבנה בהמ"ק והי' עושה כלים אחרים רבים כבימי שלמה וכי היו צריכים למשיחה, ולפי קבלת חז"ל אילו נכנס משה לא"י היה חי לעולם ולא נחרב הבית, וא"כ היה בטל דין של עבודתו מחנכת שהרי לדעת פר"מ הכל תלוי במרע"ה, אבל זה ליתא דהכל תלוי באותן הכלים עצמן ושוב לא הי' רשאי למשוח"י שום כלי בשמן משחת קדש, עכ"ל. והיינו דמדריק מרן ז"ל ממה שדרשו מהפסוק ויקדש אותם, אותם במשיחה ולא לדורות כו', דדוקא אותם כלים ממש נתרכו לדין משיחה, ואינו תלוי בכלים שעשה משה.

ועי' בתשו' חיים שאל (להרחיב"א ז"ל, ח"א סי' ע"ב) שנסתפק בכעין זה, ע"ש. והנה ברש"י שבועות (הו' לעיל אות א') משמע קצת דרך כלי דורות אימעטי מדין משיחה. אולם ברש"י יומא (י"ב ע"ב, ד"ה משיחתן) מבואר להדיא דכלים חדשים שנעשין במשכן אי"צ משיחה, וכדברי מרן ז"ל.

במ"ש מרן ז"ל דאפילו הנוגע בכ"ש המשוחים מתקדש בנגיעה **ג]** במ"ש מרן ז"ל דגדולה מזה אפי' הנוגע בכלי שרת המשוחי' מתקדש בנגיעה. לכאור' כוונתו למאי דתנן בפ' המזבח מקדש (זבחים פ"ו ע"א) דכשם שהמזבח והכבש מקדשין את הראוי להן כך הכלים מקדשין, ובגמ' שם (פ"ו ע"א) 'ת"ר הנוגע במזבח אין לי אלא מזבח, כבש מניין ת"ל את המזבח, כלי שרת מניין ת"ל (שמות ל' כ"ט) כל הנוגע בהם יקדש', ועי' רש"י עה"ת שכתב, וז"ל: משיחה זו מקדשתם להיות קדש קדשים ומה היא קדושתם, כל הנוגע וגו', כל הראוי לכלי שרת משנכנס לתוכו קדוש קדושת הגוף ליפסל ביוצא ובלינה ובטבול יום, ואינו נפדה לצאת לחולין כו', ע"ש. ומבואר להדיא דמה דכ"ש מקדש היינו משום לתא קדושת משיחתן.

במ"ש מרן ז"ל דעבודתו מחנכת ע"י קדושת משיחה **ד]** במ"ש מרן ז"ל דבביהמ"ק בהבנתו לא בעי משיחה כי ע"י שעבדו בו עבודה עם כלי שרת המשוחים או שנתקדשו בעבודת משכן המשוה הם המשיכו קדושה על בהמ"ק, וכן לעולם, לכן קיי"ל לדורות לא בעי משיחה. מבואר דנקט דלא שיך דין עבודתו מחנכת כי אם באחד משני פנים, או שיעשה העבודה ההיא במשכן [המשוח], או שיעשו עבודה בכלי זה דרך כלי שכבר נתקדש [ע"י משיחה או ע"י עבודה במשכן כנ"ל]. ומרן ז"ל מרויח

או ימלא

שבמשיחתן שלאילו כלומר כלי המשכן הוקדשו כל הכלים לעתיד לבא, ע"ש. וע"ע בפ' המיחוס לראב"ד על הספרי שם, וז"ל: הוקדשו כל הכלים לעתיד לבא, דריש אותם מיעוטא, אותם במשיחה ולא מכאן ואילך, והכי פ' דקרא וימשחם ויקדש אותם (לכל) [ולא] האחרים, דאם לא כן ליכתוב וימשחם ויקדשם, אבל מ"מ בעי עבודה שיעבוד בכלי ובוה יתקדש והכי דריש ליה התם בשבועות אותם במשיחה ולדורות בעבודה, עכ"ל. ומב' ג"כ דר' הספרי והגמ' דידן עולין בקנה אחד. ד. עי' מ"ש בזה הגרינ"ש זצ"ל בשער יוסף על ח"ס פ' חקת (עמ' ק"ה). ה. מב' מדברי מרן ז"ל דאף איסורא איכא למשוה בשמן המשחה הכלים שאח"כ, ועי' בסהמ"פ (פ"א הי"ב מכלה"מ) בשם השו"מ.

ו. ובליקוטי הערות שם (אות ג') הביא מס' משנת אליעזר שכבר עמד בזה.

הארות והערות בדברי מרן ז"ע – פרשת נשא ♦ אולם ההיכל

המקודש ועומד, ואטו נימא דכוונת מרן ז"ל למימר דהמשיכו קדושת המשיחה על המקדש באופן שכל הכלים יתקדשו ממנה בעבודתו במקדש, וצ"ע. (ועי' תוס' יומא מ"ד ע"א, ד"ה בשילה).

והנה איתא בירושלמי יומא (פ"ג ה"ו) 'כלי שרת מאימתי הן קדושין, מיד או בשעת התשמיש, אין תימר מיד ניהא, אין תימר בשעת התשמיש כאחת הן קדושין, ניהא של משה שנתקדשו בשמן המשחה ברם של שלמה כאחת הן קדושין ומתקדשין, בכניסתן לארץ היו מפנין מתוך של משה לתוך של שלמה, לא היה שם של משה כאחת הן קדושין ומתקדשין, ובעלייתן מן הגולה היו מפנין מתוך של שלמה לתוך שלהם, לא היה שם של שלמה כאחת הן קדושין ומתקדשין, ע"ש. ולכא' מוכח מד' הירושלמי הללו דעבודתן מחנכתן שיך בלתי הכלים שנתקדשו כבר, וצ"ע'.

דברי מרן ז"ל בסוגיא דאותם במשיחה ה' במ"ש מרן ז"ל 'דלכן קיי"ל לדורות לא בעי משיחה ובשמעתתא הארכתי רפ"ב דשבועות סוגי' אותם במשיחה'. כוונתו לכא' למ"ש בחי'

ליישוב בזה ד' הספרי דמשמע דהועילה משיחת משה לדורות, ואעפ"כ קיי"ל דעבודתן מחנכתן, ולפי"ד מרן ז"ל א"ש דהן הן הדברים, דלכא' מאי שייטי' דמשיחת משה לדורות, אלא דכל קדושת הכ"ש לדורות מיתלי תלי במשיחת משה, וכש"נ'.

איברא ד' מרן ז"ל מחודשין עד למאד, דבעינן שיהיו תמיד קיימים שיירי כלים מהמשכן דבלא"ה לא מצי לקדש כ"ש, וזו לא שמענו'.

אך באמת מסתברא דמ"ש מרן ז"ל 'וכן לעולם' כוונתו לומר דלעולם מועיל לקדש ע"י כלי שנתקדש כבר, באופן שאם יהיה לו כלי שנתקדש ע"י כלי שנתקדש במשכן וכן לעולם, עכ"פ תחלת הקדושה ע"י משיחה דכלים או דמשכן. ולפי"ז עדיין בעינן דעכ"פ ישתיר תמיד כלי מכלי המקדש, וצ"ת.

ועוד יל"ע דמשמעות ד' מרן ז"ל דעצם העבודה בביהמ"ק עם כלי המשוח או שנתקדש במשכן 'הם המשיכו קדושה על בהמ"ק' (כלשון מרן ז"ל), וזה צ"ב לענין מה הוצרכו להמשיך קדושה על בהמ"ק

או ימלא

ז. בנו"ט לציין למ"ש בס' משאת המלך (סנהדרין סי' ל"א) שהביא ד' הספרי הנ"ל וכתב עלה דיוק נפלא, וז"ל: ומבואר מהספרי דמה שאמרו בברייתא כל הכלים שעשה משה משיחתן מקדשתן מכאן ואילך עבודתן מחנכתן אין ביאורו דתרי גווני ניתנו להחיל על הכלים קדושת כלי שרת, א. משיחה, ב. תחילת עבודה, ובכלים שעשה משה נאמרה ההלכה דמתקדשין במשיחה ובשאר הכלים לעת"ל נאמרה ההלכה דמתקדשים בתחילת עבודה ותרי עניני קידוש נפרדים הם. אלא הביאור הוא דבאמת יסוד קדושת כלי השרת במשיחה הוא, ודין זה על כל כלי שרת נאמרו דטעונים משיחה, אלא דמשיחת משה קדשה אף את הכלים לעת"ל. ומדויק לפי"ז לשון הברייתא כל הכלים שעשה משה משיחתן 'מקדשתן' מכאן ואילך עבודתן 'מחנכתן' דבמשיחת משה הוי המשיחה קידוש ממש, משא"כ מכאן ואילך עבודתן רק מחנכתן, אבל יסוד קדושתן ממשיחת משה באה להן, עכ"ל וע"ש. אולם יש להעיר ע"ז דברמב"ם נקט הלשון דבמלאכתן 'מתקדשין'.

ח. אמנם העירני (הרי"ש ליפשיץ שליט"א) דבגמ' ערכין (י' ע"ב) מבואר דנשארו כלים מימות משה, ועוד הראה לעי' בס' דרך חכמה (פ"א ה"ח מכלה"מ, ביאהה"ל ד"ה הואיל) שדן איזה כלים נשארו, ע"ש. אך עכ"פ שנצטרך להשאיר לביהמ"ק השלישי - זו לא שמענו.

ט. ביאור הדברים (ע"פ המפרשים שם [שכולם מתנבאין בסגנון א']): הירושלמי דן בקדושת כ"ש אם חל בקדושת פה לחוד או דבעינן עבודה המחנכת, והירושלמי דן בזה דאי בעינן לעבודה המחנכת צ"ב במאי חשיב עבודה הרי בשעת עבודה אחתי הוה כלי חול (כגון שמקבל הים בתוך כלי זה, וכל כמה דהרס לא נתקדש לית כאן עבודת קבלה), וכי מקדש ומתקדש בבת אחת, והירושלמי רוצה ליישב שהיו מקדשין מקודם בכלים המקודשין כבר ממש ומפנין מתוכה לכלי חול ועי"ז נתקדש, ועי"ז מסיק הירושלמי דעכ"פ אם לא היה שם של משה וכי' הרי בע"כ צ"ל דמתקדשין ומקדשין בבת אחת.

[ושמעתי ממור"ר הגרא"י הלוי שליט"א (במנחות כ"ד סו"ט"א) דמד' הירושלמי הללו הוכיח מרן הגרי"ז זצ"ל דגם במנחתה פסולה וכד' אמרינן עבודתן מחנכתן, משום דמ"מ הוה קודש, וקודש מקומו בכלי, עכ"כ. וילה"ע ממו' ראשונים ר"פ טרף בקלפי (יומא ל"ט ע"א) אם בעינן לחנך בעבודה גמורה (ע"ש בתרי' וטורא"י דמשמע דבעינן עבודה גמורה, וברטב"א שם מבי' דלא בעינן), ועי' אר"ש (פ"א ה"ב מכלה"מ), ואכ"מ.]

י. ובעיק"ד הירושלמי העיר מור"ר הגרא"י הלוי שליט"א (במנחות ז' ע"א) דלכאורה תמוה דאיבעיא להו בירושלמי דבר המפורש בברייתא דמכאן ואילך עבודתן מחנכתן, וצ"ב. ולפי"ד מרן ז"ל אולי י"ל קצת.

אולם ההיכל ♦ הארות והערות בדברי מרן זי"ע - פרשת נשא

שבועות שם יא (בתוד"ה מתיב רבא), וע"ש (בא"ד ד"ה והנה בספרי) שכ' דמדברי הספרי 'מוכח דלא בעי בכלים משיחה לדורות שמשחת משה ע"ה הקדיש כל הכלים דלעתיד ע"י עבודה שלהם נעשה כאלו נמשחו ע"י משה ע"ה, עכ"ל. ובתשו' (או"ח סי' ל"ז) כתב ע"ד הספרי 'מוכח מזה דלדורות לא בעי משיחה מחדש אלא על ידי עבודה מושך עליהם משיחת מרע"ה, ע"ש.

במ"ש מרן ז"ל הדעושה מצוה צריך לראות שתהיה קיים לעד ו] במ"ש מרן ז"ל שכל העושה מצוה צריך לראות שתהיה קיים לעד ולא רק לפי שעה, ואינו נקראת אלא על מי שגומרה (דבר' ח' ד', ורש"י פ' עקב עה"פ כל המצוה), לכן רצה משה לזכות שתהיה קיים לעד ויהיה נקראת על שמו ע"כ המשיך הקדושה ע"ז האופן. ילה"ע דמדברי מרן ז"ל נמצינו למדים דהא דאמרין שאין המצוה נקראת אלא על מי שגומרה, נכלל בזה שצריך לראות שיהיה מעשה המתקיים לעד, ודו"ק.

ובענין זה כדאי לציין לדברי מרן ז"ל בדרשה לחינוך ס"ת (ח"ב שצ"ט ע"ב - ת' ע"א פ' שמיני שנת תקס"ו לפ"ק) ונעתיק מדבריו בדילוג, וז"ל: מצינו שני מיני שמחות א' בהתחלת הדבר אדם שמח כי ההתחלה היא חצי הכל, [וכו'], והשנית בעת גמר הדבר שומחים על גומרה, [וכו'], והנה כל א' מהני ב' שמחות הנ"ל איננה בשלימות, כי השמח על ההתחלה יש לו לדאוג שלא יגמרנה, והגומרה אעפ"י ששמח מ"מ כבר עבר ונגמר הדבר ההוא

ומה לו עוד - משא"כ שמחת גמר מצוה כזה סיום גמר כתיבת ס"ת היא שמחה על הגמר כתיבה והתחלת הקריאה שמעתה ומעכשיו יקראו בו ויברכו עלי' בכל זמן ועידן זה הוא שמחה גמורה בשלימות, עכ"ל וע"ש.

במ"ש מרן ז"ל בשם ההפלאה דבבנין ביהמ"ק היו בטוחים שלא יתבטל קדושתה

ז] במ"ש מרן ז"ל דכיון דאין תנאי בנשואין (יבמות ק"ז ע"א), לכן בשנכונה המקדש היו בטוחים שלא יתבטל קדושתה לעולם. וסיים עלה 'כמ"ש מ"ו ריש מס' כתובות'. ובמהדו"ח ציינו להפלאה ד' ע"ב (ד"ה מקדש), ול"מ שם מענין זה. אולם יעוי' בס' פנים יפות פ' יתרו (י"ט כ"א), וז"ל: מה שאחז"ל בשבת (פ"ח ע"ב) בפ' שה"ש (א' י"ב) צרור המור וגו' בין שדי ילין, אמרה כנסת ישראל וכו' אעפ"י שמיצר ומימר דודי אפ"ה בין שדי ילין. ענינו י"ל כיון שאחז"ל אין תנאי בנשואין, ומה שהשרה השי"ת שכינתו במשכן הוי כנשואין דהתנאי בטל, כדאיתא בכתובות דף ע"ד גבי מומין, דאין תנאי לאחר נשואין. וי"ל בזה מ"ש בשה"ש (ר' ז') כולך יפה רעיתי ומום אין בך, אתי מלבנון כלה וגו'. הכוונה, כיון שנתייחד הקדוש ברוך הוא במשכן שנקרא לבנון, ממילא בטל טענת מומין, וזה שאמר כי לא יטוש וגו', כי הואיל וגו', שהוא לשון לינה ויחוד כלשון בין שדי ילין, וממילא בטל התנאי ומעשה קיים, עכ"ל וע"ש.



או ימלא

יא. ח' שבועות הנ"ל הם משנת תקנ"א לפ"ק (ככתוב ע"י מרן ז"ל בשיר פתיחה לחי' הנ"ל). וכדאי לציין כי מרן ז"ל חזר על יסוד זה גם בחי' סוגיות (מונקאטש תרס"ב, סי' י"ג), ובתשו' (או"ח סי' ל"ז). והנה בחי' סוגיות (שם) לא רשום תאריך השנה, אך רשום שם 'פק"ק פ"ב', ועי' בתשו' הנ"ל (משנת תקפ"ב לפ"ק) שהעתיק מרן ז"ל מחי' סוגיות הנ"ל. מכל הלין מוכח דחי' סוגי' הנ"ל נכתב בין שנות תקס"ז-תקפ"ב לפ"ק, אך עכ"פ אין כוונתו כאן למ"ש שם.



פרשת בהעלתך

בהעלתך את הנרות. רמז"ס פ"ט מציאת מקדש הל"ז פסק אס הו"א המנורה לחוץ בעזרה מותר לזר להדליקה, ופי' שס"א הריטצ"א מדכתי' בהעלותך ולא כתי' מעלה את הנרות אע"כ אינו מזה על הכהנים, ועיי' מ"ש שם יצחק ציומא כ"ד ע"ב, ע"ש.

ולפע"ד יצדק הלשון בהעלותך, כשאתה מעלה הנרות והיינו צפנים, אז אל מול פני המנורה יאירו שלא יאמרו לאורה הוא נרין (עי' מנחות פ"ו ע"ג, ונרש"י ד"ה שלחן), אבל כשזר מעלה הנרות והיינו בחוץ אז אינו נרין אל מול פני המנורה דוקא, כי בחוץ לא שייך לומר לאורה הוא נרין.

והנה צמדרש (צמד"ר ט"ו ו', ומחומא צפרשתן אות ה') שאהרן הצטער על שלא הקריב עם הנשיאים ונחמו הקצ"ה צנרות, והקשה הרמז"ן (פסוק ז') מה נצטער הלא הוא מקריב קרבנות בכל יום ואי משום שלא הקריב צנדצה כמותם א"כ מה נחמו צנרות שהם ג"כ כוונה, ולהרמז"ס נחא שהרי אס ירצה להו"א המנורה לחוץ יכול זר להדליק ואהרן הדליק צעמו.

חתם סופר פרשת בהעלתך (עמ' ל"ב) [משנת תקב"ץ לפ"ק]

במה שנקט מרן ז"ל בדברי הרמב"ם

שהוציא 'המנורה' לחוץ 'בעזרה'

[א] במ"ש מרן ז"ל בשם הרמב"ם (פ"ט ה"ז מביא"מ) דפסק אם הוציא המנורה לחוץ בעזרה מותר לזר להדליקה. יעוי' ברמב"ם שם שכתב, וז"ל: וכן הדלקת הנרות כשירה בזרים לפיכך אם הטיב הכהן את הנרות והוציאן לחוץ מותר לזר להדליקן, עכ"ל. וילה"ע דלכאורה פשוט משמעות לשונו של הרמב"ם מורה דאיירי שהוציא הנרות לחוץ ולא שהוציא את המנורה כולה, שהרי קאי אדסליק מיניה שהטיב הכהן את הנרות, וגם תפס לשון רבים

והוציאן לחוץ. ואין לדחוק בדברי מרן ז"ל דל"ד נקט מנורה, דכן משמע ג"כ מהמשך דבריו דנקט בפשיטות דאירינן שהוציא המנורה גופא לחוץ (וכן מוכח מדברי מרן ז"ל במק"א, וכמו שיתבאר בעז"ה).

אך לכאורה הדברים מוכרחין, דהרי פסק הרמב"ם (פ"ג ה"ו וה"ז מביהב"ה, ועי' בפ"ג הי"ב מתמו"מ) דהנרות הם מכלל הכבר והיו קבועין במנורה, ע"ש. וא"כ הרי אי אפשר להוציא הנרות לחוד. ובעל כרחין צ"ל שהוציא כל המנורה לחוץ, [אך אכתי צ"ב לשון הרמב"ם דנקט שהוציאן לחוץ דהול"ל שהוציאה לחוץ].

או ימלא

א. לכא' הכוונה לכס"מ שם שהביא דברי הריטב"א.
ב. ובסהמ"פ שם ציינו לכמה מגדולי המפרשים שכבר עמדו בזה [אך מ"ש שם שכן הקשה בקריית ספר בפ"ג מהל' ביהב"ח, עיינתי שם ול"מ רמז לזה]. ובס' מעשה רוקח (הספדרי) שם נשאר בזה בצ"ע. ובדבר אברהם (ח"ג ס"א, סוף ע"ד) רצה לתרץ דהרמב"ם בהל' ביא"מ איירי במנורה של שאר מיני מתכות דלא בעינן מקשה, ובהל' ביהב"ח איירי במנורה של זהב דמקשה מעכב בה, ושוב הדר ביה דכ"ז לפי הנחת הכס"מ שחילק כן, אך דברי הכס"מ גופא מקשה הוא, ע"ש.
[ובעיק"ד הרב"א שם (בענף ה') דיש ב' דינים במקשה, חדא בגוף המנורה שיהיה חתיכה אחת וזה מעכב גם בשאר מיני מתכות, ושנית בדין עשייתה שיהיה מעשה קורנס וזה מעכב רק בשל זהב, אציין כי יסוד הדברים שמעתי ג"כ ממור"ר הגרא"י

אולם ההיכל ♦ הארות והערות בדברי מרן זי"ע – פרשת בהעלתך

ומ"ש מרן ז"ל בשם הרמב"ם שהוציא המנורה לחוץ בעזרה. הנה, פשוט משמעות לשון הרמב"ם שהוציאן לחוץ היינו כמ"ש מרן ז"ל שהוציאן מן ההיכל אל העזרה. אך יל"ע למה לא סגי שיוציאם עד עזרת הכהנים שהרי ישראלים נכנסים שם לצרכיהם כדתנן בפ"ק דכלים (מ"ח), אולם באמת במשנה שם איתא דצרכיהם היינו סמיכה שחיטה ותנופה, ואע"פ שיש מפרשי המשנה שפי' דשלש אלה ל"ד, י"ל דהדלקה לא חשיבי צורך כאידך [ואולי הביאור בזה משום דסמיכה שחיטה ותנופה היינו בקרבן דיליה, אך יל"ע אי הותר גם ליכנס לשחיטת קרבן חברו, ועי'. (שוב הראוני ד' הגר"א בא"ד פ"ק דכלים מ"ח)].

ויעוי' בתו"מ ריש פרשתן (מהדו"ק ד"ה ויעש [הראשון], מכתי"ק) שכתב מרן ז"ל 'נתי דקיי"ל ביומא כ"ד ע"ב דזר שהדליק הנרות פטור דהדלקה לאו עבודה, היינו דמשום הדלקה לא מחייב, מ"מ מחייב משום הכנסת פנים, ע"ש. ובפשוטו כוונתו לומר דחייב מלקות (עי' רמב"ם פ"ב ה"ד מביא"מ, ובמל"מ שם פ"ט הט"ז).

במ"ש מרן ז"ל בשם הריטב"א
דמלישנא דקרא משמע כשי' הרמב"ם

ב] במ"ש מרן ז"ל בשם הריטב"א דמדכתיב בהעלותך ולא כתיב תעלה את הנרות על כרחיך דאינו מצוה על הכהנים. עי' בכס"מ שם שכת' בשם הריטב"א, וז"ל: תימה דהא כתיב דבר אל אהרן וכו' בהעלותך את הנרות, ואפשר לומר דלהכי לא אפקיה בלשון חיוב דבר אל אהרן ויעלה את הנרות לומר דלאו עבודה היא לחייב עליה מיתה בזר כשם שאין חיוב בעבודה שאינה תמה, עכ"ל.

ומבואר לכאורה דעת הריטב"א דמשו"ה מוכח דאין חיוב זרות על הדלקת המנורה ואין בזה מיתה, אך הא מיתה משמע מדבריו דנקט דהזר מוזהר עליה, וצ"ע. איברא דעיק"ד הריטב"א כפי שהביאם הכס"מ צ"ע מדברי הגמ' ביומא כ"ד ע"א דמבואר שם להדיא דהדלקה כשרה בזר.

והנה מרן ז"ל מציין עלה לעיין בס' שיח יצחק (יומא כ"ד ע"ב), ועיין שם (בסוה"ס בהערותיו על התו"ר, ד"ה הדלקת) שהביא דברי הריטב"א וכתב עלה, וז"ל: לא זכיתי להבין דמשמע מדבריו דאזהרה מיהא איכא בהדלקה, דומיא דעבודה שאינה תמה, ואם כן תיקשי דמה בינה להצתת אליא. ושוב מצאתי למהר"ח אבועליפא בספר עץ החיים לפרשת בהעלותך שהקשה על הריטב"א קרוב למה שכתבתי, עכ"ל וע"ש. ואטו נימא דכוונת מרן ז"ל לתרץ קושיתו ולדחוק בדברי הריטב"א ולתפוס לשון ראשון בדבריו דמשמע דאינו מצוה בכהנים כלל, ודו"ק.

וע"ע מ"ש מרן ז"ל בפרשתן (עמ' ל"ב [משנת תקצ"ג לפ"ק]) וז"ל: נראה כמ"ש הריטב"א הביאו עץ החיים בפ' זו (ד"ה א"נ ויעש) ושיח יצחק בתוס' ישנים דיומא כ"ד ע"ב דלכן כתי' בהעלותך ולא כתיב תעלה הנרות לומר כפסק הרמב"ם שזר מדליק נרות אם הוציאם הכהן לחוץ, עכ"ל וע"ש. והיינו כמשנ"ת כאן. [וסו"ד שם הוא כמ"ש בס' עץ החיים (הו' להלן ד"ה זה)].

דברי מרן ז"ל במקו"א דהריטב"א חולק על הרמב"ם

אולם עי' בדברי מרן ז"ל בפרשתן (מיהאלאוין מ"ז ע"א [משנת תקצ"ה לפ"ק]) שכתב, וז"ל: בהעלתך

או ימלא

הלוי שליט"א (במנחות כ"ח ע"א) בשם מרן הגרי"ז זצ"ל (ע"פ הספרי בפרשתן פסוק ג') ופי' דמ"ש הרמב"ם דבשאר מיני מתכות אם היתה חלולה כשרה ר"ל דאופן עשייתה היתה כך, והגרא"י קבע בה מסמרות עפי"ד הרמב"ם בפרשתן (ח' ד'), ע"ש. ועי' בקו' מחדושי רמ"ד הלוי פ"ג ה"ד מביהב"ח]. ובדבר"א שם (ענף ו') מסיק דצ"ל דמ"ש הרמב"ם 'שהוציאן לחוץ, היינו שהוציא הנרות ביחד עם המנורה, ואכתי צ"ת.

ג. ועי' באו"ש שם, שג"כ נקט הכי בפשיטות, וז"ל: ומ"ש רבינו 'לחוץ' פי' חוץ להיכל בעזרת ישראל, ופשוט, עכ"ל. [ועי' חס"ד בתוספתא דכלים (ביק פ"א ה"ט סודה אבל)].

ד. ועי' בס' אבהא"ז (בהל' ביא"מ שם, ד"ה ובעיקר).

ה. ובמהדו"ח שם האריכו על מגן (אמנם עי' תו"י יומא כ"ד ע"ב, ד"ה אמר קרא). ועי' משך חכמה פ' במדבר עה"פ (ג' י') והזר הקרב יומת, ודו"ק.

ו. ובחי' הריטב"א לפננו הוא ביומא כ"ד ע"ב (ד"ה הדלקה).



הארות והערות בדברי מרן זי"ע – פרשת בהעלתך ♦ אולם ההיכל

בשיטת הרמב"ם אלא דלהרמב"ם שמעינן יותר, והוא דהדלקה אינו מצוה כלל בכהנים, משא"כ לריטב"א אשמעינן רק דאין עליה חיוב זרות, ודו"ק. (ויתכן דג"ז כוונת הכס"מ, ודו"ק).

דברי מהר"ח אבועלפא בס' עץ החיים בפרשת והנה היות מרן ז"ל הרבה לציין לדברי ספר עץ החיים י"א (בפרשתן), ע"כ נעתיק מדבריו (הנוגעים לדברי מרן ז"ל). יעו"ש שהרבה בדקדוקים (בפסוקי פרשתן ור"פ תצוה), ובת"י השלישי כתב (ע"ז ע"א מדפי הספר), וז"ל: אי נמי, ויעש כן אהרן להגיד שבחו שלא שינה, עמ"ש הרמב"ם פ"ט דביאת מקדש הדלקת הנרות כשרה בורים לפיכך אם הטיב הכהן את הנרות והוציאן לחוץ מותר לזר להדליקן, והשיגו הראב"ד [ד]הפליג [כשאמר מותר לזר להדליקן] אלא שהם הדליקן כשרות. וכ' מרן (בכס"מ שם), כיון דלאו עבודה היא משרא שרי כמו שחיתה. וכתב הריטב"א, תימא דכתיב בהעלותך את הנרות וי"ל מדלא אמר ויעלה שמעינן דלאו עבודה היא לחיוב מיתה לזר כעבודה שאינה תמה, ע"כ (דברי הכס"מ).

וליתא, דעבודה שאינה תמה כיוצא ובולל מלקה לקי הור, ואילו בהדלקה לא לקי, ומה דמיון יש להדלקה שכשרה בזר לעבודה שאינה תמה שפטולה בזר. מיהו קשה דבפ' במה מדליקין (שבת כ"ג ע"א) מסקינן דהדלקה עושה מצוה והדלקה במקומה בעינן, ומדמי נ"ח למנורה. ולמה יוכשר בהדלקה הור בחוץ, וצ"ע.

זה אמרו (שמות כ"ז כ'), ויקחו אליך שמן [וגו'] להעלות נר ולא אמר ויעלה אהרן, הורה שגם הור כשר להדלקה, ובתנאי, ש'מחוץ לפרכת יערוך

את הנרות מדלא אמר העלה את הנרות למד רמב"ם שרשות ביד כהן ומותר לישראל להדליק ועיי' מהר"ח אלפנדרי בס' עץ חיים¹, וריטב"א חולק עליו, וכבר כתבתי בזה במקו"א, ועכ"פ להפוסקים דמתירין צריך טעם לאומרו בהעלתך, עכ"ל וע"ש. ומ"ש שם דכבר כתב מזה במקו"א לכאורה כוונתו להנ"ל (משנת תקצ"ב ותקצ"ג). אמנם צ"ע דמשמע שם דנקט דהריטב"א חולק על הרמב"ם [ונכפשות ל' הריטב"א דהור מוזהר עליה כנ"ל], וכדברי השיח יצחק.

וכן נקט מרן ז"ל להדיא בחי' יבמות (ל"ב ע"ב, ד"ה כשהותרה), וז"ל: והנה עיין ביומא כ"ד ע"ב משמע דזר מותר להדליק מנורה, וכן פסק רמב"ם, וכן הקשו שם תוס' ישינים מ"ט כתיב בהעלותך הא אפילו ישראל מותר, ושיח יצחק מיייתי בשם ריטב"א דזר עובר בלאו הבא מכלל עשה בהעלותך אהרן ולא זר, והקשה הנ"ל שהוא נגד סוגיא [דיומא] דא"כ מה בין הדלקה להצאת אליה וכן הקשה בספר עץ חיים פ' בהעלותך, עכ"ל וע"ש². וצ"ע.

ואולי י"ל בכ"ז, דיעויי' במהר"י קורקוס (בהל' ביא"מ שם) שהביא דברי הריטב"א הנ"ל, וסיים עלה, וז"ל: מוכיח שדעתו כדעת הר"א, ומ"מ למדנו דקרא ל"ק לרבנו דלאו חיובא כתיב אלא דאורחא דמילתא משתעי קרא, עכ"ל. מבו' דנקט הריק"ו בדעת הריטב"א שחולק על הרמב"ם, אך מ"מ מה שכתב בישוב המקרא מתיישב לפי שיטת הרמב"ם, ובזה א"ש מה שאחז מרן ז"ל החבל בשני ראשין, דאה"נ תחילת דברי הריטב"א בישוב המקרא א"ש

או ימלא

ז. הוא ס' עץ החיים למהר"ח אבועלפא, והר' להלן.

ח. בתוס' ישנים שם נשאר בק' (וכי"ה בתורא"ש ותורי"ד שם).

ט. החידושים הנ"ל נדפסו מכת"ק (ע"י מכון ח"ס, ירושלם תשמ"ח) ורשום בתחלת הסוגיא: 'בעזה"ה מה שחנני הית' ביבמות ל"ב ע"א סוגיא איסור חל על איסור פק"פ פ"ב כאור בקר ליום ד', ער"ה הנכנס לשנת יק"ם פורק"ן לפ"ק, והוא שנת תקב"ץ - אותה שנה שכתב מרן ז"ל החי' הנידונים. (ועי' להלן מדברי מרן ז"ל בדרשות לחנוכה משנת תקב"ץ לפ"ק).

י. ילה"ע דפשוטות שיטת הראב"ד ז"ל אינו מוזהר ולקי על ההדלקה אלא דמצותו בכהן וע"כ לא ידליק זר לכתחלה [וכ"כ האחרונים ז"ל בדעתן], ויל"ע בכוונת הריק"ו אם כוונתו להעמיס כן בשי' הריטב"א, או דכוונתו לחדש דגם הראב"ד ס"ל דהור מוזהר עליה, וצ"ת.

יא. מחברו הג"מ חיים אבועלפא [השנין] זצ"ל נולד בסביבות שנת ת"כ לפ"ק ונ' בשנת תק"ד לפ"ק, היה רעו ועמיתו של הפר"ח ז"ל (ע"פ אנצ"י לחכמי תורכיה בערכו), 'ורבו נוראותיו ועניניו וקדושתו כאחד מהראשונים כמפורס' - לשון הרחיד"א ז"ל בס' שם הגדולים (בערך זקנו מהר"ח אבועלפא וצ"ל תלמיד המב"ט ז"ל).

אולם ההיכל ♦ הארות והערות בדברי מרן זי"ע – פרשת בהעלתך

אם הטיב הכהן את הנרות והוציאן בחוץ מותר לזר להדליקן עכ"ל, והוא מש"ס דיומא כ"ד ע"ב וע"ש תוס' ישנים ושיח יצחק. ומה שהקשה הגאון עץ חיים פ' בהעלתך הא הדלקה במקומה בעי', יש לומר דהדלקה כשרה בחוץ אפי' תעמוד המנורה כך בחוץ, נהי דמנורה נוכח השלחן מעכב, היינו לכללות הבנין הוא מעכב אבל מצות הדלקת הנרות מקיים אפי' עומדת דולקת בחוץ והוה שפיר הדלקה במקומה, עכ"ל וע"ש.

בדברי מרן ז"ל דנוכח השלחן אינו מעכב במצות ההדלקה אלא בכללות הבנין

ובמה שנקט מרן ז"ל (שם) דאע"ג דמקומה של מנורה לנוכח השלחן מעכב, היינו לכללות הבנין, אך מ"מ לקיום מצות ההדלקה במנורה אין מקומה מעכבת. כדאי לציין דכע"ז שמעתי ממור"ד הגרא"י הלוי שליט"א (בזבחים כ"ד ע"א) בשם אביו מרן הגרי"ד זצ"ל לגבי דין הכל בכתב, דיעווי' בשו"ע (יור"ד סו"ס קמ"א) לגבי הלאו דלא יעשה כתבנית מנורה (עי' ע"ז מ"ג ע"א) דאם עשה מנורה בת שבעת קנים פחות מ"ח טפחים מ"מ קעבר בלאו הזה (והוא מד' מהר"ק שורש ע"ה), וע"ש בביאור הגר"א (ובש"ן שם) משום דאינו מעכב בכשרות המנורה. והנה הגר"ח בספרו (פ"א הי" מהל' ביהמ"ח) נקט בפשיטות דדינא דהכל בכתב הוא לעיכובא, וצ"ע מד' השו"ע הנ"ל. ותיירץ הגרי"ד בזה, דהא דדינא דהכל בכתב מעכב, אינו שמעכב בהכשר הכלים והמנורה אלא שמעכב בקיום הדין של ועשו לי מקדש שנכלל בה ג"כ עשיית כלי המקדש (כשי' הרמב"ם בס' המצות שורש י"ב ומ"ע כ') ובוהו הוא דדינא דהכל בכתב מעכבט', עכתו"ד.

אהרן' שהיא ההטבה שפסולה בזר ולוקה עליה, ואם כל זה 'להעלות' [דהיינו להדליק, מותר] גם ע"י ישראל. משום הכי אמר ויעש כן אהרן', אף שאמר 'בהעלותך' ולא אמר 'ועלה' להורות שכשרה לזר, [מ"מ] עשאה הוא עצמו ולא ע"י זר. עכ"ל ס' עץ החיים, ועעו"ש.

בקו' עץ החיים איך מודליק בחוץ הרי בעיני הדלקה במקומה והנה במה שהקשה על הרמב"ם דהרי הדלקה במקומה בעיני, והדלקה עושה מצוה, וא"כ איך יוכשר ההדלקה בחוץ, ונשאר בצ"ע. לכאור' כוונתו דתינח אם נימא במנורה דמקדש דהנחה עושה מצוה י"ל דאירינין שהדליק בחוץ והכניסוה כהן לפניו במקומה², אך כיון דקי"ל הדלקה עושה מצוה, הרי בעיני הדלקה במקומה, ומקום המנורה הוא לנוכח השלחן (שמות כ"ו ל"ה, ועי' מנחות צ"ח ע"ב), וצ"ע.

ובעיק"ד עץ החיים דבמנורה דמקדש אמרינן הדלקה עושה מצוה משום דמדמי נ"ח למנורה, אינו מפורש בגמרא להדיא דמדמינן נ"ח למנורה דמקדש לענין זה, אך נראה דכוונתו למ"ש רש"י שם (שבת כ"ב ע"ב, ד"ה אי) דהאיכביציא בגמרא אי הדלקה עושה מצוה היינו כדאשכחן במנורה, ע"ש. ומבוי' מדברי רש"י דפשיט"ל לגמרא דבמנורה דמקדש אמרינן הדלקה עושה מצוה³.

תירוצו של מרן ז"ל במק"א על הקושיא הנ"ל

והנה קושיא זו של עץ החיים הביאה מרן ז"ל בדרשות לחנוכה (ס"ז ע"א, ד"ה והדליקו) משנת תקב"ץ לפק"ד ותירצה, וז"ל: רמב"ם פ"ט מביאת מקדש הל' ז' וכן הדלקת נרות כשרה בזרים לפיכך

או ימלא

יב. אך אליבא דאמת לכאור' לא קס"ד, דא"כ למאי בעינן לכל הך דינא דהדלקה כשרה בזר [ואולי י"ל דנפק"מ כשהורז ממילא נמצא בהיכל דרך היתר כגון לתקן כו' (עי' רמב"ם פ"ז הכ"ג מביהמ"ח)], ועי' בדברי מרן הגר"ח ז"ל בספרו בהל' ביא"מ שם (דור' להלן).

יג. ולכאורה מדברי רש"י מבואר דלא כמ"ש הגר"ח (שם) בדעת הרמב"ם דליכא מצוה בהדלקת המנורה אלא דמצותה להיות דלוק, ודוק. אולם יעווי' בט"ז בהל' חנוכה (ריש סי' תרע"ה) שהביא ד' רש"י אלו, וע"ש בפרמ"ג שמפרש ד' רש"י באופ"א, (ודברי פרמ"ג צ"ב, ואולי כוונתו כמ"ש בשיח יצחק [הג"ל] בישוב קו' עץ החיים, ע"ש). ועי' שפ"א בשבת שם (ד"ה בנמ' אמר ר"ה).

יד. עי' מש"כ לעיל (או ימלא, אות ט').

טו. והביא ראה נפלאה ליסוד זה מד' הרמב"ם (פ"ב ה"ג והי"ז מביהמ"ח, ע"ש דבריו נראין סתוירא) ויש לציין שכבר עמד בזה בבנתי"ח מ' צ"ה אות ט"ו בסופו, ונשאר בצ"ע, ואכמ"ל. אולם הגרא"י העיר דמד' הגר"א בביאורו שם משמע דנקט דהכל בכתב אינו מעכב כלל, ע"ש. עוד אמר הגרא"י דשמע מהגר"ד שפע"א ראה בס' יערות דבש שנקט בפשיטות דדין הכל בכתב מעכב, עכ"ד. ומצאתיו



הארות והערות בדברי מרן ז"ע – פרשת בהעלתך ♦ אולם ההיכל

פרשת הדלקת המנורה באהרן דוקא, ועל קוטב זה סובב תירוצו של מרן ז"ל, ודו"ק.

בדברי מרן ז"ל דנקט דאיכא מצוה במעשה ההדלקה ואין מצוה כלל בכהן

ד] הנה מכל דברי מרן ז"ל מוכח דנקט בדעת הרמב"ם דאין מצות הדלקת הנרות בכהנים, כן משמע מתחלת דבריו בשם הריטב"א דמלישנא דקרא מוכח דאינו מצוה על הכהנים (ולפנו בריטב"א ליתא אלא דאין חיוב בכהנים וכש"נ), וכן משמע מהמשך דבריו שנקט דמתקיים מצות הדלקה בחוץ, וכן משמע מסו"ד דמצות הדלקה ע"י אהרן חשיב בגדר נדבה, ודו"ק. וכן משמע מדברי מרן ז"ל בתו"מ (ריש פרשתן, ד"ה דבר, מכת"ק) דנקט דלש"י הרמב"ם הוה אהרן הכהן שלוחא דידן במצות הדלקת הנרות, ע"ש"ט. וילה"ע דכן משמע במנח"ח (מ' צ"ח [אות י"ג]) שכ' דלדעת הרמב"ם דורים כשרים א"כ אפשר על כל ישראל מוטלת המצוה, ע"ש"י.

וכל זה דלא כמו שכת' הגר"ח בספרו (הל' ביא"מ שם) דגם להרמב"ם מצותו בכהן אלא דבחון לא מתקיים מצות הדלקה, והא דכשרה בור הוא הוא משום דמצותה שיהא דלוק בפנים"ח (ומיושב בזה קו' כל הראשונים הנ"ל מ"ט אמר קרא אל אהרן בהעלתך את הנרות וגו', ולמרן ז"ל לק"מ עפ"י הריטב"א כש"נ). וילה"ע דיסוד ושורש ד' הגר"ח כבר נמצא בס' שיח יצחק הנ"ל.

ונראה דלהדיא אתי מרן ז"ל לאפוקי מינייה שאחרי ציינו ד' השיח יצחק כתב (בדרשות לחנוכה הנ"ל), 'יש לומר דהדלקה כשרה בחוץ אפי' תעמוד

אולם בעיקר מרן ז"ל, יעוי' בירושלמי שקלים (פ"ד ה"ב, י' סע"ב) דנחלקו רבי מאיר וחכמים אם השלחן והמנורה כו' מעכבין את הקרבנות, וביארו המפרשים שם דהנידון הוא שהכלים אינן במקומן אם מותר להקריב קרבנות [וע"ש בקה"ע (ד"ה מעכבין) דיותר נראה לפרש שהנידון אם אסור להקריב עליהן קרבן כגון לחה"פ על השלחן ונרות במנורה]. ובהמשך הסוגיא שם מבואר לכאורה דמנורה נוכח השלחן מעכבת לכו"ע, ע"ש היטב. אולם כבר הוכיח בחזו"א (מנחות סי' ל' סק"ח) דתלמודא דידן פליג על הירושלמי, ע"ש ראיותיו מגמ' חגיגה (כ"ז ע"ב) ומגמ' זבחים (נ"ט ע"א), ולפי"ז לק"מ. [ואף שהחזו"א מפרש בירושלמי כרוב מפרשים הנ"ל, מ"מ ראייתו מזבחים (נ"ט ע"א) מהני אף נגד פירושו של הקה"ע הנ"ל, ודו"ק].

בביאור מרן ז"ל שנתקשה בלישנא דקרא לש' הרמב"ם ג] במ"ש מרן ז"ל 'ולפע"ד יצדק הלשון בהעלותך' וכו'. משמע דנתקשה בלישנא דקרא 'בהעלתך' לש' הרמב"ם, וצ"ב הרי אדרבה כבר ביאר דהלשון בהעלתך משמע דאינו מצוה על הכהנים. וכ"כ בדבריו משנת תקצ"ה לפ"ק (הנ"ל אות ב', ד"ה אולם) דלהמתירין צריך טעם לאומרו בהעלתך, וצ"ב דהרי להדיא פתח ואמר דמזה גופא למד הרמב"ם דמותר לישראל להדליק, וצ"ת בכ"ז. ואולי י"ל, דכוונת מרן ז"ל דתינתן לש' הראב"ד דלכתחלה לא ידליק זר (ולפשטות ש' הריטב"א דהור מוזהר בזה) ע"כ נאמר פרשת הדלקת המנורה לאהרן, אך לש' הרמב"ם דמותר לכתחלה לזר להדליקה, צ"ב למה נקט קרא

או ימלא

ביערות דבש ח"א דרוש ט' (ד"ה ויש להבין) ע"ש שהזכירה דרך אגב בתו"ד, וז"ל: דמדות המקדש וביחוד ההיכל נמסרו מה' כדנתיב הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל, ואם יחסר מהמדה כל שהוא כפי המסורה מעכב כמבואר בגמרא בכמה דוכתא ופשוט, עכ"ל. וצ"ת. ובעיקר ד' אם הכל בכתב מעכב, הראונו בראב"ה ע"מ"ס חולין (הנרמ"ח מכת"א, סי' תתש"מ), דשקיל וטרי בענין זה עם הרוקח, ע"ש. [וע"ע באבי עזרי הל' ביהב"ח (שם).

טז. ועי' מש"כ בזה בדברינו לפ' ויקרא (ובסוף אות ה' שם).

יז. ובענין זה העירני הגאון רבי אליעזר שלעזינגער שליט"א מדברי הרמב"ם בס' המצות (מ"ע כ"ה) שכ' דנצטוו הכהנים להדליק הנרות כו', ולכאוי' מבואר דמצותו בכהנים. והגרא"ש ר"ל דכוונת הרמב"ם לומר דהמצוה מוטל על הכהנים, דאם עברו ולא הדליקו הוה ביטול מ"ע של הכהנים, עכ"ד. אך יעוי' דסיים עלה שזהו מצות הטבתן, והיינו כמ"ש (בפ"ג הי"ב מתמו"מ) דהדלקת הנרות הוא הטבתן. איברא דלכאוי' עדיין צ"ע לפמ"ש הגר"ח דאין כוונת הרמב"ם למעשה ההדלקה אלא דההטבה מתקיימת במה שהנרות דלוקין, ע"ש, וזה קשה להעמיס בל' הרמב"ם כשה"מ. ובלא"ה צ"ב מ"ש הרמב"ם 'הדלקתן הוא הטבתן'. [ועי' בתשו' הרשב"א (ח"א סי' ש"ט, ד"ה אני סבור) שהבין דברי הרמב"ם כפשטן, דמעשה ההדלקה הוא ההטבה. ע"ש מה שהקי' בזה, ודבריו שם צ"ת].

יח. וכן נקט בחזו"א מנחות (שם), ע"ש.

אולם ההיכל ♦ הארות והערות בדברי מרן זי"ע – פרשת בהעלתך

המנורה כך בחוץ, ע"ש. ועי' מש"כ לעיל (אז ימלא אות י"ג) דמדברי רש"י (שבת כ"ב ע"ב, ד"ה אי) משמע דהמצוה בעצם מעשה ההדלקה"ט.

בקו' המנחת סולת ע"ד מרן ז"ל למה לא ינהג מצות הדלקת המנורה בזה"ז

והנה בדרשות לחנוכה (שם) מהדו"ח, ציינו לד' המנחת סולת (על החינוך מ' צ"ח) שהביא דברי מרן ז"ל ותמה עליהם דא"כ למה לא ינהג מצות הדלקת המנורה עתה בחוץ, וע"ש שנקט כדבר פשוט בדעת הרמב"ם ודעימ' דהמצוה מתקיים רק כאשר הכניסו לפנים. וע"ש מה שטרחו ליישב.

ולכאורה קושיא מעיקרא ליתא דמ"מ אין לנו מנורה [והעושהו כתבניתה הרי עובר בלאו (ולכאור)

כיון שאינו עושהו בשביל המקדש הוא בכלל הלאו - ע"ז מ"ג ע"א גבי מנורה שעשו החשמונאים], ואפילו אם נימא דיותר לעשותה לצורך הדלקה, מ"מ הרי בעינן לחנכה (כמנחות מ"ט ע"א) ולזה מסתבר דלכו"ע בעינן כהונה (ועי' חזו"א הנ"ל) ואפי' אם נימא דלא בעינן כהונה לחינוכה מ"מ הרי מתן שמן עבודה הוא (כיומא כ"ד ע"ב) והזר מוזהר על זה, וגם לכאורה ל"ש לקיים הדלקה מבלי שתוקדם הטבה, ואם נימא כמ"ש מרן ז"ל בתשו' יו"ד סי' רל"ו דסמכי' אכהני חזקה לענין זה, מ"מ בגדי כהונה איננו, וגם דהטבת הנרות בעינן שיהיה בפנים כמ"ש בתו"כ פ' אמור (סופ"ג, ה' ברמב"ן שם, כ"ד ב') יערוך את הנרות לפני

ה' שלא יתקן מבחוץ ויכניס (פי' רבנו הלל, כלומ' שלא יערוך הנרות מבחוץ במנורה ויכניסם אלא יערכם לפני ה' דהיינו בהיכל) כא, וגם הרי נס חנוכה יוכיח שלא רצו לחנך בטומאה אע"ג דהותרה בציבור וכמ"ש האחרונים ז"ל, ויותר אין להאריך (ולכאור) עיקור קו' המנחת סולת הוא רק אם נימא דכל מה דאין קרבות בזה"ז הוא משום דמקום המזבח מכוון ביותר ואין אנו יודעין אותו, ודו"ק"ב).

במ"ש מרן ז"ל לתרץ קו' הרמב"ן דנחמו בהדלקת הנרות ה' במ"ש מרן ז"ל לתרץ קו' רמב"ן שהק' דאם נצטער אהרן משום שלא הקריב בנדבה כמותם א"כ מה נחמו בנרות שהם ג"כ חובה, דלהרמב"ם ניהא שהרי אם ירצה להוציא המנורה לחוץ יכול זר להדליק ואהרן הדליק בעצמו. ילה"ע דלכאורה מדברי הרמב"ן מוכח דמצותו וחיובו בכהן שהרי כתב שהוא נצטוו עליה. ולדו"מ כוונת רמב"ן בקושיתו דמל' רש"י משמע דהנחמה הוא שאתה מדליק ומטיב את הנרות, וההטבה לכו"ע מצותה בכהן (ועי' בד' רמב"ן בפסוק ג', ויל"ע"ג). וע"ז מתרץ מרן ז"ל דאה"נ נחמו במצות הדלקה דכשרה בזר, [ונבאמת במדרש לא הזכיר להדיא הטבה, ע"ש], ודו"ק.

דברי מרן ז"ל דבור לא נאמר הדיו דאל מול פני המנורה [במ"ש מרן ז"ל 'כשאתה מעלה הנרות והיינו בפנים, אז אל מול פני המנורה יאירו שלא יאמרו לאורה הוא צריך, אבל כשזר מעלה הנרות והיינו בחוץ אז אינו צריך אל מול פני המנורה דוקא כי

או ימלא

יט. והשיח יצחק לשיטתי' נדחק לפרש דברי רש"י באופ"א, ע"ש. כ. אולם ע"ש בתורא"ש דמשמע שנקט דלמסקנת הגמ' דהדלקה לאו עבודה הוא א"כ גם מתן שמן אינו עבודה, ויש להאריך בזה ואכ"מ.

כא. וכבר ביארו האחרונים ז"ל דכוונת התו"כ על עבודת הטבת הנרות [עי' או"ש (ביא"מ שם), ובחי' מרן רי"ז הלוי עמ"ס יומא (עמ' י"ד ד"ה מנחות)], ומיושב קו' מנח"ח (מ' צ"ח, אות ט' בסופו).

כב. ובענין זה דלמעשה אין מקריבין בזה"ז אע"ג דק"ל (רמב"ם פ"ו הט"ו והט"ז מביה"ח, ועי' מג"א סי' תקס"א סק"ב) מקריבין אע"פ שאין בית, כבר נתחבטו בזה גדולי האחרונים ז"ל, וידועין תשובותיו של הגרעק"א ז"ל בהך ענינא (והם מדבריו האחרונים של הגרעק"א שכתב עלי אדמות [שלחיו תקצ"ז לפ"ק], וחביא שם מדברי חתנו מרן ז"ל בתשו' הנ"ל), והדברים עתיקין (ועי' בלקוטי הערות על תשו' ח"ס שם שליקט כעמיר גורנה דברי האחרונים בזה).

וכדאי לציין מה ששמעתי ממור"ר הגרא"י הלוי שליט"א דכשלמד מרן הגרי"ז זצ"ל דברי הגמרא בובחים (מ"ד סו"ע) 'תניא ר' אלעזר אומר משום רבי יוסי הגלילי פיגל בדבר הנעשה בחוץ פיגל בדבר הנעשה בפנים לא פיגל' ובגמ' שם אמרין 'אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוא אמר רב, הלכה כרבי אלעזר שאמר משום רבי יוסי, ומקשינן על זה 'אמר רבא, הלכתא למשיחא (פירש"י, הרי קבע לנו הלכה הצריכה לנו לימות המשיח כשיבנה בית המקדש ועכשיו לא הוצרכנו לה), א"ל אביי, אלא מעתה כל שחיטת קדשים לא לתני הלכתא למשיחא הוא, אלא דרוש וקבל שכו"ר, ע"ש. ואמר הגרי"ז דלכאורה צ"ב מאי קאמר 'הלכתא למשיחא' הרי מקריבין אע"פ שאין בית, אלא דמיהת מוכח בגמרא שלא נקריב קרבנות עד ביאת משיח ב"א.

כג. אולם עי' מ"ש מרן ז"ל בפרשתן (עמ' ל"א [משנת תקפ"ו לפ"ק]) ודו"ק היטב בדקדוק לשונו בסו"ד.



המנורה, אלא כוונתו למ"ש בחזקוני (שם) דאל מול פני המנורה היינו השלחן כדכתיב בפרשת פקודי וישם את המנורה נכח השלחן, ע"ש היטב בכ"ד. ור"ל, דההדלקה צריך להיות כאשר המנורה היא נגד השולחן. אמנם זה לכאורה דלא כמ"ש מרן ז"ל (בדרשות להנוכה משנת תקב"ץ לפ"ק) דדינא נוכח השולחן הוא בדין תבנית הבית, ועל זה כתב מרן ז"ל דדין הדלקה במנורה נוכח השולחן הוא רק כאשר מדליק בפנים. וכן מוכח מדבריו שכ' דבחוץ אינו צריך אל מול פני המנורה כי בחוץ לא שייך לומר לאורה הוא צריך, ע"ש. (ועי' ציינתי למנחות פ"ו ע"ב וברש"י ד"ה שלחן, ע"ש ודו"ק). ועי' בדברי מרן ז"ל בתו"מ מהדו"ק ריש פרשתן (ד"ה ויעש כן [מכתי"ק]) מ"ש בדברי החזקוני הנ"ל, וע"ע מה שכתב ע"פ הנ"ל בח"ס בפרשתן (עמ' ל"ג, ד"ה אל מול [משנת תק"ס לפ"ק]), ע"ש, ודו"ק בכ"ז.

בחזק' לא שייך לומר לאורה הוא צריך'. כתב אלי הגאון רבי יחיאל פישוהף שליט"א בעהמח"ס טעם ודעת, וז"ל: מבואר בדבריו חידוש נורא דכשמדליק המנורה בחוץ ליכא לדין 'אל מול פני המנורה'. ודבר זה צ"ע דהרי דין זה הוא דין בעצם מעשה המנורה וכדתניא במנחות (צ"ח ע"ב) אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות מלמד שהיו מצדדין פניהם כלפי נר אמצעי, וכ"פ הרמב"ם פ"ג ה"ח מהל' בית הבחירה. וא"כ איך אפשר לחלק בדין זה בין הדליקין זר בחוץ להדליקין כהן בפנים, וצ"ע. ואולי לפמש"כ כתר"ה בדבריו דכונת מרן הוא שמשאירן בחוץ א"כ י"ל דהיה מנורה אחרת, עכ"ל בעל טעם ודעת.

ונראה בזה ברור דאין כוונת מרן ז"ל לדינא דאל מול פני המנורה האמור בדין מעשה

פרשת שלח

והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ (י"ג כ'). והנה יהושע וכלב לא שמעו למצות משה רבינו (עי' רש"י להלן פסוק כ"ג ע"פ סוטה ל"ד ע"א), וצריך טעם.

ויש לומר דלכאורה איך היו רשאים ליקח הא' הוי גזל, ואנן קיי"ל (צ"ק קי"ג ע"ב) דגזל גוי אסור. אלא שקיי"ל (צ"צ קי"ט ע"א) א"י מוחזקת היא לנו מאבותינו, ולכן אמר לשון והתחזקתם. איצט"ל דאכתי קשה לפמ"ש המוס' צר"ה דף י"ג (ע"א ד"ה ולא) דיש לגוי חלק צמה שזרע.

ונראה, משה רבינו דסגר דמיד יצאו לא"י ויקנו גם הפירות, ומה שזרעו רחמנא אפקרי', והוא ככלל דואכלת את שלל אויביך (דברים כ' י"ד). וא"כ מיושב, כלב ויהושע שידעו מעשה מרגלים, ועלמה על דעתם שדור ההוא לא יצאו לארץ, ועדיין לא אפקרי' ויש להם צמה שזרעו ואיכא חשש גזל, ולכן לא נטלו מפירותיהם.

תו"מ פ' שלח (מהדו"ק כ"ד ע"א) [מכתי"ק]

אסור. ילה"ע דלכאורה הקושיא אינה רק לשי' הראשונים דס"ל דגזל עכו"ם אסור מה"ת, אך אם נימא דאיסורו רק מדרבנן לכאור' י"ל בפשיטות דאכתי לא הוזהרו ע"ז (עי' חו"מ סי' שמ"ה ושנ"ט ובש"ך

בענין קושית מרן ז"ל איך הותר להם ליקח מפרי הארץ הא גזל עכו"ם אסור

[א] במ"ש מרן ז"ל להקשות איך היו רשאים ליקח [מפרי הארץ], הא הוי גזל וקיי"ל גזל עכו"ם

אולם ההיכל ♦ הארות והערות בדברי מרן זי"ע – פרשת שלח

בחזקוני (שם) כי היו צריכים חזוק לפי שהימים ימי ביכורי ענבים והשומרים מצויים שם.

והנה כתב בספורנו (שם) דמה שנצטוו ליקח מפרי הארץ היה כדי להחזיק בה, ואולי ג"ז כוונת תרגום יב"ע שכ' על והתחזקתם, ותעבדון חזקתא, והיינו שהציווי היתה שיעשו חזקה בארץ ישראל. ויראה לכאורה דלא הוה חזקה בלקחם הפירות מרשות הפקד, אך צ"ע באם לקחוהו דרך מקח אי הוה חזקה בכחאי גוונא (דאטו הנכרי היושב בארץ ומקנה פירותיו מוכה בזה את כל הארץ), ויל"ע. (ובעיקר הספורנו ילה"ע דבעלמא נח' בזה הרמב"ם והראב"ד ז"ל (פ"א הט"ו והט"ז ממכירה) אי תלישת ואכילת פירות מועיל כקנין, ועי' חו"מ סי' קצ"ב סעי' י' וי"א ובהג"ה שם י"ג).

בדברי ההפלאה בפנים יפות בענין זה

ויעוי' בס' פנים יפות בפרשתן עה"פ (י"ג כ"ד) למקום ההוא קרא נחל אשכול שכתב, וז"ל: נראה ענינו, וכו', ועוד י"ל, כי מרע"ה אמר להם והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ, דהיינו שיעשו בו חזקה ויקחו מבלי דעת הבעלים שהארץ ופירותיהם שלנו הם, והיינו דאמר והימים ימי בכורי ענבים שהפירות שעדיין צריכין לארץ הם כקרקע ואינם

[שם ושם] סק"ב, ועי' ח' הר"ן סנהדרין (נ"ז ע"א, ד"ה כותי בכותי) שדקדק בשי' הרמב"ם דמחלק בין גניבת עכו"ם לגזל עכו"ם, ע"ש א).

במה שנקט מרן ז"ל דלקחו בגזל ולא במקח או מרשות הפקר אך בעיקר"ד לכאורה יל"ע מה הכריחו לפרש שהציווי היתה ליקח שלא ברשות, הרי לשון 'לקיחה' מתפרש גם על קנין דרך מקח וכדאיתא בריש קידושין (ב' ע"א) דקיחה אקרי קנין. ואפילו את"ל דלשון 'קיחה' לחוד ולשון 'לקיחה' לחוד, עדיין צ"ב בקושית מרן ז"ל דהרי עכ"פ אפשר לומר שנצטוו ליקח מרשות הפקר דלית בהו דררא דגזל (ובאמת גם בזוכה מן ההפקר שייך לשון קנין).

איברא דלכאורה נראה מתוך הראשונים ז"ל דג"כ פשיטא להו שהציווי היתה ליקח בלא רשות. דהנה יעוי' ברמב"ן (בפסוק זה) שכתב, וז"ל: וטעם והתחזקתם ולקחתם, שלא יפחדו בלקחם מפרי הארץ, פן יכירו בהם שהם מרגלים, עכ"ל. וכע"ז בפ' הרשב"ם שכ' 'והתחזקתם כאנשים גבורים לקחת ולא תגורו מפני איש', וכ"מ בספורנו. ולכאורה, אי בדרך קנין או מרשות הפקר איירינן הרי לא היה פחד. וכן מבואר לכאורה ממ"ש

או ימלא

- א. ועי' מ"ש בזה מ"ו הגאון ענפי ארז שליט"א בהל' גניבה וגזילה (סי' ג' ענף א', ד"ה שנית), והביא שם דכן חילק בתשו' נובי"ק (י"ד סי' פ"א) מטעמא אחרת, ע"ש.
- ב. ונסתפקתי בביאור הרמב"ן, אם הכוונה שאמר להם להתחזק ושלל יקחו בפחד, והסיבה לזה, מפני שאם ילכו בפחד פן יכירו בהם שהם מרגלים. או דלמא כוונתו, שאמר להם שלא יפחדו שיכירו בהם שהם מרגלים, ועי'.
- ג. אך בתרגום יונתן אין הכרח דכוונתו לחזקה ע"י אכילת פירות, ודו"ק. [שור' דנחלקו המפרשים בביאור התרגום (עי' מה שהביא בזה בק' בעניני ירושת הארץ הנסמן להלן בסמוך)]. ובעיקר"ד הספורנו ילה"ע דמשמע מדבריו דאינו מפרש 'והתחזקתם' שיעשו חזקה כמ"ש בתרגום, אלא שלא יפחדו (עי' דברים ל"א ד', תהלים כ"ז י"ד). רק דמפרש ענין לקיחת הפירות משום חזקה, ודו"ק.
- ד. עכ"פ מכל הלין מוכח דנקטו הראשונים בפשיטות דלא לקחו ממקום הפקר. אולם עי' בפנים יפות שכתב (בפרשתן, י"ג כ"ד) 'מה שלא לקחו [האשכול] ממקומות הקרובים שלא יצטרכו לישא משא ממקום רחוק, אפשר לפי שהיו כל הכרמים נשמרים ואותו נחל היה מקום הפקר'. (המשך דבריו שם הובא להלן).
- ה. וכבר נתעורר בזה מ"ו הגאון שליט"א בק' בעניני ירושת הארץ (סי' ה' סק"א, נדפס בס' נעניפי ארזי אל, סוף סדר בראשית), ע"ש דקאי בד' התרגום (הג"ל). וראיתי בס' חבצלת השרון (בפרשתן) שכ' דאפשר לקיים ד' הספורנו עפ"י הקצוה"ח (סי' קנ"ג סק"ג) דלכו"ע מועיל תלישת ואכילת פירות בשביל קנין פירות ולא נחלקו אלא לענין קנין הגוף, ולפי"ז א"ש דהנמוק"י (בי"ב שם) כ' דא"י מוחזקת מאבותינו בקנין הגוף אבל קנין פירות לא, ולזה צויה משה שיעשו חזקה ע"י תלישת הפירות בשביל קנין פירות דמהני לכו"ע, עכתו"ד.
- ויש להעיר דדבריו צ"ע דבקצוה"ח לא כ' דמועיל לקנין פירות אלא שזוכה לאותו תשמיש שהחזיק בה ע"ש, וא"כ באכילת פירות זוכה לקנות השתמשות בקרקע לענין אכילת פירות דוקא וכדו', וא"כ נפל פיתא בבירא, ודו"ק.
- ומה שהק' הענפי ארז (שם) ע"ד תרגום ודעימ' דנצטוו לעשות חזקה, והרי א"י מוחזקת מאבותינו, ע"ש. לכאורה י"ל בפשיטות לפי"ד הגמ' (הג"ל) גבי בנות צלפחד דהא גופה מסתפקא ליה למשה, ודו"ק.
- ו. תחילת ד' הפלאה הובא לעיל (או ימלא אות ד').

הארות והערות בדברי מרן ז"ע – פרשת שלח ♦ אולם ההיכל

חכם צבי (ס"ו כ"ו) דהא דגזל עכו"ם אסור אינו מלתא דממון ידיהו אלא כדי שלא לעשות מעשים מכוערי' כו' שלא להרגיל עצמנו לגנוב וכו' וכל זה אינו בעבור הפעול אלא בעבורינו אנחנו הפועלים לקנות בנפשנו דעות אמיתיות ומדות טובות וישירות לזכותנו לטוב לנו וז"ב מאוד', ע"ש. ועד"ז י"ל דאיתא עשה דולקחתם מפרי הארץ ודחי לל"ת דגזל עכו"ם, וק"ל.

שוב העירני הגאון בעל טעם ודעת שליט"א דמהיכ"ת דהיה להן מצוה בלקיחת הפירות, ואי משום שציוה להן משה לא יהא אלא כנביא שציוה לעבור על ד"ת, עכ"ד. איברא דאולי י"ל בזה דהיה בזה משום מצות 'ואליו תשמעון' ואע"ג דציוה להן על דבר האסור, עי' רמב"ם פ"ט ה"ג מיסוה"ת ד'אם יאמר לנו הנביא שנודע לנו שהוא נביא לעבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה או על מצות הרבה בין קלות בין חמורות לפי שעה מצוה לשמוע לו, ע"ש דכך הוא הדין בכל העבירות זולת ע"ז. (וע"ע בדברי מרן ז"ל [סופ"ב דמס' אבות] שנקט דכל ציווי דמרע"ה בכלל תושבע"פ היה וא"כ עכ"פ היה בזה משום מצוה דרבנן, וא"כ י"ל ע"פ שי' הש"ך [תרו"ם ס"י שמ"ח ושנ"ט סק"ב] דגזל נכרי אסור מדרבנן, ודו"ק).

ובעיק' קו' מרן ז"ל דצריך טעם איך לא שמעו יהושע וכלב למצות מרע"ה, כדאי לציין דמטו משמיה דהגרי"ז זצ"ל שתי' על הקושיא הנ"ל דלא נתחייבו כאו"א בפרטית להביא מפרי הארץ אלא היה כעין חובת ציבור (עי' בס' שיעורי ר"מ הלוי בפרשתן). אמנם מדברי מרן ז"ל מבואר לכאורה דנקט שהיה הציווי על כאו"א, ודו"ק.

נגזלים, משא"כ כשהגיע זמנם לקצור, ועיין במ"א ס"י תע"ג (סקי"ד) לענין מרור, והיינו דאמר שהם ימי בכורי ענבים, שעדיין ענבים צריכים לקרקע, כיון שהקרקע שלנו ממילא גם הפירות שלנו ויכולין ליקח בחזקה מבלי דעת בעלים, אבל לפי דעת המרגלים שלא יוכלו לכבוש הארץ לא רצו ליקח שלא מדעת בעלים והוצרכו ליקח מנחל אשכול שהיה מקום הפקר, עכ"ל.

ודברי ההפלאה צ"ע מיניה וביה, דפתח שהציווי היתה לעשות חזקה, משמע דהוצרכו לזכות בה, ושוב כ' שיעשו כן מבלי דעת בעלים (ולכאור' הביאור בזה כמש"כ לעיל ד"ה והנה) שהארץ ופירותיהם שלנו הם, ולכאור' היינו מהאי טעמא דא"י מוחזקת מאבותינו, וחידש לן ההפלאה דגם קנין פירות אית להו בגויה.

ותמוה דא"כ למאי הוצרכו לקנין חזקה, וצ"ת! ואטו נימא דכוונתו למ"ש התוס' ברי"ה [שהביא מרן ז"ל] דמ"מ יש לנכרי חלק במה שזרע, והבינו כד' טו"א (שם) דבפירות חשיבי שותפות דנכרי וישראל, ואכתי צ"ת.

תיוון על הקושיא הנ"ל ע"ד פלפול

ב בעיקור קו' מרן ז"ל הנ"ל היה נראה לומר דרך פלפול, דמה שהותר להם איסור גזל היינו משום דכיון דנצטוו ליקח מפירות הארץ הוה להו עשה דדחי ל"ת. ואע"ג דבעלמא לא אתי עשה לדחות ל"ת דגזל מ"מ יש מן האחרונים ז"ל (חלקת יואב ח"א ס"י כ"ז, וכלי חמדה פ' תולדות אות ה') שנקטו דבגזל נכרי אמרינן עדל"ת, והוה ע"פ מה שיסד בתשו'

או ימלא

ז. ובמהדור"ח (הגרא"י גרסא) הרגיש המו"ל בזה, וע"ש (הע' כ"ה בסופו), אך קשה להעמיס דבריו בדי' ההפלאה.
ח. ועי' מ"ש מרן ז"ל בחי' סוגיות (ירושלם תני"א, ס"י ה' [סוגיא דחדש, משנת תקפ"ט לפ"ק], ח' ע"א, ד"ה וי"ל) דכדי הטו"א מדוייק בלשון התוס' שכתבו שיש לו חלק במה שזרע ולא כתבו שיש לו מה שזרע, ע"ש ודו"ק.
ט. כיסוד זה נקטו גדולי האחרונים ז"ל בפשיטות (עי' שאג"א ס"י צ"ח), ועי' מ"ש מרן ז"ל בקובץ תשובות ס"י ד', וז"ל: וגבי גזילה לא שייך עשה דלולב או דקרבן ידחה לא תעשה דגזל, אפילו יהי' מצוה דרכים ולא בעי בעידנא, מכל מקום לא שייך עשה דוחה לא תעשה אלא במה שבין אדם למקום, אבל לעולם לא ידחה עשה את לא תעשה דגזל לקיים מצות עשה בממון חברו זה לא עלה על דעת מעולם, ואפילו המציל עצמו בממון חברו בפקוח נפש, אף על גב דמותר, מכל מקום צריך לשלם לחברו אבל לצאת מצות ה' בממון חברו זה לא עלה על דעת מעולם, עכ"ל. (התשובה הוא מיום כ"ה תשרי תקפ"ז לפ"ק, ונדפס לראשונה בסוף חי' פסחים, ירושלם תני"ד לפ"ק). [וראיתי שצינו לשפ"א סוכה דף ל' שחולק על יסוד זה, אך בקשתיו ולא מצאתיו].
י. וכדי' החכ"צ הראוני דכן משמע מדברי הרמב"ם בפיהמ"ש (כלים פ"ב מ"ז, ע"ש בסופו). ועי' היטב בס' ענפי ארז הל' גניבה וגזילה (ס"י ג' ענף ב' אות ב') שהביא כמה ראיות ליסוד זה (אך לא הביא שם ד' הרמב"ם ודכ"צ הנ"ל).

אולם ההיכל ♦ הארות והערות בדברי מרן זי"ע – פרשת שלח

בתירוצו של מרן ז"ל דא"י מוחזקת היא מאבותינו

ג] במ"ש מרן ז"ל ליישב הקו' הנ"ל ע"פ מה דקיימא לן (ב"ב ק"ט ע"א) א"י מוחזקת היא לנו מאבותינו, ולכך אמר לשון והתחזקתם. לכאורה כוונתו לומר דמשום דא"י מוחזקת היא מאבותינו כבר נחשב שכל הארץ הוא ברשות ישראל וע"כ לא חשיב גזל [ואדרכה השיבו את הגזילה למרא קמא בלקחם מן הפירות]. ומ"ש דלכך אמר לשון והתחזקתם, לכאורה כוונתו לומר דמרע"ה רימזו להם סיבת ההיתר שהוא מטעם שהארץ כבר מוחזקת מאבותינו (ולא דעכשיו יעשו חזקה כד' התרגו" וספורנו הנ"ל).

אמנם לכאורה צ"ע דהרי להדיא אמרין בגמ' (שם ק"ט ע"ב) גבי מעשה דבנות צלפחד דהיא גופה קא מסתפקא ליה למשה אי ארץ ישראל מוחזקת לנו מאבותינו, ע"ש. וא"כ במעשה דשילוח מרגלים דקדים טפי לבנות צלפחד (עי' תוס' שם ד"ה אפילו) הרי עדיין לא איפשיט ליה דא"י מוחזקת היא.

ואולי י"ל בזה, דאזיל מרן ז"ל לשיטתיה בחי' סוגיות (ירושלם תרנ"א, סי' י"ד [משנת תקע"ב לפ"ק])^א, ע"ש שהקשה על הגמ' (הג"ל) דצ"ג איך אפשר להיות שנסתפק משה בזה לפמ"ש רש"י (ע"ז נ"ג ע"ב, ד"ה ואשריהם תשרפון) דמקרא דאמר הקב"ה לאברהם (בראשית י"ג י"ז) כי לך אתננה מוכח דהארץ וכל המחובר לה ירושה לישראל היא מאבותיהם, ע"ש^ב. ותירץ שם מרן ז"ל, דודאי לא נסתפק משה דא"י מוחזקת מאבותינו נגד כל האומות כיון שהבטיחה הקב"ה לאאע"ה ולזרעו, אך נהי דהיו מוחזקין בזה מ"מ כיון דעדיין לא נודע באיזה דור מן הדורות תפול הנחלה ע"כ נסתפק משה דלעומת דור אחר לא חשיב מוחזק אלא ראוי, והדר נפשט ליה ממורשה דדור יוצאי מצרים כבר מחשיבי מוחזקין לעומת הדורות הבאים, ע"ש שהאריך. [וכ"כ בקצרה בתשו' יו"ד (סי' רמ"ב, אות ה' [משנת

תקע"ח לפ"ק])^א, וכ"כ בעוד דוכתי"ן]. ולפי"ז א"ש דכל מה שהסתפק מרע"ה אם א"י מוחזקת היא היינו רק לדיני ראוי ומוחזק לגבי ירושה והנחלה מדור לדור, אבל לגבי העכו"ם יושבי הארץ לא נסתפק דודאי חשיבי ישראל מוחזקין, ודו"ק.

בקו' מרן ז"ל מדברי התוס' דאע"ג דא"י מוחזקת מ"מ יש להן חלק במה שזרעו

ד] במ"ש מרן ז"ל דאף אם נימא דא"י מוחזקת מאבותינו מ"מ אכתי קשה לפמ"ש התוס' ברה"ד דף י"ג (ע"א ד"ה ולא) דיש לגוי חלק במה שזרע. עי' מ"ש מרן ז"ל בהגהות על שו"ע (סי' תע"ג, מג"א סק"ד) דאפשר י"ל דדברי התוס' אמורים דוקא בכהאי גוונא דזרע דבר שאינו מתקיים בקרקע [וע"כ אינו חשיב כקרקע שאינה נגזלת כד' מג"א שם] אך באילן המתקיים כל השנה, העמידהו ברשות בעל הקרקע, ע"ש.

ולפי צד זה לכאו' מתורץ קו' מרן ז"ל הכא, דהרי ענבים גדלין על אילן המתקיים בקרקע וא"כ כמו דא"י מוחזקת לקרקעיתו ה"נ לכל אילן המתקיים. (ובסו"ד התוס' שם נתחבטו גדולי האחרונים ז"ל^{טו}, ולכאורה לפי"ד מרן ז"ל [בהגהות שו"ע שם] י"ל בפשיטות דשאני אילן המתקיים שאין לו חלק בה, ודו"ק). [אמנם אכתי צ"ב לשון מרן ז"ל [בהגהות שם] דמשמע קצת דאילן המתקיים איכא ריעותא משום דאפשר שעדיין עומד מבעליו הראשונים, ויל"ע].

בביאור תירוצו של מרן ז"ל

ה] במ"ש מרן ז"ל לתרץ דמשה רבינו דסבר דמיד יבואו לא"י ויקנו גם הפירות, ומה שזרעו רחמנא אפקרי', והוא בכלל דואכלת את שלל אויביך (דברים כ'). י"ד. צ"ב מה הסברא דכיון שיבאו מיד לא"י ויקנו גם הפירות כבר אפקריה רחמנא עכשיו, והרי ביני וביני שלהם הם ואיך פקע קנינם במה דמיד יבאו לא"י.

או ימלא

יא. ומשם בארה בחי' ב"ב [הנדמ"ח] קכ"ג ע"א.

יב. ולכאו' קושייתו הוא דלא מצינו דנסתפק משה בפסוק זה, ולכאו' י"ל דמתלי תלי הא בהא [והרי קרא דואשריהם תשרפון באש נאמר אחרי מעשה דבנות צלפחד], ויל"ע.

יג. תשובה זו נדפס בחי' מרן ז"ל (בסוף חי' הרמב"ן עמ"ס קידושין והר"י מיגאש עמ"ס שבועות - פראג תקפ"ז לפ"ק). ועי' מ"ש בזה בס' חוט המשולש (עמ' קי"ד [בהוצ' מכון דעיס]).

יד. עי' תו"מ פ' ויחי (מהדו"ק מ"ח ע"א, [מרשימת מהר"ם שיק]) ובפ' פינחס (מהדו"ק נ"ד ע"ב, [מהג"ל]), ע"ש.

טו. עי' טו"א שם ופרשת דרכים דרוש ט'.



הארות והערות בדברי מרן זי"ע – פרשת שלח ♦ אולם ההיכל

ממה שאחז"ל בשהש"ר (ד' כ"ו) שהיו מקריבין נסכים כל ארבעים שנה מן האשכול הזה"ט, והקשה דלא מסתבר לומר שהקריבו מהן נסכים מאחר דאיגלאי מילתא למפרע דהוה גזל (ומכח קו' זו כתב לתרץ קו' מרן זי"ל באופ"א, ע"ש).

ואולי י"ל, דהנה מבואר בגמ' (ב"ק ס"ה ע"ב) שענבים ועשאן יין קניי' בשינוי וא"כ ל"ש בזה מצהב"ע ואע"ג דס"ל להשו"ע (או"ח ריש סי' תרמ"ט) דאע"ג דקניי' בשינוי מ"מ לא יברך, עי' מג"א (שם סק"ב) שכ' דאפשר דבהדי יאוש ושינוי רשות יברך לכו"ע, ולפי"ז א"ש.

או י"ל, דגזל עכו"ם עדיפא דאין בה משום מצהב"ע כלל כמ"ש מג"א (סי' תרל"ז סק"ג) בשם כמה ראשונים (וע"ש בהג' רעק"א שהביא כן מד' הרמב"ן וכ"כ מרן זי"ל בחי' ר"פ לולב הגזול), וק"ל.

ואולי י"ל, דכוונת מרן זי"ל דכיון שיבאו מיד ע"כ כבר חשיבי ביאת המרגלים כתחילת הכיבוש, וממילא זכו גם בפירות הארץ מלתא דכיבוש מלחמה, וכן משמע ממה שהביא הקרא דואכלת את שלל אויביך. אך צ"ב מ"ש מרן זי"ל דרחמנא אפקריה, ועי' בהערה טז.

והנה בהא די"ל דתחלת הכיבוש היתה ע"י המרגלים (אך אליבא דאמת לא היה כן כיון שנגזר עליהם יום לשנה), אע"פ שאין ראיה לדבר, זכר לדבר איכא מהא דקס"ד בגמ' כתובות (כ"ה ע"א) דיתחייבו בחלה משעה שנכנסו מרגלים, ע"ש.

בקו' השמועה טובה דלפי"ד מרן זי"ל איך הקריבו נסכים מאשכול הגזול

ו] בעיק"ד מרן זי"ל, ראיתי בס' שמועה טובה"ח (בפרשתן) שהביא כל דברי מרן זי"ל, והעיר עליהם



או ימלא

טז. עי' בלי' הרשב"א (גיטין ל"ז ע"ב) דמבואר דגדר קנין כיבוש מלחמה הוא ד'התורה זכתה לו', נושאלתי פעם את פי מ"ו ענפי ארז שליט"א בביאור הדברים, ואמר דאולי כוונת הרשב"א למימר דבדר"כ בכל קנין בעינן ג"כ דעת אחרת מקנה, והכא נתחדש דהתורה זכתה לו במקום דעת אחרת מקנה]. ואולי י"ל כע"ז בכוונת דברי מרן זי"ל דרחמנא אפקריה, ודו"ק. יז. ועי' מה שתמה ע"ז מרן זי"ל בחי' שם ובחי' נדה מ"ו ע"ב (ד"ה ירושה) דהרי בעינן מלך ונביא ואו"ת, ע"ש. (וע"ע בס' קובה"ע סי' ס"ב סק"ב).

יח. להגאון רבי שמואל גפן שליט"א.

יט. ילה"ע דכך היא לפי גירסת המתנו"כ (שם) ואליבא דר' לוי, ע"ש.

כ. אך ע"ש דלית ליה הא דיראים (סי' תכ"ב, הו' במג"א) דגזל עכו"ם לא חשיב לכס, וזה דלא כמ"ש רעק"א בדעת הרמב"ן.

פרשת קרח

ויקה קרח. במדרש (רנ"ה י"ח כ') וס"ה (משלי ט' א', י"ד א') חכמת נשי' נחמה ציתה זו אשתו של און בן פלת - ויל"ד עכ"פ מאי שיין צה חלצה עמודי' שצעה.

י"ל עפימ"ס מורי צהפלאה ז"ל ויקח קרח שלקח לינורות הקדושי' מילצה וקהת ולוי, ואמנם יעקב התפלל שלא יגיע צפגסב אליו (עי' סנהדרין ק"ט ע"ג) - הנה כי כן לולי תפלתו הי' מגיע עד אצרהס, ואון בן פלת ששצ צתשוצה תיקן כצרה מוכה אצא עד אצרהס והיינו חלצה עמודי' שצעה, און, פלת, אציו של פלת, ראובן, יעקב, יחמק, אצרהס, הרי שצעה.

חתם סופר פרשת קרח (מיהאלאוויץ מ"ט ע"א) [משנת תקצ"ה לפ"ק]

'חכמת בנתה ביתה חצבה עמודיה שבעה', אך שם לא נזכר חכמת נשים', וצ"ב.

וראיתי בתו"מ הנדמ"ח שצינו' לס' מנחת יצחק (לאב"ד ירושלם, פרשת עמ' קל"ט), וע"ש שכבר עמד בדברי מרן ז"ל בזה וכתב דאפשר שהיה למרן ז"ל מדרש אחר שהביא הפסוק דמסיים חצבה עמודיה שבעה, וגם בלתי תיבת נשים' י"ל דקאי על אשתו של און בן פלת, עכתו"ד וע"ש.

בקו' מרן ז"ל דשכיה לסיפא דקרא

א] במ"ש מרן ז"ל בשם המדרש דהפ' 'חכמת נשים בנתה ביתה' קאי על אשתו של און בן פלת, והק' מרן ז"ל דשכיה לסיפיה דקרא 'חצבה עמודיה שבעה'. צ"ב דבמדרש (שלפננו) הביאו הפסוק [משלי י"ד א'] 'חכמת נשים בנתה ביתה ואולת בידיה תהרסנו' (ובמדרש מבואר דסיפ' דקרא קאי על אשתו של קרח, ע"ש). והפסוק שהביא מרן ז"ל הוא [משלי ט' א']

או ימלא

א. ל"מ. ועי' היטב בס' אור החיים (ריש פרשתן, ד"ה ולדו"ל) שהאריך ברעיון זה, ונעתיק מתו"ד, וז"ל: נמצינו אומרים שהאילן הוא יעקב, ויצאו ממנו י"ב ענפים, ואחד מהם הוא לוי, ענף זה העניף ג' ענפים גרשון קהת ומררי, וקהת העניף ד' ענפים עמרם יצהר חבורן ועוזיאל, וענפי יצהר הוא קרח, והנה בבא קרח להחליף ענפי הקדושה ולהפך הכהונה ממקומה נפגמו ענפי הקדושה שבשורש נשמתו שהיו כולן לשבת, והתחיל ממטה למעלה בראשונה הענף עצמו שהוא קרח בתחלה היה נקרא קרח טהור, בן יצהר שהיה מאיר לעולם כצהרים, בן קהת שהיה מקהה שיני כל רואה גדולתו ומעלתו, בן לוי שנתלוה מיום לידתו להקב"ה בכמה מעלות, ועכשיו הענף עצמו שנקרא קרח נפגם ועשה בו קרחה, ולא ענפו לבד אלא גם שורש הענף שבא ממנו שהוא יצהר נהפך לרעה כשורש נשמתו והרתח כל העולם כולו כצהרים, ולא שורש אחד לבד אלא גם שורש שלמעלה ממנו שהוא בן קהת נהפך לרעה להקהות שיני מולידי, ולא זו בלבד אלא גם שורש הענף הראשון שיצא מיעקב שורש של נפש קרח אשר שם נעקרה נפגמה ועשתה בו נקמה ללוותו לגיהנם, וממה שלא הזכיר הכתוב בן יעקב עדיין שורש הראשון שהוא בעיקר האילן שהוא יעקב לא נודעו מעשיו אם גם עדיו הגיע הפגם ונמצא עקב שורשו של קרח מעיקרו או לא. ודע שיש מחלוקת רז"ל (סנהדרין ק"ח ע"א) בקרח ועדתו אם יש להם חלק לעולם הבא, למאן דאמר אין לו חלק לעולם הבא, גם שורשו ביעקב נמק, והוא מה ששאל השואל ולחשוב בן יעקב, ודקדק לומר שעקב עצמו לגיהנם פירוש לא נתלוה לבד שהוא לזמן מועט אלא עד סוף העולם, והוא מה שרמז במאמר שעקב עצמו לשון סוף ותכלית כעקבים שהם סוף תכונת האדם, ורז"ל ישתמשו בלשון זה כאומרים (סוטה מ"ט ע"ב) בעקבות משיחא וכו', ותייץ לפי שהתפלל על עצמו וכו' פירוש לעולם שכן הוא אלא שה' עשה נחת רוח ליעקב שהתפלל וכו', או אפשר שסובר שיש לו חלק לעולם הבא וזו היתה תפלתו של יעקב שלא יגיע כח החטא עד עיקר השורש שביעקב ולא ינתק חבל הכסף מעיקרו ויש תקוה לאחריתם, עכ"ל ועשו"ש. (וכדאי לציין, דל"מ בשום מקום שהביא מרן ז"ל מסי' אור החיים, ובהרבה דוכתי מצינו שכיון לדבריו, וכנראה שלא היה הספר תח"י).

ב. בתו"מ: הפגם.

הארות והערות בדברי מרן זי"ע – פרשת קרח ♦ אולם הדיבור

ובענין זה כדאי לציין מה שהראוני בתוספתא (סו"פ ח' דסוטה) שהביא הפסוק בלשון זה 'חכמת נשים בנתה ביתה חצבה עמודיה שבעה', וכ"ה בפיהמ"ש להרמב"ם (במס' ידים פ"ג מ"ה) שהביא ג"כ הך קרא הכי (וכ"ה בכל התרגומים המצויים). וכן מצאנו להרבה מהקדמונים ז"ל שהרכיבו הפסוקים הללו [וכ"כ מרן ז"ל בחת"ס ר"פ שמיני (בסוף דיבור הראשון [משנת תפק"ח לפק"ח]], וכמה מגדולי האחרונים ז"ל אף פירשו את הרכב הפסוקים הנ"ל כמין חומר (לפרש הקשר בין חכמת נשים לחצבה עמודיה שבעה), ולא עט האסף.

בדברי מרן ז"ל דהבן מזכה ופוגם לאביו ודורות שלפניו [ב] במ"ש מרן ז"ל שתיקן כבא מזכי אבא עד אברהם. בגמ' (סנהדרין ק"ד ע"א) איתא דברא מזכה אבא, ובפשוטו אין הכוונה שמועיל זכות הבן לאב אלא דנהגין כבוד באב רשע מפני בנו הצדיק, ע"ש. אך בתוס' (סוטה י' ע"ב, ד"ה דאיתיה) מבואר לכאורה דמזכה לאביו כפשוטו בעוה"ב. (וכן משמע לכאורה ברמ"א יו"ד ס' שע"ז ס"ד בשם המדרשות, וע"ש בבאור הגר"א).

אמנם כל זה לכאורה בבן אצל אביו, ולא בדורות שלפניו. ובדברי מרן ז"ל מבואר דמועיל לדורות שלפניו. אך באמת לכאורה הדין נותן דאם הפגם הועיל לדורות שלפניו, לא יהא קלקולו מרובה מתקונו, ואדרבה לעולם מדה טובה מרובה כו' (כסנהדרין ק' ע"ב). איברא צ"ב הא גופא מנלן דפוגם בדורות שלפניו. ועי' באור החיים (ריש פרשתן) דמשמע בדבריו דדבר זה הוא מסתרי התורה.

בכו' ההתעוררות תשובה זצ"ל דאין כאן אלא ששה ולא שבעה [ג] במ"ש מרן ז"ל דחצבה עמודיה 'שבעה' היינו, און, פלת, אביו של פלת, ראובן, יעקב, יצחק, אברהם. עי' בתו"מ בפרשתן (מהדור"ק כ"ט ע"א) שנדפס המאמר הנ"ל (בשניו לשון קצת – עי' בהערה"ל) ובסופו (בסוגריים) העיר המו"ל [הג"מ שמעון סופר זצ"ל אב"ד ערלוי] דצ"ע שאינו רק ששה, און פלת ראובן יעקב יצחק אברהם (וע"ש שנחק לתקן). ובשער יוסף (נדפס בחת"ס

או ימלא

ג. כ"ה בכל הדפוסים, וכ"ה במהד' צוקרמאנדל ע"פ כת"י. וגם הגר"א לא הגיה. (אולם במנחת יצחק [לכנו של מהרש"ם] הגיה למחוק נשים). ולהעיר כי התוספתא שם קפל בזה ע"ש. איברא ילה"ע דבגמ' שם (ל"ה ע"א) הביאו הברייתא הנ"ל בנו"א ושם איתא 'חכמות בנתה ביתה'.

ד. ועי' לעיל (או ימלא אות א') שהו' מדבריו. ה. שו"ר באצרות ח"ס (על ח"ס תקצ"ה, בפרשתן) שהביא כמה מקומות שנקט מרן ז"ל דברא מזכה אבא 'וההיפך בהיפך', ע"ש. וע"ע בדברי מרן ז"ל בתו"מ פ' וישב (מהדור"ל ל"ג ע"ב [מרשימו"ת]) שכתב, וז"ל: שמצינו שיהושע ה' לבוש בגדים צואים ע"י חטא בניו (וזכרי ג' ג', וע"ש ברשי"י), א"כ בהיפך מדה טובה מרובה דברא מזכה אבא, עכ"ל. ו. מליצה ע"פ עדיות פ"ב מ"ט (הע' הגרמ"ג בפני"פ ר"פ בא). ז. ובסו"ד כתב 'ועוד יבואר לפנינו'. ובמהדור"ח (הגרמ"ג, הע' ד') ציין לכמה מקומות שחזר ההפלאה על יסוד זה, וע"ע פנים יפות פ' תבא (כ"ז ג') [במהדור"ח פסוק א'], ד"ה עוד נלפע"ד.

ח. ונעתיק לשונו שם [בהדגשת ההוספות], וז"ל: ויקח קרח. במדרש, זש"ה חכמות נשים בנתה ביתה זו אשתו של און בן פלת. ויל"ד מה שייך בזה סיפא דקרא חצבה עמודיה שבעה. י"ל עפמ"ש מורי בהפלאה ויקח קרח שלקח צינורות הקדושים מיצהר וקהת ולוי, ואמנם יעקב התפלל בסודם אל תבוא נפשי ובקהלם אל תחד כבודי (בראשית מ"ט ו'), שלא יגיע הפגם אליו,



אולם ההיכל ♦ הארות והערות בדברי מרן זי"ע – פרשת קרח

מח' המדרשים בחשבון הדורות מאון בן פלג עד אברהם והנה העירוני מרן הכהן שליט"א דאיתא (ע' להלן) דאון בן פלג היינו אליאב בן פלוא"ל, וא"כ כמה וגם נצבה תמיתה ההתעוררות תשובה, שהרי פלג אביו של און הוא פלוא בן ראובן, וא"כ אין כאן אלא ששה. וכנראה, כך הבין הגרש"ס בדברי מרן ז"ל דמה שכתב 'אביו של פלג ראובן' אינו מונה כאן שנים אלא דאביו של פלג היינו ראובן, ודו"ק.

וראיתי להגרשיח"ק זצ"ל בספרו 'למכסה עתיק' שהביא מחלוקת בזה, בדמדרש פתרון תורה' (בפרשתן) איתא דאון בן פלג היינו אליאב בן פלוא [ובראשונים (חזקוני כאן, ובעלי תוס' [החדשים] פ' דברי מהר"ם גס מה שהעתיק מכת"ק, ודו"ק).

אז ימלא

לכן לא כתיב בן יעקב, הנה כי כן לולי תפלתו הי' מגיע עד אברהם, ואון בן פלג ששב בתשובה תקן כבדא מזה אבא עד אברהם והיינו חצבה עמודיה שבעה, און בן פלג, אביו של פלג, ראובן, יעקב יצחק אברהם, הרי שבעה, עכ"ל. [על המאמר הנ"ל בתו"מ רשום סימן כוכב שמורה כי הוא מרשימת המהר"ם שיק, וע' בהקדמת הגרש"ס מערלוי זצ"ל לתו"מ מהר"ק (בעה"ה שבסוף ההקדמה), שהוא ממה שהעתיק וכתב לעצמו ממה שמעו מרבו זצ"ל בימי נעוריו, ע"ש. והנה ברוב המקומות שנדפס בתו"מ מרשימת מהר"ם שיק מוכח מתוך הלשון שאינו העתיק אלא מה שכתב ע"פ שמועתו, אך במאמר זה הוא כמעט אותו לשון שנדפס מכת"ק משנת תקצ"ה לפ"ק. וקורב הדבר לומר שהוא העתיק מכת"ק (ואולי רימו לזה הגרש"ס שיש בדברי מהר"ם גס מה שהעתיק מכת"ק, ודו"ק).

אך צ"ע דהרי מהרמ"ש למד אצל מרן ז"ל בין שנות תקפ"א-ו' לפ"ק לערך, ואולי דבר זה העתיק באחת מביקוריו אצל מרן ז"ל בשנותיו המאוחרות, או בא' מביקוריו מרן ז"ל בעירו, ע' בתשו' יו"ד של"ב, ששהה מרן ז"ל בעיר יערגן (הסמוכה לפ"ב) על עסקי רפואות בתחילת חורש אלול תקצ"ה לפ"ק, ויש לשער דלקח עמו מחברת חידו"ת ואז העתיק מהרמ"ש הדבר הנ"ל (ועוד לאלה מילין בזה ואב"ט), ודו"ק. וע' בשער יוסף (הנסמן להלן בפנים) שכ' בתחלת דבריו דמאמר זה הוא משנת תקצ"ה לפ"ק, ואולי כוונתו להעיר דרשימת הכוכב טעות הוא ובאמת אינו מרשימת המהרמ"ש, ודו"ק].

ט. וז"ל הרא"ם שם: בני ראובן דתן ואבירם ואון בן פלג. יש מפרשים, שכונתו לומר שיבני ראובן' שב אל דתן ואבירם האמורים למעלה בלבד, לא אל און, שלא מצינו לא שם פלג, ולא שם און בבני ראובן, כי פלג לחוד ופלוא לחוד, שהרי פלוא לא הוליד רק אליאב לבדו, כדכתיב (כ"ו ח') 'ובני פלוא אליאב', וכאילו אמר, בני ראובן, שב אל דתן ואבירם, אבל און, הוא בן פלג. וכן מצאתי בקצת נוסחאות שכתוב בהן, 'ודתן ואבירם בני ראובן היו, ואון בן פלג'. אבל הוא זר מאד להיות און בן פלג מפסיק בנתים. ועוד, מי גלה לו שלא היה און בן פלג מבני חנוך או מבני חצרון או מבני כרמי שהם מבני ראובן, ולא נזכרו תולדותם, כמו שלא נזכרו תולדות שאר משפחות השבטים, וגם אלה שנזכרו, לא נזכרו רק בעבור 'אשר הצו על משה ועל אהרן בעדת קרח [וגו'] ותפתח הארץ את פיה ותבלע אותם' (כ"ו ט'). ויש מפרשים (ר"ש אלמושנינו), שכונתו לומר, שבני ראובן שב אל כלם, אל דתן ואבירם ואון, שלא תאמר דוקא אל דתן ואבירם, שהם מפורשים מבני ראובן, ולא אל און בן פלג, שלא פורש בשום מקום. ואינו נכון, שאם כן היה לו לומר, 'בני ראובן דתן ואבירם ואון', שלא יזכיר שם אביו, כמו שלא הזכיר אבי דתן ואבירם, או 'בני ראובן אליאב ופלג', שאז יהיה פירוש הכתוב, דתן ואבירם הם בני אליאב, ואון הוא בן פלג, ואליאב ופלג הם מבני ראובן. אבל אין כל אלו הטענות נופלות רק אם יהיה פלג שם אביו של און, אך אם יהיה פירוש פלג מענין פלא, כמו שאמרו בפרק חלק (סנהדרין ק"ט ע"ב), בן פלג - בן שנעשו בו פלאות, שעל ידי פלאות שנעשו בו ניצל מעדתו של קרח, אין מכל אלו טענה כלל, כי אז יהיה פירושו כאלו אמר, 'בני ראובן דתן ואבירם ואון'. עכ"ל הרא"ם.

י. ז"ל השפתי חכמים שם: שלא תפרש בני ראובן קאי על פלג ופלג הוא פלוא בן ראובן שמצינו במקום אחר גם כן כמו ובני דן חושים ובני פלוא אליאב אף על פי שאינו אלא אחד קרא אותו בלשון רבים. לכך פרש"י בני ראובן דתן ואבירם ואון בן פלג, ופלג גם כן מבני בניו של ראובן. עכ"ל השפ"ח.

יא. יל"ה דלפ"ז לא היה און ופלג עיקר שמם, וכדמות ראייה יש להביא מד' המדרש (רבה, שם) שאמרו, למה נקרא שמו און שכל ימי באנינות, בן פלג שנעשה בו פלאות וכו', ע"ש ודו"ק (וכע"ז ברא"ם, ה' לעיל). וע' בס' טעמא דקרא (בפרשתן) רעיון נפלא בזה.

יב. נדפס (יירושלם תשל"ח) מכת"י [מסוף תקופת הגאונים], והוא לקט מדרשים עה"ת (מספר ויקרא ואילין).



הארות והערות בדברי מרן זי"ע – פרשת קרח ♦ אולם ההיכל

ויגש) נקטו עכ"פ דפלת היינו פלוא"ג, ע"ש. ובמדרש
תימן"ד (פ' פינחס, כ"ו ט"ז"א) איתא דאון בן פלת הוא
נמואל בן אליאב בן פלואט. ודברי מרן ז"ל אתיין
שפיר כד' המדרש תימן, ודוק"ט.



[בירושלמי (פאה פ"א ה"א, ד' ע"ג) מותר לומר לשון הרע על בעלי המלכות מ"ט ואני
אבא אחריך ומלאתי את דברריך (מלכ"א א' י"ד)]. נראה לי דוקא פעם אחת
להודיע שהוא צעל מחלוקת שלו, כמו נתן לדוד שהודיעו מחלוקתו של אדוניהו, אבל
אח"כ אסור לומר שאר דברים ואפילו על צעל מחלוקת. דאי לא תימא הכי קשה אש"ס
דמועד קטן דף ט"ז ע"א דאמרין שלוחא דבי דינא דאמר דהאי (ד) מתפקד, לית ציה
משום לישנא צינא, ויליף ליה מדכתיב (פרשמן ט"ז י"ד) העיני האנשים ההם תנקה, ע"ש.
ופסק כן בשו"ע חו"מ סימן י"א סעיף א', ע"ש. ואם איתא, דלמא שאני דתן ואצירס
שהיו צעלי מחלוקת, אלא על כרחך כזכר לעיל, וק"ל. [כעת] מנאמי קושיא זו נספר
כבר לאדניי דף ק"כ ע"ב.

הגהות שו"ע או"ח סי' קנ"ו (מג"א סק"ב)

בקושיית מרן ז"ל איך ילפינן מדתן ואבירם הרי הם היו בעלי מחלוקת
א] בקושיית מרן ז"ל דאם איתא דמותר בעלמא
לדבר לשוה"ר על בעלי מחלוקת מה הראיה
דמותר לשליח ב"ד לספר על שביחוהו וכו' והרי קרא

או ימלא

יג. ילה"ע דלכאורה מאן דס"ל פלת היינו פלוא, לכאורה ס"ל און היינו אליאב בנו, דהנה בגמ' (ב"ב קמ"ג ע"ב) מבעיא ליה
(לגבי מתנת שכי"מ) אי קרו אינשי לברי בניי (פרשב"ם, מי קרו אינשי לבוא יחדא בני לשון רבים), ורבא מוכיח דקרו הכי מהא דכתיב
(במדבר כ"ו ח') ובני פלוא אליאב. ומבואר לכאורה דאליאב היה בן יחיד. אך אולי יש לדחות דעכ"פ בספוק לא מנה כ"א בן
אחד, ומוזה לחדור ראייה דאפשר לקרות לבן אחד בלשון רבים, ודוק. (וע"ש בתר"ח שהק' בהא דרב יוסף יליף ליה מהפסוק (דהיי"א ב' ח')
ובני איתן עזריה, ושביק ד"ת ויליף מר"ק, ע"ש. וא"כ אפשר נמי דפליג מטעם דס"ל דאון היה בן שני לפלוא, ודוק.)
יד. נדפס (ירושלם תשמ"ח) מכת"י תימני [מסוף תקופת הרמב"ם, ומכונה "ילקוט מדרשי תימן", עה"ת (מספר שמות ואילך). וע"ש
שציינו דכ"כ בס' מאור האפלה [נדפס (ירושלם תשי"ז) מכת"י רבנו נתנאל בן ישעיה ז"ל – תימן ה'פ"ט לפ"ג (תורגם מערבית)].
טו. וע"ש בלמכסה עתיק שציין לד' הרוקח ז"ל (ועוד) דס"ל דאון בן פלת היה משבט יהודה.
טז. כדאי לציין דידוע שהיה לפני מרן ז"ל הרבה חיבורים קדומים בכת"י, וכיניהם מדרשי חז"ל וראשונים טרם נדפסו (עי'
מ"ש בזה הגיוני"ש זצ"ל בסוף 'מבוא הספר' לדרח"ס, עמ' כ').

יז. בגמ' מר"ק (ט"ז ע"א) אמר רבא, מנלן דאי מתפקד בעל דין בשלוחא דבי דינא ואתא השליח ואמר, לא מתחזי כלישנא
בישא דכתיב העיני האנשים ההם תנקה, ופירש"י אי לאו דשליח אמר למשה מנא הוי ידע. ועי' בסמ"ע (ח"מ סי' ס' סק"כ) דסיים
בזה דאי היה אסור לא היה משה כותבו בתורה, עכ"ל. ובתורת (בפרשתן) כ' דנראה רבנות תימן, עה"ת (מספר שמות ואילך) י"ל
דאין ראייה שאין בזה איסור לה"ר, אך השליח לא ידע הדין או סבה אחרת היתה בהגדתו, אך מכתב זה משה בתורה, ש"מ
שכן הוא האמת דאין בזה משום לה"ר, עכ"ד התר"ת. ולכא' י"ל בפשיטות דממה שכתבו משה בתורה מוכח שקיבל והאמין
דברי השליח וזוהו מוכח דלית ביה משום לה"ר דאי היה לה"ר הרי ודאי לא היה מקבל הדברים.
שוב העירנו מרן ז"ל הכהן שליט"א דמקור ד' הסמ"ע הוא בלבוש (שם סי' ח' סי' ה') וע"ש שכתב, וז"ל: ומהיכן ידע משה שהם
אמרו כן, אלא ודאי השליח הגיד לו כן, שמע מינה שמתר, שאם היה בו משום לישנא בישא לא היה משה מקבלו ולא היה
כותבו בתורה, עכ"ל. וא"ש.

יח. להרחיב דא"ל ז"ל. ע"ש שמביא שהיא 'קושיית העולם', וציין לדבריו בפתח עינים מו"ק (שם) שהאריך בזה (ול"ע).
יט. כדאי לציין כי מרן ז"ל שרר קושיא זו במכתב להגאון מהר"י אסאד זצ"ל (ול"מ שנדפס מכתב זה), ועי' בתשו' יהודה יעלה
(אור"ח סי' רי"ג) מה שהשיב לו ע"ז באריכות. בתו"ד שם כתב דקושיא זו הביא ג"כ בס' מי באר, ובס' ההוא (מ"א סו"א, ד"ה אמר

אולם ההיכל ♦ הארות והערות בדברי מרן זי"ע – פרשת קרח

והנה יעויי' ח"ח (לה"ר כלל ח', באמ"ח אות קי"ז) שמביא מגליון הש"סכא דירושלמי (שם) שהביא שמעתי מקשים ק' הנ"ל [נבגה"ש שם מביא ק' זו בשם 'הגאון מופת הדור מוהר"מ סופר נ"י], והגהש"ס מתרץ דהך היתירא לדבר לה"ר בבעלי מחלוקת היינו דוקא שעיי' תשקט המחלוקת ע"ש, וזה לא היה שייך בהך דדתן ואבירם, וכן מסיק הח"ח להלכה. אך גם תי' זה צ"ע דמ"ש מכל לשוה"ר לתועלת.

ועי' בבאמ"ח (שם אות ט"ז) שהעיר דהרמב"ם השמיט הך דינא דירושלמי הנ"ל, וכ' שהוא משום דלא ס"ל להיתר זה. ועי' היטב בד' הח"ח בהגה"ה שם. ולכאורה לפי דבריו (בבאמ"ח) הרי י"ל בפשיטות דכ"ז בכלל לשוה"ר לתועלת ולא הוצרך הרמב"ם לנקוט הדוגמא דבע"מ, ומה ההכרח לומר דהרמב"ם מפרש להא דירושלמי כפשוטו, וצ"ע בכ"ז.

יעויי' במג"א (שם) שהביא מהגהות סמ"ק (מצוה ח', אות כ"ד) דדוקא למלך כשר כמו נתן לדוד מותר לספר לשוה"ר על בעלי מחלוקת. ואטו כוונתו דרק למלך מותר לספר בכה"ג, ולכאורה כוונתו דדוקא לאדם כשר מותר, וע"ש במחה"ש. וצ"ת. (ועי' בדברי מרן ז"ל בהפטרה לפ' חיי שרה (עמ' ק' ודר"ק).

לשה"ר על המתפקד בו, דכיון דמתפקד בב"ד או בשלוחם הוי כמו בעל מחלוקת שחולק על הב"ד וממילא גם על מצות התורה, ולולא סברא זו באמת לא נתבאר טעם היתר הגדת לשוה"ר על המתפקד בשליח ב"ד. ויש לנו עוד דרכים בישוב קושיא זו, אבל מש"כ נראה פשוט יותר, ודי בזה, עכ"ל.

ולכאורה דבריו צ"ע, חדא דא"כ למה צריך קרא מיוחד בשביל שליח ב"ד, והרי בירושלמי שם ילפינן מקרא אחריתי ממ"ש נתן לדוד אודות אדוניהו. ועוד, דאליבא דאמת משמע בע"ל מחלוקת היינו מי שמסבב או גורם מחלוקת וכדו', וכי כאו"א המתפקד בחברו חשיב בע"מ, ודוחק לומר דהא גופא ילפינן דגם זה בכלל בע"מ. אמנם התו"ת הוסיף מפני שחולק על הבי"ד וממילא גם על מצות התורה, וצ"ע בכוונתו.

בדברי מרן ז"ל דאין היתר לספר לשוה"ר בעלמא על בע"מ [במ"ש מרן ז"ל לתרץ דההיתר הוא רק להודיע לזה שהמחלוקת עליו, שפלוני נחלק עליו, ותו לא. לכאורה היינו שידע להישמר ממנו. ולכאורה צ"ע דא"כ הרי זה בכלל לשוה"ר לתועלת, ומה יתרון בבעל המחלוקת דמריבין מקרא שמותר לדבר עליו, וצ"ע.



או ימלא

המחבר הביא קושיא זו משמיה דמרן ז"ל [משנת תקפ"ו לפ"ק]. ועי' מ"ש בקובץ פעלים לתורה (ק' ל"ז, עמ' רל"א בהערה), ולפמ"ש שם יש לשער דגם המחבר הנ"ל למהר"י אסאד זצ"ל היה באותה תקופה בשנת תקפ"ו לפ"ק והיו הדברים נוגעים להלכה ולמעשה, ודר"ק.

כ. העירני לעיין בס' זרע חיים על הח"ח שם (נדפס בסו"ס נתיבות חיים) שקבע מסמרות דכל המערער על שררה בישראל נכלל בגדר בע"מ, ואולי זה כוונת התו"ת, ודר"ק. (אמנם סו"ד אכתי צ"ב).

כא. להגיסים הגאונים רי"ש ורמ"ז זצ"ל, (וע"ע בשו"מ מהדו"ת"ל ח"א סי' פ').

כב. ואפילו אם נימא הכי לא יתיישב ק' מרן ז"ל דהרי גם מרע"ה מלך היה (מכוחים ק"ב ע"א).



היכל התשובה

תשובות ממרן זי"ע
עם עיונים והערות



עיונים והערות בתשובות מרן זי"ע נו"נ על ידי ספרא וסיפא
הרה"ג רבי מנחם מאיר יאקאבאוויטש שליט"א.

או"ח תשובה קמב

[נישואין בשלשת ימי הגבלה]

החיים ושלום ליד הרב החרוץ המפורסם
המאור הגדול כש"ת מו"ה זלמן ליב סג"ל
אב"ד דק"ק סערדאהעלב.

[תקנת הג"מ משולם שלא לעשות 'תרת' דסתרי' בנישואין]

נעים יקרת מכתבו האהוב עלי קבלתי על ידי
מוכ"ז [=מסור כתב זה], והיות כי כתרוני
רבים בענינים שונים כאשר יעיד עלי מוכ"ז,
על כן לא אוכל לצאת בכותבת הגסה דמיתבא
דעתיה [ע"פ יומא עט ע"א] היפה, ואומר בקיצור.

א. תורף השאלה: עיר שנהגו לעשות נישואין בימי ספירת העומר עד ב' אייר, האם שרי לישא שם אשה בג' ימי הגבלה, בשנה שלא התקיימה בה נישואין בר"ח אייר. והשואל בנה ספיקו על פי הכרוז של הגאון רבי משולם איגרא זצ"ל בק"ק פרעשבורג לאסור נישואין בג' ימי הגבלה, כיון שנהגו שם לעשות נישואין עד ר"ח אייר ועד בכלל והו"ל תרת' דסתרי.

מקורו עפ"י המבואר בשו"ע (סימן תצג סעי' א-ג) דנוהגין לא לישא אשה ולהסתפר בין פסח לעצרת משום אבלות על תלמידי רבי עקיבא שמתו במשך ל"ג יום באלו הימים. ויש בזה חילוקי מנהגי אשכנז, יש נוהגין איסור מיום ב' דפסח עד ל"ג בעומר ומקצת היום ככולו, ויש נוהגין כן מיום ב' אייר עד ערב שבועות. וכתב המגן אברהם (סק"ה): הטעם דלכו"ע נוהגין איסור ל"ג יום, וא"כ כשמסתפרין עד ר"ח אייר ור"ח בכלל נשארו ל"ג יום עד עצרת כו', אבל במדינה זו נהגו לישא ולהסתפר בג' ימי הגבלה, לכן נראה לי דלא ישאו ויסתפרו בר"ח אייר, ובראשון של ימי הגבלה אמרינן מקצת היום ככולו. ולגבי מנהג איסור תספורות כתב הרמ"א (סעיף ג): ולא ינהגו בעיר אחת מקצת מנהג זה ובקצת מנהג זה משום לא תתגודדו וכל שכן שאין לנהוג היתר בשתייהן. ועיין מג"א (סק"ו).

ב. הג"מ שלמה ארי' [זלמן ליב] סג"ל גרינספעלד זצ"ל מפרעשבורג, הוא ה"י בין המועדים לרבנות שם ואחר שנתקבל מרן קיבל מרותו ונעשה אוהבו הנאמן, והשיב לו נאמר כמה פעמים בשו"ת חתם סופר. בשנת תקע"ג נתקבל בהשתדלות מרן לאב"ד סערדאהעל למלא מקום הג"מ דוד דייטש זצ"ל בעל אהל דוד [המוזכר בסוף התשובה], נפטר י"ט מרחשון תקע"ו.

ג. בשו"ת רדב"ז (ח"ב סימן תרפז) כתב בזמן שיש סיבה כגון שלא קיים פריה ורביה לא חיישינן למנהגא, וכן כתבו בכנסת הגדולה (אות ט) ובאר היטב (סק"א) בשם מהר"ם לוזאנו בשתי ידות (נא ע"ב) והפרי חדש (אות א) [וכן נקט הישועות יעקב סק"א]. אמנם החק יעקב (סק"א) כתב בשם הב"ח דאין חילוק בין נישואין של מצוה כגון שאין לו בנים, וכן כתב הבאר היטב (סק"ג) בשם שו"ת שבות יעקב (ח"ב סימן לה) שחולק על שו"ת חינוך בית יהודא (סימן כא) שמיקל בזה בשעת הדחק, וכ"כ בשערי תשובה (סק"א) בשם המחזיק ברכה (סק"א) שפשוט המנהג שלא לישא אפילו בכחאי גוונא. [ועיין עוד שו"ע הרב סעי' ג].

בהמשך התשובה לא מתייחס לפרט זה, ובשו"ת מהרי"ץ (ח"א סימן מה) כתב: מה שהביא בחתם סופר שהיה בנידון ידידה משום מצות פריה ורביה, לרווחא כתב כן כיון שהיה שם מצוה כדי שיהיה מקום להקל יותר, עיין שם. [נראה עוד בדברי השואל שם הג"מ יוסף ברודא זצ"ל אב"ד מיאווה בחי' מהר"ם ברודא (ח"ג קי' שארית יוסף מדור שו"ת סי' א, עמ' רסד)].

ד. זה לשון הכרוז: "הרב הגאון אב"ד דקהילתינו נר"ו לווט מכריז ומודיע זיין דס זאוואהל בר"ח אייר אלס

תשובות ממרן זי"ע עם עיונים והערות – או"ח תשובה קמב ♦ היכל התשובה

משולם זצ"ל, ושם נאמר יען כי נהגו פה לעשות נישואין בראש חדש אייר ול"ג בעומר, וגם עושין נישואין בג' ימי הגבלה, וכן לא יעשה דהוה ליה תרתי דסתרי, על כן מכאן ואילך יהיה לחק הקבוע לאסור הנישואין בג' ימי הגבלה¹.

[מתי נחשב 'תרתי דסתרי']

והנראה מדברים הללו, שלא הקפיד אלא על שנהגו לישא בשנה אחת בשני הזמנים והוה תרתי דסתרי אהדדי בפעם אחת², כמובן דבקהלה גדולה כמו בכאן ה' יברכם יארע בכל

שנה ושנה תרי נישואין בשני הזמנים, כאשר מעכ"ת יודע שכן הוא באמת.

אבל אפשר באתר קטן שהנישואין הם לקמצין, ואם יארע חתונה בר"ח אייר לא יארע בימי הגבלה, וכאשר אמר לי מוכ"ז שכמה שנים לא היה נישואין בעירו באותן הימים, אם כן אין כאן תרתי דסתרי בפעם אחת, אפשר שאין קפידא כל כך.

[החילוק מדין 'תרתי דסתרי' במנחה וערבית]

ואף על גב דלענין תפלת המנחה ותפלת הערב דעבד כמר עבד וכו' [ברכות כז ע"א]³, כתבו



אויך בג' ימי הגבלה חתונה צו מאכען, וועלכעס אבער תרתי דסתרי אהדדי איסט, ולמגדר מילתא ולעשות משמרת לדורות ווידר היעמיט בעקאנט געמאכט, דאס מכאן ולהבא נור בר"ח אייר, ניכט אבער בג' ימי הגבלה חתונה צוא מאכען ערלויבט זיין זאללע פה קהלתינו⁴ (הועתק באבני בית היוצר מה ע"ב, תוקן עפ"י צילום כתי בפנקס המוהל חתם סופר עמ' תשלט).

תרגום: הרב הגאון אב"ד קהילתינו נר"ו צוה להכריז ולהודיע, יען שעושין חתונה בראש חדש אייר וגם בג' ימי הגבלה, אבל הוא תרתי דסתרי, ולמגדר מילתא ולעשות משמרת לדורות נעשה מודעה זו, כי מכאן ולהבא יהא רשאי לעשות חתונה רק בר"ח אייר ולא בג' ימי הגבלה פה קהלתינו⁵.

ה. הג"מ משולם איגרא זצ"ל מטיסמנין, שימש ברבנות ק"ק פרעשבורג משנת תקנ"ד עד פטירתו ב' דחיה"מ סוכות תקס"ב.

ו. ר"ל שנהגו שם לעשות נישואין בחודש ניסן וגם בראש חדש אייר, ואם כן הנושא בג' ימי הגבלה הו"ל תרתי דסתרי, כיון דמיום ב' אייר עד ערב שבועות הוי ל"ג יום, נמצא שלא נשאר ל"ג יום באבילות. וכן כתוב בספר תקנות הישן דק"ק פרעשבורג לפני העתקת הכרוז: "אחרי שכבר נתפשט המנהג בקהילתינו לעשות נישואין כל חודש ניסן עד ראש חדש אייר וגם בל"ג בעומר" (הועתק באבני בית היוצר שם, וצילומי בפנקס המוהל חת"ס שם). [ובזה מתיישב מה שנדחקו הפוסקים בדברי מרן דאם נשאו רק בר"ח אייר לא הוי תרתי דסתרי, עיין תשובת ריב"א (סימן כא) שו"ת בית שערים (או"ח סימן רלג) ושו"ת חיים ברצונו (סימן ל) ועוד].

ועיין מה שכתב בשו"ת חתם סופר (י"ד סימן רלג, ושו"ת החדשות סימן יא) דעיקר אבילות מתחיל מב' אייר עפ"י סדר הספירות, כי אז הוא הוד שבהוד להעולים מלמטה למעלה ותפארת שבתפארת להיורדים מלמעלה למטה, עיי"ש.

ז. בשו"ת משיב דברים (או"ח סימן קה) העתיק מגליון השו"ע של אביו הג"מ משה ליב סג"ל ליטש ראזענבוים זצ"ל דומ"ץ פרעשבורג מח"ס מתא דירושלים, שכתב ע"ד הכרוז: לפי זה גם לענין תספורת יש לנהוג כן דב' ימי ר"ח אייר מותרין ג"כ בתספורת כמו דמותרין בנשואין ופשוט, ועיין בחתם סופר חאו"ח סימן קמ"ב, ונראה בהיות דהיה המנהג פה בקהלתינו שלא להסתפר עד עצרת ונהגו איסור בג' ימי הגבלה לענין תספורת, לכך הנהיג להם ג"כ לאסור הנשואין אז, דאל"כ היה עושה להיפך לאסור בר"ח כמו שכתב המג"א [סק"ה] ודו"ק.

ועיין שו"ת מהרי"ץ (ח"א סימן מה) שכתב לבאר דלכך העדיף הגאון רבי משולם לנהוג היתר בר"ח אייר, ולא להתחיל האיסור בר"ח ולהתיר בג' ימי הגבלה, כדי שלא להתחיל אבילות חדש.

ח. אפשר דייק כן מלשון הכרוז שכתב "דהו"ל תרתי דסתרי" ולא כתב "משום לא תתגודדו" (כמבואר ברמ"א סימן תצג סעיף ג), משמע דחייש דוקא באופן דהוי תרתי דסתרי להדיא והיינו בשני הזמנים בשנה אחת. [ראה ביאור הדברים באורך בנספח]

ט. במשנה (ברכות כז ע"א): תפלת המנחה עד הערב רבי יהודה אומר עד פלג המנחה. ובגמרא (כז ע"א): השתא דלא אתמר הלכתא לא כמר ולא כמר דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד. וכן נפסק בשו"ע (סימן רלג סעיף א).

היכל התשובה ♦ תשובות ממרן זי"ע עם עיונים והערות – או"ח תשובה קמב

[דין המסדר קידושין ובני החופה]

רק משום לא תתגודדו, דפלג מורין וכו',^א וזה לא שייך, שהרי השתא הכא ליכא מי שהורה כך ולא סתרי כלל, ולא שינוי מפני המחלוקת.^ב כן היה נראה לי לכאורה.

אלא לפי זה לא יהיה המסדר קידושין^{טו} או אחד מבני החופה^{טז} מאותן שהיה בחופה אחרת בזה השנה ביום ראש חדש אייר או ל"ג בעומר^{יז} אפילו בעיר אחרת^{יח}, דהוי תרתי דסתרי אהדדי.

כל זה כתבתי לפי מה שכתב פאר רום מעלתו נ"י, שבנה ספיקו על איסור הגאון מהר"ם משו"ם זצ"ל^{יט}, ושם לא הזכיר רק שסותרין אהדדי בנישואין כנ"ל.^{יט}

הראשונים' שלעולם צריך לנהוג כחד מינייהו, ובאותו היום שהתפלל מנחה בעוד יום גדול מכל מקום לא יתפלל ערבית עד הלילה, כיון שכבר פעם אחת התפלל מנחה סמוך לשקיעה, כמבואר בטור ובית יוסף סימן רל"ג. ומה שנוהגין להקל עכשיו [ע"י שו"ע שם סעיף א], היינו לענין תפלה מקלינן וסומכין על שיטת רבינו תם [תוס' ברכות ב ע"א ד"ה מאימתין]^א, אבל בשארי מילי לא.

מכל מקום הא נראה, היינו לענין למיעבר חד גברא תרי קולי דסתרי אהדדי^ב, אבל הכא הרי זה הנושא אשה בג' ימי הגבלה לא סתר עצמו, שמעולם לא נשא אשה בראש חדש אייר.



י. רבינו יונה (ברכות יח ע"ב) רא"ש (שם פרק ד סימן ג) ואוהל מועד (שער התפלה דרך ב נתיב ב) בשם רבינו האי גאון. יא. כן כתבו הרא"ש (ברכות פרק א סימן א) ובית יוסף (שם). ועיין ביאור הגר"א (שם סק"ו). יב. כמבואר בגמרא (עירובין ז ע"א) דלא יעבד תרי קולי דסתרי אהדדי. יג. בגמרא (יבמות יד ע"א) מסיק כי אמרינן לא תתגודדו כגון בית דין אחד בעיר אחת פלג מורין כך ופלג מורין כך. ועיין מגן אברהם (סימן תצג סק"ו). א"כ הכי נמי כשנושאים בשני הזמנים י"ל דנראה כפלג מורין כך ופלג מורין כך.

יד. במשנה (פסחים נ ע"א): ואל ישנה אדם מפני המחלוקת, ובגמ' (שם ע"ב): הכי קאמר אין בזו מפני שינוי המחלוקת, עיי"ש. ור"ל בנדרון דידן ליכא נמי משום חששא זו וגם לא משום לא תתגודדו, כיון דלא הוי בשנה אחת כנ"ל.

טו. בשו"ת משיב דברים (או"ח סימן קה) השיב על קושיית השואל איזה איסור איכא להמסדר קידושין והקראים, וכתב: כאן האיסור הוא הנושאין, והמסדר הוא הנותן יד ומתיר הנושאים ביום האסור, כיון דזה המסדר סידר קידושין ברי"ח אייר אם כן הרי לדידי' אסור לעשות נשואין בימי הגבלה, ואיך ילך בעצמו ויסדר קידושין מה שלדעתו אסור לעשות נשואין ביום ההוא, וגם מי שהוא שם בנשואין איך ישמח ביום האסור בשמחה, ודברי החתם סופר קלורין לעינים וישים עיניו בס' ויאורו באור צח ובהיר זי"ע אמר.

ועיין עוד שו"ת אמרי יוסף (ח"ב סימן קפו) שכתב נהי דלאותו האיש שנשא אין קונסין, אבל להמסדר קידושין אפשר דיש לקנוס שהרי הוא חוטא ולא לו, כעין שכתבו תוספות (סוטה כא ע"ב ד"ה אביי בשם רשב"ם), עיין שם. טז. דייק וכתב "אחד מבני החופה" ולא כתב "אחד מהקראים", לפי זה לכאורה משמע הכוונה על עורכי החופה החזון והשמש ועדות קידושין וכתובה הנותנים יד להנשואין. [ובזה מיושב קושיית השואל בשו"ת משיב דברים (שם), וכן מה שהקשה בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סימן קנט) דקיימ"ל (סימן תצג ס"א) אם קפץ וכנס אין קונסין אותו ואין לך עונש גדול שלא להשתתף בשמחתו. ועיין שו"ת שבות יעקב (ח"ב סימן לה)].

יז. צ"ע הרי לכו"ע נוהגין היתר בל"ג בעומר כדברי הרמ"א (וכן הקשה הגר"י ברורא בשאלתו בשו"ת מהרי"ץ הנ"ל). יח. לפי המבואר דלא שייך תרתי דסתרי אהדדי בחד גברא להנושא אשה כנ"ל, עכ"ל צריך לפרש דעת הגאון רבי משולם על המסדר קידושין ובני החופה דהוה להו תרתי דסתרי בשנה אחת, ולפי זה י"ל דה"ה דשייך תרתי דסתרי אפילו בשני עיירות כיון שצריכים לנהוג לעצמם איסור ל"ג יום.

יט. כל זה יוצא מדברי הגאון רבי משולם שלא הזכיר רק שסותרין אהדדי בנישואין ולא משום לא תתגודדו, ועכ"ל כוונתו על המסדר קידושין כיון דעל הנושא אשה לא שייך תרתי דסתרי כנ"ל.



תשובות ממרן זי"ע עם עיונים והערות – או"ח תשובה קמב ♦ היכל התשובה

[תספורת ונישואין אינם תרתי דסתרי]

ומשם יש ללמוד דתספורת ונישואין אין סתירה זה לזה, דאי לאו הכי בטלו כל דבריו. דהרי על כל פנים בכל גלילותינו נוהגין היתר תספורת ביום ראש חדש אייר ול"ג בעומר ונוהגין איסור בג' ימי הגבלה, אם כן הנושא אשה בג' ימי הגבלה הוה ליה כחתן בין האבלים, שהרי נהגו כולי עלמא שלא להסתפר. אך מלשון הגאון זצ"ל נראה דמהתספורת לא הוה קשה ליה מידי.

הגאון הקילו פה בנישואין אפילו בתרתי דסתרי אהדרי, וכן בכמה ורוב מקומות, ובתספורות החמירו.

על כן היה נראה דמתספורת לנישואין ליכא משום לא תתגודדו, רק משום סתירה דנישואין עצמן. אם כן שפיר יש לומר כיון שבאותו השנה לא היה נישואין בעיר באותו הזמן אפשר להקל.

[בעיר שנאסר מכבר אין להחיד]

אך כל זה אי לא נודע בודאי שכבר נאסר מהרב הגאון מ' דוד דייטש נ"י בהיותו שם, אך אם הגאון אוסרו אין בית דין יכול לבטל [עדיות פרק א משנה ה], ויהיה ידי מסולקת מזה.

ופאר רום מעלתו כחפצו יעשה, וספיקא בזה להקל כמבואר באחרונים [פרי חדש, חק

ואפשר משום דנישואין הוה מצוה, ולפעמים הזמן דחוק כמו בעובדא דלפנינו. ואף על גב דמלשון הטור [סימן תצג] משמע דחומר מנהג איסור נישואין פשטה טפי בכל העולם יותר ממנהג תספורת, מכל מקום לא פשטה אלא עד ל"ג [בעומר], ומנהג אשכנזים מל"ג ואילך איננו מנהג קבוע כל כך, והואיל והוא מצוה אפשר שלא החמירו. והרי קמן דעד



ב. מלשון הכרוז מבואר כי דוקא שני חתונות בר"ח אייר וג' ימי הגבלה נחשב כתרתי דסתרי, ואי נחשב סתירה מתספורת לנישואין אם כן עדיפא הו"ל למימר כיון שנהגו כולי עלמא איסור תספורת בג' ימי הגבלה הו"ל כתרתי דסתרי בפעם אחת לנישואין באותה זמן.

כא. לשון הטור: נוהגים בכל המקומות שלא לישא אשה בין פסח לעצרת כו' ויש מקומות שנהגו שלא להסתפר ויש מסתפרים מל"ג בעומר ואילך כו'. וכן דייקו הב"ח (שם) והכנסת הגדולה (הגהות ב"י אות ד) מלשון הטור דנישואין חמירא מתספורת.

כב. בספר לא נוהגין איסור אלא עד יום ל"ד בעומר (שו"ע ס"א), וגם באשכנז יש נוהגין איסור רק עד ל"ג בעומר (רמ"א ס"ב), ועיין טורי זהב (סק"ב).

כג. ועכ"ח הטעם שהקילו בנישואין משום דלפעמים הזמן דחוק כנ"ל.

כד. מלשון הכרוז שהוזכר רק דהו"ל תרתי דסתרי בנישואין, וכן מהמנהג להחמיר בתספורת בג' ימי הגבלה ואפילו הכי הקילו בנישואין, מכל זה מוכח דמתספורת לנישואין לא נחשב כתרתי דסתרי אהדרי וליכא משום לא תתגודדו אף דכל בני העיר נוהגין איסור תספורת באותה זמן.

כה. בשו"ת אגרות משה (שם) האריך בביאור דברי רבינו, שכתב מתחילה "ומשם יש ללמוד דתספורת ונישואין אין סתירה זה לזה", דסבר דבעצם שייך דין לא תתגודדו אם יש סתירה בין שני מעשים דומים כגון נישואין בר"ח אייר וגם בג' ימי הגבלה, אבל במעשים שונים כגון נישואין ותספורת אע"פ ששניהם אסורים מאותו טעם אין בזה חשש לא תתגודדו, ואח"כ חזר מזה וכתב "אך מלשון הגאון זצ"ל נראה דמהתספורת לא הוה קשה ליה מידי", וכוונתו כיון דאין כאן סתירה בין הטעמים משום דנישואין הוה מצוה ולפעמים הזמן דחוק, אם כן ליכא בכהאי גוונא גם בעצם משום לא תתגודדו כלל, עיין שם באורך.

כו. הג"מ דוד דייטש זצ"ל בעל אהל דוד, תלמיד הנוב"י, אב"ד סערדאהעל בין השנים תק"ס-תק"ע ואח"כ בעיר חדש, נפטר כ"ב סיון תקצ"א.

כז. אפשר הכוונה אם לא נודע 'בודאי' שכבר נאסר, נמצא שלא נתפשט האיסור אפילו במקומו וא"כ יכול ב"ד

דברי הבא על החתום פ"ב (ב' למב"י
תקע"ח) [כ' למב"י תקע"ד] לפ"קבט משה"ק
סופר מפפד"מ.

יעקב ס"ק ב, יא. כל זה כתבתי בנחיצה רבה, ואם
אין דעתו הגדולה יסכים לכל מה שכתבתי אל
יסמוך על שום דבר הנ"לכת.



נספח

בשולי התשובה / בירור דברי התשובה

ונבוא בס"ד להציע ביאור דבריו הקדושים דבור
דבור על אופניו, מתוך עיון בהשקלא
וטריא וסדר דבריו ודיוק הדק היטב בלשונו
הזהב המזוקק שבעתים. וראה עוד בגליון זה
מדור 'היכלא דמלכא' מה שזכינו לבאר עוד כמה
דברים סתומים בתשובה זו, עפ"י ידיעות
מקיפות על השואל ומקומו והמסתעף.

הנה זה תוכן לשון הכרוז שיצא בק"ק
פרעשבורג בשם הגאון רבי **משולם**
איגרא זצ"ל, אשר עליה נבנה שאלה ותשובה
זו, כמו שהעתיקו מרן בתשובתו:

רבו הדקדוקים בתשובה זו ונתקשו בה כמה
פוסקים, כי המשך הדברים צריכים
ביאור רב ולכאורה לאו רישא סיפא, ויש
לשים לב מעיקרא מאי קסבר ולבסוף מאי
קסבר. וכן צריך ביאור כוונת הדברים שחזר
ושנה להדגיש שהכל מיוסד על פי הכרוז
של הגאון רבי משולם, וכידוע כל דברי קדשו
הם במדה ובמשקל ואין בהם יתור. ועיין
'שו"ת אגרות משה' (אורח חיים ח"א סימן קנט)
שהאר"ך נפלאות בביאור דברי מרן בתשובה
זו עפ"י כמה דקדוקים בלשונו הזהב, עיין
שם באורך.



קטן לבטל [ועיין שו"ת חתם סופר (אור"ח סימן קכב) אם תיקנו מתחלה על מקום מסוים ושם נתקבל הו"ל כאילו
נתפשטה בכל ישראל ובעיני ב"ד גדול דוקא, והביא סברא זו מתוספות (גיטין לו ע"ב סוף ד"ה אלא) ע"ש].
כח. בשו"ת חיים ברצונו (סימן ל) כתב: החתם סופר ז"ל מסיק בסוף תשובתו דאם השואל אינו מסכים לדבריו
דשם אז אל יסמוך בשום דבר על דבריו דשם, ובלי ספק אין ולא ורפיא הוי בידו דבר התיור, ע"כ אין ההיתר
ברור בעיני כל כך, עיין שם. אבל בשו"ת מהרי"ץ (ח"א סימן מה) כתב דנראה כי השואל מסתפק אי לא נקבע שם
מנהג קבוע לאסור בג' ימי הקבלה כיון ששם נוהגין היתר בר"ח אייר, אבל במקום דבוראי אין בזה מנהג אין כאן
בית מיחוש, והסכים עמו חמיו הגאון בעל לבושי מרדכי זצ"ל, עיין שם.
כט. יום הכתיבה צריך תיקון, דלא מסתבר ביום ב' למב"י לא הוזכר חג פסח. גם יש לתקן השנה, כי הרב
השואל נתקבל בסערדהעל בשנת תקע"ג (עיין שו"ת חתם סופר אה"ע ח"ב סימן קעה) ונפטר תחילת שנת תקע"ו (על
מצבתו נחרת ששימש שם שנתיים). בליקוטי הערות (אות ה) העיר דיש לתקן כ' למב"י תקע"ה, אבל מהשוואות לשון
תשובה זו לשו"ת חתם סופר (יו"ד סימן פח) ושאר מקומות יותר משמע שנכתב בשנת תקע"ד.

צריך להיות המעשה בפעם אחת, והיינו לגבי נישואין בשני הזמנים בשנה אחת^ל. וזהו כוונת דבריו שכתב:

"והנראה מדברים הללו שלא הקפיד אלא על שנהגו לישא בשנה אחת בשני הזמנים, והוא תרתי דסתרי אהדדי בפעם אחת, כמובן דבקהלה גדולה כמו בכאן ה' יברכם יארע בכל שנה ושנה תרי נישואין בשני הזמנים בו, אבל אפשר באתר קטן שהנישואין הם לקמצין ואם יארע חתונה בר"ח אייר לא יארע בימי הגבלה בו, אם כן אין כאן תרתי דסתרי בפעם אחת אפשר שאין קפידא כל כך".

אבל הוא מוטיב לה, דלכאורה שייך 'תרתי דסתרי' אהדדי אף בזמנים רחוקים, כמו שמצינו לענין תפלת מנחה ומעריב, שדנו הראשונים אם התפלל אדם פעם אחת מנחה סמוך לשקיעה לא יתפלל מעריב עד הלילה לעולם [ואף דנוהגין להקל בזה לא שייך אותה היתר בשאר מילי אלא לענין תפלה כמבואר ברא"ש (שם)].

והוא מפרק לה, דהתם מיירי ב"חד גברא" שסותר מעשיו, וכהאי גוונא אמרינן דלא ליעבד תרי קולי דסתרי אהדדי וכמבואר בדברי הראשונים שם. אבל כאן עכ"ח אין הסתירה לאותו חתן גופא כי מעולם לא נשא בר"ח אייר, וממילא צריך שיהא הסתירה ניכרת בזמן אחד. וזה מה שכתב:

"יען כי נהגו פה לעשות נישואין בראש חדש אייר ול"ג בעומר^ל, וגם עושין נישואין בג' ימי הגבלה, ובן לא יעשה דהוא ליה תרתי דסתרי, על כן מכאן ואילך יהיה לחק הקבוע לאסור הנישואין בג' ימי הגבלה".

נמצא מבואר מזה, כי הטעם שתיקן הגאון רבי משולם דצ"ל תקנה זו היא משום "דהוה ליה תרתי דסתרי". והיא עפ"י אמרם ז"ל (עירובין ז ע"א) לא ליעבד כקולי בית שמאי וכקולי בית הלל היכא דתרתי דסתרי אהדדי.

ויש לדקדק דלא כתב הגאון רבי משולם בטעם התקנה "וכן לא יעשה משום לא תתגודדו"^ל, וכלשון רבינו ה"רמ"א' (סימן תצג סעיף ג) לגבי מנהג איסור תספורת בימי ספירת העומר, שכתב:

"ולא ינהגו בעיר אחת מקצת מנהג זה ובקצת מנהג זה משום לא תתגודדו, וכל שכן שאין לנהוג היתר בשתייהן".

וכן מבואר שם ב'מגן אברהם' (סק"ו) דאף במנהג איסור שייך משום "לא תתגודדו", ואיסורו מדינא. ועיין שו"ת חתם סופר (ח"ו סימן א, פו) שכן עיקר והביא סמוכין לדברי המג"א.

מכאן לכאורה יש לדייק דסבירא ליה להגאון דלא שייך בנדון כזה משום 'לא תתגודדו' אלא משום דהוה ליה 'תרתי דסתרי' אהדדי. אמנם כדי שיהא נחשב כסתירה להדיא

99

ל. יש להעיר, בנוסח הכרוז בכת"י 'ספר תקנות' הישן דק"ק פרעשבורג (הועתק ב'אבני בית היוצר' מה ע"ב, וצילמו בפנסק המוהל חת"ס עמ' תשלט) לא מוזכר "ל"ג בעומר", אבל כן נכתב שם לפני העתקת הכרוז: "אחרי שכבר נתפשט המנהג בקהילתינו לעשות נישואין כל חודש ניסן עד ראש חדש אייר וגם בל"ג בעומר". וצ"ב למה העתיקו מרן כיון דבלא"ה הוי תרתי דסתרי, ואולי היה לפניו נוסח כרוז אחר דומה לזה.
לא. יש לציין, ב'פנסק התקנות' דק"ק פרעשבורג (שם) קודם העתקת לשון הכרוז כתבו: "כי היכא דלא להוי כתרי קולי דסתרי עפ"י הסכמת הפוסקים, וכדי שלא יתגודדו או לתפור מנהג בני עיר אחרת בענין זה".
לב. אפשר ראיתו הוא ממה שנהגו אף בפרעשבורג כן עד ימיו של הגאון רבי משולם, וכן בכמה מקומות כמו שכתב להלן, והאיך הניחו הגאונים ולא תקנו תקנה קבוע, ומזה יש להוכיח דדוקא באופן דהוי תרתי דסתרי בפעם אחת הוי כתרתי דסתרי להדיא, ועד שלא נתרבה תושבי העיר לא היה מצוי שיהא תרתי דסתרי בפעם אחת.

היכל התשובה ♦ תשובות ממרן זי"ע עם עיונים והערות – נספח

**"מכל מקום הא נראה היינו לענין למיעבד
חד גברא תרי קולי דסתרי אהדדי, אבל הכא
הרי זה הנושא אשה בנ' ימי הגבלה לא סתר
עצמו שמעולם לא נשא אשה בר"ח אייר."**

מעשיו והו"ל תרתי דסתרי אהדדי. ולפי זה י"ל
דה"ה דשייך תרתי דסתרי אהדדי אפילו בשני
עירות כיון שצריכים לנהוג לעצמם ל"ג יום
אבילות^ל. ולפיכך כתב:

**"אלא לפי זה לא יהיה המסדר קידושין או
אחד מבני החופה מאותן שהיה בחופה אחרת
בזה השנה ל"ג ביום ר"ח אייר או ל"ג בעומר
אפילו בעיר אחרת, דהוי תרתי דסתרי אהדדי."**

והודיענו כאן שכל זה נכנס בכלל דברי הגאון
רבי משולם שעל דבריו בנה השואל
את ספיקו, וכפי הנשמע מדבריו לא חיישין
לחשש זה בנישואין אלא במקום דהוי "תרתי
דסתרי", ועכ"ח כוונתו על המסדר קידושין כנ"ל.
ואלה כוונת דבריו:

**"כל זה כתבתי לפי מה שכתב פר"מ נ"י
שבנה ספיקו על איסור הגאון מהו' משולם זצ"ל,
ושם לא הזכיר רק שסותרים אהדדי בנישואין
בנ"ל לה."**

ועתה בא להוסיף, דהנושא בשלשת ימי הגבלה
בזמן שנוהגין שם איסור תספורת כגון
בנדון דידן, אפילו הכי לא נחשב כ"תרתי
דסתרי" אפילו בשנה אחת, וכן משמע מלשון
הגאון רבי משולם דלא חייש לסתירה מתספורת
לנישואין, דהרי נהגו שם איסור תספורת עד

אמנם עדיין יש מקום לדון דאיכא בזה משום
'לא תתגודדו', כיון שנושאין בשני
הזמנים הרי נראה כשני מנהגים בעיר אחת
"פלג מורין כך ופלג מורין כך" (יבמות יד ע"א).
אבל לפי מה דאמרו בנדון דידן לא שייך גם
חשש זה, כיון דליכא סתירה בהוראה בשנה
אחת. ומהאי טעמא נמי ליכא בכהאי גוונא
משום חשש ד"לא ישנה אדם מפני המחלוקת"
(פסחים נ ע"א), כיון דלא הוה בשתא חדא, ולא
הוי כסתירה להדיא. וזה כוונת דבריו:

**"רק משום לא תתגודדו דפלג מורין וכו', וזה
לא שייך, שהרי השתא הכא ליכא מי שהורה
כך, ולא סתרי כלל, ולא שינוי מפני המחלוקת,
כן היה נ"ל לבאורה."**

והוסיף משה מדעתו, מעתה לפי המבואר דלא
שייך "תרתי דסתרי" אהדדי בחד גברא
להנושא אשה כנ"ל, על כרחך צריך לומר מה
דחשש הגאון רבי משולם דהוי 'תרתי דסתרי'
היינו על המסדר קידושין ובני החופה בשני
הזמנים בשנה אחת, כיון דלגבי עצמו סותר



לג. אפשר לומר בתוספות ביאור, דהנה הרמ"א (סעיף ג) כתב דלגבי מנהג תספורת שייך לא תתגודדו, וי"ל לכך
לא כתבו נמי לגבי נישואין, דלא שנו התם לא תתגודדו הואיל להחתן גופא הוה רק באקראי (עיין 'פרי מגדים' אשל
אברהם סק"ו), ולפעמים הוי שעת הדחק כמ"ש רבינו בסמוך (ועיין תשובת הגאון בעל 'פרי השדה' זצ"ל ב'מנחת עומר' שייך
מנחת סימן יב).

אבל מדברי הגאון רבי משולם מבואר דאף בנישואין שייך לא תתגודדו באופן דהוה תרתי דסתרי. ויש לומר
דהגאון רבי משולם סבר דבעל כרחך צריך לומר כן, דבלא"ה לא שייך מנהג איסור נישואין ל"ג יום כמבואר
בפוסקים, אלא ט"ז ימים מב' אייר עד ל"ג בעומר, כיון דבמקום דליכא מנהג קבוע בעיר הרי יכול כל אחד לעצמו
איסור ל"ג יום באיזה ימים שירצה באותה שנה [ולכך משנה לשנה לא נחשב כתרתי דסתרי כמבואר בדברי מרן].
ואפשר זהו ביאור סברת מרן דצריך לומר דהוי תרתי דסתרי להמסדר קידושין ובני החופה.
לד. קצ"ע דלמעלה כתב דתרתי דסתרי בחד גברא נוהג לעולם לא רק בשנה אחת.
לה. ובזה מיושב כפל הלשון שכתב בסמוך "אך מלשון הגאון זצ"ל" (ע"י שו"ת אגרות משה או"ח ח"ב סימן קנט שנתקשה
בזה), דהתם כוונתו להוסיף לדייק מדברי הגאון דאף אין סתירה מתספורת לנישואין.

דלפנינו... והרי קמן דעד הגאון הקילו פה בנישואין אפי' בתרתי דסתרי אהדדי וכן בכמה ורוב מקומות ובתספורת החמירולי, על כן הי' נראה דמתספורת לנישואין ליכא משום לא תתגודדו רק משום סתירה דנישואין עצמן, א"כ שפיר י"ל כיון שבאותו השנה לא היה נישואין בעיר באותו הזמן אפשר להקל".

ערב שבועות, ואפ"ה לא דן אלא משום סתירה דנישואין, ואפשר הטעם משום דנישואין הוה מצוה ולפעמים הזמן דחוק. וזה שכתב:

"אך מלשון הגאון זצ"ל נראה דמהתספורת לא הוה קשה ליה מירי, ואפשר משום דנישואין הוה מצוה ולפעמים הזמן דחוק כמו בעובדא



לו. וע"ע 'שו"ת אגרות משה' (שם) שכתב: ולשון החת"ס משמע שלא ברור לו איסור הגאון ר' משולם שכתב והרי קמן דעד הגאון הקילו פה בנישואין אפילו בתרתי דסתרי אהדדי וכן בכמה ורוב מקומות ובתספורת החמירו עיי"ש, חזינן מלשון זה דלא ברור לו לדינא כאיסור של הגאון ר' משולם, כיון שכתב שרוב מקומות לא סברי כותיה, ולכן אפשר שגם הגאון ר' משולם תיקן בעירו רק לחומרא בעלמא, עכ"ד. אך מלשון מרן משמע להדיא שכתב כן רק להביא רא' דלא נחשב סתירה מתספורת לנישואין כנ"ל, ואדרבא מדייק טובא בלישנא של הגאון רבי משולם זצ"ל וטעם איסורו. ומה שכתב מרן כי ברוב המקומות לא נהגו הכי, אין משם רא' כמו שכתב מרן לעיל דדוקא בעיר גדולה מצוי שיהא תרתי דסתרי בשנה אחת.

מגנזי זהיכל

אגרות קודש
וכת"י ממרן זי"ע
בפרסום ראשון



מודעה ובקשה

אם יש תחת ידכם כתבי הקודש מאת מרן החתם סופר זי"ע
שעדיין לא נדפסו, תוכלו לפרסמם בבמה חשובה זו, לזכות
הרבים, ובקבלת מתן שכרה בצדה.
ליצירת קשר - chasamsofer3@gmail.com

מכתב קודש מכת"ק של מרן זי"ע הרואה אור לראשונה, עם מבוא
ציונים והערות, נו"נ ע"י הרה"ג ר' מנחם מאיר יאקאבאוויטש שליט"א.

מכתב קודש

מבשר על גמר השידוך של בתו הצדקת מרת שמחה ע"ה

שיל"ת [=שויתי ה' לנגדי תמיד] פ"ב יום א' כ"ח מנחם תקצ"ח לפ"ק

שלום וכ"ט [=וכל טוב] לידיד עליון וי"נ [=וידיד נפשי] הרב הוה"ק החסיד המפורסם ערוגת
הבשם הנגיד הגביר כמה"ו הרש נ"י לעהרנ"ב.

אקוה לה' כי כבר בא חכם לביתו משליחות מצותי, וגוררת מצוה להטריח כבודו
בשלוח אן ווייסונג הלוטה ואגרת הדבוק לכבוד הגאון מה"ו ישראל נ"י, ובו יראה ויבין
בשכלו מי יכול לשפוט עמך הכבד הזה [מלכים-א ג ט], ופירש"י בפ' דברים [א ט] ה' אלקיכם
הרבה אתכם על דיינכם - - - י- נשבוק הדין.



א. כך דקדק מרן לכתוב אחר תשעה באב שם החודש 'מנחם', עיין 'הגהות חתם סופר' (סימן תקנא), 'דרשות חתם
סופר' (שלא ע"ב) ו'שער יוסף' (שם).

ב. הגביר הצדיק רבי **צבי הרש לעהרן** זצ"ל מאמשטרדם פקיד ואמרכל לצדקת ארץ ישראל, יליד האג תקמ"ד,
נפטר ביום שמיני עצרת שנת תר"ד. וראה עוד עליו קובץ 'היכלות' (ניסן תשפ"ו עמ' נה, אייר תשפ"ו עמ' סז).

ג. לא ידוע לאיזה שליחות מצוה נסע אז מביתו ועסק הגרצ"ה לעהרן, ואפשר על עסקי מעות הכוללים לסדר דין
תורה בנוגע מעות מדינת אשכנז. עיין 'שו"ת חתם סופר' (אורח חיים סימן רד) מה שכתב לו מרן ביום כ' למב' תקצ"ח:
"נידון צעקת לגימא של האשכנזים, אהובי ידיד נפשי שמוע בין אחיכם כתיב, וכיון שצועקים דונא לי דינא שומעים
להם, וכיון שבעירים ובמדינת א"י ידם של נתבעים תקפיה וגם כי רבים המה, ע"כ דינא הוא להוציאם חוץ למדינה
למדין דינא", עיין שם.

ד. "גברא רבא ויקירא מרא דארעא קדישא הרב הגאון הגדול" (הסכמת מרן ע"ס 'פאת השלחן') רבי **ישראל משקאלוב**
זצ"ל בעל 'פאת השלחן' ותקלין חדתי, יליד תק"ל לערך, תלמיד הגר"א **מווילנא** זצ"ל, בשנת תק"ע עלה לארה"ק
והתיישב בצפת, אחר רעידת האדמה הנורא בצפת בשנת תקצ"ז התיישב בירושלים עיה"ק, נפטר ט' סיון תקצ"ט
מנ"כ בטבריה.

ראה הספד מרן ב'דרשות חתם סופר' (שע ע"ב): "**ביום ט' סיון העבר נסתלק נשיא דארץ ישראל הגאון הגדול**
מהו' ישראל בעל המחבר ס' תקלין חדתי וס' פאת השלחן, ויהי בנסוע ארון אלקים מירושלים לטבריה
לעסוק ברפואות ומרחצאות שמה נשבה ארון אלקים הי צדיק הי עניו מתלמידיו של הגאון מהו' אלי
ווילנא ז"ל".

ה. עה"כ לא אוכל לבדי שאת אתכם, פירש"י: אפשר שלא היה משה יכול לדון את ישראל, אדם שהוציאם ממצרים
וקרע להם את הים והוריד את המן והגזי את השליו לא היה יכול לדונם, אלא כך אמר להם, ה' אלקיכם הרבה

אחיו הרב המופלג הצדיק מה"ו עקיבא נ"י נתמנה שלוחא דרחמנא וסרסור ביני ובין התורני הנגיד כ"ה אלי' נ"י, והתחיל וגמר לאל גומר עלינו, וחפץ ה' יצליח, וה' ישלם שכרו ויחתמהו לאלתר לחיים טובים ארוכים ומתוקנים, ושלוש למר ולתורתו, אורך ימים ושנות חיים יוסיפו לו, כנפשו המהורה ויקרה ונפש א"נ [=אוהב נפשו]

משה"ק סופר מפ"דמ"י.

שלום לידידי הרב המופלג מה"ו מרדכי נ"י, מרוב טרדותי ולחוס להוצאת פריטי דרואר יתפיים בשורה הזאת לעדה כי הצליח בדרכיו ושכרו כפול, ופריטי הדברים קצרתי



אתכם - הגדיל והרים אתכם על דייניכם, נטל את העונש מכם ונתנו על הדיינים, וכן אמר שלמה (מלכים שם) 'כי מי יוכל לשפט את עמך הכבד הזה, אפשר מי שכתוב בו (שם ה' יא) 'ויחכם מכל האדם' אומר 'מי יוכל לשפט', אלא כך אמר שלמה אין דייני אומה זו כדייני שאר האומות עכו"ם, שאם דן והורג ומכה וחונק ומטה את דינו וגזול אין בכך כלום, אני אם חייבתי ממון שלא כדין נפשות אני נתבע שנאמר (משלי כב כג) 'וקבע את קבעיהם נפש'.

ו. ג' קוים כן היא בכת"ק, וכנראה רמז כאן כי כבוד ה' הסתר דבר והשתקת יפה.

ז. לכאורה הכוונה ע"פ מדרש רבה (בראשית עד ד): "נשבוק הדין סבא" כו' [ולא 'נשבוק הדין'].

ח. הגביר הצדיק רבי עקיבא לעהרן זצ"ל מאמשטרדם, יליד תקנ"ה, אחיו וחתנו של הג"ר צבי הרש הנ"ל, נפטר ג' כסלו שנת תרל"ו (ראה עוד קובץ 'היכלות' ניסן תשפ"ו עמ' נח). מכאן יוצא שהוא היה השדכן והסרסור המתחיל והגומר בהשדוך של בריתא דמרן מרת שמחה ע"ה.

ט. הגביר הצדיק רבי אלי' גארדען זצ"ל מאמשטרדם. ראה 'אגרות סופרים' (מכתבי הג"ר שמעון סופר, מכתב כד) בהערה: "כבוד דודי הרב הגדול הצדיק המפורסם מה"ו משה טובי' לעהמאן זצ"ל ה' יליד אמסטערדאם, בן הרב המובהק הצדיק מה"ו יוסף לעהמאן זצ"ל המובא בתשו' חתם סופר חלק או"ח סימן י"ד ובחלק יו"ד סימן ק"ח, ואחר פטירת אביו זצ"ל לקחו גביר צדיק אחד משם מ' אלי' גארדען זצ"ל לו לבן, ושלחו ללמוד לפרעשבורג לשיבת ק"ז החתם סופר זצ"ל".

י. ככל הנראה הכוונה על גמר השדוך בין בתו הצדקת מרת שמחה ע"ה, עם בעלה הג"ר משה טובי' לעהמאן זצ"ל שנתגדל בבית הגביר רבי אלי' גארדען כנ"ל. ועיין 'שו"ת חתם סופר' (אורח חיים סימן י) יום ב' וי"ו אלול תקצ"ח לפ"ק, שכתב: "זה שבועות שתיים היינו במסיבה ואמרתי בשם מחותני הרב מו"ה יוסף ליאמאן זצ"ל מאמשטרדם". וכנראה היה זה בעת קישור החיתון שהתקיים לפני שבועות שתיים בזמן כתיבת מכתב זה. ועיין עוד שם (סימן רד) מה שכתב מרן להגרצ"ה לעהרן ביום כ' למב"י שנת תקצ"ח, ובקובץ 'כרם שלמה' (אייר-סיון תשנ"ב) הועתק בשלימותו, ומסיים: ושלום לידידי הרב מו"ה מרדכי [שלאנק] נ"י, כה"ג מהבח' המופלג הר"ר משה נ"י" (נעתק ב'קורות דברי הימים לחתם סופר' ח"ב עמ' תרי). וכנראה הכוונה שגם הבחור החבר משה לעהמאן הנ"ל דורש בשלום הנ"ל, ואז כבר היה המדובר אודות השדוך.

וראה עוד קובץ 'היכלות' (אייר תשפ"ו, עמ' קא והלאה) אודות השדוך, ושם (עמ' קד) צילום והעתק כת"ק של מרן מערב סוכות תקצ"ח להגרצ"ה לעהרן, וז"ל: "ערב יום הכפורים סמוך למנחת הערב, בא לצל קורתי הבח' המופלא כ"ה משה בן הגאון מהו' לעהמאן זצ"ל, והכין מושבו אצל חתנו חורגי הרב מהו' יוסף נ"י, וכפי הנראה וטעמתי יעלה ויצליח וימצא פר קרת רוח א"ה". וככל הנראה כבר אז נתן מרן עינו על השדוך, ואפשר כיון שזכה לראות המראה הנורא מאליהו הנביא שבא לפני מרן בערב יוהכ"פ [עיין שם הסיפור].

יא. הג"ר מרדכי שלאנק זצ"ל, נולד בשנת תקל"ג לאביו הג"ר שלמה זצ"ל אב"ד שלאנק, ה' תלמיד הגאון רבינו עקיבא איגר זצ"ל, משנת תק"פ עבר לגור בפרעשבורג וה' יד ימינו של מרן, בשנת תקפ"ו הדפיס 'חידושי ר"י

כי יראה במכתב מחו' הנגיד ר' אלי' נ"יב, לא יאומן רוב עוצם טרדותי לפי שעה ע"כ
הקיצור יספיק, וה' יברכהו ויחזקהו ויאמצהו כנפשו המהורה ונפש א"נ
משה"ק הנ"ל.



מיגאש' עמ"ס שבועות ו'חידושי רמב"ן עמ"ס קדושין, ובסופו חידושים ושאלות ותשובות ממזרח, עיין 'לקוטי שו"ת
חתם סופר' (לונדון תשכ"ה, מכתבים סימן מז): **"זה איזה שנים יצא איזה קונטרסים מתשובותי וחידושי ע"י רב אחד
מהו' מרדכי שלאנק... היה בידו העתקות מחידושי והדפיסם סוף דבריהם תחלה באונס ולבסוף ברצוני".**
לאור פניית הג"ר **צבי הרש לעהרן**, נתקבל עפ"י עצתו של מרן למרביץ תורה לתלמידים בבית מדרשו באמשטרדם,
עיין 'שו"ת חתם סופר' (אורח חיים סימן קג, שושן פורים תקצ"ג): **"לידיד נפשי הרב המופלא החרוץ ירא ה' מרבים
כמו"ה מרדכי שלאנק נ"י בק"ק אמשטרדם"**. בסוף ימיו עלה לירושלים נפטר ערב ר"ח אלול שנת תרכ"א. ראה
עליו 'אישים בתשובות חתם סופר' (אות תלד).

יב. קורא "מחותני" להנגיד רבי אלי' גארדען הנ"ל שהחתן נתגדל בביתו והיה עומד מצד החתן.

היכל המנהג

הליכות ומנהגי מרן
החתם סופר ובית מדרשו
עם ביאורים והרחבות



מדור היכל המנהג - "מנהגי חתם סופר ובית מדרשו" ממה שהשאיר בכתובים, האי אוצר בלום, גדול הידענים בתולדות יהדות הונגריה, מלא מדע וחכמה, ספרא וסייפא, חובר חיבורים מחוכמים, הרה"ג **רבי משה אלכסנדר זושא קינסטליכער זצ"ל** יו"ר מכון 'זכרון' לתולדות יהדות הונגריה, מח"ס החתם סופר ותלמידיו, החתם סופר ובני דורו, פנקס המוהל למרן החתם סופר ועוד חיבורים.

תשו"ח לבנו הרה"ג ר' **מנחם מענדל שליט"א** אשר ערך את החומר והביאו לידי גמר במיוחד לקובץ זה.

תפלה (א)

"התפלה המקרבת הגאולה וכו' ועיקרה הן אל כביר לא ימאס להיות תפלת כל הציבור אדוקים ודבוקים זה בזה, ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים 'כלכם' היום דייקא, ותפלת כל ישראל דבקה בתפלת גדולים ההולכים בראשם לפני מלכם מלך ישראל וגואלו, להעשות מתפלתם עטרה בראש צדיקו של עולם".

(דרשות חת"ס ח"ה, ז' אב דרוש א ד"ה ואם)

...

"רמז למה שכתוב לאדם מערכי לב ומה' מענה לשון, או מה שכתוב ה' שפתי תפתח, כי מה שהאדם מכין עצמו להתפלל או ללמוד אינו עושה רק ההכנה ומערכת הלב, והקב"ה שולח עזרו מקדש, והוא ית' המדבר והמתפלל, כי הוא נותן דבריו בתוך פינו לאמור כה תדבר".

(חת"ס עה"ת פרשת נשא, עה"פ ובבא משה)

"אם תשוב אזי ה' ישלח עזרך מקודש, וישים דבריו בפיך להתפלל לפניו, נמצא שהדברים היוצאים שאתה שומע יוצאים מתוך פיך, איננו אלא קול ה' ולא קולך, וזהו ושמעת בקולו. ומוסיף ואומר ככל אשר אנכי מצוך, היינו כמו שצוה מרע"ה מצות, שראוהו מדבר ומ"מ היה השכינה מדברת מתוך גרונו, וה"נ כן, אתה תדבר והקול הוא דברי ה' ע"ד ה' שפתי תפתח, לאדם מערכי לב ומה' מענה לשון".

(חת"ס עה"ת פרשת נצבים, עה"פ ושבת)

"המתפלל או תוקע מקירות לבו, ה' יענהו ופותח שפתיו ושכינה מדברת מתוך גרונו, כמו אם תפלתו שגורה בפיו בידוע שהוא מקובל, דומה למרע"ה ששכינה דברה מתוך גרונו".

(דרשות חת"ס ח"א, סליחות דרוש טז ד"ה ועד"ז)

א. חתם סופר - "כל תפלותיו כל השנה היו בבית המדרש"א, מלבד בימים מסוימים שהתפלל בבית הכנסת הגדול.

❦

עמודי היכי דגרס עם תלמידיו ושאר חכמי התורה אשר קבעו מקום לתפלתם שמה". ובשירת משה להגר"י גרינוולד (עמ' לח): "היה כמו שלשים מדרגות לירד מחדר עליות

א. לשון ליקוטי חבר בן חיים (ריש ח"ג ב,א), דהיינו בבית המדרש 'שיעור שטובע' (הישן) שהיה מתחת לדירתו ובו הרביץ תורה לתלמידיו. ובחוט המשולש (עמ' קמא): "תפלותיו היו בין

ב. חתם סופר - "ולא שינה בסדר התפלה שהיה בבית המדרש הזה לפניו מאומה".¹

הפסד ממון לב", אל יאמר לו סמוך לזמן התפלה, אלא ימותין עד אחר התפלה. וראיתי למורי [רבי נתן אדלר] ז"ל שלא היה מקבל שום כתב שנכתב לו מאיזה מקום, סמוך לזמן התפלה ממ"נ, רק לאחר זמן התפילה פתחו".² כן תלמידו המהר"ם שיק "תפילתו ה' בבית המדרש שלו כל השנה בימי החול גם שבת ויו"ט" (דרכי משה החדש אות טו, ראה שם שהיו ימים מסוימים בשנה שהתפלל בביהכ"נ).

ב. דהיינו בביהכ"נ הגדול של הקהלה בפרשבורג. ראה ליקוטי חבר בן חיים (ריש ח"ג ב.ב. - ג.ב.): "כל תפלותיו היו כולם בבית מדרשו אם לא שהיה בית דין בין מנחה למעריב אזי התפלל תפלת מנחה ומעריב בביתו במקום בית דין, ואמנם באלו הימים התפלל בביהכ"נ מיום א' דסליחות עד לאחר יוה"כ תפלת שחרית וכו', וכן כל ימי חוה"מ סוכות וכו', ובר"ה התפלל בביהכ"נ שחרית ומוסף, וביוה"כ כל התפלות וכו', בליל ראש השנה הלך כמו כן לביהכ"נ וכו', בתשעה באב התפלל בביהכ"נ בלילה וביום".³ ובחוט המשולש (עמ' קמא): "בלילי יו"ט התפלל בביהכ"נ הגדול".

ג. ליקוטי חבר בן חיים (ריש ח"ג ב.א.): "וכל תפלותיו כל השנה היו בבית המדרש, ולא שינה בסדר התפלה שהיה בבית המדרש הזה לפניו מאומה, אף כי הרע בעיניו שלא אמרו בימות הקיץ מוריד הטל שכן היה הוא נוהג, וגם הרע בעיניו שאומרים מעריבים באמצע ברכת קריאת שמע והוא היה אומר בפני עצמו אחר ערבית, גם הרע בעיניו המנהג שאומרים בראש השנה ויום הכפורים ביוצר הפיוטים בברכת קריאת שמע, וכן הרע בעיניו שאומרים הפיוטים בתפלת מוסף, ובראש השנה וביום הכפורים

לביהמ"ד של הבחורים שלו, ובכל זאת גם לעת זקנתו הלך לביהמ"ד להתפלל ביני עמודי".

השוה חת"ס עה"ת פרשת נצבים (עה"פ למען הקים, משנת תקס"א): "ל'מען ה'קים א'ותך ר"ת אה"ל, א'ותך ה'יום ל'ו ג"כ ר"ת אה"ל, הם שני מיני אהלים של תורה ותפלה שזכו להם ישראל, ושניהם אדוקים זה בזה, ואין תפלה נשמעת אלא מבעל תורה וביני עמודי דגרסי, ואין להקב"ה בעולמו אלא ד"א של הלכה בלבד (כברכות ח' ע"א), לכן ב' פעמים אה"ל גימטרי' ע"ב כשמו יתברך". ובדרשות חת"ס (ח"ה, חינוך ס"ת דרוש ה' ד"ה וכן, משנת תקס"ב): "וכן ההולך מבית המדרש לבית הכנסת, והלא אין תפלתו נשמעת אלא במקום רנה ביני עמודי דגירסא (ברכות שם), ואפי"ה הולך לבית הכנסת להתפלל, והיינו נמי משום הטבת אחריני כמבואר בשו"ע (רמ"א או"ח סי' צ ס"ח) בשם הרא"ש מפני עמי הארץ שלא יבואו לבטל הבית הכנסת, נמצא זה דרכו לנהוג סלסול בעצמו בעבור הטבת אחרים, זוכה ורואה ה' בציון". ראה עוד בשו"ת חת"ס יו"ד (סי' שמה, משנת תקצ"א) לגבי נידון בין אבלים מי יתפלל: "ולענין התפלה איני יודע למצוא פשר דבר, אלא אם ירצה הרב מהו' דוד נ"י לקבץ לו מנין במנחה וערבית ביני עמודי דגרסי דעדיף מבית הכנסת ועיין [שו"ע או"ח] סי' צ' סעי' י"ח, אבל השכיר אין תפלתו נשמעת אלא בבה"כ, משא"כ הרב מהו' דוד דביני עמודי דגרסי עדיף מבבה"כ".

גם על רבו רבי נתן אדלר צוין בפנקס הזכרת נשמות בפפד"מ: "דלא זז מתוך כותלי בית המדרש וכו' והלך מחיל אל חיל שהתפלל ביני עמודי דגרסי" (רבני פרנקפורט עמ' 311). [אגב, ראה בזכרון אברהם (לר"א בינג תלמיד רנ"א, או"ח סי' צג): "ומה"ט מי שנודע לו איזה בשורה רעה או שום

ג. חתם סופר - "ועמוד התפלה וכו' וחלילה לשום אדם לשנות וכו' בסידור התפילה ושלוחי ציבור מאשר היה".^ז

ד. חתם סופר - "היה כמו שלשים מדרגות לירד מחדר עליות לביהמ"ד של הבחורים שלו, ובכל זאת גם לעת זקנתו הלך לביהמ"ד להתפלל ביני עמודי, והלך בזריזות הנפלא עד שכמעט פסעם כולם בפסיעה אחת".^ח "ומפתח בהכ"נ היה הולך כל אורך בהכ"נ עד מקומו בזריזות גדול כעין מועף ביעף לא בריצה".^י

ה. חתם סופר - הקפיד שכל התלמידים יתפללו דוקא בבית מדרשו בציבור.^י



תקצ"ג, ד"ה ואמנם) בתוה"ד: "מזה יש ללמוד כמה גדול כח תפלתו ועונש המשנה כל שהוא". וראה במכתב המלצה שכתב החת"ס לאחד ממשמשי רבו ר"נ אדלר (איגרות סופרים כתבי החת"ס סי' א, משנת תקס"ג): "באמת יש להפליא מאד על חנכו בנו הקטן ועל סדר למודו עמו, והתפלל הקטן הזה בדקדוק נפלא, ולא ישנה מתג א' ולא טעם ונקודה א', והבינו את הבן והוא פלא".
ה. לשון שירת משה להגר"י גרינוולד (עמ' לח).

ו. אמרי שפר (לתלמיד החת"ס ר"ש דייטש, ברכות ו ע"ב ד"ה והנה עוד): "ראיתי במג"א סי' צ' ס"ק כ"ה שכו', מצוה לרוץ עד פתח בהכ"נ ובבהכ"נ עצמה אסור לרוץ אלא ילך באימה וביראה וכו', לכן נראה לי שגם בכניסתו מצוה לילך גם בפנים בזריזות עד מקומו, וכן ראיתי ממורי הגאון [החת"ס] ז"ל, שהי' הולך מפתח בהכ"נ כל אורך בהכ"נ עד מקומו בזריזות גדול כעין מועף ביעף לא בריצה אלא כעין שאמרו בירושלמי הונכס צריך להקל ברגליו".

ז. שם משמואל בריש חתן סופר (או"ח סדר עבודת היום, עמ' יא): "כן הקפיד מרן הקדוש החת"ס זי"ע שכל התלמידים יתפללו דוקא בבית

שחרית ומוסף באמצע התפלה, [כל הנ"ל הרע בעיניו ע"פ שיטת רבו רבי נתן אדלר], בכל זאת לא מיחה מטעם המבואר לעיל, וכן גמרו שם בכל שבת קודש שיר היחוד ואנעים זמירות והוא אמרו עליו שלא אמר אותו עם הצבור".

ד. צוואת החת"ס: "ועמוד התפלה וסדרי בתי כנסיות כאשר הי' עד היום הזה כה יהי' וכה יקומו לנצח, וחלילה לשום אדם לשנות הן בבנין הן בסידור התפילה ושלוחי ציבור מאשר הי', וכל המשנה פניו ישונה, ולצדיקי' כל און לא יאונה". השוה לשון שו"ת חת"ס או"ח (סי' קע ד"ה ומ"מ, כנראה משנת תקע"ב): "אפילו לשנות מניגון הנהוג לא שפיר דמי (כמש"כ הרמ"א או"ח סי' תריט ס"א)". וכן בשו"ת חת"ס ח"ו (סי' פד ד"ה ומה, משנת תקע"ט): "וזה נראה דעת אנשי כנה"ג שתיקנו נוסח התפלות והברכות בלשון הקודש, וכל המשנה ידו על התחתונה, וכל המחזיק דברי חז"ל ומנהג אבותינו ידו על העליונה ויתברך מאלקי קדם מעונה". עוד שם (סי' פה ד"ה והנה, משנת תקע"ט): "לא נירא ולא נחת כי מלחמת ד' אנו נלחמים, ואלף כיוצא באלו יאבדו ועוקץ אחד ממנהגי ישראל לא יזוזו ממקומו". ובדרשות חת"ס (ח"א, שבת שובה דרוש כ משנת

ו. חתם סופר - התפלל מתוך סידור האר"י ז"ל.

להלן (אות ז). כן גם נכדו "כק"ז החתן סופר זצ"ל התפלל בתוך סידור האר"י ז"ל" (שם משמואל שבריש חת"ס מקנה וקנינים, קעדב ד"ה עמוד קלז).

אם התפלל בסידור האר"י כבר לפני שנת תקע"ח, הרי שהתפלל בסידור בכתב יד, שכן עדיין לא ראה אז סידור נדפס, וכפי שכתב לבעל הישמח משה בשו"ת חת"ס או"ח (סי' קצז ד"ה ולהמתיק, משנת תקע"ח): "ויש לי צער בסידור האר"י בביעור חמץ בגירסת סדורים בכתב אשר לפני שם נאמר וכו' ואותן שבדפוס לא ראיתי". סידור האר"י בכתב יד שהיה ברשות החת"ס שרד, ובראשו כתב בנו המכתב סופר (ראה צילום במנהגי חת"ס לרע"מ סופר עמ' תקמז): "סידור הקדוש הלזה היה אמון מוצנע בחיקו של אאמ"ו מאוה"ג מהרמ"ס זצ"ל זי"ע, ואתה תחזה, בסדר בדיקות חמץ נכתב בצדו בכתב ידו ממש, נ"ל משה הק' סופר וכו'" [אמנם אינו מציין שהתפלל מסידור זה, אלא שמלשונו של החת"ס הנ"ל נראה שהיה ברשותו יותר מסידור אחד ויתכן שהתפלל מסידור אחר]. ההגהה הנ"ל בסדר בדיקת חמץ נדפסה בליקוטי שו"ת חת"ס (לונדון, סי' עד), ראה צילום כתי"ק של ההגהה בנחלת צבי (קובץ ב עמ' פד, ובמנהגי חת"ס הנ"ל עמ' תקמה), שם מציין שזה "סידור האר"י ז"ל שתיקן רבי אשר ז"ל [מחכמי הקלויז בבראד, נדפס לראשונה בשנת תקמ"ח בלבוב], כתי"ק של הסידור בעצמו אין לנו שום ידיעה מי כתבו, וכפי המקובל אחד מתלמידי מרן החת"ס ז"ל העתיקו".

אמנם יש לי הרהורי דברים האם מדויק שהתפלל בתוך סידור האר"י, שהרי "שמר מאוד להתפלל נוסח אשכנז" כדלהלן (אות ז), כך שלא מסתבר כפי שנכתב בפשטות שהתפלל בתוך סידור האר"י, ואולי היה גם סידור זה לפניו וכדומה. יתירה מכך יש להתבונן אם הנהגתו

מדרשו בציבור. וכמובן שתלמידיו הקדושים מלאו אחרי רצון רבם כי מורא רבם עליהם כמוורא שמים, עד שכמעט לא נשמע בבית מדרשו של החת"ס לפרוס על שמע [ע"ע ליקוחב"ח (ריש ח"ג ב,ב): "מעולם לא פירס אדם על שמע וכו' אחר תפילת הציבור בפניו"], כן העיד מחו' הגה"ק מוה"ר יודא גרינוואלד זצ"ל בשם כ"ק דודי הגה"ק מה"ו שמעון סופר זצ"ל אבד"ק קראקא". השוה דרשת הדעת סופר לפתיחת הזמן תרצ"ז (המעין פרשבורג תרצ"ז שנה ד קובץ א עמ' 78, מעיין הסופר א עמ' לא): "ומה יפה וטוב אם הבחור מתפלל תפילותיו במקום שהוא לומד שם תורה וכו', הנה המובן מזה שהתפלה יותר נשמעת אם מתפללים אותה במקום שלומדים שם תורה, וכי כן חיוב גדול על כל בחור שיתפלל במקום הקדוש הזה שמגדלים בו תורה באכסניא של תורה זו מימות הגאונים הקדושים מאוה"ג חת"ס כת"ס ושב"ס זצוקלה"ה".

ח. שם הגדולים החדש (לר"א וואלדען, מערכת ספרים ח אות קיח) "סיפר לי הגאון מוהר"ש סופר הי"ו אבד"ק קראקא אשר מר אביו הגאון [החת"ס] זצ"ל התפלל בתוך סידור רבינו האריז"ל". ואולי על פיו כתבו גם באלה תולדות (עמ' 32): "רבינו [החת"ס] התפלל בתוך סידור אר"י החי", ובמנהגי בעל החת"ס (פ"א אות ט): "הוא היה מתפלל מתוך סידור האריז"ל, ובכ"ז הי' נזהר מאוד להתפלל בנוסח אשכנז". ועיין בשו"ת חת"ס או"ח (סי' טו [השני] ד"ה הנה כבר, משנת תקצ"ג): "מורי הגאון החסיד שבכהונה, מו"ה נתן אדלער זצ"ל, הוא בעצמו עבר לפני התיבה והתפלל ספרדי בסידור האר"י זצ"ל, וכן מורי הגאון בעל הפלאה זצ"ל, כי רק אך המה התפללו בנוסח האר"י, ושום אחד מהאנשים המצורפים להמנין לא התפללו כי אם אשכנזי", ראה עוד באריכות

ז. חתם סופר - "שמר מאוד להתפלל נוסח אשכנז".

ממנהגי אשכנז, חלקם הובאו בהיכלות טבת תשפ"ו (עמ' נא ואילך).

כן נהגו תלמידיו אחריו, המהר"ם א"ש: "התפלל בנוסח אשכנז, רק איזה נוסחות אשר שינה כאשר אפרט אחת לאחת" (זכרון יהודה עמ' לד). המהר"ם שיק: "התפלה הוא בנוסח אשכנז" (עקבי יוסף עמ' רעט). המחנה חיים: "הגם שהי' בידו ובכחו הגדול בנקל וכו' כשהיה אבדק"ק מונקאטש וכו' ולצוות עכ"פ בבית מדרשו שהי' בבית דירתו שהמנין שלו יתפללו בנוסח אשכנז, כמו שהתפלל הוא ז"ל כמנהגו מנהג אבותיו הקדושים והטמירים חסידים ואנשי מעשה נ"ע, בכל זאת חולין הי' לפניו לעשות ח"ו חדשות, ולא עוד אלא כן עשה אותו צדיק וקדוש באמיתות אמונתו אאמ"ו ז"ל כשהי' לו יאצ"ט מאבותיו החסידים ז"ל, התאסף מנין מצומצם עם בניו אל חדר הוראתו, ושם התפלל הוא ז"ל לפני העמוד בנוסח אשכנז כמנהגו, ואוהביו בני בית מדרשו הוכרחו גם באותו היום היאצ"ט שלו להתפלל שם בבית מדרשו בביתו בנוסח ספרד כמנהגם, למען שלא לעשות שום שינוי אפילו לזמן ולשעה חדא" (תולדות סופרים עמ' יח).

ועיין בתשובה הנ"ל אל הישמח משה מאוהעל (שו"ת חת"ס או"ח ס" קצז ד"ה כולי האי, משנת תקע"ח): "ועוד אמרתי, כי התפלה בנוסח ספרדי איננו גנאי ופחיתות לנוסח אשכנז אשר התורה מקובלת בידיהם מאבות הראשונים, יעיין אריכות היעב"ץ בכליא אורב, אך היות כי בעו"ה נשכחו סתרי הכוונה בצרות ויגונות, ובדור האחרון העמידה נר מזרחי האר"י זצ"ל, וזכו הספרדים שהיה מבניהם, והוא גילה תעלומות בנוסחאות שלהם, ואילו היינו גם אנחנו זוכים לכיוצא בו היה מבאר לנו כהנה וכהנה בנוסחאות שלנו, והיות בעו"ה אין אתנו יודע עד מה, על כן מי שרוצה לכוון והוא אינו יודע צריך

שהיתה לו בעת תפילתו בציבור שסידור האר"י פתוח לפניו מתאימה למש"כ בנו המכתב סופר (איגרות סופרים כתבי רש"ס סי' כג, שו"ת מכתב סופר יו"ד סי' כח): "וכך היתה מידתו של אאמ"ו [החת"ס] זצ"ל זי"ע, כל מי שהיה מתבונן בדרכיו, ראה כי תנועותיו בדביקות גדולה בה' ותורתו עפ"י כתבי האר"י וזוה"ק, באופן שבני אדם הפשוטים לא הרגישו בו שום השתנות ממנהג הציבור", עעו"ש. וידוע גם כמה עובדות שהסתיר גם מתלמידיו הקרובים את לימודיו בספרי קבלה ואכהמ"ל.

השווה לקט הקמח החדש (ס" נא אות כח*): "וכן ראינו מצדיקי עולם שהתפללו רק בסידור פשוט, ושמעתי מכ"ק אדמו"ר מרן בעל באר שמואל ז"ל [מאונסדארף, תלמיד הכת"ס], שהיה מונח לפניו סידור השל"ה הקדוש, ואמר סגולה הוא שיהיה פתוח לפניו, הגם שא"א לכוין הכונות הכתובות שם בעת שמתפללים". עוד שם (ס" צח אות ב): "ומורי הקדוש בעל באר שמואל, היה מונח פתוח לפניו רק הסידור של"ה, והוא אמר: שסגולה היא זאת שיהי' פתוח ומונח לפניו, ואפילו לא מתפללין בו".

ט. לשון ליקוטי חבר בן חיים (ריש ח"ג ג,ב): "שמר מאוד להתפלל נוסח אשכנז, כמבואר בתשובתו להגאון מו"ה משה טייטלבוים בחלק או"ח מתשובות חת"ס (סי' קצז), אלא שהי' אומר מוריד הטל בלחש ולא בתפלת קול רם כשהיה לו יאהרצייט, וכן אמר בלחש נוסח שים שלום גם במנחה, ובפסוקי דזמרה בשבת לא אמר על הדרך המוצג לפנינו כי אם הקדים המאוחר ואיחר המוקדם". בזכרונות ומסורות על החת"ס (לרב"ש המבורגר, עמ' 212 הערה 278) כתב ששינויים אלו מנוסח אשכנז הם כפי שנהגו בבית מדרשו של רבו רבי נתן אדלר, ראה מנהגי רבותינו (עמ' כה, לח). ועעו"ש בלקוחב"ח שינויים נוספים

המצורפים להמנין לא התפללו כי אם אשכנזי, ואפילו בנו הגאון בעל מחנה לוי זצ"ל לא שינה נוסחת אשכנזי, ומיד אחר פטירת אביו הגאון זצ"ל ביטל הכנסת שלו והתפלל בבהכ"נ של קהל בפפד"מ, והוא דבר מפורסם וידוע. והכל מטעם כי מי שאינו יודע עד מה אין לו לשנות נוסחתינו כמצווה עלינו במג"א רס"י ס"ח בשם ירושלמי, ושכן כתב האר"י עצמו. והיוצא מדברינו שהמתפללים ספרדית מסתמא באו בסוד ה' ונכנסו בסתר המדרגה ויודעים מה שאומרים, יפה עשו, ומי שלא הגיע לכך כגון אנחנו, מה שאנו מתפללין ע"ד מתקני תפלות נוסחי אשכנזי גם תפלותינו נשמעת".

ראה המשך הדברים שם בתשובה שלאחריה (ס"ט טז, משנת תקצ"ג): "ומ"ש שכל הנוסחאות שוות, אין כוונתי שהנוסחאות בעצמם שוות, דזהו דבר שהוכחש מיניה וביה, אלא הלא פרשתי דברי, שבכל הנוסחאות מרומזים כונה א', והתפלות כולם עולים עטרה לראש צדיק, אלא שהלשון משתנה לפי שערו של כל א' שעולה בו, על דרך שאחז"ל (סנהדרין שם) נבואה א' עולה לכמה נביאים ואין ב' נביאים מתנבאים בסגנון א', כי חלילה לומר שיש שינוי בנבואה, כי לא איש אל ובן אדם ויתנחם, כל מה שראה ישעיה ראה עמוס ומיכה, אלא שלשונותם משתנים לפי בחינתם, וה"נ בענין התפלה נחתא לעילא כמו שהוא בנבואה מעילא לתתא, ומי שיש מוח בקדקדו יבין זה לאישורו. ומצוה להעתיק בכאן תשו' רלב"ח סימן ע"ד וסימן ע"ה, ע"ש היטב".

[ז"ל שו"ת הרלב"ח בסי' ע"ד: "ועל אשר כתבת עוד שנמצא ביניהם מי שאמר שאין לומר בברוך שאמר 'ברוך הוא' וכו' אם תשמע לקולי איעצך שאל תתן אל לבך לכל אשר יאמרו אנשים כאלו, כי זה דרכם להראות עצמם בעיני ההמון אומרים דברים מבהילים בלי דעת ובלי תבונה, ואתה לא תאבה ולא תשמע להם לשנות שום דבר בתפלותיכם מסיבתם, וגם לא

להתפלל בנוסח האר"י, והיות בעוונותי לא זכיתי לא לזה ולא לזה, ע"כ בנוסחא שהורגלתי אחזיק ולא ארפנו, כי מה לי הכא ומה לי התם".

• דברי החת"ס בשם רבותיו •

ראה עוד בשו"ת חת"ס או"ח (ס"ט טו [השני], משנת תקצ"ג): "הנה כבר גליתי דעתי לכל העומדים לפני, כי כך קבלתי מרבותי זצ"ל, והם מורי הגאון חסיד שבכהונה מו"ה נתן אדליר זצ"ל, והגאון רבן של כל בני הגולה הפלאה ז"ל, אשר מימיהם שתייתי ת"ל וממקורם חצבתי, כי כל הנוסחאות שוות זו כזו, וכל שיש בזו יש בזו, אלא שאין אתנו יודע עד מה, ואנו מתפללין ע"ד מתקני תפלות ונוסחאות הללו, כי כולם לדבר א' נתכוונו, כמו סגנון אחד לכמה נביאים ואין ב' נביאים מתנבאים בסגנון אחד (סנהדרין פ"ט ע"א), כי כל נוסחא ונוסחא אינה אלא סגנון אחד משונה מחברתה, אבל הם עולים למקום אחד. וכשבא נר האלקים האר"י זצ"ל, ואיזן וחיקר ותיקן, כי הוא ידע תוכן הדברים, הוא העמיד בסידורו כל דבר על מכונו, וגילה תעלומות של הנוסחא ההיא הספרדית יען כי היה ספרדי, ואילו הוא היה אשכנזי או היה נמצא באשכנזים איש כמוהו, היה עושה כיוצא בזה בסידור אשכנזי. ועתה בדורות האחרונים הבאים בסוד ה' די להם שמבינים דברי האר"י זצ"ל, אבל אין אתנו יודע להוציא כן מנוסח אשכנזי, ע"כ טוב להם להתפלל מסידור ספרדים שנרשם שם מקום ההיכלות והיחודים ע"פ האר"י ז"ל, [מ]מה שיתפללו אשכנזי, אע"פ שגם שם נרמז הכל והמתפלל על דעת המתקן הנוסחא ההיא עד מהרה ירוץ דברו, ומ"מ נוח להם להתפלל מה שמבינים, ממה שמתפלל ע"ד המתקן. וע"כ מורי הגאון החסיד שבכהונה מו"ה נתן אדלער זצ"ל הוא בעצמו עבר לפני התיבה והתפלל ספרדי בסידור האר"י זצ"ל, וכן מורי הגאון בעל הפלאה זצ"ל, כי רק אך המה התפללו בנוסח האר"י, ושום אחד מהאנשים

תתפעל מדבורם. מה שיש לי בזה הוא מה שכתבו קצת מהמחברים בשם ספר היכלות כי זה השיר הוא שיר נחמד מאד ויש בו שמונים ושבעה תיבות וסימן לדבר ראשו כתם פ"ז, ועוד סימן אחר מהולל בפ"ה עמו וכו', ועם כל זה מנהג הספרדיים שמוסיפים בו תיבות יותר כי אין בידם הנוסח ההוא המקובל, ולא חששו לתוספת לא בזה ולא ביי"ח ברכות אשר גם בהם נמצא כתוב בכל ברכה וברכה מהן סך חשבון תיבות, ובנוסח שלהם יש שנוי מהן לתוספת ומהם לגרעון. וכל זה לשאר תיבות נוספות שיש בנוסח ההוא חוץ מ'ברוך הוא', כי 'ברוך הוא' אינו תוספת כלל אבל הוא מעיקר התיקון המקובל, כי הנה בידי ספר פירוש התפלות על דרך הנסתר והחמיר בו מאד במי שמשנה בנוסח ההוא מברוך שאמר המקובל ומוסיף עליו שום תיבה, וכתב סדר כל אותו הנוסח בשמונים ושבעה תיבות בלי 'תרון ומגרעת, ושם כתוב 'ברוך הוא' ומפרש אותו ולמה רומז על דרך הנסתר".

וז"ל בסי' ע"ה: "ועל אשר נפלא על אלו הדורשים ברבים ובפני עמי הארץ בספירות ובגלגול ושאר דברים אחרים מסתרי תורה, גם בעיני יפלא הפלא ופלא, ועתידיים הם ליתן את הדין, וכבר קראתי תגר עליהם בקונדריס שכתבתי לך זה ימים רבים, והבאתי רא' מהראשונים שהיו חכמים באמת בדברים כאלו שהם כבשונו של עולם, הלא הם הרמב"ן ז"ל ונושאי כליו, ולא דברו בהם כי אם ברמז וחידה, כך היא דרכן של הבאים אחריו יודעי תורה ונוצרי תעודה".

"ומה שהעתיק מעלתו מספר לקוטי אמרים (מהמגיד ממעזריטש, ע"ש אות קמא), אותו ספר לא נמצא בקהלתינו, כי אפילו בש"ס ופוסקים כי הוא חיינו ואורך ימינו ובהם נהגה יומם ולילה אין לי פנאי לעיין באחרונים כ"א בש"ס וראשונים. ואך לא זכיתי להבין דברי הס' ההוא,

שכ' נוסחא ספרדית היא לבני התערובת, א"כ הכהנים והלויים שיודעים שבטם לא הי' להם להתפלל בנוסח זו אלא נוסח ידוע לכהנים, ועוד צלע"ג הלא בימי חכמי ש"ס כבר נתערבו ולא ידעו שבטם כ"א הכהנים והלויים ודבית רבי והנשיאים שהיה יחוסם משפטיה בן אבוטל לבית יהודה, אם כן כלם התפללו ספרדית, ומנין לנו בני גולה שאחר הש"ס נוסחאות אחרות מה שלא היה לחכמי התלמוד. והנה ר"א הגדול היה מבני בניו של מרע"ה וכו', ור"ע תלמידו היה מבני גרים, וע"כ ר"ע התפלל ספרדית ור"א התפלל נוסחא השייך לשבט לוי, ואיך כי גזר תעניתא ולא נענה ר"א ירד ר"ע ואמר אבינו מלכנו ונענה (תענית כ"ה ע"ב), ואיך יכול להיות שלוחו של ר"א ושל כל בני הכנסת ההוא והוא אינו מהם ואיך נעשה שלוחם. והנה כל חכמי צרפת, רש"י ובעלי תוס' ור"מ מר"ב והרא"ש והטור כולם התפללו אשכנזית, ולא ידעו שבטם ועלתה תפלתם השמימה, ור' שמעון הגדול שהארי"ז ז"ל בחר בפיוטיו ברה"י ויה"כ שהם מתוקנים ע"ד האמת אחרי פיוטי הקליר, והוא עצמו התפלל אשכנזית במגנצא, והגאון ר' עמרם מסדר תפלות ישראל מקומו במגנצא וראיתי קברו [ראה גם בשו"ת חת"ס החדשות (סי' י) לגבי מנהגי אשכנז: "ורוב מנהגם על פי רב עמרם גאון אשר עמדתו על קברו במגנצא"], וכן בעל ונתנה תוקף ביתו עדיין שם, לפני כל אלו שתום תפלתם ר"ל. וז"ל הרא"ש בתשובה מביאו ב"י בטי"ד סס"י פ"ב, על סימני עופות, והיה הרא"ש אז בארץ ספרד בטולטילא כתב וז"ל, ודע כי אני איני אוכל על פי מסורת שלהם, כי אני מחזיק המסורת שלנו וקבלת אבותינו חכמי אשכנז שהיתה התורה ירושה להם מאבותיהם מימי החרבן, וכן קבלת אבותינו רבותינו שבצרפת, יותר מקבלת בני הארץ הזאת וכו' עכ"ל. על כן דברי הספר הנ"ל כדברי ספר החתום, וכבר כתב רמב"ן בספרו

אין מקום בראש לסבול זה מאי קאמר, אם בנוסח שינוי התפלה שבין הספרדים לאשכנזים מאי אינו יכול שייך כאן, כיון שלמדו לקרות לשון עברי בדפוס הסידורים כך להם נוסח זה כמו זה, ופשוט שאינם רשאים לשנות נוסח שלהם בשום אופן כמ"ש מג"א רס"י ס"ח, וגם כשיתפללו בבה"כ אשכנזים באקראי צריכים להתפלל כנוסח ספרדי שלהם.

ובשו"ת חת"ס ח"ו (סי' פד ד"ה ואם לדין, משנת תקע"ט) כתב על האיסור לשנות נוסחאות התפלה: "הלא אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו אלא א"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין, אפי' בטל הטעם לא בטל התקנה, ובפרט בתפלה שפשטה בכל ישראל. ואפי' שבנוסחאות מקומות מקומות יש, מ"מ זה מיקרי פשטה בכל ישראל, כיון שמתחילה לא נתקנה נוסחא זו אלא לאשכנזים ונתפשטה ביניהם בלי חולק, ונוסחא אחרת לספרדים נתפשטה ביניהם בלי חולק, וכמ"ש המג"א בסי' ס"ח בשם הירושלמי".

• בית דין מיוחד לכל שבט •

ובבחי"ס עה"ת לפרשת שופטים (עה"פ שופטים, משנת תקס"ב) ביאר דלכן יש ב"ד מיוחד לכל שבט: "ידוע מהאר"י ד"ב שערים יש בשמים למנהגי י"ב שבטי ישראל שעולה תפלתם שם כל א' אל שערי, והנה כן הוא הורדת ההשפעה ושכל העיוני בחלקי התורה יש לכל שבט שערו וצנורו להורדת שפעו ע"ד ותן חלקנו בתורתך, ובגלל כן רצה הקב"ה שיהיה סנהדרי השבט מתוכו ולא משבט אחר דא"כ יצא משפט מעוקל ח"ו, וזהו שאמר הכא 'שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך' דייקא 'אשר ה' אלקיך נותן לך לשבטיך' שיש להם י"ב שערים בשמים ה"נ יהי' השוטרים והשופטים, ועי"ז 'ושפטו את העם משפט צדק' כל שבט ושבט משופט שלו". כע"ז עוד שם (משנת תקפ"ח): "ואי' בכאר"י הביאו

מלחמות חובה, כל מה שלא נמצא בש"ס בבלי וירושלמי ומדרשיהם אין אדם מחוייב להאמינו והמאמין יאמין".

• י"ב שערים לי"ב שבטים •

השוה למש"כ בשו"ת חת"ס חו"מ (סי' קפח, משנת תקצ"ו): "במנהגי התפלות וכדומיהם שהזהיר הירושלמי (פסחים פ"ד ה"א) שלא ישנו מנהג אבותיהם, ומייתי ליה מג"א ריש סי' ס"ח, וע"פ סתרי תורה בשם האר"י ז"ל דיש י"ב שערים, וכל מנהג יש לו דרך כניסה לבוא עיר האלקים דרך שער שלו. מ"מ נ"ל דתחלת קביעת המנהג והשערים במקו' גבוה שעל גבוה ככה נתקן לכל העתידים להלוות עליהם, דאלת"ה הרי שלהי מס' תעניות (ל' ע"ב) אמרינן שקבעו י"ט על שהותרו שבטים לבוא זה בזה, ולהנ"ל קינה מיבעיא ליה, אם זה הנלוה ישאר במנהגו הוה לא תתגודדו בב"ד אחד, ואם יתהפך למנהגם א"כ איננו נכנס לשער שלו, ואיך יכנס ראובן בשער שמעון ולא יבוא העירה שלו, אע"כ מכיון שנעקר ממקומו ונלוה אל הקבועים, הרי הוא כמוותם, ומעיקרא הכי אתקין שער מלמעלה. והרי קמן אפי' בכללות אומה הקדושה, אשר נאמר (שמות לג טז) ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה, ואפ"ה כל הבא להתגייר ונלוה עלינו נכנס עמנו בשער אחד, ומהתימא שעושין פסח ולא פסח עליו הקב"ה במצרים, ומברך על המגלה ולא נגזר עליו להשמיד, אלא כל הנלוים נעשה כעם אחד מעיקרא, ואם כן מאו"ה לישראל מכ"ש משבט לשבט, ועובדיה הנביא גר אדומי ור"ע ממשפחת גרים". ועיין בשו"ת להורות נתן (ח"י סוס"י לט) מה שהעיר ע"ז.

ראה בשו"ת חת"ס ח"ו (סי' א, משנת תקע"ח. הובא להלן באריכות) לגבי הספרדים שאסור להם לשנות לנוסח אשכנז: "הנה כל זה כתבתי לפמ"ש מעלתו שאינם יכולים להתפלל ספרדית, אבל

החסיד מוהר"ר נתן זצ"ל הנ"ל, ושמועתיהו מתפלל במבטא ספרדית, וזכיתי להכיר את האיש ואת שיחו, יהי שמו לעולם זכור לטוב. אמנם הוגד לי מכמה מגידי אמת באמת, שהחסיד הנ"ל ז"ל התאכסן בביתו איש אחד מירושלים שנתים ימים או שלש, אך לתכלית זה שילמוד ממנו מבטא הספרדית והכרעתה וכו'. ומלבד זאת היה הרב החסיד מוהר"ר נתן זצ"ל יחידאה בעת הזאת בהנהגותיו נגד כל הני רבונותא שהיו בעת הזאת בק"ק פפד"מ, הן הנה הגאון החסיד בעל ההפלאה, שהיה גאון הגאונים, חסיד החסידים, מקובל שבמקובלים, והרב הגדול החסיד המפורסם מוהר"ר זלמן חסיד זצ"ל [שניהם מרבותיו של החת"ס], מלבד כמה גאוני הדור שהיו אז בק"ק הנ"ל, וכולם לא נהגו כהרב החסיד מהר"נ הנ"ל, אבל התפללו במבטא האשכנזית כמונו".

וראה מכתבו של הדעת סופר (רבי עקיבא ותורתו אגרת לא, משנת תשי"ז) שלמעשה אין לשנות למבטא ספרדי: "מה שנסתפק אם יש איזו עדיפות למבטא הספרדי מעל האשכנזי או להיפך. אין אתנו מסורת מקדמונים קדמאי איש מפי איש באיזה מבטא התפללו, ע"כ כל או"א צריך להחזיק במנהג אבותינו ובדרך שהורו לנו רבותינו ואין לנו לשנות. ונוסף לזה כתב היעב"ץ בסידור תפילה שלו בסולם בית אל, וז"ל, אכן בתנועות אשרנו וטוב חלקנו לא כספרדים שאינם מבדילים בין קמץ לפתח, בזה הם עושין קודש לחול ולהפך, וע"ז תמהתי מימי, ואחר זמן רב מצאתי להרב המקובל בחיי ר"פ וירא והתנגד להם גם בזה, והוא ז"ל ה' מהם, והעיד עליהם והזהיר ע"ז מאוד וכו', מה נעים גורלנו בהבדילנו מהם, עיי"ש, העתקתי לה"ק, וידוע כי ק"ז בעל ח"ס זצ"ל הסתמך על פסקי הלכה של היעב"ץ והי' לו לעינים בכ"מ".

וכ"כ בקובץ תשובות (להגרי"ש אלישיב, ח"א סי' יב) והוסיף שאין להוכיח ממנהג רנ"א ושגם תלמידו

מג"א סי' ס"ח דיש י"ב מנהגים לי"ב שבטים אשר יש לכל א' שער בפ"ע למעלה, וכן למטה לעתיד לבא בשערי ירושלם י"ב כמ"ש סוף ס' יחזקאל, וע"כ אמר שימנו שופטים לשבטיך לשעריך לי"ב שערים לכל א' כמנהגו, ואז ישפטו העם משפט צדק, ולא ידון ב"ד של שבט זה עפ"י מנהגיו את שבט האחר שלא יהי' משפט צדק". כע"ז עוד שם בתורת משה (משנת תקצ"ו): "אמרו חז"ל עפ"י סוד כי י"ב צירופי הוי' ית"ש נגד י"ב שבטי י"ה, וי"ב שערים בשמים לכל שבט שער הידוע לו וכל אחד מושפע מצינור שלו וכו', ובני ישראל עם קרובו יושבים על כסא ה', מ"מ כל שבט ושבט תחת צירוף הוי' ששייך לשער השמים שלו, ע"כ לא יצא משפט צדק אם לא יהי' נדון בב"ד של שבטו. והיינו בכל שערין' שערי שמים אשר ה' אלקיך י"ב צירופים נותן לך לשבטיך לכל שבט שער וצירוף שלו ועי"ז ושפטו העם משפט צדק".

ראה עוד בחת"ס עה"ת לפרשת ויצא (עה"פ אין זה, משנת תקצ"ז, נדפס גם במהדו"ק במלואים עמ' רעח): "אין זה כי אם בית אלקים וזה שער השמים, י"ב אבנים נעשו אבן אחת כי כולם עובדים לשם א' ובבית א', ומ"מ כתב האר"י שיש י"ב שערים לי"ב מנהגי שבטים וזה קצת תימה, ע"כ אין זה כ"א בית א' אלקים, וז"ה גמטרי' י"ב שערי שמים".

• מבטא הספרדי של רבי נתן אדלר •

ראה בצרור החיים (לר"א לוונשטאם, אמשטרדם תק"פ נחב, מדפה"ס, הובא בחוט המשולש עמ' כ) שרבו של החת"ס רבי נתן אדלר התפלל במבטא ספרדי: "ומה שהעידו [בספרי הרפורמים] על הגאון החסיד מוהר"ר נתן אדלר ז"ל בפ"פ שהי' מתפלל ג"כ במבטא ספרדי, גם אני ידעתי, החשו, שבהיותי בק"ק פפד"מ בבית אדמ"ו הגאון החסיד מוהר"ר פנחס זצ"ל בעל ההפלאה והמקנה, התפללתי לפעמים ג"כ בבית הגאון

זה מאי קאמר, אם בנוסח שינוי התפלה שבין הספרדים לאשכנזים, מאי אינו יכול שייך כאן, כיון שלמדו לקרות לשון עברי בדפוס הסידורים, כך להם נוסח זה כמו זה, ופשוט שאינם רשאים לשנות נוסח שלהם בשום אופן, כמ"ש מג"א רס"י ס"ח, וגם כשיתפללו בבה"כ אשכנזים באקראי צריכים להתפלל בנוסח ספרדי שלהם וכו', אלו היו קובעים עצמם בבה"כ אשכנזים לא היו רשאים להתפלל בנוסח שלהם משום לא תתגודדו וכו', אבל אם יהיה להם מנין בבה"כ שלהם לא ידעתי המציאות לומר שלא יוכלו להתפלל ספרדי, ואם אולי מחמת נקודות וטעמים שהספרדים מדקדקים בהם יותר מהאשכנזים, אין בזה קפיצא כל כך להתיר חרם בשביל זה כמובן".

רי"י כהן בספרו חכמי טראנסילוואניה (עמ' קכז) לא הרגיש בשורה האחרונה הנ"ל, ולכן הוא מציין שהחת"ס "מתיחס לנוסח התפילה בלבד ולא למבטא, שהרי לגבי המבטא הספרדי שייך ושייך לומר 'אינו יכול' לגבי אלו שהורגלו להתפלל במבטא אשכנזי, וביחוד מבטא שהיה נהוג בטראנסילוואניה, השונה בהרבה מן המבטא הספרדי". כאמור החת"ס מתייחס ג"כ למבטא הספרדי, אלא דדעתו דזה שאינם יודעים להתפלל במבטא הספרדי אינו טעם מספיק כדי להתיר החרם. [ראה גם בשו"ת שיבת ציון (לר"ש לנדא, סי' ה) שנוקק ג"כ לנושא זה בקארלסבורג ומתאר את המצב בקהלה בנוגע למבטא: "התינוקות והנערים מבני הספרדים אינן יכולין להתפלל כמנהג ספרדים, מפני שאין להם כעת מלמד תינוקות ספרדי וכו', ואינם מרגילים לדבר המבטא בלשון הקודש כמו הספרדים, ואינם מבינים ולא רגיל על לשונם שפת ספרדים, להבין התנועות וחיתוך התיבות בשפת הספרדים, ואם ש"צ ספרדי מתפלל בציבור אינם מבינים התפלות לענות אמן על הברכות"].

הרב בנימין שלמה המבורגר (מוריה גלין

החת"ס לא נהג בזה כמוהו: "נהג דבר זה אי"צ לפנים שלא ניתן הדבר ביד כל אחד ואחד להחליף את המבטא בתפילה מספרד לאשכנז, וכן להיפך, וזה בכלל אל תטוש תורת אמן, וכל אחד צריך להמשיך ולנהוג כמנהג אבותיו, איש על מחנהו ואיש על דגלו. וזה ששמעתי שכמה ממחברי זמננו כתבו להוכיח שממבטא אשכנזית למבטא ספרדית רשאים לשנות, וחילי ידיהו מעשה רב של הכהן הגדול הגאון רבי נתן אדלר זצ"ל, שהעידו עליו אנשי דורו ששינה מבטא התפילה מאשכנז לספרד, ואילו ה' סרך איסור בדבר בודאי ה' נמנע מזה, אין מזה ראי' כלל, כי אם שינה מבטא התפילה בע"כ שה' לו הוכחות שהמבטא הספרדי היא המבטא הנכונה, ובו ניתנה תורה לישראל, ולאחר שהכריע בזה עבד עובדא בדנפשי' ושינה את המבטא. ומעתה אם כל גאוני דורו יחד עם תלמידו נאמן ביתו רבן של ישראל החת"ס זצ"ל לא קיבלו את דעתו בזה, והמשיכו להתפלל בהברה אשכנזית, הרי שלא מצאו יסוד להכרעתו וממילא הדרין לאיסורא קמא, וכל אחד צריך להמשיך במנהג אבותיו ולא לשנות את המבטא בו התפללו אבות אבותיו משנות דור ודור".

• דברי החת"ס על המבטא הספרדי •

ראה בשו"ת חת"ס ח"ו א, משנת תקע"ח) שכתב לדיין בקארלסבורג: "אודות קהל ספרדים שבעירו שהחרימו ביניהם בשנת תקנ"ג ששום אחד מהם לא יתפלל בבה"כ של קהל אשכנזים שבקהלתם וכו', והנה השתא הכא נפרצה ק"ק ספרדים במלואה בעו"ה, ונשארו מעט מהרבה עד ממש אין להם מנין בבה"כ שלהם, והמעט שנשארו לא למדו בבית הספר דרך תפלת ספרדים, ונוח להם יותר להתפלל בבה"כ האשכנזים, ובקשו לדעת היתר לחרם שקבלו עליהם ועל בניהם". ובתוה"ד כתב: "כל זה כתבתי לפי מה שכתב מעלתו שאינם יכולים להתפלל ספרדי, אבל אין מקום בראש לסבול

ח. חתם סופר - "תפלתו היתה בבכי ובתחנונים בכל ג' תפלות שבכל יום", ופעל גדולות ברחמים".



ברורים ונהירים, כי אכן כוונתו למבטא התימני [ולא הספרדי] שבו מדקדקים הן בטעמים והן בתנועות הניקוד, אינו מדויק (והעירני גם הכותב הנ"ל לזה), כי התשובה דנה אודות הקהלה הספרדית שהיתה בעיר קארלסבורג, ואליה מתייחס החת"ס 'נקודות וטעמים' שהספרדים מדקדקים בהם יותר מהאשכנזים, כך שלא ניתן לומר שכוונתו למבטא התימני.

אמנם בסוף מאמרו הוא מציין "שכל זמן שאין הוכחות וראיות החלטיות המכריחות לומר כן, אין מקום לנקוט כי דוקא למבטא התימני שינה את מבטאו". ובנוגע לדברי החת"ס "עובדא ידועה ומוסכמת היא שבתקופתו של הגרנ"א היתה הדעה המקובלת וכו' כי המבטא הספרדי מקורי יותר אף בתנועות, שכן סברתם היתה שישנן רק חמש תנועות יסודיות אשר לכל אחת תנועה ארוכה וקצרה, וכדעת הרד"ק. וממילא מיושב דברי החת"ס בח"ו, שכן בכתבו שגם בטעמים הספרדים מדקדקים יותר מהאשכנזים, אין כוונתו לצורת ניגון הטעמים דהיינו לתנועות הניקוד, אלא הכוונה לתנועות מלעיל ומלרע המסומנות על ידי הטעמים, ובהם אכן מדקדקים יותר הספרדים".

י. אמרי שפר (לתלמידו ר"ש דייטש, ברכות טז ע"ב ד"ה ולדיד): "מורי הגאון מהרמ"ס ז"ל וכו' שתפלתו היתה בבכי ובתחנונים בכל גימ'ל תפלות שכל יום וכו', דבר זה ודאי ידענא, שהיה מחלה עצמו על כל מי שגילה לו צערו ופעל גדולות ברחמים ועצר כמה פורענות מהעיר, וכמה פעמים שקמו עליו פריצי הדור ונפלו לפניו חללים חללים, והכל פעל ברחמים כן ירחם ה' עלינו". [גדול

קצ-קצו עמ' רלד) העיר שכנראה טעמו של רבי נתן אדלר ששינה להברה הספרדית הוא כמו שכתב החת"ס בתשובה הנ"ל בתוה"ד: "נקודות וטעמים" שהספרדים מדקדקים בהם יותר מהאשכנזים".

ובענין זה ראה מאמרו של הרב אלישע חן (ירושתנו ספר עשירי, עמ' שצו-תג), שמתקשה ד"לכאורה קשה לומר שרנ"א שינה למבטא הספרדי וכו' למרות מעלת מבטא זה המחלק בין האותיות הדגושות והרפויות, הלא חסר הוא בהבדל בין התנועות, ובפרט בשם ה' לפי המבטא הספרדי יש סוברים שבאים לידי משמעות לשון רבים ח"ו, וכבר הזהיר על כך היעב"ץ (הובא למעלה במכתב הדע"ס) וכו'. ואף בהגיית האותיות עצמן ישנם ליקויים בקרב חלק מקהילות הספרדים וכו'. וא"כ היאך שינה הגרנ"א את מבטאו. וכן הקשה על דברי החת"ס הנ"ל שבנקודות וטעמים הספרדים מדקדקים יותר מהאשכנזים שאכן "הספרדים מדקדקים יותר מהאשכנזים בטעמים, דהיינו בהגיית האותיות וכנזכר לעיל, אך לא בנקודות כי בהן עדיף המבטא האשכנזי המחלק בין סימני הניקוד השונים". לכן "היה נראה מתחילה להציע בזה בדרך השערה, וכפי ששמעתי מכמה תלמידי חכמים ויודעי דבר וכו', את מבטא התפלה שינה להברה תימנית, שבה ישנו חילוק גם בין כל האותיות הדגושות והרפויות, וגם בין התנועות וניקוד האותיות, וכמובן בשם ה' מוטעם החילוק".

אולם מה שכתב שם "ואם כנים הדברים, הרי שדברי מרן החת"ס בתשובותיו ח"ו (הנ"ל)

מאלקים, שטף דמעות רחצו פני רבינו בהתפללו תפלת שמו"ע".

השוה לשון קדשו של החת"ס בדרשותיו (ח"א, כ"ז אלול דרוש א משנת תקס"ב, ד"ה והנה): "והנה כתיב ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך, ר"ל זהו ברור גמור שנמצא הקב"ה עמנו אם נזכה לדרשו בכל לב ונפש, והקב"ה מעורר לבבנו להתפלל ולבכות לפניו כי זה הוא ראה ברורה שהוא נמצא אתנו, לאפוקי אם ח"ו צריך להתמוגג בתפלתו, זה סימן שלמעלה ח"ו נהר חרב ויבש, ואפשר ע"י פצור תפלה הרבה יעורר לבכות ויעלה מיין נוקבין ויענהו ה' וזה אין טוב וכו'. לא יהיה כן אלא השיבה לי ששון ישער, כשאנו פותחים כחודו של מחט, יופתח מלעילא תרעא רברבא להוריד רוח נדיבה, ואז יעורר ממילא בבכי ודמעות חמין היוצאים מהלב, וזה יודע כי נתקבלה תפלתו ומאת ה' היתה לו". ובדרושים ואגדות חת"ס (עמ' נ, ד"ה ומה) בתוה"ד: "וזריקת הדם הוא התפלה לשפוך דמעות עיניו, שידוע כי הדמעות מדם הלב המתהפך למים ע"י דאגה ושברון רוח כמד"א (שמואל א' א' טו) ואשפוך את נפשי לפני ה', שפכי כמים לבך (איכה ב' יט) וכדומה".

• כח תפלתו •

יוכדי להגיד קצת כח תפלתו אספר מה ששמעתי מפה ק' של בנו הגרש"ס [בעל המכתב סופר] ז"ל, כשנסע הרב הג' ר' מרדכי שלאניק ז"ל המוזכר בתשובה חת"ס (א"ח סי' קג, חו"מ סי' קג) למכור חידושי ר"י מיגאש שנדפסו בחי' חת"ס ז"ל עם איזה תשובות מחת"ס, בא לק' אוהעל והיה שם על יהכ"פ, והתפלל בביהמ"ד של הגאון בעל ישמח משה. וכשקראו להג' ז"ל לעלות לתורה ובירך ברכת התורה לאחריה, אמר בזה הלשון, 'רבותי דער פרעשבורגער צדיק ברויך רחמים' (=רבותי, הצדיק מפרשבורג זקוק לרחמים). וכששמע הרב ר' מרדכי

תלמידי החת"ס, המהר"ם א"ש, בתוך הספדו על החת"ס (אמרי יושר סח,א): "אין כמוהו מתפלל על דורו כל ימיו". השוה דברי בתו מרת שמחה לעהמן: "אני אספר לך דברים אמיתיים שראיתי במו עיני, לאבא שלי היו שלוש טליתות בהן התפלל, כמעט בכל חודש היינו צריכים לכבס טלית אחת, כי מרוב הדמעות ששפך אבי זצ"ל בעת התפלה, היתה הטלית מזוהמת ושחורה" (עולמו של אבא עמ' סז).

ובהספדו של הכתב סופר על אביו אמר בתוה"ד (דרשות כת"ס השלם ח"ב עמ' תרי): "תפלתו [של החת"ס] ג"פ בכל יום בדמעות שלישי, אשר לשמע און שמעתי מפיו הקדוש, שגם בימי ילדותו בלב נשבר ונדכה ובכוונה רבה התפלל, כמו לעת זקנותו, עמד לנס עמו כנודע, שגם ממרחק באו ללחום מלחם צדקתו וחסידותו, ויכתבו לו להתפלל עליהם בעת צרתם, ותעש תפלתו רושם". ובפתיחה לבני הישיבה לאחר שלשים לפטירת החת"ס אמר הכת"ס (שם עמ' תרכו): "ובית זה בית אלקים שהוא ד' אמות של הקב"ה וזה שער השמים, כי פה [בישיבת החת"ס] מקום מוקטר מוגש לשמו של שומע תפלת כל פה, אשר פה התפלל רבינו הקדוש [החת"ס] בכל יום וכל עצמותיו תאמרנה ה' מי כמוכה בכריעה ובהשתחויה בדמעות שלישי, ונאספו אליו כל העדרים עדרי צאן מרעיתו, איה מקום איה ביהכ"נ אשר התפלה בכוונה רצויה כמו כאן, וזה שער השמים אשר נתקבצו כל התפלות ועולים השמימה". ובלב העיברי (ח"א): "העידו לי תלמידיו [של החת"ס] שמעולם לא ראו אותו בתפלה בלא דמעות". ראה אלה תולדות (עמ' 49) בתיאור על יום הו"ר האחרון בחי' החת"ס: "וכאשר בא אל ביתו הקהילו מנין בחורים, והתפלל בביתו. ואת תפלת שמו"ע התפלל כדרכו בקודש בדמעות שלישי, כי מהיום אשר עמדו על דעתו, עודנו באבו, עד לוקח



ובהתלהבות גדולה, אבל גם זאת בהצנע" (חוט המשולש עמ' רנב). ובהספד על הכת"ס מבעל יד יצחק (באר יצחק ברוקלין תשמ"ז, הובא בקובץ הסופר יג עמ' מד): "כי סביביו נשערה מאוד, וכל הקרב אליו הי' מוכרח להתעורר ביראת שמים, כאשר עיני ראו ואזני שמעו את קול תפלתו כ"פ בדמעות שליש בכל עת התפלה, וכל השומע זאת הוכרח לבכות ורעדה אחזתו. וגם בראיית הוד פניו לבד הי' די להכיר גדלו, וכל רואיו הכירו כי השכינה עליו שורה, והוא הוא בחיר ה'". גם תלמיד החת"ס ריי"א לאנדסבערג אב"ד גראסוורדיין ציין בהספדו על הכת"ס (זכור לאברהם עמ' שז): "אני יודע כי הי' קדוש ה' מכובד מרחם אמו, הלא אב אחד ורועה אחד הי' לשנינו, יחדיו נגדלנו כאוהב דבק מאח בבית מאור עינינו מרן החת"ס זלה"ה וכו', ואני הגבר ראתה עיני כאשר הי' הגאון הגדול זלה"ה כבן תשע שנים, הי' נכרין בו בוצין בצדקתו, שהי' מתפלל בדמעות שליש, והנהגתו הי' אז כצדיק יסוד עולם".

כן גם בנו המכתב סופר "בראשית היותו בנעוריו קיים בעצמו אדם כי יקריב מכם קרבן, וכבן שמנה שנים התפלל בדמעות שליש, וכן היו רוב תפלותיו בדמעות" (תקון שלמה לגיסו רבש"ז שפיצר קו,א). ובהספד עליו מבנו רבי עקיבא סופר (מספד מר עמ' כד, הובא במנהגי רבותינו עמ' רכו): "לא עברה עליו אחת משלושת התפלות מבלי לשפוך דמעות שליש, וכותלי בית מדרשו יוכיחו עליו כי רטובים ונמסים מדמעותיו עוד היום". ובשם הגדולים השלם (לרמ"מ קרענגיל, ח"א קיד,א): "ולא עבר עליו שום תפלה אשר עיניו לא ירדו מים דמעות שליש מאין הפוגות על כבוד שמים המחולל, כאשר עיני ראו ולא זר, כי זכיתי ב"ה להציק מים על ידו זמן זמנים טובא, וכאב את בן הרצני". וע"ע במנהגי רבותינו (שם).

הנ"ל דבריו, אחזתו פלצות, יען כי הוא היה כמו תלמיד חבר לחת"ס ז"ל ולמד אצלו כמו ט"ו שנים, אמנם ביום הקדוש לא היה בו כח לשאול את הגאון ישמח משה הנ"ל היאך ידע מזה שהחת"ס צריך לרחמים, והתאפק עד מוצאי יהכ"פ דחק ונכנס לפנים ממחיצה ואמר להג' ישמח משה ז"ל יען שהוא תלמיד מובהק לחת"ס וצער גדול, ימחול להגיד לו מה שמע מפרשבורג. והשיב הג' ישמח משה ז"ל, גם אם אגיד לכם לא תדעו דבר, והפציר הרב ר"מ בבקשתו ותחנתו, והשיב הגאון ישמח משה ז"ל בזה"ל 'ראיתי את הצ' מפרשבורג מעורר רחמים למעלה, ואלפים ורבבות נשמות של התנאים ואמוראים ליוו את תפלתו, והרמב"ם והרמב"ן ז"ל א' מימינו וא' משמאלו בתפלתו, עכלה"ק ויותר מזה לא הגיד לו" (שירת משה להגר"י גרינוולד, עמ' ה).

וזה לשון רבי עקיבא איגר במכתב אל חתנו החת"ס בשנת תקע"ד בעת שהוכתר לרבנות קהלת פוזנא: "ולזה מאוד אבקש ממור חתני נ"י, להזכירני בתפלתו, שיחזק ה' כחי להנהיג ציבור הגדול הזה ולהאיר עיני בתורתו, ויתן חני בעיני העם שלא אבוש בעוה"ז ולא אכלם בעוה"ב, ויהי' לי בזה משענת קנה ברזל ולסמוך על כחו דמור חתני נ"י, לעזרני בתפלתו וכו'. והדרן לקמייטא שיעשה נא חתני נ"י זה למען אשתו הצדקת תחי', לחוס עלי להזכירני בתפלתו" (איגרות סופרים, כתבי רעק"א, סי' י').

• תפלת בני החת"ס •

גם בנו הכתב סופר "הנהגתו בתפלה, לא שינה מנוסח זקניו [החת"ס] זצ"ל כלום. ובאמת כל התנהגותו קיבל מאביו הקדוש זצ"ל, ולא זו זיז כל שהוא וכו', והיה מדקדק על כל מנהג ישראל יהי' מה שיהי'. תפלתו היתה בדמעות שליש

היכל דמלכא

מאמרים תורניים
במשנתו וקורות חייו
הקדושים של מרן זי"ע



מדור זה הוא ממאמרי 'פליטת סופריהם', מאת האי ידען נפלא, ספרא וסיפא, הרב מנחם מאיר יאקאבאוויטש שליט"א. אשר בכשרונו הרב ובהיקף ידיעותיו, איזן וחיקר והוציא תילין של הלכות מכל תג וקוץ בתהלוכותיו בקודש של מרן החתם סופר זי"ע.

בין בתרי התשובה / נישואין בימי הגבלה

א. בקצירת האומר

גליון זה מדור 'היכל התשובה', כתבנו בס"ד הערות והארות וביאורים על תשובה אשר השיב משה איש אלקים זיע"א ב'שו"ת חתם סופר' (אורח חיים סימן קמב), בנדון מנהג איסור נישואין בימי ספירת העומר, ובתוכה משא ומתן על שאלת חכם אודות תקנת ק"ק פרעשבורג שתיקן הגאון רבי משולם איגרא זצ"ל לאסור הנישואין בשלשת ימי הגבלה, והיוצא ממנה לדינא בנדון דומה בק"ק סערדאהעל.

במדור זה נוסף בע"ה תוספות מרובה בליבון תשובה זו, על פי בירור יסוד התקנה בק"ק פרעשבורג, בהוספות גילויי מטמונים ידיעות מקיפות על ענקי הרוח המוזכרים בתשובה ועל נסיבות המקום והזמן. פרטים רבים הללו שופכים אור חדש על הבנת מציאות הדברים וכוונת דברי קדשו הטמונים ברמז, וכנסס על גבי ענק יתבררו הדברים כשמלה במקום שעמדו גדולי הפוסקים ונתקשו בכוונת דבריו הקדושים.

בתחילת תשובה זו מתנצל מרן, וזה לשון קדשו: "והיות כי כתרוננו רבים בענינים שונים כאשר יעיד עלי מוכ"ז, על כן לא אוכל לצאת בכותבת הגסה דמיתבא דעתיה היפה ואומר בקיצור". ואכן מצד אחד קיצר מאד במקורות ושרשי המנהג והמסתעף, אבל מצד השני האריך בדיוקים בלשון הכרוז שהוכרז משמיה דהגאון רבי משולם איגרא זצ"ל בקהילתו.

פעמים אין מספר נוכחנו לדעת, כי על ידי ידיעות מקיפות הנגלה והנסתר על אישים הנזכרים ועל מקומם ותקופות ומאורעות הזמן, נקל ביותר לעמוד על כוונת דברי קדשו בדרשותיו הרבות אשר דרש דרש משה מפני הגבורה וכן בשאר כתבי קדשו, ואף גם להבין דרכי משה ומנהגי קדשו.

יתר מכן מצינו ב'שאלות ותשובות חתם סופר' אשר השיב משה בקצירת האומר, מחמת טרדותיו המרובות בעבודת הקודש בהרבצת התורה והנהגת הקהלה, ולהשיב למשכמי פתחו והשואלים מכל תפוצות העולם, ולהעמיד הדת על תילה בכל המדינה. וכאשר מתבטא ב'שו"ת חתם סופר' (אבן העזר ח"ב סימן קמב, תקע"ה): "עמוס התלאות אנכי מחבלי טרדין לא אוכל לבלוע רוקי".

מתוך קיצורו קשה לפעמים להבין מציאות השאלה, כי סמך על השואלים שהיו תלמידי חכמים מופלגים יושבים על מדין, ואם השאלה היתה בבחינת שאלת חכם חצי תשובה לא ראה נחוץ לחזור על מה שכבר עמד או ידע השואל, ולא בא אלא להוסיף לבנות ולפרק מה שנתחדש לו באותו ענין, ומחמת ענותנותו דמשה לא ערך התשובות



א. וזל"ק: "היות רוב השואלים הם תלמידי חכמים, ודברי שלחן ערוך ודרכי משה ומפרשים גם הם ראו



באופן שיעלו על מכבש הדפוס לדורות³. ראה עוד נפלאות בספר 'סנה בוער באש' (סוף פרק עשירי), ועוד חזון למועד בע"ה בפרק 'והשיב משה'.

ב. מנהגי אבילות בימי העומר

יסוד השאלה ומקורה בקצרה היא, עפ"י המבואר ב'שלחן ערוך' (אורח חיים סימן תצג סעי' א-ג) דנוהגין שלא לישא אשה ולא להסתפר בין פסח לעצרת, כאבלות על תלמידי רבי עקיבא שמתו במשך ל"ג יום בימים הללו. וזה לשון רבינו ה'רמ"א' (סעיף ג):

"בהרבה מקומות נוהגים להסתפר עד ראש חודש אייר ואותן לא יסתפרו מל"ג בעומר ואילך אף על פי שמותר להסתפר בל"ג בעומר בעצמו, ואותן מקומות שנוהגין להסתפר מל"ג בעומר ואילך לא יסתפרו כלל אחר פסח עד ל"ג בעומר".

וביאר ה'מגן אברהם' (סק"ה), וזה לשונו:

"הטעם דלכולי עלמא נוהגין איסור ל"ג יום, ואם כן כשמסתפרין עד ראש חודש אייר ור"ח בכלל נשארו ל"ג יום עד עצרת כו', אבל במדינה זו נהגו לישא ולהסתפר בג' ימי הגבלה, לכן נראה לי דלא ישאו ויסתפרו בראש חודש אייר, ובראשון של ימי הגבלה אמרינן מקצת היום ככולו, וכן משמע במהרי"ל עיין שם".

עוד יש מנהג שהביא ה'בית יוסף' (שם) בשם ה'ר"י' נ' שועיב (דרשת יום ראשון של פסח, מא ע"ד) בשם התוספות, דנוהגין איסור בימים שאין אומרים תחנון, וכתב על זה ה'מגן אברהם' (שם):

"ויש עוד דיעה אחרת, כשתסיר ז' ימי הפסח ו' שבתות ב' ימים ראש חודש אייר ואחד ראש חודש סיון, נשארו ל"ג יום. ולפי זה אין היתר אלא בראש חודש עצמו. ורמ"א השמיט דיעה זו משמע דלא סבירא ליה הכי".

מבואר דיש בזה מנהגים שונים באשכנז: א] יש נוהגין איסור ל"ג יום רצופים מיום ראשון של ספירה עד ל"ג בעומר בבוקר ומקצת היום ככולו. ב] יש נוהגין איסור ל"ג יום מיום ב' אייר עד ערב שבועות, ובל"ג בעומר מקצת היום ככולו. ג] ויש שאין נוהגין אבילות בג' ימי הגבלה, והם צריכים לנהוג איסור ל"ג יום מר"ח אייר עד יום ראשון מימי הגבלה ומקצת היום ככולו. ד] עוד יש נוהגין איסור ל"ג יום לסרוגין, כל ימי הספירה חוץ מהימים שאין אומרים בהם תחנון.



טרם ששאלו, וכל רצונם לשאול אולי יוכל הנשאל לחדש דבר שלא בדברי הפוסקים ההמה או לחלוק עליהם או לומר שיש לסמוך ע"ד פלוני וכדומה" (שו"ת מילי דאבות' ח"ג אבן העזר סימן ו). ועיין 'שו"ת עין הבדולח' (סימן ד) משכ"כ הג"ר חיים צבי מאנהיימער זצ"ל: "ידוע דרכו של רבינו שלא להאריך בפלפול כשהשיב תשובה... ומצוה לפרסם הדבר לבל יפערו פיהם לבלי חוק לתלות בוקי סריקי בדברי רבינו... ולמען דעת כל באי שער ספרו של רבינו לדקדק היטב בדבריו, כי דבריו קצרים והמה קילורין לעינים וכל דבריו ורמיזותיו המה גופי תורה" עיי"ש.

ב. וזל"ק: "מימי לא עלה על לבי להדפיס ספר... ומתחלה היה על אפי ועל חמתי, עד שאלצוני בני ביתי עד שהייתי שותק כמודה, כי חידושי ומכתבי המה הפקר לכל הרוצה להעתיק ואיני מקפיד, כי לא מראש בסתר דברתי" (לקוטי שו"ת חתם סופר, לונדון תשכ"ה, מכתבים סימן מז).

ג. לא תתגודדו

נמצא לפי זה, אם בעיר אחת יש נוהגין היתר נישואין עד ראש חדש אייר ועד בכלל, וגם יש נוהגין היתר בג' ימי הגבלה, הוה ליה שני המנהגים כתרתי סתרי, דחסר ט"ו יום מליל ב' דפסח עד סוף חודש ניסן, וגם חסר יום א' אייר וג' ימי הגבלה, ולא נשאר אלא ל' יום באבילות.

ויסוד האיסור היא, על פי מה שדרשו חכמינו ז"ל (יבמות יג ע"ב): 'לא תתגודדו' (דברים יד א) לא יעשו אגודות אגודות. וכן מבואר במקומו ברמ"א (שם) לענין תספורת בימי ספירת העומר:

"ולא ינהגו בעיר אחת מקצת מנהג זה ובקצת מנהג זה משום לא תתגודדו, וכל שכן שאין לנהוג היתר בשתייהן".

ועיין 'מגן אברהם' (ס"ק ו) שהאריך לבאר דאף במנהג איכא איסור משום לא תתגודדו, ובביאור כמה חילוקי דינים באיסור לא תתגודדו והמסתעף. ועיין 'הגהות חתם סופר' (שם) וביתר ביאור ב'שו"ת חתם סופר' (חלק ו סימנים א, פו) מה שכתב סמוכין לדברי ה'מג"א' דאף במנהג שייך לא תתגודדו.

ד. תורף השאלה

ב'שו"ת חתם סופר' (אורח חיים סימן קמב) השיב על שאלת חכם הג"ר זלמן ליב סג"ל זצ"ל אב"ד סערדאהעל, אודות נישואין בשלשת ימי הגבלה, וזל"ק:

"על דבר נישואין בשלשה ימי הגבלה למי שלא קיים פריה ורביה והזמן דחוק לו - עיני ראו לשון הכרוז שהוכרז פה משמא דהגאון מו"ה משולם זצ"ל, ושם נאמר: 'ען כי נהגו פה לעשות נישואין בראש חדש אייר ול"ג בעומר, וגם עושין נישואין בג' ימי הגבלה, וכן לא יעשה דהוה ליה תרתי דסתרי, על כן מכאן ואילך יהיה לחק הקבוע לאסור הנישואין בג' ימי הגבלה...".

ובתוך הדברים כותב:

"כל זה כתבתי לפי מה שכתב פאר רום מעלתו נ"י, שבנה ספיקו על איסור הגאון מהו' משולם זצ"ל, ושם לא הזכיר רק שסותרים אהרדי בנישואין כנ"ל".

כפי משמעות הדברים ומתוך עיון בהמשך התשובה נמצא תורף השאלה כך היה: עיר שנהגו בשנים שעברו לעשות נישואין בחודש ניסן עד ראש חדש אייר ועד בכלל, האם שרי למי שלא קיים פריה ורביה והזמן דחוק לו, לישא שם אשה בשלשת ימי הגבלה בזמן שלא התקיים באותה עיר ואותה שנה נישואין בר"ח אייר. והשואל בנה ספיקו על



ג. המקום היחיד שמצינו בשו"ע חשש משום לא תתגודדו הוא לענין מנהג אבילות בספירת העומר. והעיר ע"ז הג"ר צבי יהודה מאמלק זצ"ל מח"ס 'אביר הרועים' תלמידו של ה'אבני נזר' זצ"ל, במכתב שאלה להגאון בעל 'זכר יהוסף' זצ"ל (קובץ 'מוריה' רס-רסא עמ' מז): "לא ידעתי למה השמיטו הרב"י בשלחנו הטהור דין זה, וגם הרמ"א לא הגיהה רק באו"ח סימן תצ"ג לענין תספורת, אבל לא כתב דין בפני עצמו, וצע"ג".

פי תקנת הגאון רבי משולם איגרא זצ"ל אב"ד פרעשבורג שהוכרז בקהילתו איסור נישואין בשלשת ימי הגבלה, כיון שנהגו שם לעשות נישואין גם בראש חדש אייר.

בתשובה לא הובא כלל מקור המנהג בספרי הראשונים והמנהגים ואף לא דברי השלחן ערוך ונושאי כלים בענין זה, רק עיקר התשובה בנויה על פי דיוקים בלשון הכרוז שיצא בשם הגאון רבי משולם איגרא זצ"ל. הדברים מוכיחים כי השאלה היתה בבחינת שאלת חכם חצי תשובה, והשואל "הרב המופלג המאור הגדול חרוץ ושנון" (שו"ת חתם סופר יורה סימן רצו) הג"ר זלמן ליב זצ"ל כבר העלה בשאלתו דברי הפוסקים, ולא השאיר אלא ספק בתקנת הגאון הנ"ל.

כדי לעמוד על עיקרן של דברים, ביסוד תקנת רב האי גאון וצדיק רבי משולם איגרא זצ"ל, ומה ראה על ככה לתקן תקנה חדשה בעירו פרעשבורג, נעתיק לשון הכרוז שנחקק ב'פנקס התקנות' הישן דק"ק פרעשבורג, ממנו ניקח להבין דבר מתוך דבר פרטי הספק ונימוקי התשובה אשר לא בפירוש איתמר.

ברם, טרם נציע נוסח התקנה ואחריה דיוני התשובה, יש לעמוד על השואל ועל מקומו, שכפי הנראה היה בקי בשבילי מנהגי ותקנות ק"ק פרעשבורג, אבל מוקשה היא, מה לו לבנות עיקר ספיקו על תקנת איסור בפרעשבורג, ומה לו להסתפק לגבי קהילתו סערדאהעל שלא נכנסו בכלל האיסור, ואם חשש על תקנה קדומה הדומה לזה בסערדאהעל, למה לא יברר הדבר אצל בני עירו ורב הקודם הגאון רבי דוד דייטש זצ"ל.

ה. ארי נעשה שואל

כדי להבין עיקר ספיקו של השואל ורמזי מרן בהתשובה, נקדים קוים קצרים על השואל, על זמנו ומקומו בק"ק פרעשבורג, ועל קשריו עם המרא דאתרא מרן ה'חתם סופר' זיע"א.

השואל הג"ר שלמה אריה סג"ל גרינספעלד זצ"ל אב"ד סערדאהעל, הנודע בכינויו "רבי זלמן ליב", היה תלמיד חכם מופלג ומפורסם ועתיר נכסין¹ בק"ק פרעשבורג, בתחילת זמנו ששימש מרן שם.

קודם שנת תקנ"ב נשא את זוגתו בזוו"ר מרת צארטל ע"ה [נפטרה בין השנים

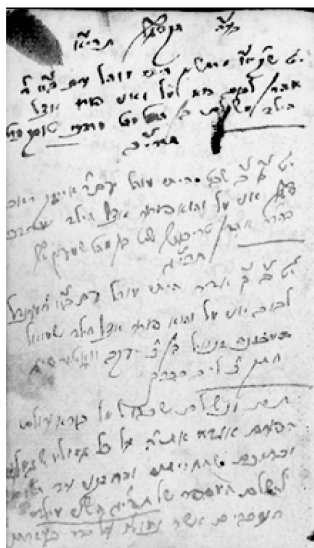
ד. מסתבר שגם היה יליד פרעשבורג. צאצאיו נקראו גם בשם 'גרינספעלד' (וכן קורא מרן לבנו המוהל רבי משה ז"ל, ראה 'פנקס המוהל חתם סופר' עמ' תשעת), ויש הרושמים שם משפחתם 'לענגספעלד' (שם עמ' תשעז).

ה. 'משפחת סופרים' (עמ' רפח). [ב'שו"ת חתם סופר' (יורה דעה סימן רצה) מתארה: "שר האלף". אבל אין משם ראי' כי מרן מתאר כן גם להגאון רבי דוד דייטש זצ"ל (שם אה"ע ח"ב סימן קמב), וכידוע שררה אצלו עניות גדולה].

ו. ב'פנקס המוהל' של חמיו הג"ר וואלף טעבן ז"ל נרשם (פנקס השני אות תכג): "יום ג' ר"ח [מרחשון תקנ"ג] הנ"ל הזכני ה' עוד לקיים המצוה זו בנכדי והייתי המוהל לבד אצל נכדי הילד משה בן חתני ר' זלמן ליב סג"ל, ה' יזכני לגדלו על ברכי א"ס". [רבי משה היה מוהל מומחה בפרעשבורג ומל כמה פעמים יחד עם מרן, ראה עליו: 'פנקס המוהל חתם סופר' עמ' תשעז]. עוד שם (אות תנז): "יום ש"ק ב' סיון [תקנ"ד] הזכני ה' עוד לקיים המצוה זו בנכדי והייתי מוהל בלבד בהילד ברוך בן חתני התו' ר' זלמן ליב סג"ל". עוד שם (אות תקכה): "יום

היכלא דמלכא ♦ בין בתרי התשובה / נישואין בימי הגבלה

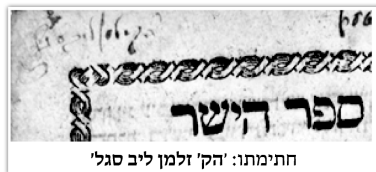
תקנ"ז-תקס"ט], בת הרבני המוהל מומחה 'צדיק יסוד עולם' הטפסר הגדול כקש"ת' הג"ר בנימין המכונה וואלף טעבען ז"ל פרנס ומנהיג הקהלה בפרעשבורג. כמו שמזכירם מרן ב'ספר הזכרון' (עמ' ה), וזל"ק: "באותו החורף [כ"ו אדר תקס"ט] נתבקש בישיבה של מעלה איש זקן וישיש צדיק מפורסם לשבח מנהיג הקהלה ימים ושנים מהו' וואלף טעבן זצ"ל, ונספד ממני, ומהרבני המופלג מהו' זלמן ליב נ"י שהיה חתנו מאשתו הראשונה".



פנקס המוהל של רבי וואלף טעבן ז"ל:

"בע"ה תקס"ג... תם ונשלם שבח לא-ל בורא עולם, הפעם אודה את ה' על כל גמוליו שגמלנו ובתוכם שהחייטנו והחזקנו עד הלום להשלם המספר של תרי"ג השני מילדי העברים אשר נמולו על ידי בעזרתו ואקוה לה' חסדו שאלו יצטרפו עם אלו, המספר תרי"ג הראשון לתקן אבריי וגדיי אשר פגמתי בהם, והמה ימליצו בעדי כשיגיע יום פקודתי לעלמא דאתא, וטרחתי ויגעתי אשר טרחתי ויגעתי בהם זה חמשים וחמשה שנים במצוה זו יהי' לכפרת עוונתי, ואליהו המלאך הברית אשר סמכוני כל עת במצוה זו הוא יתהלך לפני בעלמא דקשוט להביאנו תחת כנפי א-ל אמן וי"ר, וחתמתי שמי לזכרון ביום הנ"ל הק' בנימין וואלף בהר"ר הרש טעבען ז"ל".

הג"ר זלמן ליב זצ"ל היה בין המועמדים לרבנות ק"ק פרעשבורג אחר פטירת הגאון רבי משולם איגרא זצ"ל, אבל אחר שנתקבל מרן החתם סופר בשנת תקס"ז ברוב דעות קיבל מרותו והיה אוהבו הנאמן. וכך מסופר ב'חוט המשולש' (עמ' סב): "וגם שם היתה משפחה נכבדה אחת אשר חפצם היה לקבל את שארם תלמיד חכם גדול ועשיר הרב הגאון רבי זלמן ליב סג"ל ז"ל, אבל לא עלתה בידם, ובעל כרחם ענו ואמרו מקודש על הגאון הנבחר מרוב ככל בני הקהלה".



חתימתו: 'הק' זלמן ליב סגל'

עוד מסופר שם (עמ' סו) כי בבוא מרן לפרעשבורג: "בקרו אותו חכמי העיר ויודעי בינה, וכל אחד הציע לפניו ספקותיו בהלכה ואגדה חכמה ומוסר... וגם הרב רבי זלמן ליב זצ"ל בא לפניו והשתעשע עמו, ובראותו את גדלו וידו החזקה, אז התחיל לקראו בשם "רבי", וקבל מרותו עליו ונהפך מאויב לאוהב. ואז פירש זקיני זצ"ל הקרא (משלי טז ז) 'ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו'... אם גם דרכי אויבי איש רצויים לפניו



ב' שמיני עצרת [תקנ"ז] היית מוהל לבד אצל נכדי הילד אברהם בן חתני התו' ר' זלמן ליב סג"ל". [ראה עליו: 'פנקס המוהל חתם סופר' עמ' תק]. מבין נכדיו נמנה הג"ר יהושע ליב שילל הי"ד אב"ד פעזינג מח"ס 'מנהגי בעל החתם סופר'.

ז. 'אבני בית היוצר' (סימן נו), ראה שם באורך.

ושניהם שווים לטובה, אזי ישלים אתו, עושה שלום ביניהם. וכן היה, כי הרב הגאון ר' זלמן ליב נעשה אוהב נאמן לזקיני, ובהשתדלותו נתקבל לאב"ד בק"ק סערדאהעל"ח.

הוא הרביץ תורה לתלמידים בק"ק פרעשבורג, מבין תלמידיו נמנה הג"ר פישל סופר זצ"ל תלמידו חביבו של מרן וממעתיקי השמועה^ט. גם שימש איזה זמן כדיין בק"ק קיצע הסמוכה.



בהשתדלות מרן נתקבל בשנת תקע"ג לישב על כס הרבנות בק"ק סערדאהעל, למלא מקום הגאון רבי דוד דייטש זצ"ל בעל 'אהל דוד', ששימש שם ברבנות משנת תק"ס עד שנת תקע"ע לערך, ומשם עלה וישב על כסא הרבנות דק"ק עיר חדש [ראה בסמוך].

הוא לא האריך אלא כשנתיים ימים בסערדאהעל, נפטר י"ט מרחשון תקע"ז ושם מנו"כ בחלקת הרבנים. נוסח מצבתו: פ"ט / מורינו ורבינו / זר תפארת דיננו דן והורה / לחכמתו וחריפתו בחדרי תורה / מוקדמת יראתו כמצוה ברה / נאבד חסיד מאתנו מהרה / לב כל ידוה ועין כל נגרה / על שר התורה ושר הבירה / עטה אור כשלמה ארי' / שבחבורה: ויכונה ר' זלמן ליב / זקן יושב שערה: כשנתיים / הופיע בעירנו נחרה: הוי כי / פנה הודה זיוה גם הדרה: נפטר / ונקבר יום ד' י"ט לירח מרחשון / תקע"ז ל' תנצב"ה.



ח. וכן כתב הג"ר אליעזר זוסמאן סופר זצ"ל אב"ד פאקש בעל 'לקוט אליעזר' במכתבו הנדפס ב'מלחמת מצוה' (סיגוט, לה ע"ב): "רבן של ישראל חתם סופר ז"ל כאשר בא לפרעשבורג היה שם תלמיד חכם גדול מתנגד, ואחר כך עשה שלום ובא לבקרו, והיה אוהב נאמן כאשר נראה מתשובת חתם סופר שמובא כמה פעמים בחיבה גדולה, ואמר לו שמבין הפסוק ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו, ולשון 'גם' צ"ב, והכוונה ברצות ה' גם דרכי של אויביו של איש הזה, גם המתנגד של זה הוא אדם חשוב, ה' עושה שמשלים אתו".

ט. כמו שכותב הג"ר פישל בצוואתו: "נפל חלקי להיות מיושבי בית המדרש בבית מדרשו של אמו"ר רבן של ישראל מאור הגולה [ה'חתם סופר'] זצוק"ל, לא חדלתי ללמוד אצלו כל ימי חיי עד יום הסתלקותו, חוץ מזמן אחד שהלכתי עפ"י פקודתו ועצתו לשיבת הגאון רבינו דוד דייטש זצ"ל, וחוץ מזמן אחד שלמדתי קודם חתונתי וקודם ביאתו של אמו"ר לפרעשבורג אצל מחותני הגאון רבי זלמן ליב גרינספעלד זצ"ל" ('משפחת סופרים' עמ' טז). וכ"כ בנו ב'מטה נפתלי' (ח"א דרוש ו) כשהי' בן ט"ו שנים למד אביו בבית הגאון מו"ה זלמן ליב זצ"ל בפרעשבורג, וכ"ה ב'אבני בית היוצר' (עד ע"ב).

י. ב'שו"ת חתם סופר' (אבן העזר ח"ב סימן קעה): "פ"ב יום ג' ט"ז אדר ראשון תקע"ג לפ"ק... רב חביבי וידיד נפשי המאור הגדול החרוץ המפורסם כערוגת הבשם כש"ת מהו' זלמן ליב נ"י אב"ד ור"מ דק"ק סערדאהעל

נמצא שהשואל הג"ר זלמן לייב היה מתושבי פרעשבורג כבר בשנת תקנ"ב, והיה שם בשעת התקנה שהכריז הגאון רבי משולם איגרא זצ"ל ששימש שם כרבנות בין השנים תקנ"ה-תקס"ב.

1. את והב בסופה

מאז שנתקבל מרן בק"ק פרעשבורג והכיר הג"ר זלמן לייב זצ"ל בגדלותו וקיבל עליו מרותו, עמד בקשרי תורה עם מרן, אשר לעומתו הראה חיבה יתירה ומביא כמה פעמים חידושים בשמו"א. והשיב לו נאמר כמה תשובות ב'שו"ת חתם סופר' בלשונות של אהבה"י. וגם כאן כותב לו בלשון שלא מצינו דוגמתו בכתבי מרן כהאי לישנא: "נועם יקרת מכתבו האהוב עלי קבלתי".

על אף טרדותיו המרובות יצא מרן מדרכו והשיב לו בארוכה ופלפל בדבריו, וזל"ק ב'שו"ת חתם סופר' (אבן העזר ח"ב סימן קעה, תקע"ג):

"הניעוני דברי תורתו ודברי פי חכם חן, ואני אחוז בחבלי טרדון ומכל מקום אהבתו דוחקת בשרי להשיב עכ"פ על קצת דבריו...". ואחרי שמפלפל עמו מסיים: "ומילתא חדתא היא וייושר כחו אריה"ג".

ואף במקום שנחלק עליו נהג בו כבוד רב במשנה זהירות, עיין 'שו"ת חתם סופר' (יורה דעה סימן רצה ד"ה והנה פר"מ שפך סוללה): "ותמהתי על חכמתו כי רב ובינתו כי עצום כי לא דבר נכונה בפעם הזאת". גם יצא שם מרן מדרכו להשיבו שנית (שם סימן רצו).

מרן סמך הרבה על דעתו דעת תורה, וכן מצינו ב'שו"ת חתם סופר' (אבן העזר ח"ב סימן קלז, תקע"ה) שכותב ברוב ענוותנותו להשואל הג"ר אברהם פרייטשטאט זצ"ל אב"ד קאמארן, וזל"ק:

"אלא שאינני מחבמי הדור ואין הדבר מסור להדיוט כמוני... ופאר רום מעלתו יעניין בכל הנ"ל, ומה טוב אם יציע דברי אלו גם לפני ידידנו הרב המאה"ג דק"ק סערדאהעל, ואז יתיר העגונה על ידי ישיבת בית דין של שלשה".



ואגפיה יע"א". כנראה סמוך לאותו זמן תקע אהלו שם, כי נפטר בתחילת שנת תקע"ו ועל מצבתו נחרת ששימש שם כשנתיים.

וראה עליו: 'שם הגדולים' (מערכת ז אות י), 'פארי חכמי מדינתנו' (מערכת ז אות ו), 'מליצי אש' (מרחשון אות שפג), 'אישים בתשובות חת"ס' (אות קפ). וראה עוד עליו ומשפחתו ב'פנקס המוהל חתם סופר' (עמ' תקב-תקג).

יא. ב'שו"ת חתם סופר' (אבן העזר ח"א סימן צו, תקע"ב): "שוב הראני ידידי הרב הגדול מהו' זלמן לייב נ"י. ושם (יורה דעה סימן צו, תקע"ז): "והרב מהו' זלמן לייב זצ"ל רצה לפשוט ספיקא דילי" כו'. וכן ב'חידושי חתם סופר' (בבא מציעא פא ע"א, תקע"ב).

יב. ראה 'אישים בתשובות חתם סופר' (אות קפ).

יג. מליצה על שמו 'שלמה אריה', והיא ע"פ לשון הגמרא (יבמות קכב ע"ב) 'ייושר כחך אריה, פירש"י: גבור חיל ולב אריה יש לך.

בין בתרי התשובה / נישואין בימי הגבלה ♦ היכלא רמלא

דוגמתו מצינו ב'שו"ת חתם סופר' (יורה דעה סימן שלה, ז' אדר ראשון תקע"ה) שכתב לו, וזל"ק:

"בהא סלקינן אם גם דעתו דעת תורה מסכמת..."

בהקדם כל זה יש להבין דברי חכמים וחידותם, מה שכתב מרן בסוף תשובה זו, וזל"ק:

"ופאר רום מעלתו כחפצו יעשה..." כל זה כתבתי בנחיצה רבה, ואם אין דעתו הגדולה יסכים לכל מה שכתבתי אל יסמוך על שום דבר הנ"ל."

יש להעיר, ב'שו"ת חיים ברצונו' (סימן ל) דייק מכאן כי לא ברירא ליה הדבר כל כך להיתר, וזל"ק:

"החתם סופר ז"ל מסיק בסוף תשובתו, דאם השואל אינו מסכים לדבריו דשם, אז אל יסמוך בשום דבר על דבריו דשם, ובלי ספק אין ולא ורפיא הוי בידו דבר התירו..."

אולם לאור ההתייחסות של מרן כלפי הגאון השואל, לכאורה אין הכרח לדבר, ואפשר שכתב כן מחמת זהירות יתירה בכבודו, או שכתב בלשון זה כדי להניח מקום להשואל להורות בדבר לפי דעתו הגדולה בלי שום הכרח [כי לא נודע לאיזה צד היתה דעתו דעת תורה נוטה], משום חשש "לא תתגודדו" למנוע מחלוקת ודברי ריבות בעירו [ראה בהמשך].

ז. תשובה מיראה

אחר שהאריך מרן בבירור לשון הכרוז של הגאון רבי משולם איגרא זצ"ל בק"ק פרעשבורג, והצדדים להקל במקום השואל בק"ק סערדאהעל, מסיק וזל"ק:

"אך כל זה אי לא נודע בודאי שכבר נאסר מהרב הגאון מ' דוד דייטש נ"י בחיותו שם, אך אם הגאון אוסרו אין בית דין יכול לבטל ויהיה ידי מסולקת מזה, ופאר רום מעלתו כחפצו יעשה, וספיקא בזה להקל כמבואר באחרונים..."

מה שכתב "אי לא נודע בודאי שכבר נאסר", משמע כי השואל הסתפק אי נקבע שם מנהג קבוע לאסור נישואין בג' ימי הגבלה, וכן כתב לבאר ב'שו"ת מהרי"ץ' (ח"א סימן מה). ועל זה הורה מרן דאין לחוש לזה אי לא נודע "בודאי" שנאסר על ידי רב הקודם.

הנה השואל הגאון רבי זלמן ליב זצ"ל נתקבל בסערדאהעל בשנת תקע"ג, על מקומו של "אותו צדיק קדוש ישראל גאון עולם" (הסכמת מרן ל'אהל דוד' עמ"ס שבועות ויבמות) רבי דוד דייטש זצ"ל בעל 'אהל דוד', תלמיד הנודע ביהודה ועמיתו של מרן, ששימש בסערדאהעל בין השנים תק"ס-תק"ע, משם נתקבל לאב"ד עיר חדש [נאוואמעסטא] עד פטירתו ביום כ"ב סיון תקצ"א"י.



יד. עיין 'שו"ת חתם סופר' (י"ד סימן קסז, תק"ס) שכתב לרבו הגה"ק רבי נתן אדלר זצ"ל: "התאכסן אצלי הרב המאה"ג איש עמיתי מהו' דוד קיצע נ"י לע"ע אב"ד ור"מ דק"ק סערדאהעל, והוא עמד לפני אמ"ו הגאון נ"י בק"ק פראג והשתעשע עמו לפרקים, והוא אמר לי כי כן קיבל ג"כ מרבו המובהק הגאון בעל נודע ביהודה זצ"ל,

הדברים סתומים, הלוא תשובה זו השיב מרן תוך חמש שנים לכהונת הגאון בעל 'אהל דוד' בסערדאהעל, אם כן היה אפשר לשאול את פני דוד ולברר אם כבר אסרו בעת ישבו שם, ועכ"פ היה אפשר לברר בקל אצל ראשי הקהלה אם הרב הקודם יסד ותיקן איזה תקנה בזה.

מכאן משמע כי הנכון מה שמספרים, כי בעת ששימש שם אותו גאון וקדוש רבי דוד דייטש זצ"ל, לא ישרו בעיני התנהגות אנשי העיר והוכיחם בשבט פיו, ועל זה הרבו עליו בעלי מחלוקת וציערו אותו עד שהוכרח לברוח משם^{טו}.

גם אחר עזבו את העיר נתעכב הדבר איזה שנים עד שקיבלו עליהם רב אב"ד, והיה זה בהשתדלות מרן שנתרצו לקבל ברבנות את השואל דידן הגאון רבי זלמן ליב סג"ל זצ"ל מפרעשבורג, אשר על פיו נתרצה גם הוא לקבל עול הרבנות, אף שהיה בעת ההיא עתיר נכסין ועסק בפרקמטיא^{טז}.

לפי זה יש לשער, כי עקב כך היה מרן נזהר מאד ולא ראה לנכון ליעצו לשאול את פיו ואף לא לברר אצל בני העיר, שלא לעורר עליו מחלוקת מבעלי ריב ומדון. ויתכן כי מהאי טעמא נמי שינה מרן מדרך כתיבתו וכתב בריש התשובה "ליד הרב", ולע"ע לא מצאנו כן במקום אחר בתשובותיו, כיון שהיה מכתב פנימי הנמסר לידו ע"י "מוסר כתב זה" מחשש שלא יגיע לידי בעלי מחלוקת.

ח. תקנת הגאון רבי משולם

הגאון רבי משולם איגרא זצ"ל מטיסמניץ בעל 'איגרא רמה', נולד בבוטשאטש בשנת תק"י, משנת תקכ"ט לערך שימש ברבנות ק"ק טיסמניץ, בשנת תקנ"ד נתעלה וישב על כסא הרבנות דק"ק פרעשבורג, והאיר את פני העיר עד פטירתו ביום ב' דחזה"מ סוכות תקס"ב ושם מנו"כ^{יז}.

ב'אבני בית היוצר' (סימן ז) האריך בתולדות חייו הקדושים, וכותב: "בעת ישבו פה איזן



ושמחתי כעל כל הון". ועיין הספדו ב'דרשות חתם סופר' (שפה ע"א), ומש"כ ב'שער יוסף' שם באורך. ועיין עוד באורך בספר 'זכרון יהודה', ו'אישים בתשובות חתם סופר' (אות קמח).

טו. 'תולדות אנשי שם' (עמ' מה) ו'תולדות אנשי מופת' (עמ' קנה). [בספר זכרון 'דונאסרדאהלי' (עמ' 81) פקפקו בעובדא זו כיון שאינה נזכרת בשום מקור, ולא ראו מה שכתבו בהמכתבים הנדפסים שם. וראה עוד מכתב הגאון בעל 'מנחת אשר' זצ"ל ב'תולדות אנשי מופת' (עמ' לב): "ידוע מה שעשו אנשי סערדאהעל להרב הגאון מו"ה יעקב וועטש [נישלאס] ז"ל", וב'החתם סופר ותלמידיו' (עמ' רט) כתב כי בהתערבות מרן קיבל מהקהלה דמי פיצוי].

טז. 'חוט המשולש' (עמ' סו). ב'משפחת סופרים' (עמ' רפח) מסופר בשם הג"ר אליעזר זוסמאן סופר זצ"ל אב"ד פאקש בעל 'לקוט אליעזר', כי בעשרת ימי תשובה בעת שלמד מרן דברי הרמב"ם (הלכות תשובה פרק ד הלכה א): "כ"ד דברים מעכבין את התשובה כו' המחטיא את הרבים ובכלל עון זה המעכב את הרבים מלעשות מצוה", שפך סוללה על המעכבים לקבל ראש ואב"ד בקהילה, ועמד שם הג"ר זלמן ליב גרינספעלד זצ"ל שהיא אז עתיר נכסין ועוסק בפרקמטיא, ואז נתרצה לקבל עליו הרבנות בסערדאהעל, ראה שם.

יז. ראה פרקי חייו בספר 'גרם המעלות', 'אבני בית היוצר' (סימן ז), ו'אישים בתשובות חתם סופר' (אות תקז).

בין בתרי התשובה / נישואין בימי הגבלה ♦ היכלא רמלא

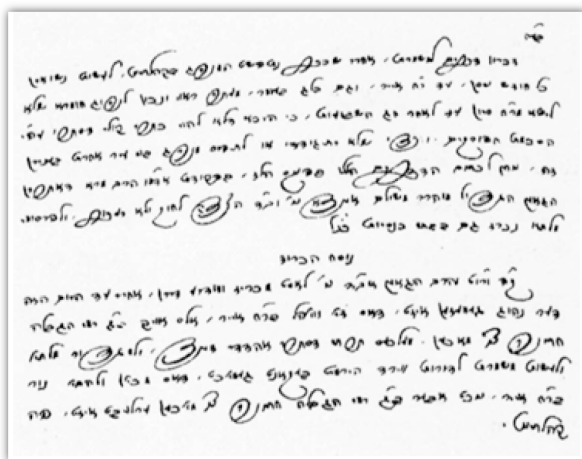
ותיקן גדרים וסייגים לתורה ועבודה, ואחת מהם בעניני נישואין בימי הספירה הלא היא כתובה על ספר תקנות הישן דקהילתינו... ודרכו בקודש היה להקפיד מאוד על מנהג ישראל תורה".

נוסח הכרוז שיצא בפקודת המרא דאתרא הגאון רבי משולם איגרא זצ"ל ובית דינו הצדק, אשר היה לפני עיניו הבדולחים של מרן והעתיקו בתשובה זו מתורגם מאידיש-דייטש ללשון הקודש, נמצא נרשם בכתב יד 'פנקס התקנות' הישן דק"ק פרעשבורג, בזה הלשון:

"בע"ה, זכרון דברים למשמרת, אחרי שכבר נתפשט המנהג בקהילתינו, לעשות נישואין כל חודש ניסן, עד ר"ח אייר, וגם בל"ג בעומר, מעתה ראוי ונכון לנהוג חומרא שלא לישא מר"ח סיון עד לאחר חג השבועות, כי היכא דלא להוי כתרי קולי דסתרי עפ"י הסכמת הפוסקים, וכדי שלא יתגודדו או לתפוס מנהג בני עיר אחרת בענין זה, ניתן לכתוב הדברים הללו בפנקס הלז, בפקודת אדמ"ו הרב מרא דאתרין הגאון הגדול מוהר"ר משולם איגרא נ"י וב"ד הצדק לחוק ולא יעבור, ולפרסומי מלתא נכרו גם בבתי כנסיות כנ"ל.

נוסח הכרוז:

ק"ה ורו"ט [=קהלתינו הק' ורוב טובים] והרב הגאון אב"ד נ"י לאזט מכריו ומודיע זיין, אחרי עד היום הזה דער נהוג געוועזען איזט, דאס זא וואהל בר"ח אייר, אלס אויך בג' ימי הגבלה חתונה צו מאכען, וועלכעס אבער תרתי דסתרי אהרדי וינה, ולמגדור מלתא ולעשות משמרת לדורות ווירד הירמיט בעקאנט געמאכט, דאס מכאן ולהבא נור בר"ח אייר, ניכט אבער בג' ימי הגבלה חתונה צו מאכען ערלויבט איזט, פה קהלתינו"יח.



יח. צילומו ב'פנקס המוהל חתם סופר' (עמ' תשלט), הועתק עם איזה שינויים ב'אבני בית היוצר' (שם) ומשם ב'גרם המעלות' (עמ' כג).

כרוז זה אשר הוענתק ונתפרסם על ידי ממלא מקומו מרן ה'חתם סופר' בתשובתו, העסיק רבות את המשיבים בדורות שלאחריו, וחלקם נתקשו בה טובא, כאשר תחזינה מישרים בפרק זה.

ט. 'שני זרועותיו כשני ספרי תורות'

בתשובה שלפנינו דייק מרן טובא בלשון הכרוז בק"ק פרעשבורג בשם הגאון רבי משולם, ולא לענין מנהג המקום בלבד אלא אף הוציא מלשון הכרוז כמה דיוקים היוצא לדינא למקום אחר.

יתאם הדבר לגודל הערכתו של מרן אל מול פני מנורה הטהורה רב האי גאון שר התורה אשר זכה לקבל פניו, כמו שדרש דרש משה בהספדו עליו ב'דרשות חתם סופר' (עה ע"א), וזל"ק:

"...גאון יעקב אלוף התורה הגאון הגדול המפורסם מהו' משולם זצ"ל שהיה אב"ד ור"מ דק"ק פרעשבורג יע"א, שהיו שני זרועותיו כשני ספרי תורה עין ראתה ותעידה אשר ממש אי אפשר לשער גודל הבקאות ומהירות החריפות אשר חוברו יחדיו, לא יאומן כי יסופר"יט.

וכך הקפיד מרן שלא לשנות מהוראתו בקדושה של הגאון ולסמוך עליו אפילו שלא בשעת הדחק, וכמו שכתב ב'שו"ת חתם סופר' (אורח חיים סימן צא), וזל"ק:

"והנה מצאתי בקהלתי פה ק"ק פרעשבורג מימי הגאון מה' משולם זצ"ל... ולא רצייתי לשנות מהוראות הגאון זצ"ל שראוי לסמוך עליו אפילו שלא בשעת הדחק".

על פי זה יש מקום להעיר, על מה שכתב ב'שו"ת אגרות משה' (ח"א סימן קנט) בנדון נישואין בימי העומר והאריך טובא בביאור תשובת מרן שלפנינו, ובתוך הדברים כתב:

"ולשון החתם סופר משמע שלא ברור לו איסור הגאון ר' משולם, שכתב 'והרי קמן דעד הגאון הקילו פה בנישואין אפילו בתרתי דסתרי אהרדי וכן בכמה ורוב מקומות ובתספורת החמירו' עיין שם, חזינן מלשון זה דלא ברור לו לדינא כאיסור של הגאון ר' משולם כיון שכתב שרוב מקומות לא סברי כוותיה, ולכן אפשר שגם הגאון ר' משולם תיקן בעירו רק לחומרא בעלמא".

אך מלשון מרן מבואר שכתב והרי קמן וכו', רק להביא ראיה דבנישואין מקילין יותר מתספורת, ואדרבא לאורך כל התשובה מדייק הדק היטב בלשון הכרוז משמא דהגאון רבי משולם זצ"ל וטעם איסורו, ואם לא היה ברירא ליה איסורו לא היה צריך להאריך



יט. וזל"ק ב'שו"ת חתם סופר' (אבן העזר ח"ב סימן יא): "ובהדי שותא אספרה כמו בשנת תקנ"ח בנסעי מק"ק דרעזניץ לישב על כסא רבנות דק"ק מאטערסדארף, קבלתי פני הגאון מהו' משולם דיסמנעץ זצ"ל פה קהלה קדושה", עיין שם. וראה ב'דרשות חתם סופר' (שם) בהגהות 'שער יוסף' שכתב: כד אפטר אז החתם סופר מיני' ורב גאון ר' משולם ז"ל לווהו ביתר הכבוד, וסביבתו תמהו על כבוד הגדול שעשה לו, אמר להם ברוח קדשו: "דעו כי אור תורתו עוד יופיע לבני הגולה ומפה פרעשבורג". וכן היא ב'חוט המשולש' (עמ' מה).

כל כך בדיוק לשונו, ואם הגאון רבי משולם תיקן רק לעירו לחומרא בעלמא מה לו למרן לכל האריכות הזה.

לעומת זה מצינו מי שנוטה לומר כי מרן חש ביותר לתקנת הגאון רבי משולם ואף שמצדד להקל לא ברירא ליה הדבר כל כך. כן כתב ב'שו"ת חיים ברצונו' (להג"ר משה חיים גרינפעלד הי"ד אב"ד סענטפעטער, סימן ל) בתשובה להג"ר ירחמיאל הכהן קאטצבורג זצ"ל אב"ד אווד, וז"ל:

"החתם סופר ז"ל מסיק בסוף תשובתו דאם השואל אינו מסכים לדבריו דשם או אל יסמוך בשום דבר על דבריו דשם, ובלי ספק אין ולא ורפיא הוי בירו דבר התירוץ, על כן אין ההיתר ברור בעיני כל כך, ובעוה"ד לא באתי לידי מדה זו שאוכל להצטרף עצמי בהלכה סבוכה אפילו לסניף בעלמא להתירא, על כן עצתי הנאמנה שיפנה בשאלתו אל כ"ק אמ"ו הגאון האמתי [בעל 'לבושי מרדכי'] האב"ד דק"ק מאדע שליט"א, ואם יסכים להתירא אז יוכל לסמוך בזה בלי שום חששא כלל, ושומר מצוה לא ידע ח"ו רע".

אגב, אף שלא מצינו תשובת הגאון בעל 'לבושי מרדכי' וחוות דעתו לאותו שואל, אבל דומה לזה מצינו ב'שו"ת מהרי"ץ' (ח"א סימן מה) בנדון נישואין בג' ימי הגבלה שהשיב לשואלו הג"ר יוסף ברודא זצ"ל אב"ד מיאזואיץ, וכתב דבמקום דליכא מנהג קבוע יש לסמוך על דברי החתם סופר, והסכים לזה חמיו [בזו"ר] ה'לבושי מרדכי' זצ"ל דאין כאן בית מיחוש. וזה לשונו בריש דבריו:

"מכתבו הגיעני, ובו בפרק בא אורח בזמנו וזכיתי לקבל פני מורי חמי הגאון [ה'לבושי מרדכי'] נ"י, והיה פה עד יום אתמול כי יעבור ולא יכולתי להפסיק ממצות כיבוד מו"ח נ"י, ובענין השאלה הראיתי מכתבו דפרמע"כ נ"י וגם הוא הסכים דאין כאן בית מיחוש...".

י. מנהג פרעשבורג בימי קדם

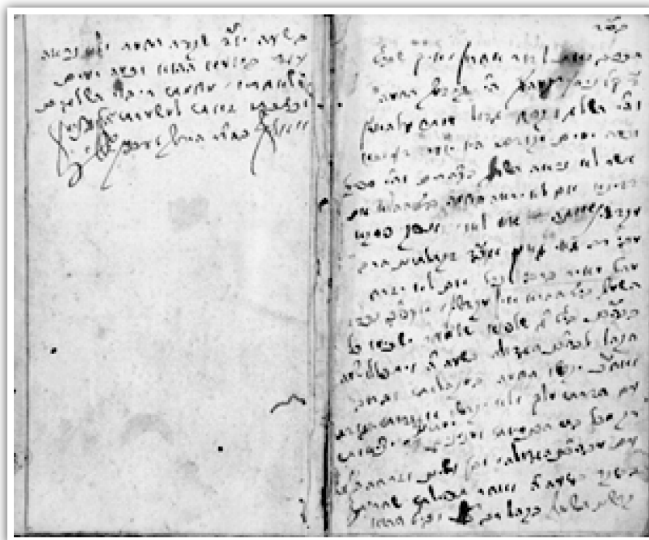
פש גבן לברר מה שנהגו בק"ק פרעשבורג קודם זמנו של הגאון רבי משולם איגרא זצ"ל, כי מדברי הכרוז משמע שנהגו שם לערוך נישואין בימי הספירה אף באופן דהוי כתרת דסתרי, וכן מפורש בדברי מרן שכתב:

"והרי קמן דעד הגאון הקילו פה בנישואין אפילו בתרתי דסתרי אהדרי, וכן בכמה רוב מקומות ובתפורות החמירו".



ב. ראה למעלה שכתבנו לצדד כי מרן כתב כן מפני כבודו הגדול של הרב השואל, דומה למה שכתב אליו ב'שו"ת חתם סופר' (יורה דעה סימן שלה): **"בהא סלקינן אם גם דעתו דעת תורה מסכמת"**.

כא. מכתב השואל הג"ר יוסף ברודא זצ"ל אב"ד מיאזוא נדפס ב'דבר התאחדות' (גליון לב עמ' 11), ומשם ב'מהר"ם ברודא' הנדמ"ח (ח"ג, קו' שארית יוסף מדור שו"ת סימן א, עמ' רסד).



בס"ד, תכתב זאת לדור אחרון, איך שביום ד' ק"ו ניסן תקמ"ה לפ"ק ה' קידוש החמה, והי' השלג וקרח גדול מותח על הארץ, וכמה ימים מקודם היו יומי דעיבא אשר לא נראה השמש בצהרים, והי' ספיקא דדינא אם לא יראה החמה ביום ההוא אם מקדשין אותה או לאו, ונפיק פסקא מבי רב האי גאון אב"ד דקהלתינו הרב מהו' מאיר ברבי נ"י אם לא יזרח השמש ביום ההוא אין מקדשין, אעפ"כ נכרו בבהכ"נ ביום ג' שלפניו שלמחר ישכימו כל הקהל לבהכ"נ הגדולה בשעה ה' ויתפללו שמה, ואח"כ יקדשו החמה במקהלות וברוב עם הדרת מלך ולא יקדשו אגודות אגודות רק מכל בתי הכנסיות ומנינים ימתינו עד יציאות עם מבהכ"נ הגדולה, וכן עשינו וזרחה השמש בבוקר בשעה ה' ואחר תפילת שחרית קדשנו השמש בקהל רב, וביום ההוא בשעה י"ד שקעה החמה ולא נראה עוד ביומא ההוא וכמה ימים שלאחריו, מחמת ריבוי השלגים, וכתבתי זאת למשמרת הק' בנימין וואלף בהר"ר הירש טעבען ז"ל" (פנקס המוהל' רבי וואלף טעבן ז"ל)

והנה מלפניו שימש שם הגאון רבי מאיר ברבי זצ"ל, שישב על כס הרבנות בק"ק פרעשבורג משנת תקכ"ג עד פטירתו ביום ה' אב תקמ"ט. וצריך ביאור אמאי לא חש להאי חששא דהוי כתרתי דסתרי אהדדי.

ואפשר בימיו עדיין לא נתרבה מספר בני הקהלה כל כך, ולכן גם לא נתרבו מספר החתונות ולא היה שכיח כל כך שיהא תרתי דסתרי, לכך לא נעשה עוד מנהג קבוע ונמשך הדבר ונהגו הכי אף לאחר שנתרבו יושבי העיר ולפעמים היה תרתי דסתרי, עד



כב. סמוכין לדבר, ראה 'אבני בית היוצר' (סימן ו) שהארץ בתולדות הגאון מהר"ם ברבי זצ"ל, ובתוה"ד העתיק תקנה בחתימתו משנת תקכ"ט לאסור להתפלל חוץ מבית הכנסת הגדולה כי לפעמים בקושי גדול אוספים מנין מצוצאם, לעומת זה בסוף 'פנקס המוהל רבי וואלף טעבן' (ראה צילום כתב יד המצור"ב, הועתק שם) כתב, כי בזמן קידוש החמה ביום כ"ו ניסן תקמ"ה הכריזו שיקדשו החמה ברוב עם הדרת מלך ולא יקדשו אגודות אגודות רק מכל בתי הכנסיות ומנינים ימתינו עד יציאות עם מבית הכנסת הגדולה. וראה שם עוד דבר נפלא, שלא נראה החמה כמה ימים מקודם ולאחריו, ואותו יום האיר להם השמש משעה שנכנסו להתפלל בשעה ה' עד שעה י', עיי"ש.

שבא הגאון רבי משולם זצ"ל שנתקבל למלא מקום הגאון מהר"ם ברבי זצ"ל לערך חמש שנים אחר פטירתו, ותיקן להם תקנה קבועה זו.

יא. מנהג נישואין בחודש ניסן

על מנת לברר מקחו של צדיק ולעמוד על תורף השאלה והתשובה על בוריה, נחית לחקור אחר מנהג פרעשבורג. כי מצינו ראינו כמה גדולים, החל מתלמידי מרן עד לזמנינו אלה, שנתקשו בלשון הכרוז של רב האי גאון וצדיק הגר"מ איגרא, שהעתיק מרן כהאי לישנא: "יען כי נהגו פה לעשות נישואין בר"ח אייר ול"ג בעומר וגם עושין נישואין בג' ימי הגבלה וכן לא יעשה דהוה ליה תרתי דסתרין". ומחמת כן נדחקו גם בדברי מרן החתם סופר הדן ומפלפל בדבריו.

ראשון לציון, ב'שו"ת בית שערים' (אורח חיים סימן רלג) נתקשה בדברי הגאון רבי משולם, וזה לשונו:

"ואמנם גוף דברי הגאון רבי משולם הנ"ל תמוהים בעיני, שהוא הבין שלפי מנהג של הרמ"א סבירא ליה כשיטת תוספות דתלמידי רבי עקיבא מתו עד עצרת [חוץ מימים שאין אומרים תחנון], וזה אינו דאם כן היה אסור עד ר"ח אייר ולא היה היתר רק בר"ח, ולפי מנהג רמ"א מותר עד ר"ח אייר... ועל זה כתב רמ"א שאם נוהג היתר עד ר"ח אייר ונוהג היתר עד ל"ג בעומר הוי תרתי דסתרין, אבל אם אינו נוהג היתר עד ר"ח אייר רק בר"ח אייר ול"ג בעומר, אפילו נוהג גם כן היתר מר"ח סיון ואילך גם בג' ימי הגבלה אכתי פשו להו ל"ג ימים שנוהג איסור נישואין, ואין כאן תרתי דסתרין כלל". עיין שם.

ותרי תמיהי מדכרי, גם ב'שו"ת חיים ברצונו' (סוף סימן ל) הבין מתשובת מרן דלא נהגו היתר רק בראש חדש אייר, וזה לשונו:

"ומה שכתב הר"ג דבגליל העליון המנהג להתיר [נישואין] אפילו קודם ראש חודש



בג. ואולי נהגו אז בפרעשבורג כמו שנהגו בכמה מקומות בארץ אשכנז, עיין 'פרי מגדים' (אשל אברהם סק"ה) שכתב: "וצריך ליישב מנהגינו שנוהגין היתר מר"ח סיון לחשוב הל"ג יום". וראה 'שו"ת מלמד להועיל' (ח"א סימן קיג אות כב): "המנהג בבערלין מקדמת דנא לעשות נישואין עד ר"ח אייר ועד בכלל, ול"ג בעומר, ומר"ח סיון עד שבועות". ומקומו של רבינו ה'פרי מגדים' בק"ק פרנקפורט דאדר הוא בגלילות ברלין. ועיין 'שו"ת דברי מלכאל' (ח"ג סימן כג), ועיין עוד 'דרך החיים' ו'קיצור שו"ע' (סימן קכ סעי' ז ובהגהות 'לחם הפנים') ו'שו"ת דברי נחמיה' (אור"ח סימן לד) בארוכה.

מן העניין לציון, במכתב הגר"י יעקב קצינאלבוגן זצ"ל אב"ד איטינגן שכתב לבן גיסו הגאון רבי משולם איגרא זצ"ל ביום כ"ב סיון תקנ"ג, כותב שהגאון רבי רפאל הכהן זצ"ל אב"ד אה"ו בעל 'תורת יקותיאל' השיא בתו ביום ר"ח סיון, וז"ל: "בדרך נחני ד' הלום לעשות אפריון לבני ידידי מוה' ליזר נ"י עם בת מחו' הרב הגאון הגדול הה"ה [=החכם השלם] מוה' רפאל הכהן נ"י אב"ד ור"מ דג' קהילות אה"ו יע"א, והחתונה היתה למזל טוב בשעה ברכה והצלחה בשמחה וטוב לבב ר"ח סיון העבר". (גרס המעלות טז ע"ב, שם נדפס תאריך השנה תקנ"א, אבל ב'שו"ת פרשת מרדכי' מהדור"ח חלק אורח חיים עמ' שכב תוקן לנכון תקנ"ג, ראה שם הערה 13). יש לציון גם הגאון ה'חכם צבי' זצ"ל השיא בנו הגאון ה'יעב"ץ' זצ"ל בברעסלוי בימי הגבלה שנת תע"ה ('מגילת ספר').

היכלא דמלכא ♦ בין בתרי התשובה / נישואין בימי הגבלה

[אייר], תמוה לי דהרי מחתם סופר הנ"ל משמע דאין מותר רק בראש חדש. עיין שםכ"ד.

האחרון הכביד, מצינו לאחד מגדולי תלמידי מרן, הגאון רבי יואל אונגאר זצ"ל אב"ד פאקש, שדן בנדון זה ולא הזכיר בפירוש תשובת מרן, וזה לשונו ב'תשובת ריב"א' (סימן כא):

"מעולם לא שמענו פוצה פה לצפצף על המסדר קידושין בר"ח אייר ובל"ג למב"י ומסדר גם כן בר"ח סיון, והטעם שסומכין על מה שהובא בשם התוספות דלא מתו ביום שאין אומרים תחנון כו', אמנם לזה אין מותר לקדש רק בימי ר"ח ול"ג בעצמו לא לפניהם ולא לאחריהם, ומה שהוכרו בפרעשבורג משמ' דהגאון מו"ה משולם שלא ישא בימי הגבלה, דוקא על ימי הגבלה הקפיד, שטעו במה שכתב המגן אברהם (סק"ה) דבראשון של ימי הגבלה אמרין מקצת היום ככולו, דזה דוקא אם לא ישא בר"ח אייר. עיין שם.

מדברי כולם יוצא כי הבינו המנהג בפרעשבורג היה שלא להשיא אשה בין פסח לר"ח אייר אלא בר"ח אייר בלבד, וכך דייקו מלשון הכרוז של הגאון רבי משולם זצ"ל שהעתיק מרן בתשובתו וכתב: "ושם נאמר יען כי נהגו פה לעשות נישואין בראש חדש אייר ול"ג בעומר". ולפום ריהטא משמע דוקא בר"ח אייר נהגו היתר ולא לפניו בסוף חודש ניסן.

אולם מצינו מפורש חקוק ב'ספר התקנות' דק"ק פרעשבורג הנ"ל לפני העתקת נוסח הכרוז, בזה הלשון: "אחרי שכבר נתפשט המנהג בקהילתנו לעשות נישואין כל חודש ניסן עד ראש חדש אייר...". הרי להדיא שהיה מנהגם לעשות נישואין כל חודש ניסן.

לפי זה ברור כי כוונת לשון הכרוז של הגאון רבי משולם "נהגו פה לעשות נישואין בראש חדש אייר", היינו שנהגו היתר נישואין כל חודש ניסן עד ראש חדש אייר ועד בכלל, ולכך אסר עליהם הנישואין בג' ימי הגבלה דאם כן הוה תרתי דסתרי ולא נשאר ל"ג יום באבלות. ואם כן פשוט נמי דגם ר"ח סיון בכלל האיסור דבלאו הכי ליכא ל"ג יום. ובאמת אם לא היה נוהגין היתר אלא עד ר"ח אייר ולא עד בכלל, אין כאן סתירה כי נשאר ל"ג יום עד ג' ימי הגבלה כדברי המג"א.

ומה שקיצר מרן בהעתקת לשון הכרוז ולא כתב שכן נהגו נמי קודם ר"ח אייר, פשוט שלא היה צריך להסביר שנשאו שם נשים בכל חודש ניסן, כיון שהרב השואל הג"ר זלמן



כד. וכתב שם לבאר, דאם אין נושאים אלא בר"ח אייר ול"ג בעומר שרי לב' דיעות, משא"כ אם נושאים גם סוף חודש ניסן שרי רק לחד דיעה, ועל חד דעה כנגד שנים לא סמכין, עיין שם.

כה. גם גדולי מחברי זמנינו נתקשו בהבנת דברי מרן, ראה לדוגמא 'הלכות חג בחג' (קארפ, ספה"ע פרק ז הערה 74) שרצה לבאר דברי מרן דצריך דוקא ל"ג יום רצופים, אלא אח"כ מצא ב'שו"ת חתם סופר' (יורה דעה סימן רלג) שמתחילין אבילות מיום ב' אייר, ע"ש.

כו. בפרעשבורג ובגליל העליון לא הקפידו שלא לישא בסוף חודש, ראה באורך ב'פנקס המוהל חתם סופר' (ביורים סימן לח).



ליב זצ"ל מוצאו מפרעשבורג היה, וכבר היה תושב העיר ונוכח בעת שהוכרזה תקנת הגאון רבי משולם.

איברא אין כל כך פליאה על הגאון מפאקש תלמידו של מרן בק"ק פרעשבורג, שלא הרגיש בזה שנהגו לערוך שם נישואין עד ר"ח אייר, כיון שבדרך כלל התלמידים חזרו לביתם לחג הפסח, ולא חזרו לפרעשבורג עד אמצע חודש אייר, וכן מצינו ב'חידושי חתם סופר' שהתחיל בלימוד סוגיא בתחילת זמן הקיץ בחודש אייר עד האספו התלמידים מעיירות הרחוקות.

יב. רישומי נישואי פרעשבורג

כדי לברר הדבר עד הסוף, עברנו על רישומי נישואין הנרשמים במאטריקל פרעשבורג משנת תרי"א ואילך מימות הגאון ה'כתב סופר' זצ"ל. ואכן מצינו כי נרשמו שם בכל השנים חתונות שהתקיימו שם בסוף חודש ניסן עד ראש חודש אייר ועד בכלל וכן בל"ג בעומר, ולאיך גיסא לא נרשמה שום חתונה בר"ח סיון וג' ימי הגבלה.

וראה ב'שו"ת חיים ברצונו' (סימן ל) שהשיב על שאלת השואל על מנהג מקומו בענין קביעת נישואין בין חג הפסח עד ראש חודש אייר, וכתב:

"האמת אודה שאין לי בדבר הזה קבלה או ידיעה ברורה, רק זה אוכל להעיד שמיום עמדי על דעתי לא שמעתי שהיו עושין נישואין בסביבות שלנו בימים שבין החג לר"ח, חוץ מימי ר"ח אייר שכבר ראיתי שקבעו חתונה בו, ועתה לקחתי בידי המאטריקל כי בתוכו רשומים הזמן יהודית של החתונות משנת 895' ועד עתה, ועברתי עליהם ומצאתי שקבעו הרבה פעמים נישואין על ר"ח אייר או על ל"ג בעומר, אבל לא מצאתי בשום פעם שהיו עושין חתונה מיום כ"ג ניסן ועד ר"ח אייר...".

וזוהי מה שנרשם ברישומי נישואין במאטריקל פרעשבורג, החתונות שהתקיימו שם לפי סדר הימים והשנים:



כו. ראה למעלה העתקת 'פנקס המוהל' של חמיו הג"ר וואלף טעבן זצ"ל, שם נרשמו מילת נכדיו בני השואל הג"ר זלמן ליב זצ"ל בין השנים תקנ"ג-תקנ"ז בפרעשבורג, והגאון רבי משולם איגרא זצ"ל נתקבל לשם בשנת תקנ"ד.

כח. יש לציין, כפי מה שכתבו ב'תולדות הריב"א' (סוף 'תשובת הריב"א' ח"ב) נולד הגאון מפאקש בשנת תק"ס, ונכנס לשיבתו של מרן אחר הבר מצוה. נמצא שהיה תלמידו של מרן בעת כותבו תשובה זו בשנת תקע"ד לערך. ואפשר לכך לא נודע להתלמידים מתשובה זו בזמנו, כיון שנכתב ונשלח כמכתב פנימי מחמת חשש מחלוקת כנוכח למעלה.

כט. וראה 'מנהגי רבותינו והליכותיהם' (שבת סופר, פרק א הערה יד).

ל. צילומי המאטריקל קבלנו באדיבות הרב יואל יעקב מייזליש יו"ר מכון 'ימי קדם'.

לא. כמובן השינויים בתאריכי החתונות תלוי בקביעות השנה. מן הענין לציין, בשנת תרי"ח נרשם בפרעשבורג נישואין ביום א' י"ג ניסן. ויותר מזה מצינו ברישומי המאטריקל בק"ק דרעזניץ בשנת תקנ"ד, בשנה הראשונה

היכלא דמלכא ♦ בין בתרי התשובה / נישואין בימי הגבלה

כ"ג ניסן [אסרו חג] - תרי"ב, תרי"ג, תרט"ז, תר"כ. כ"ד ניסן - לא נרשם. כ"ה ניסן - תרי"א, תרט"ז, תרי"ז, תרל"א, תרל"ד. כ"ו ניסן - לא נרשם. כ"ז ניסן - תרכ"א, תרל"א, תרל"ב, תרל"ד, תרל"ט. כ"ח ניסן - תרכ"א. כ"ט ניסן - תרי"ב [ג' חתונות], תרי"ד [ב' חתונות], תרט"ז, תרי"ז, תרכ"ד, תרל"ד. ל' ניסן - תרי"ב [ב' חתונות], תרי"ג [ג' חתונות], תרי"ח, תרי"ט, תר"כ, תרכ"א. א' אייר - תרט"ו [ג' חתונות], תרי"ח, תרי"ט.

י"ז אייר למעריב [ליל ל"ג בעומר] - תרי"ב, תרט"ז. באותן השנים היה חל ל"ג בעומר בעש"ק, והנישואין התקיימו בליל ל"ג בעומר. י"ח אייר [ל"ג בעומר] - כל השנים. חודש סיון עד שבועות - לא נרשם נישואין.

נמצא ברור בלי שום פקפוק, שנהגו בפרעשבורג לערוך נישואין בימי הספירה עד ראש חודש אייר ועד בכלל, ועל פי זה יבוארו תקנת הגאון רבי משולם איגרא זצ"ל ותשובת מרן ה'חתם סופר' שם בלי שום דוחק, דאם היו עושין נמי נישואין בג' ימי הגבלה הוה תרתי דסתרי.

במאטריקל פרעשבורג, מצאנו ראינו גם איזה רשימות חתונות שהתקיימו בסערדאהעל, בתוכם נישואין שהתקיימו ביום כ"ח ניסן תרי"ז ונרשם המסדר קידושין הרב מסערדאהעל, הוא הגאון רבי יהודה אסאד זצ"ל שנתקבל שם בשנת תרי"ג. וכן נרשם ביום א' אייר תרי"ט חתונה שהתקיימה בסערדאהעל והמסדר קידושין הרב אב"ד הנ"ל. וכן נרשם ביום ל' ניסן תרט"ו נישואין שהתקיימו בכפר לעג בגלילות סערדאהעל והמסדר קידושין נרשם הרב מסערדאהעל הנ"ל.



לכהונת מרן שם, נרשם נישואין [רבי יעקב יעלינעק אלמן בגיל 50] שהתקיימה בערב פסח. [ראה פרק 'כדת משה וישראל'].

על הכרח נישואין בערבי פסחים, ראה 'שו"ת וחידיושי מעיני מים' הנדמ"ח (להג"ר שמעון יהודה פאנפעדער זצ"ל אב"ד טאקאי, סימן ב), שכתב: "על דבר מעשה שאירע בגבולי ע"ד נער אחד אשר נשתדך עם בתולה אחת, ועבר זמן ולא עלה בידו לקבל הרשיון משר הקיסר יר"ה, עד ז' ימים קודם ערב הפסח, והסכימו יחד קרובי החתן והכלה לעשות הנשואין בערב הפסח כי אז הי' כלין הז"נ, ועל זה לית דין ולית דיין שמותר, אך ורק מחמת קטטות ומריבות אשר נתהווה בין ב' הצדדים חלף הזמן והלך לו עד כי ביגיעה רבה התפשרו ביניהם, אכן כבר הגיע אז זמן צאת הכוכבים, ועל זה יש לבאר אי מותר להכנס לחופה בליל יו"ט ראשון".

לב. במקו"א ביררנו כי כן נהגו שם כשחל ל"ג בעומר בעש"ק לערוך הנישואין בליל ל"ג בעומר, וכנראה כן נהג מרן בנישואי בתו מרת גיטל קארניצער ע"ה שהתקיימו בפרעשבורג ביום ל"ג בעומר תקצ"ב. והיא עפ"י שכתב ב'הגהות חתם סופר' (סימן תצג סעיף ב): "ולי נראה [כשחל ל"ג בעומר] בעש"ק טוב לעשות נישואין בלילה, מביום עש"ק ולבעול בליל שבת, כן נ"ל כוונת אליה רבה".

לג. נסינו לברר גם מנהג מקום השואל בק"ק סערדאהעל, ובפרט הנוגע לענין נישואין בג' ימי הגבלה אחר תשובת מרן. אך לעת עתה עלה חרס בידינו ונתברר כי רישומי המאטריקל בסערדאהעל אינם מוסמכים לפי תאריכים הנרשמים התקיימו שם חתונות בימי המועד יומי הספירה וכדומה. ומצאנו רישום חתונה במאטריקל פרעשבורג ביום א' אייר תרי"ט שהתקיימה בסערדאהעל, ואותה חתונה גופא נרשמה בסערדאהעל כחודש אחר זמנו.

בין בתרי התשובה / נישואין בימי הגבלה ♦ היכלא דמלכא

יג. נישואי נכדי מרן בר"ח אייר

אגב גררא, מדי עברינו על שרידי רישומי מאטריקל בפרעשבורג, מצינו ראינו שנרשמו שם נישואי נכדי מרן שנישאו בק"ק פרעשבורג בימי ראש חדש אייר, וכזה נרשמו שם כמה מצאצאי גדולי תלמידי רבינו'ל, כדלהלן:

בשנת תרט"ו יום א' אייר נרשם נישואי מרת רחל ע"ה, בת הגאון רבי שמואל וואלף שרייבער זצ"ל רב פרעשבורג ה'כתב סופר', עם בעלה הג"ר רפאל ב"ר מנחם דייטש זצ"ל.

באותו יום גם נרשם שם נישואי הג"ר שמואל מאיר כ"ץ ז"ל לה בן הגאון רבי מנחם כ"ץ פרוסטיץ זצ"ל אב"ד צעהלים עם בת הג"ר מרדכי פראגער ז"ל. וכן נרשם שם נישואי הג"ר משה ליבער ז"ל בן הגאון רבי נטע וואלף ליבער זצ"ל ראב"ד פרעשבורג, שהתקיימו מחוץ לעיר.

[illegible]

ביום ל' ניסן [א' דר"ח אייר] תרי"ח נרשם נישואי הג"ר **שלום בער שטערן** זצ"ל אב"ד אלישטאל (העלישטאבע וראה"ק סערדאהעל), עם זוגתו מרת **שרל** ע"ה בת הג"ר **דוד הרש עהרנפעלד** זצ"ל ומרת **הינדל** [בת מרן] ע"ה, מסדר קידושין הגאון רבי **שמעון שרייבער** זצ"ל רב מאטערסדארף ה'מכתב סופר'.

ולמחרתו ביום א' אייר נרשם נישואי זו"ש של הג"ר יצחק שיק ז"ל מנייטרא, עם זוגתו מרת שרה (בזו"ר: הויפט) ע"ה, בת המנוח הג"ר אלי קורניטצער זצ"ל ומרת גיטל [בת מרן] ע"ה בזו"ש אשת הגאון רבי זלמן שפיטצער זצ"ל, מסדר קידושין הג"ר זלמן שפיטצער הנ"ל רב בוויען.

157	Chaper, Anne Rathfriland - Dublin	Lawrence, Anne - Dublin	26 Co.		Warda, Margaret - Rathfriland	See Mr. Hargrave, Dist. Rathfriland, 26 Co.	25 Sep.	-	Jan'y 27 79.	3	Warda, Anne & Cath. - Rathfriland
158	Chap, Anne Rathfriland - Dublin	John, Edward - Dublin	26 Co.	26	Warda, George - Rathfriland	See Mr. Hargrave, Rathfriland, 26 Co.	28	26	Jan'y 28 79.	3	Warda, George & Cath. - Rathfriland
159	Chap, Mary Rathfriland - Dublin	Thomas, John - Dublin	26 Co.	26	Warda, George - Rathfriland	See Mr. Hargrave, Rathfriland, 26 Co.	25 Sep.	-	Nov. 2 79.	3	Warda, George & Cath. - Rathfriland

לד. וראה עוד 'שו"ת בית הילל' (סימן קיז) במכתו מיום ח"י אדר תרל"ט לפ"ק למחותנו הג"ר פנחס וויינבערגער זצ"ל אב"ד ניגרעשט, אודות קביעת ההתונה של צאצאיהם ה"ה הג"ר שמואל לוי וויינבערגער זצ"ל לימים אב"ד סערדאהעלי, שכתב: "אני מבקש שימחר מעכ"ת להודיעני בבי דואר המוקדם אם הוא מוכן שיהי' החתונה למזל טוב בראש חודש אייר הסמוך..."

לה. הג"ר שמואל מאיר כ"ץ נימול ע"י מרן (פנקס המוהל חתם סופר' אות תצ), נפטר בצעהלים כ"ט אב תרל"ה חיבר

היכלא דמלכא ♦ בין בתרי התשובה / נישואין בימי הגבלה

בשנת תרל"ה יום ל' ניסן [א' דר"ח אייר] נרשם נישואי הג"ר שלמה סופר זצ"ל [אב"ד בערעגסאס מח"ס 'חוט המשולש'], בן המנוח הגאון רבי שמואל וואלף שרייבער זצ"ל רב פרעשבורג ה'כתב סופר', עם זוגתו מרת טאבא בריינדל ע"ה בת הג"ר אברהם פיליפ ז"ל מדערעטשקע.

יד. נישואין בימי הגבלה

וצריך ביאור, אמאי תיקן להם רב האי גאון גדר ועומד בפרץ רבי משולם איגרא זצ"ל להתיר הנישואין עד ר"ח אייר ועד בכלל, ולאסור איסור מיום ב' אייר עד ערב שבועות, ולא הניח להם מנהג נישואין בסוף חודש ניסן ולאסור מר"ח אייר, ועל דרך זה כבר כלה ל"ג יום דאבילות ביום ראשון משלשת ימי הגבלה ומקצת היום ככולו, ומנהג זה הובא ב'מגן אברהם' (סק"ה).

ומצינו שכן נהגו במקומות הרבה, עיין 'שו"ת הר המור' (סימן ז) שהאריך הגאון רבי מרדכי בנעט זצ"ל שכן נהגו בק"ק ניקלשבורג איסור נישואין מר"ח אייר עד ג' ימי הגבלה. וכן נהגו בוויילנא עיין 'חיי אדם' (כלל קלא), ובעוד קהילות קדושות.

על דבר זה עמד השואל ב'שו"ת משיב דברים' (להג"ר גרשון ליטש ראזנבוים זצ"ל אב"ד טאלליא, אורח חיים סימן קה), וזה לשונו:

"ואשר תמה עוד על הכרוז שיצא מקדוש ה' מכבוד הגאון ר' משולם ז"ל שהביא החתם סופר בסימן הנ"ל, וכתב בזה"ל, אם כן נפלא בעיני למה קבע הגאון ר' משולם ז"ל לאסור ג' ימי הגבלה, ולא אסר [ר"ח] אייר והתיר ג' ימי הגבלה כמו שכתב המגן אברהם, ומה גם שהרבה באבילות ישנה ג' ימי הגבלה. ואולי יש לומר לפי שאין זה דבר המתקבל עד ר"ח יהי' מותר וכיום ר"ח עצמו שהוא יום שמחה ינהג אסור, עכ"ל [השואל]."

דומה לזה נקט ב'שו"ת מהרי"ץ' (ח"א סימן מה), וכתב ביתר ביאור:

"והנה המעם להתחיל האיסור רק אחר ראש חודש, הוא פשוט, על פי מה שפסקין בסימן תקע"ב [סעי' ב-ג] שאין להתחיל תענית אפילו במ"ו בשבט, רק אם כבר התחילו שוב אין מפסיקין בו, ועל כן אין מתחילין רק אחר ר"ח, וכיון שהתחילו אין פוסקין כל ל"ג יום רק ביום ל"ג לסימנא, אבל המנהג האחר לנהוג איסור בר"ח אייר וכנגדו להתיר בג' ימי הגבלה צ"ע, וכי ר"ח יהי' דאורייתא ובו קרבן מוסף לא חמיר כג' ימי הגבלה". עיין שם.



ספר 'שם משמואל' בכת"י (ראה 'קהלת צעהלים וחכמיה' עמ' 142), חמיו הג"ר מרדכי פראגער ז"ל אבי הג"ר יעקב זצ"ל אב"ד אדא (ראה 'פנקס המהול חתם סופר' עמ' תכח, תעג).

לו. וראה שם בסוף התשובה מה שכתב המעתיק, כי הג"ר נחום טרעביטש זצ"ל ובית דינו התירו בניקלשבורג להשיא ביום ה' כשחל ערב שבועות ביום א'. ובשנת תקצ"ו שהיה ג' חתונות התיר כבר ביום ד', עיין שם.



בין בתרי התשובה / נישואין בימי הגבלה ♦ היכלא רמלא

אמנם ב'שו"ת משיב דברים' (שם) לא נחא ליה בהא, וכתב ליישב על פי מה שכתב אביו הג"ר משה ליב סג"ל ליטש ראזענבוים זצ"ל דיין פרעשבורג בעל 'מתא דירושלים' על גליון השו"ע, אחר שהעתיק לשון הכרוז של המרא דאתרא הגאון רבי משולם, הוסיף על זה:

"אם כן לפי זה גם לענין תספורת יש לנהוג כן דב' ימי ר"ח אייר מותרין גם כן בתספורת כמו דמותרין בנשואין ופשוט, ועיין בחתם סופר חלק אור"ח סימן קמ"ב, ונראה בהיות דהיה המנהג פה בקהלתנו שלא להסתפר עד עצרת ונהגו איסור בג' ימי הגבלה לענין תספורת, לכך הנהיג להם גם כן לאסור הנשואין או, דאם לא כן היה עושה להיפך לאסור בר"ח כמו שכתב המג"א [סק"ה], ודו"ק".

טו. מנהג תספורת בגליל העליון

ועדיין טעון ביאור, אמאי נהגו כן בתספורת גופא להתיר עד ב' אייר ולאסור איסור מל"ג בעומר עד ערב שבועות, כולל ג' ימי הגבלה. ומנהג זה הזכיר מרן בתשובה שלפנינו בתוך הדברים שכן היה המנהג "בכל גלילותינו", היינו גליל העליון [אויבערלאנד] בארץ אונגארן, וזל"ק:

"דהרי על כל פנים בכל גלילותינו נוהגין היתר תספורת ביום ראש חדש אייר ול"ג בעומר ונוהגין איסור בג' ימי הגבלה, אם כן הנושא אשה בג' ימי הגבלה הוא ליה כחתן בין האבלים, שהרי נהגו כולי' עלמא שלא להסתפר".

ובדרך זה יתבאר נמי דבריו ב'הגהות חתם סופר' (סימן תצג סעיף ב) שעמד ע"ד הרמ"א שכתב "מיהו אם חל [ל"ב בעומר] ביום ראשון נוהגין להסתפר מיום ששי לכבוד שבת", וכתב וזל"ק:

"ועיין שיירי כנסת הגדולה סימן זה [הגהות ב"י אות ה], ומכל מקום לא הקלתי ואסרתי בערב שבועות שחל ביום ראשון לגלח בערב שבת קודש שלפניו, אע"ג דיש לחלק וק"ל".

וכוונתו לדברי ה'כנסת הגדולה' שהאריך שם בנדון ר"ח אייר שחל להיות באחד בשבת אם שרי להסתפר ביום ו' שלפניו, וע"ז כתב מרן שהכנסת הגדולה מצדד שם כמה צדדים להתיר, מכל מקום הוא בעצמו החמיר ואסר התספורת בימי הגבלה אפילו בערב שבת



לז. מלשון זה משמע שלא הקפידו בגליל העליון על 'צוואת רבי יהודה החסיד' (אות מח) המובא ב'מגן אברהם' (ריש סימן רס) שלא יגלח הראש והזקן בראש חדש. ועיין עוד 'שו"ת חתם סופר' (אורח חיים סוף סימן קנח) בשם 'שיירי כנסת הגדולה' (סימן תקנא הגב' י אות כ) דהאשכנזים מסתפרים בר"ח אייר "אם כן יש בזה ג"כ קצת קולא למאן דלא חייש לצוואת ר"י חסיד ומסתפר בראש חדש".

ודוחק לומר הכוונה כאן שנהגו כן דוקא ביום ראשון של ר"ח או בליל ר"ח דיש מקילין בזה (עיין יד אפרים' צוואת ריה"ח לקוטי בתר לקוטי אות נו בשם ה'דרכי תשובה' זצ"ל, 'מילי דחסידותא' סימן נו, וראשל אברהם' מהדו"ת סימן תיו, הובאו בשמירת הגוף והנפש' סימן סח הערה י) ועיין 'בינה לעתים' (להגרי"ו ווייס, ניסן ס"ח, כט). וראה עוד פרק 'מאן דלא קפיד' בדעת מרן בעניני צוואת ריה"ח.

היכלא דמלכא ♦ בין בתרי התשובה / נישואין בימי הגבלה

קודש. והיינו לפי מנהג מקומו שנהגו להקל להסתפר בר"ח אייר, ואם כן לא נשאר ל"ג יום אלא בצירוף ג' ימי הגבלה.

ואפשר לבאר הטעם שנהגו איסור תספורת דוקא מל"ד בעומר עד ערב שבועות, על פי מה שכתב ב"שו"ת חתם סופר" (אורח חיים סימן קנט ד"ה ואחר), וזל"ק:



בע"ה, בכל יום יום אנו רואים שמקוים בנו פסוק ואף גם זאת וכו', ואף בהאי ניסא שעשה לנו ה' ב"ה ברוב רחמיו וברוב חסדיו שהטה את לב הקיסר יר"ה [פראנץ יאזעף השני] לבטל הפקידה שלו, כי בחודש פעבר העבר יצא תוקף פקודתו לשרי קאנציליום יר"ה, שהם יכתבו בכל מדינות אונגרון איש ואיש כלשונו שמחויבים היהודים הדרים במדינה זו לגלח את זקנם, ועד חודש מאי הסמוך לא יראה ולא ימצא שום זקן בבר ישראל, ונשלוח פקידה זו לכל הקומידאטר שבמדינה זו, והמה ששים ושמחים כשיבא יום המוגבל לשלוח ספיר נכרי לכל עיר וכפר מקום שהיהודים דרים לגלחם בחזקה, וביום עי"ט אחרון של פסח שמענו שהקיסר יר"ה יסע וילך ביום אחרון של חג למדינות איטליא על זמן מרובה, ובהיותו בזמן ההוא ראש הקהל פה אספתי אסיפה מבני קהלתנו ונמנו וגמרו שצורך שעה הוא שאסע ואילך עם עוד שלשה אנשים מייקירי העיר לפני המלכות יר"ה לבקש רחמיו לבטל פקידה זו, וכן עשינו בחצות היום הלכנו עם עקסטרא פאסט לוויין, ובאנו סמוך לז"ט לוויין, ובלילה עסקנו אצל האגענט לעשות כתב בקשה מעמריאל להקיסר יר"ה, ביום ה' שביעי של פסח יום אשר מוכן לנס הלכנו בשעה חז"ת בהשכמה עם הכתב בקשה שבידינו לפני הקיסר האדיר יר"ה בבכי ובתחנונים, ונתמלא רחמיו עלינו ואמר בזה הלשון: "איך הב עש אייך צו עהרין גמיינד וויא איך דיא געלבי ערמעל בפראג אב גשאפט הבי, וויא זיינין דען דיא האלענדשי יהודים דיא גשמאדה", וסוף דבריו אמר: "מיר גילט עש גלייך, וועהר דען בארט טראגין וויל דער זאלט איהם טראגין, וועהר איהם אב ליגן וויל דער זול איהם אב ליגן", והלכנו ממנו בשמחה, ובהיות ששעה דחוקה הי' קודם נסיעתנו מווין איין פקודה היריבר אויש צו פערטיגן, הלכנו אצל א' קאנצלר וא' וויצע קאנצלר יר"ה בבקשה זו, וכן נעשה ביום ההוא דיא קונטרע בפעיל ממנו אונטר שריבן ווארדן, אודה לה' כי טוב שהייתי סניף למצוה זו, והי' זאת בשנת תקמ"ג ולמספרם 783.

על טוב יזכר שמי הק' וואלף טעבין ב"ה הרש טעבן ז"ל

"הבנתי טעם מה שכתב בשלחן ערוך [סימן תצג סעיף ב] דנוהגין להסתפר לצורך המילה בימי הספירה, והנה הוא אבל גדול ליהודים ובפרט בארצות אשכנז שמחמירים בשבת לפני שבועות כמו שבת לפני ט"ב, כי היה הריגת הקהלות בגזרת תנ"ז ר"ל". עיין שם, ועיין 'טורי זהב' (שם סק"ב).

וכנראה טעם מנהג ק"ק פרעשבורג והגלילות, שבחרו מנהג איסור תספורת מל"ג בעומר עד ערב שבועות, ולעומת זה נהגו היתר כל חודש ניסן עד ב' אייר, ולא נהגו מנהג איסור ל"ג יום מט"ז ניסן עד ל"ג בעומר כד' הרמ"א. שהרי במקומם נהגו העם היתר גילוח הזקן מחמת רוב הגזירות ותלאות הזמן, עיין 'שו"ת חתם סופר' (אורח חיים סוף סימן קנט).

ומהאי טעמא יותר היה נוח להם לנהוג איסור מל"ד בעומר עד ערב שבועות, כי הקשה להם לנהוג איסור תספורת ולמנוע מגילוח ל"ד ימים רצופות מערב פסח עד ל"ג בעומר. מה שאין כן למנהגם שהתחילו לנהוג איסור בחודש אייר ובל"ג בעומר ממילא שרי, נמצא שלא נהגו איסור תספורת אלא לסירוגין שני פעמים ט"ז יום.

טז. חומרת יום ב' אייר עפ"י סדר הספירות

ויש לבאר הטעם שהתחילו מנהגי אבלות דוקא מיום ב' אייר, על פי דבריו הנפלאים שנגלה לו מסוד ה', הכתובים ב'שו"ת חתם סופר' (יורה דעה סימן רלג ד"ה אמנם ידעתי), וזל"ק:

"ויש לבחון, כי רגילים להתחיל מנהג קצת אבלות מיום ב' אייר עד יום ל"ג לעומר, והנה יום ב' אייר הוא ממש ההיפך מיום ל"ג, כי אז הוא הוד שבהוד להעולים ותפארת שבתפארת להיורדים, מתחילים להתאבל, וביום ח"י אייר הוא היפך [מלמעלה למטה הוד שבהוד, ומלמטה למעלה תפארת שבתפארת]...".

וכן נמצא מבואר יותר ב'שו"ת חתם סופר החדשות' (סימן יא, הועתק ב'ליקוטי הערות' שם אות כא מקובץ 'כרם שלמה' שנה ז קובץ ז עמ' ח), וזל"ק:

"נפשו היפה איותה לדעת מה שגליתי לו זה שנתים בענין ל"ג בעומר, כי גם בסתרי תורה לא נמצא בו טעם מספיק, אגלה לצנוע מה שנגלה לי בענין זה בעזרי"ת, בהקדמה, כי ביום ב' של פסח כשם שסופרים להוריד הקדושה ממעלה למטה... הכי נמי מעלין



לח. ועיין עוד 'שו"ת חתם סופר' (אבן העזר ח"ב סימן נא) מה שהגיד לו הגאון רבי משולם איגרא זצ"ל: "עתה רוב המגולחי זקן נחשדים שהעבירו תער, ולפי דעתו היה כן חלילה", עיין שם.

בענין זה ידוע פולמוס היתר גילוח בחול המועד ב'שו"ת נודע ביהודה' (מהדורא קמא סימן קא, ומהדורא תנינא סימנים צט, ק, קא) כהוראת שעה להחליטים בין השרים כדי להצילם מאיסור השחתה בתער, ועד כמה הצטער מרן על זה כמבואר ב'שו"ת חתם סופר' (אורח חיים סימן קנד), וכתב לבאר טעם הכמסוס שם, וזל"ק: "ואני הולך רכיל ומגלה סוד, כי בעו"ה רבו המשחיתים בעם בתער, ואם יגדל זקנם בחול המועד יהי' כדי לכופ ראש לעיקר, ושוב אחר יום טוב ישחיתוהו בתער ועוברים על כמה לאוין דאורייתא". [פרשה זו יפה נדרשת ב'ירושתנו' (חלק יב תשפ"ג) במאמרו של הרב המבורגר על הג"ר אהרן פולד וקשריו עם החת"ס, ובמאמרי הרב ברוך יודא קליין 'דער הייליגער חתם סופר' (מאמר פא), ואכמ"ל].

היכלא דמלכא ♦ בין בתרי התשובה / נישואין בימי הגבלה

בקודש ומעלין מיון נוקבים ממטה למעלה... ומיום ב' של פסח ח' ימים עד ב' אייר אין נוהגים אבלות כל כך, וכן מיום ל"ד עד ערב שבועות י"ו יום מקילין בהם, אך מיום ב' אייר עד ל"ג ולא [עד] ככלל, י"ו [יום] דחמירו לילט. הנה ביום ב' אייר הוא מלמעלה למטה תפארת שבתפארת וממטה למעלה הוד שבהוד, וביום ל"ג הוא ההיפוך מלמעלה למטה הוד שבהוד ומלמטה למעלה תפארת שבתפארת...". עיין שם בדבריו הקדושים.

יז. המסדר קידושין ובני החופה

בתוך הדברים דן מרן לומר דבמנהג איסור נישואין בימי ספירת העומר שייך "תרת" דסתרי" אהדדי בחד גברא על המסדר קידושין ובני החופה, וזל"ק:

"אלא לפי זה לא יהיה המסדר קידושין או אחד מבני החופה מאותן שהיה בחופה אחרת בזה השנה ביום ר"ח אייר או ל"ג בעומר אפילו בעיר אחרת, דהוי תרת" דסתרי אהדדי. כל זה כתבתי לפי מה שכתב פאר רום מעלתו נ"י שבנה ספקין על איסור הנאון מהו' משולם זצ"ל, ושם לא הזכיר רק שסותרין אהדדי בנישואין כנ"ל".

הנה הרבה אחרונים נקטו לפי זה לאסור איסור על הרב המסדר קדושין והיא הדין על הקרואים להשתתף בשתי חתונות בשנה אחת באופן דהוי תרת" דסתרי אהדדי. עיין 'שו"ת משיב דברים' (אורח חיים סימן קה) 'שו"ת חיים ברצונו (סימן ל) 'שו"ת מנחת יצחק' (ח"ד סימן פד) ועוד.

אבל ב'שו"ת אגרות משה' (ח"א אורח חיים סימן קנט) עמד על דברי מרן בזה, וכתב:

"והוא תמוה, דודאי המסדר קידושין וכל הקרואים רשאים להיות בחופה של מנהג המהבד ובחופה של מנהג הרמ"א, כי אין האיסור על הקרואין השמחים בהנישואין... שהאיסור הוא רק על החתן והכלה לבד, וכשהן מותרין ליכא ממילא שום איסור על המסדר קידושין והקרואים, ומשמע שאף בעבר ונשא שרשאין הקרואים לשמוח עמו, דהא איתא בשלחן ערוך סעיף א' שאם קפץ וכנס שאין עונשין אותו, ואם יהי' אסור לילך אל הסעודות ולשמוח אין לך עונש גדול מזה... ולכן צריך לומר שגם החתם סופר לא אמר זה למסקנא לדינא...". עיין שם.

ועיין עוד 'שו"ת משיב דברים' (אורח חיים סימן קה) שכתב ליישב דברי מרן מתמיהה השואל שם איזה איסור יש על המסדר קידושין והמשתתפים, וכתב:

"הלא כאן האיסור הוא הנשואין והמסדר הוא הנאות יד ומתיר הנשואין ביום האסור, כיון דזה המסדר סידר קדושין בר"ח אייר אם כן הרי לדיד' אסור לעשות נישואין בימי



לט. לפי מנהג הראשון ברמ"א נוהגין היתר אחר ל"ג בעומר, ולפי מנהג השני נוהגין היתר עד ב' אייר, אבל בין הימים ב' אייר עד ל"ג בעומר לכו"ע נהגו איסור.

ועיין 'דרשות חתם סופר' (רפב ע"א), וזל"ק: "ימי הספירה שהם הכנה לקבלת התורה מגיע לכל חלק י"ו ימים, וי"ו לגמילת חסדים, וי"ו לעבודה והוא ביום ל"ב, וטו"ב ימים לתורה, ל"ב טו"ב, כמו שדרשו חז"ל בעירוכין [יא ע"א] תורה ל"ב טו"ב אקרי", עיין שם. וכן חזר ושנה (שם רעט ע"א, רפא ע"ב) כי ימי הספירה נחלקים לג' פעמים י"ו יום, והראשון מיום דספירה עד ר"ח אייר שהוא ט"ז לספירה, עיין שם. וכ"ה ב'חתם סופר' (פ' אמור עמ' קיח).



בין בתרי התשובה / נישואין בימי הגבלה ♦ היכלא רמלא

הגבלה, ואיך ילך בעצמו ויסדר קדושין מה שלדעתו אסור לעשות נישואין ביום ההוא, וגם מי שהוא שם בנשואין איך ישמח ביום האסור בשמחה, ודברי החתם סופר קלורין לעינים, וישים עיניו בהם ויאורו באור צח ובהיר זי"ע אמן".

ויש להוסיף ולחלק, דהנה איתא ב'שלחן ערוך' (סעיף א) "מי שקפץ וכנס אין עונשין אותו", והיינו דוקא אחר המעשה אין קונסין אותו כיון דסוף כל סוף עביד מצוה, אבל לכתחלה אין לאדם להיות כמסייע בדבר נגד מנהג ישראל תורה. ועיין 'שו"ת אמרי יושר' (ח"ב סימן קפו) שכתב בנדון כזה, וז"ל: "ואפשר דנהי דלאותו האיש שנשא אין קונסין, אבל להמסדר קידושין יש לקנוס טפי, דהוא חוטא ולא לו", עיין שם ראייתו.

ולגבי הקרואים, אף דיש לומר דהם מחויבים במצות שמחת חתן וכלה^מ, אבל אם דנים על קביעת זמן החתונה יש להתחשב שלא יבואו לידי קולא, כמו שכתב ב'שו"ת שבות יעקב' (ח"ב סימן לה):

"מה שאין כאן באלו הימים שהוא אבילות דברים, אע"פ שראוי להקל לו, מכל מקום על ידי נישואין גם שאר הקרובים ומזומנים יבאו להקל, על כן כולי האי לא מקילין לרבים נגד המנהג, כיון דלגביהו אין כאן הכרח כלל"מא.

ובאמת מה שהקשו שם אודות איסור השתתפות הקרואים והמזומנים. לכאורה יש לדייק בלשונו הזהב של מרן שכתב: "לא יהיה המסדר קידושין או אחד מבני החופה", הרי דייק וכתב שלא יהי "אחד מבני החופה" ולא כתב שלא ישתתפו הקרואים.

ולכך נראה שזוהר בזה ודייק טובא בלשונו ואין כוונתו על קרובי המשפחה והקרואים, אלא על השושבינים המכניסים אותם תחת החופה, ועל עורכי החופה החזן השמש ועדות הקידושין והכתובה הנותנים יד להנישואין^{מב}, שכך נהגו שהחזן והשמש היה מסייעים להרב והיו ממונים להיות עדות הקידושין והכתובה^{מג}.



מ. עיין 'בית שמואל' (אבן העזר סימן סה ס"ק א) שכתב: "לשון הפוסקים שכתבו 'מצוה לשמוח', משמע דמצוה שילך לשם וישמח אותם". ועיין 'אשל אברהם' (מהדו"ת, אור"ח סימן תצג): "ולשמח חתן וכלה מצוה, ואינו כמו חטא בשביל שיוכה חברך, כי שמחת חתן וכלה דוחה גם אבילות", עיין שם. ועי' 'שו"ת אגרות משה' (אור"ח ח"ב סימן צה).

מא. ועיין 'שו"ת זכרון יהודה' (סימן קנא) שכתב: "ומי לנו גדול מבעל שבות יעקב רבן של ישראל, וידוע לכל שהוא עומד תמיד בכחא דהיתרא בתשובותיו, ועל זה לא רצה להקל, וכן מצאתי לבעל כרם שלמה [אור"ח סימן תצג]... אבל הכא גם שאר הקרואים ומזומנים יבואו להקל, כן כתבו השבות יעקב והכרם שלמה, וקיימתי כן מסברא דנפשי ב"ה".

מב. ואולי בכלל "בני החופה" הם המכסים פני הכלה, עיין ב'ח"ח' (אבן העזר סימן סא) 'דרישה' (שם סימן סה סק"א, ויורה דעה רס"י שמב) 'טורי זהב' (אה"ע שם סק"ב וי"ד שם סק"א) ו'בית שמואל' (שם סק"ג). ועיין עוד 'שו"ת הר המור' (סוף סימן ז).

מג. עיין סוף ספר 'מתן שכרן של מצוות' (באדיוב תרפ"ז) מכתב קודש הגה"ק ה'דברי יחזקאל' משינאווע זצ"ל בענין תשלומי רח"ש, וכתב בתוה"ד: "ועל כן תקנו תשלומין להרב, וממילא עשו מזה שיהי מזה סיפוק גם לחזן ושמש שהם תחת הרב, ועפ"י רוב הן הן עדי קידושין וכתובה", עיין שם. הועתק ב'שלחן העזר' (סימן ו סק"ח).

ואפשר כך נהגו בק"ק פרעשבורג להעמיד עדים קבועים כשרים עפ"י הוראת הגאון רבי משולם איגרא זצ"ל לצאת ידי כל חשש וכמו שכתב ב'שו"ת חתם סופר' (אבן העזר ח"ב סימן נא), וזל"ק:

"והנה עובדא ידענא בהיות הגאון מהו' משולם זצ"ל יושב על כסא הוראה פה קהלה קדושה, נסעתי דרך פה וקבלתי פניו, ובאה לפניו הרשאה ודקדק מאוד בדקדוקים חלושים מאוד, ותמהתי על הדקדוקים הללו, והשיב לי היות עתה רוב המגולחי זקן נחשדים שהעבירו תער (לפי דעתו היה כן חלילה), על כן אין השליח נאמן באומרו בפני נחתם וצריך קיום גמור וצריך לדקדק בהרשאה".

יח. זמן תשובה

תאריך תשובה הלז כפי הנדפס בדפו"ר הוא: "פ"ב ב' למב"י תקע"ח לפ"ק". אמנם ברור שיש כאן טעות דפוס כפול, וצריך תיקון הן ספירת היום 'למספר בני ישראל' והן השנה.

וכנראה צריך לומר: כ' למב"י [או: י"ב למב"י]. כי לא מסתבר ביום ב' למב"י שהוא יום א' דחול המועד פסח לא זכר את חג הפסח וקדושת המועד. ועיין 'שו"ת חתם סופר' (אבן העזר ח"ב סימן פו): "ואף על פי שהמועד לא מנעני מבוא באורך בדברי תורה ובשאלה שהשעה צריכה לכך...".

ועוד כי מצינו בכתבי מרן, אף שרגיל בימי ספירת העומר לכתוב יום הספירה 'למספר בני ישראל' במקום יום החודש כנהוג¹. אבל לא כתב כן ביומא דפגרא כגון באסרו חג וראש חדש. לדוגמא בשנת תקע"ד: 'שו"ת חתם סופר' (או"ח סימן קמד, ויו"ד סימן רכט) "אסרו חג דפסח תקע"ד", ושם (או"ח סימן קיט) "ערב ר"ח אייר תקע"ד", ושם (יו"ד סימן מה) "ב' דר"ח אייר תקע"ד".

גם לא נכון תאריך השנה תקע"ח, ועכ"ח נכתב בין השנים תקע"ג-תקע"ה, כי מרן מתאר להשוואל הג"ר זלמן ליב סג"ל זצ"ל "אב"ד דק"ק סערדאהעל", ונתקבל שם בשנת תקע"ג ('שו"ת חתם סופר' אה"ע ח"ב סימן קעה), ונפטר בשנת תקע"ו ועל מצבתו נחרת "כשנתים הופיע בעירנו".



מד. מצינו נמי יוצא מן הכלל, לדוגמא ב'שו"ת חתם סופר' (אורח חיים סימן צז) "נגהי ליום ה' כ' אייר תקס"ג". ואפשר כי כתבו קודם שספר ספירת העומר, ועיין 'שו"ת חתם סופר' (ח"ו סימן יט) אי יצא ספה"ע בכתב, ועיין עוד 'חתם סופר' עה"ת (פר' תצא עמ' קא). וב'שו"ת חתם סופר' (יורה דעה סימן קו ד"ה ומצאתי) העתיק כתי"ק מרן שכתב על גליון 'שו"ת רעק"א' (מהדו"ק סימן כט) וזל"ק: "ואפילו אי בעלמא כתיבה לאו כדיבור דמי לענין שבועה וברכת התורה, מכל מקום לענין ספירת העומר יוצא אי נתכווין לצאת בזה". ולכאורה צ"ע מה שכתב מרן בגליון שם וכן ב'שו"ת חתם סופר' (ח"ו שם) דוקא אם נתכוון לצאת יוצא ספה"ע בכתובה, הרי קיימ"ל כדעת רוב הפוסקים דספה"ע בזמן הזה דרבנן (עי' 'בית יוסף' ושלחן ערוך' סימן תפט סעי' ב, טורי זהב' סק"ט ומגן אברהם' סק"ד), ומבואר ב'מגן אברהם' (סימן ס סק"ג) במצות דרבנן לא בעי כוונה, וכן כתב ב'שו"ת חתם סופר' (או"ח סימן קמג) לענין ספה"ע עיי"ש, וצע"ג.

והנה ב'ליקוטי הערות' (אות ה) העיר דיש לתקן תקע"ה, אמנם לא מצאנו הכרח לזה. ויותר נראה כי תשובה זו נכתבה בשנת תקע"ד, על פי מה שכתב בריש התשובה, וזל"ק: "כי בתרוני רבים בענינים שונים כאשר יעיד עלי מוכ", על כן לא אוכל לצאת בכותבת הגסה דמיתבא דעתיה היפה, ואומר בקיצור".

ומצינו השוואת המליצה: "לא אוכל לצאת בכותבת הגסה דמיתבא דעתיה", בעוד מקום אחד בלבד ב'שו"ת חתם סופר' (יורה דעה סימן פח) ביום כ"ב למב"י תקע"ד, וזל"ק:

"יאמין לי הימנותא קאמינא כי עמוס התלאות אנכי מוקף בהקפת כל הראש בחבלי טרדון, על כן יהיה כבודו מחול אם לפעמים לא אוכל לצאת בכותבת הגסה דמיתבא דעתיה, גם היום עונה זו אינה יפה לצאת יציאה דכוותיה, כי ממש לבלוע רוקן לא אוכל, אך להפסיק דעתו היפה אבוא בקצירת אומר..."מה.

גם השווה הלשון בריש התשובה: "נועם יקרת מכתבו", ללשון זו הנמצאת בעוד ארבע תשובות וכולן משנת תקע"ד, ב'שו"ת חתם סופר' (יורה דעה סי' רג ג' כ"א כסליו תקע"ד, ח"ו סי' כד ט' שבט תקע"ד, אבן העזר ח"א סי' קלו כ"א שבט תקע"ד, ח"ו סי' יז כ"א סיון תקע"ד). ולא מצינו עוד בסגנון זה בשום מקום אחר. ואם כי בנדון דידן אין נפקא מינה כל כך באיזה שנה נכתב יש להתלמד מזה למקום אחר. וידועים דברי הגאון ה'חזון איש' זצ"ל כי גם התאריכים בשו"ת חתם סופר צריכים לימוד ('אדרת הסופר' עמ' ד בשם ה'שבט הלוי' זצ"ל).



מה. וכמו כן מזכיר חבלי הטרדות עוד שם (אורח חיים סימן קלג) באותו יום נגהי ליום כ"ג למב"י תקע"ד, וזל"ק: "ואני עמוס התלאות לא יאומן כי יסופר".

היכל המועד

תורות עובדות
והליכות ממרן זי"ע
על עניני מועדי וזמני השנה



מדור היכל המועד - ארחות והליכות רבינו החתם סופר זיע"א על חג השבועות. מתוך סדרת ספרי "עבודת הסופר" - מתורתו משנתו ועבודתו של מרן החת"ס זיע"א, יום ביומו שבת בשבתו ומועד במועד. נערך ע"י מכון "אוצרות הסופר" שע"י ק"ק עץ חיים לונדון יצ"ו.

♦ עבודת השמחה בחג השבועות ♦

'ואמרת' שזהו מצוה ראשונה שמקיים הנער מיד בכניסת שנת י"ד בצאת הכוכבים, הוא שש ושמח שזוכה לקבל עול מצות ה' אלקיו, והשמחה היא מ"ע דאורייתא לעבדו בשמחה ובטוב לבב מרוב כל'.

ובהגהות מכת"י הגרי"נ שטערן זצ"ל על גליון הספר, כתב: כמ"ש הרמב"ם סוף הלכות לולב ע"ש. וכוונתו לדברי הרמב"ם (הלכות לולב פ"ח ה"ט): השמחה שישמח האדם בעשיית המצוה ובאהבת האל שצוה בהן, עבודה גדולה היא, וכל המונע עצמו משמחה זו ראוי להפרע ממנו שנאמר תחת אשר לא עבדת את ה' בשמחה ובטוב לבב וכו'.

כנראה שהגרי"נ זצ"ל למד בדעת מרן זיע"א דכי היכי דהשמחה שישמח האדם בעשיית המצוה היא עבודה גדולה, כ"ש על

במשנתו של מרן החתם סופר זיע"א שנינו, בחיוב השמחה בעת קיום המצוות תמיד, ובעת קבלת עול תורה ומצוות, כמו שדרש ברבים בעת שמחתו, כדכתיב (משלי ט"ו כ"ג) שמחה לאיש במענה פיו ודבר בעתו מה טוב, ובגמ' ערובין (דף נ"ד ע"א) אימתי שמחה לאיש במענה פיו בזמן שדבר בעתו מה טוב. וכמו שציין הגרי"נ שטערן זצ"ל לדברי מרן זיע"א ואמר אשר פריו יתן בעתו, וגם כאן אמר גשמיכם בעתם, לרמז משאחז"ל עירובין נ"ד ע"א שמחה לאיש במענה פיו, אימתי בזמן שדבר בעתו מה טוב, שהקב"ה מזמין לו בכל עת לפי הזמן ההוא, לומר דבר בעתו, ע"ש.

שש ושמח שזוכה לקבל עול מצות ה' אלקיו

וכה דרש בעת שמחת הבר מצוה לבנו רבינו המכתב סופר זצ"ל אב"ד קראקא, והיא לו נדפס"ה בחתם סופר עה"ת פרשת ויחי, ואלו דבריו הקדושים:

- א. בדרשות חתם סופר (דף ת"ד טו"ד) בד"ה ובהו"ת שאנו עוסקין וכו'.
- ב. פרשת ויחי (בראשית דף רמ"ז טו"א) בד"ה וירא יוסף וגו'. בריש המאמר כתב מרן זיע"א: 'חדשתי בשבת שהכנסתי לבר מצוה למז"ט בני הבח' שמעון שי', ע"כ.
- ג. נדפסו מכת"י באוצרות הסופר (קובץ ח' עמוד ל"ב).
- ד. ועיין באוצרות הסופר (קובץ כ"א, עמוד רל"ו) שהעיר הכותב דאולי מקורי הדברים ברבינו בחיי (ריש פרשת נשא) בד"ה והנה שלמה וכו' שכתב: והנה שלמה ע"ה כוון בזה נשכתב במשלי (כ"א) שמחה לצדיק עשות משפט ומחאה לפועלי און להודיענו שיתחייב האדם להיותו שמח במצות כשיעשה אותן, או יראה אחרים עושין, וזהו שאמר 'עשות משפט' ולא אמר 'עשותו משפט'. וידוע כי השמחה במעשה המצות מצוה בפני עצמה, וכשם שהמצוה עבודה לשי"ת, כך השמחה על המצוה נקראת עבודה, וכן כתוב (דברים כ"ח) תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה. והוא שכתוב (תהלים ק') עבדו את ה' בשמחה, באר כי השמחה שלמות העבודה וכו', ע"כ.
- ו. יש להוסיף עוד מדברי רבינו בחיי בפרשת כי תבוא (דברים כ"ח מ"ז) תחת אשר לא עבדת את ה' בשמחה וגו', כתב: 'אשימנו הכתוב בעובדנו השי"ת ולא היתה העבודה בשמחה, לפי שחייב אדם על השמחה בהתעסקו במצוות, והשמחה במעשה המצוה, מצוה בפני עצמה, מלבד השכר שיש לו על המצוה, יש לו שכר על השמחה, ע"כ.

לא ציוה, ואנחנו שמחים מעצמינו שזכינו לקבל עול תורתנו עלינו.

מי לא ישמח במתן תורה

בעסקנו ביישוב התוספות בפסחים (דף ס"ח ע"ב) בהא דפליגי דפליגי רבי אלעזר ור' יהושע, רבי אלעזר ס"ל גבי קרבן פסח הרכבתו מחוץ לתחום ג"כ דוחה שבת, ורבי יהושע השיב לו מיום טוב דהתירו בו מלאכה כגון שחיטה, ואסור בו משום שבות, והשיב רבי אלעזר אכילת הדיוט ביו"ט רק רשות, ואמר: שם בעצרת גם רבי אלעזר מודה דבעינן 'לכס'. ואם כן נימא לרבי אלעזר, עצרת תוכית, שהוא מצוה גם לרבי אלעזר, ואע"פ כן אסרו בו משום שבות, כתב מרן זיע"א בתוה"ד:

'בוודאי על גוף התורה, לא צריך להראות שמחה יתירה', דפשיטא מי לא ישמח בזה, וכשם שאין צריכים [לצוות] בפסח וסוכות, דמי לא ישמח בפסח מעבדות לחירות, ובענני כבוד בסוכות, וד"נ במתן תורה'.

ומסיק שם דצריך להראות שמחה, על קבלת גזירות חז"ל בע"כ, וכלשונו 'עול גזירת חכמים ע"כ', על זה צריך להראות שמחה. הדברים יובאו להלן.

עצם קבלת עול מצות ה', חייב האדם להיות שש ושמח בקבלת עול המצוות'.

בגליוני מהר"י ציין לדברי מרן זיע"א בתוה"ד:

'ירמוז על דברים הצריכים לבעל תשובה וכו', רביעית, השמחה וההתלהבות בעבודת התשובה, כי העצלות והעצבות בזה, הוא עון פלילי, כמ"ש תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב מרוב כל', וכו', ע"כ.

בחג השבועות אנחנו שמחים מעצמינו - בלא ציווי - שזכינו לקבל עול תורתנו עלינו

ומוסיף שם מרן זיע"א אודות מה שלא נתפרש בתורה חיוב ומצות שמחה בהאי יומא דעצרת, יום שניתנה בו תורה:

'ואמרתי שלא נתפרש בתורה לשמוח ביום זה [של כניסה לעול תורה ומצוות, בבר מצוה], כמו שלא נתפרש בתורה לשמוח ביום מתן תורתנו הקדושה, אלא תלה הי"ט והשמחה ביום הביכורים וקציר חטים, כי לא יתכן שיצוה אותנו במצות עשה שנתחייב לשמוח בקבלת עול על צווארנו, א"כ שמחה זו גופי' עול היא על צווארנו, אלא הקב"ה

הוכבר העיר עט"ר מורנו אבד"ק שליט"א מדברי הרמב"ן פרשת משפטים (כ"ד י"א) בתוה"ד אחר שמבאר דיואכלו היינו שאכלו השלמים בתחתית ההר, טרם שישבו לאהליהם אחר מתן תורה: וטעם וישתו, שעשו שמחה ויום טוב, כי כן חובה לשמוח בקבלת התורה וכו'. הרי דהמצוה והחובה לשמוח בקבלת התורה, דהיינו קבלת עול תורה ומצוות, ולא רק בעת עשיית המצוה, אלא בעת קבלת עול תורה ומצוות, החובה לשמוח, וכדברי מרן זיע"א. ו. חתם סופר עה"ת פרשת כי תצא (דף צ"ח טו"א) בד"ה כי יקח וגו', רביעית וכו'. ז. עיין בדרשות חתם סופר לשבועות (דף רצ"ב טו"ג) בד"ה הדר וכו'. ח. הכוונה לדברי רש"י בפסחים (דף ס"ח ע"ב) בד"ה דבעינן נמי לכס וכו', שישמח בו במאכל ומשתה להראות שנוח ומקובל יום זה לישראל שנתנה תורה בו, ע"כ. דהמאכל ומשתה הם להראות שנוח ומקובל לנו יום זה שניתנה בו תורה.

**החוב שמהח בשבועות נלמד מליל פסח
ושמיני עצרת**

אלא שעיקר חיוב מצות השמחה בחג השבועות, ובשאר ימי הרגלים, בפסח וסוכות, חידש מרן זיע"א דילפינן לה מב' המקראות שמהם ילפינן חיוב שמחה בליל פסח, ובליל אחרון של חג, ומינה דכל הימים טובים שביניהם הם בכלל חיוב מצות שמחה, וכן כתב בדרשות חתם סופר:

והנה פסח הוא י"ט ראשון בשנה וסוכות הוא האחרון, ונצטוינו על שמחת ליל י"ט הראשון של פסח באכילת פסח מצה ומרור, ונצטוינו על ליל י"ט אחרון של חג כדרשין (סוכה מ"ח ע"א) מוהיית אך שמח לרבות ליל י"ט אחרון. נמצינו למדין שמחה לליל י"ט של פסח ולילי אחרון של חג, וכל שארי ימים פסח ושבועות וחג הסוכות נתונים בין ב' שמחות הללו לרבות כולם לשמחה.

טירת השמחה בקבלת התורה

והנה בסוף דברי מרן זיע"א המובא לעיל ד'אנחנו שמחים מעצמינו על שזכינו לקבל עול תורתנו עלינו, מסיים שם מרן זיע"א, שמכח וטירת שמחה גדולה הזו, נשכח כל הדברים הגשמיים, ושמחת דברי עולם הזה, וכל חפצים לא ישוה לנו, וזל"ק:

ומטרת שמחה זו נשכח שמחת בכורי קציר חטים, שהיא שמחת עה"ז, וכל חפצים לא ישוו לנו"א.

**החוש מכחיש שלא נחוג שום חג
ביום מתן תורתנו**

ויש להוסיף מה שמתבטא מרן זיע"א בשו"ת חתם סופר בתוה"ד ט אודות החג והשמחה ביום מתן תורה, שהוא דבר שהחוש מכחישו שלא נעשה חג בהאי יומא, ולכן הוא ראיה נגד הבייתוסים, ואלו הדברים:

'בחידושי' אגדה שלי אמרתי מה שמסרו הבייתוסים נפשם על עצרת אחר שבת דוקא, דלכאורה החוש מכחיש שלא נחוג שום חג ביום מתן תורתנו, וכי יציאת מצרים וענני כבוד עדיפה ממתן תורה, אי אמרת בשלמא ממחרת י"ט א' של פסח, נמצא נהי בתורה לא הוזכר ממתן תורה אלא יום הבכורים, מ"מ ממילא עפ"י חשבון יארע זה בזמן יום מימי מתן תורה, ותו לא צריכא י"ט אחר. אבל לבייתוסים קשה. וי"ל הואיל וקבלת תורה היה באונס וכפיית הר (כשבת פ"ח ע"א) לא שייך למיעבד י"ט.

והנה הראשונים כתבו דהאונס היה על קבלת תורה שבע"פ, אבל תורה שבכתב קבלו בשמחה בהקדמת נעשה לנשמע, וא"כ הדרה קושיא לדוכתא למה לא נעשה י"ט על תורה שבכתב, עכ"פ, אע"כ דלא כבייתוסים, ואמנם המכחישים תורה שבעל פה, ס"ל הכפייה היה על תורה שבכתב, א"כ עצרת אחר שבת בראשית, ואפ"ה לא קשה כנ"ל.



ט. או"ח (סימן קמ"א) בד"ה בחי' אגדה שלי אמרתי וכו', ועיין בתורת משה השלם פרשת אמור (דף צ"ו) בד"ה ממחרת וגו'.

י. לפסח (דף רע"ג טו"ג) בד"ה אמרתי וכו'.

יא. עיין שם שמרן זיע"א מסיים 'וכן בבר מצוה', הכוונה שלא שייך לצוות על מצות שמחה בעת שנעשה מחויב במצות, כי א"כ גם השמחה הוא לעול על צוארינו, אבל כל אחד ישמח על קבלת המצוות, וגודל השמחה הוא באופן שעל ידי שמחה זו ישכח כל שמחה אחרת, וכל חפצים לא ישוו בה.

'נראה לפרש דהנה ציונו הקב"ה לעלות לרגל בפסח דהיינו תחלת קציר שעורים, ובעצרת היינו קציר חטים, ובחג דהוא זמן אסיף, ולכאורה יעלה על לב האדם דהיינו שיודה לחקב"ה על שנתן לו שדות וזכרים וזהו עיקר שמחת החג, ובאמת זה אינו, דעיקר שמחה הוא מה שציונו השם לשמור החג בקדושה ולעלות ולהראות לפניו, והבדילנו בזה מן שארי אומות העולם, כנוסח תפילתנו של אתה בחרתנו, ולא ישמח על כניסת קצירו ושמנו ויינו. ולכן אמר הכתוב כי יברכך ה' בכל תבואתך ומעשה ידיך, אפי"ו הכי לא תעלה על לבבך שתהי' זה הדבר שתשמח עליו, אלא והיית אך שמח, על זה שציוך ה' אלקיך שלש פעמים בשנה יראה'.

**שמחת כל ישראל שוה בחג השבועות,
כי לכל אדם יש לו חלקו בתורה
ויבעיר בנו התלהבות התורה**

ומהו שמחה הגדולה שאנו שמחים, מה שלא נצטוינו, ולבב מי לא ישמח בה, גילה לנו מרן בחג השבועות, מ'בהדי דכבשי רחמנא', וטעם מה שישמחת כל ישראל, שיום בחג השבועות, דברים סתומים ונעלים, בלשון קדשו כתובים וחקוקים עלי גליון, בדרשות חתם סופר² בהאי לישנא:

'ועשית חג שבועות וגו' ושמחת לפני ה' אלקיך אתה ובנך וגו' במקום אשר יבחר ה' אלקיך לשכן שמו שם וזכרת כי עבד היית במצרים ושמרת ועשית את החקים האלה (דברים ט"ז י"ב). י"ל בהקדים משחז"ל (נדרים פ"א ע"א) דבר זה שאלו לחכמה ונבואה על מה אבדה הארץ, ויאמר ה' על עזבם את תורת

**בזמן שמחת קציר חטים ישמח בקבלת עול
תורה וישכח מהשמחה הגשמית**

והנה בתוה"ד הזכיר מרן זיע"א שלא רק שלא נתפרש בתורה לשמח ביום מתן תורתנו הקדושה, אלא גם 'תלה הי"ט והשמחה ביום הביכורים וקציר חטים'. ולא נתבאר למה אכן תלה הדבר בהם, אף שהם לא העיקר כלל, ואי אפשר לצוות על מצות השמחה בהתורה, מ"מ אמאי תלה השמחה והיו"ט ביום הביכורים וקציר חטים.

ואולי הכוונה כיון שהוא זמן שמחה, על הקציר חטים, מ"מ ישמח כל אחד מעצמו בלא שום ציווי, ושמחתו הגדולה תהיה באופן שישכח את השמחה הגשמית של קציר חטים, שאף נזכרה בתורה, שהוא הזמן של קציר חטים, ומביא שמחה להאדם, מ"מ עד כדי כך ישמח האדם, שישכח מהדבר המשמח הזה.

**השמחה בשמירת החג בקדושה ולעלות
ולהראות לפניו, ובה הבדילנו מהעמים**

עוד הוסיף משה מדעתו לבאר ענין מצות השמחה ברגל בכלל ובחג השבועות בכללו, אף שהוא זמן קציר חטים, ופסח הוא זמן תחילת קציר שעורים, וסוכות זמן האסיף, לא יעלה על לב האדם' שהשמחה וההודאה קשורה לשמחת התבואה, אלא כל השמחה כולה קודש, וזל"ק"ב:

'בפרשת מועדות פרשת ראה (דברים ט"ז ט"ז-ט"ז) כתיב, כי יברכך ה' אלקיך בכל תבואתך ובכל מעשה ידיך והיית אך שמח, שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני ה' אלקיך'.

יב. דרשות חתם סופר לשבועות (דף ר"צ ט"ב) בד"ה בפרשת מועדות וכו'.
יג. לשבועות (דף רפ"ח ט"ב) בד"ה ועשית וגו'.

היכל המועד ♦ עובדות והליכות על מועדי השנה – שבועות

כתר התורה ניטל ממשפחה אחת מישראל
מעטה ועד עולם חו, וע"כ שמחת כל
ישראל שיום בחג השבועות.

מין זיע"א הולך בדרך זה, וממשיך לבאר
טעמי מנהגי חג השבועות, טעם מנהג
אכילת מאכלי חלב"ד, וטעם העמדת אילני סרק
דייקא, בבית הכנסת בחג השבועות, וזל"ק:

'ומשום כן אוכלים מאכלי חלב וסמכוה אקרא
מנחה חדשה לה' בשבועותיכם (במדבר
כ"ח כ"ו) ר"ת מחל"בט, כי החלב היא אופן

אשר נתתי לפניכם, מאי היא אמר ר"י אמר רב
שלא ברכו בתורה תחלה, כי נ"ל הכוונה, כי
לא ניתנה התורה ליחידים כ"א לכללות
ישראל, חלבנה בהרי בוסמין דוקא, באופן
שיהי' לכל אדם מישראל חלקו בתורה, ואם
הוא אינו בא, בא בנו או בן בנו ממשפחתו
וירש אותה מורשה, כי הניצוץ שבתוכו אם
אינו מבעיר עתה התלהבות התורה, עתיד
הוא להבעיר אחר כמה דורות. וזהו ואני זאת
בריתי וגו' לא ימוש מפך ומפי זרעך מעתה
ועד עולם (ישעי' נ"ט כ"א), שלא יצויר שתהי'



יד. במנהג מין זיע"א וקהילות הקודש באונגארן לאכול מאכלי חלב כליל יו"ט דשבועות, עיין באריכות במועדי
הסופר לחג השבועות (מנהגי מין זיע"א פרק ד' אות ח' ובהערה). ומה שהובא שם מנהגו של כ"ק רבי יודאלי הורוויץ
מדזיקוב זצ"ל שהיה הולך בירושלים למשפחות המיוחסות נכדי מין זיע"א שנהגו במנהג אבותיהם, לאכול סעודת
חלב כליל יו"ט, והיה מבית ומתבונן איך מקיימים מנהג זה, ואכמ"ל.

עוד נכתב שם במועדי הסופר: עיין דרכי תשובה (יו"ד סימן פ"ט סק"ט) מה שהעיר במנהג זה. אמנם בשו"ת שיח
יצחק להג"מ רבי יצחק וויס זצ"ל ראב"ד ווערבווי (סימן רל"ד) כתב הטעם ע"ד שכתבו בספה"ק בשם הרה"ק
מסאווראן דאין אומרים תורה כליל שבועות כי דרך ארץ קדמה לתורה, ואין דרך ארץ לומר תורה לפני קבלת
התורה, (ועיין ביטח ישראל לשבועות (אות י"ז) ע"ש), ולכן אין אוכלים בשר כליל שבועות, כי אמרו חז"ל (פסחים מ"ט
ע"ב) עם הארץ אסור לאכול בשר, נמצא דקודם מתן תורה אין ראוי לאכול בשר ע"ש.

והובא שם במועדי הסופר עוד, מה שכתב בספר בנין שלמה עה"ת להג"מ רבי שלמה אינגערלייב זצ"ל (פרשת
וירא עמוד י"ז) טעם למנהג זקנו המגיד מזלאטשוב זצ"ל שאכל עיקר סעודת חלב כליל חג השבועות, וביום רק טעם
קצת אצל הקידוש, כי אמרו חז"ל (עין דעת זקנים בראשית י"ח ט"ז) דמחמת שאכלו המלאכים בשר בחלב אצל אברהם
אבינו אבדו הזכות לקבל התורה, לכן נהג לאכול עיקר הסעודה עם מאכלי חלב כליל קודם קבלת התורה, ואח"כ
ביום קוראים עשרת הדברות ומתן תורה, ואחר הקריאת התורה אין מתקיים זכר זה באכילת חלב, אלא לקים מנהג
ישראל אכל גם קצת מאכלי חלב ביום ע"ש.

וב' טעמים נוספים נאמרו למנהג זה, בשו"ת משנת יוסף (ח"ו סימן צ"ה) כתב דלפעמים אוכלים גבינה קשה וישנה
שצריך להמתין ו' שעות אחר אכילתם, ויכול לצאת מכשול ביום כשצריך לאכול אח"כ סעודת בשר, לכן אוכלים
חלב כליל, ובפרט שלדעת הארז"ל אין לאכול בשר ביום שאוכלים גבינה, לכן שפיר נהגו לכו חלב כליל ובשר
למחרתו ביום. ובספר הליכות והנהגות אמרי סופר (שער ט' אות ד' הערה ו') הביא שכך היה המנהג באונגארן והיה
מטעים הטעם כי צריכים להיות נייעורים כל הלילה, לכן אוכלים מאכלים קלים שאינם מכבידים ואינם מביאים את
השינה ע"ש.

טו. עוד דרש מין זיע"א טעמים למנהג אכילת מאכלי חלב, וחלב בחג השבועות, עיין בדרשות חתם סופר לחג
השבועות (דף רצ"א טו"א) בד"ה ואמרו וכו', וז"ל: כי טוב לאכול בעלי חיים להעלות הניצוצות מחי למדבר, אך אי
הי' סגי באכילת חמאה וחלב מבלי להמית חי הי' טוב [יותר], וכן הי' אדה"ר קודם החטא – אך אח"כ לא הי'
נפש האדם חשוב כל כך שיהי' בכחו להעלות ע"י חלב אם לא ימיתו דוקא ויוציא דמו בנפשו, אבל כ"ז שהחי
חי איננו מועיל ההעלאה, ונהי אחר החטא לא הי' ראוי להמית בעל חי, עכ"פ אחר המבול הותר לנח. אמנם ביום
מתן תורה שהיינו כמו קודם החטא, הי' סגי בחלב בלי המית בעלי חי, והיו מעלין הניצוצות ע"י חלב וכו', ע"כ.
ובחתם סופר עה"ת פרשת וירא (דף רנ"א טו"ב) כתב מין זיע"א בזה"ל: עיין במג"א (סימן תצ"ד סק"ו) בענין
אכילת מאכלי חלב בשבועות לרמז על מדה"ד שממותק ברחמים דהיינו דם נעצר ונעשה חלב, ולזה הוצרך מיד

עובדות והליכות על מועדי השנה – שבועות ♦ היכל המועד

ומשום כן נתנה התורה במעמד הנבחר והנפלא הזה בתחלת צאתנו מעבודת מצרים, ולא היינו כדאים לזה, להורות כי אין מעצור, ולא יתיאש אדם מחלקו בתורה, אפי' אם יהי' בשפף המדרגה, מ"מ כמוהו כמו הגדול שבגדולים.

ומשו"ה נזהגים להעמיד אילני סרק בבבבב"ט, כי בשבועות נידונים על פירות האילן (ר"ה ט"ז ריש ע"א במשנה) כי אילן גמטרי' צ"א זיווג הוי' אדני ית"ש, אשר הפירות של זה הזיווג הם עם ה' אלו ומעשיהם הטובים, ואילני סרק הם בבחינת עמי הארץ ומהם עושים מסעד בית ה' ליבני רחמי אתבכלי על עלאי (כחולין צ"ב ע"א), והם מחזיקי תורה, ועתידים אילני סרק שיטענו פירות" כמו שילפי' מקרא (יחזקאל ל"ח ח') ואתם הרי

הברירה מהפרה אוכל מפסולת, אמנם אחרי שנחלבה הפרה והוציא החלב ממנה אזי אם נברור גם החלב בעצמה תחלק לג' מינים, השומן והוא החמאה החשוב שבה, והנותר יעשה ממנו חריצים וגבינות והוא הבינונית, והשלישית מי החלב שאינו שוה כלום, אמנם בלי ברירה אלא יניחה כמות שהיא מעורב, הרי שלשתן בצירופם טוב מאוד והיא משקה חשובה מאוד והיא מחיה אדם ובהמה בראשית הווייתם. וה"נ עם ה' אלו נברור מפרות הבשן או"ה כמוציא החלב מדדי הפרה, ואם גם עתה נברור בחלב עצמו, ויהי' בני עלי' בבחי' חמאה והבינונים בבחי' גבינה, וישארו שארי עמא דארעא ח"ו כמי חלב שאין בהם צורך, ולא ניחא למריהו למימר הכי, אלא ישארו בתערובתם ותהי' משקה המחי' כל העולם שוה לבב.



בלידת יצחק שבא מדה"ד לעולם להיות לו אחיזה אצל אבותינו להמתיק ע"י הנקת שרה לרמו ע"ז דם נעכר ונעשה חלב, ע"כ.

וביתר ביאור עיין בחידושי חתם סופר עמ"ס נדה (דף ט' ע"א) בד"ה מי יתן וכו' שכתב: מי יתן טהור מטמא לא אחד. והרמו ל"א אחד גמטריא ד"ם. ודע כי דם נעכר ונעשה חלב, הכוונה מדה"ד נעשה מדת החסד, כמ"ש מג"א בטעם שאוכלין חלב בשבועות כי ע"י תורה דם נעכר ונעשה חלב בספירת נקיים שבין פסח לשבועות, ע"כ. טז. עוד בהאי ענינא כתב מרן זיע"א בטעם הזה כדי להורות דגם אילני סרק יש להם חלק בתורה, בדרשות חתם סופר למגילת רות (דף רצ"ו טו"ד) בד"ה ויהי' (הב') וגו', וזל"ק: ויהי' בימי שפוט השופטים (רות א' א'). י"ל ע"ד השיבה שופטינו כבראשונה ויועצינו כבתחלה ומלון עלינו אתה ה' לבדך, כי השופט הצדיק אין הוא השופט בעצם, אם רוח המושל יעלה עליך מקומך (הראשון) אל תנח (קהלת י' ד'), והרי הוא כמו שהי', כי ה' שופטנו ואינו עושה דבר כ"א אשר ינחהו הי"ת יורנו בדרך יבחר, ע"כ דוד ושלמה לא ה' מלכים בעצם כי ישבו על כסא ה', אך המלכים שמלכו על דעתם הם מלכים, ואין אנו מבקשים זה, ע"כ השיבה שופטינו שיהי' כבראשונה כמו שהי' קודם שנתמנו שופטים ויועצינו כבתחלה קודם שנתמנה יועץ, ומלון עלינו אתה ה' לבדך ולא השופטים - אך הכא ויהי' בימי שפוט השופטים ולא ה' שופטנו ע"כ ויהי' רעב בארץ ואותו רעב לא ה' אלא בארץ, פי' במיני ארציות ללחם ומים ולא רעב שמיימי לשמוע דבר ה' (כעמ"ס ח' י"א), כי אותו הדור לא חפץ באלה, ע"כ אלימלך הצדיק לא רצה לתת מפתו לעם הארץ ע"כ יצא משם כמ"ש רבינו הקדוש אי לי שנתתי פתי לעם הארץ (ב"ב ח' ע"א), אך בועז לא יצא ח"ל דס"ל כיונות בן עמרם פרנסני כעורב וככלב (שם), והלכה כמותו דכל ישראל יש להם חלק בתורה, וע"כ מעמידין אילני סרק בבבבב"ט של שבועות, לומר גם אילני סרק יש להם חלק בתורה. ומשו"ה קורין רות בשבועות לפע"ד להורות נתן להלכתא כבועז וכיונות בן עמרם, ע"כ.

יז. ועיין בתורת משה השלם פרשת בראשית (דף ה' טו"א) בד"ה והנה וכו' בזה"ל: ינהגה לעתיד לבוא יהיו גם אילני סרק מוציאין פירות כמ"ש בתו"כ פרשת בחוקתי עה"פ ועץ השדה יתן פרי, ומובא גם בפירוש"י שם. והרמו בזה כי אילני סרק הם מרמזים על עמי הארץ, וחכז"ל (חולין צ"ב ע"א) דימו התלמיד חכם לפרי, ועם הארץ לעלין, והיינו ומלאה הארץ דעה וגו'. ולזה הרמו מעמידים בשבועות יום מתן תורה אילני סרק בבית הכנסת, ע"כ

ישראל ענפיתם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל (שלהי כתובות וע"ש במהרש"א).

וזהו בעצמו פירוש נוסח ברכת התורה אשר בחר בנו מכל העמים, ר"ל כי מן העמים בחר וברר אותנו כבורר אוכל מתוך פסולת, אמנם אחר אותה הברירה נתן לנו את תורתו, לשון נתינה הוא בלי ברירה ובחירה, **אלא במתנה אפי' למי שאינו ראוי** כפירש"י על ויתן אל משה ככלותו (שמות ל"א י"ח).

בהגלות עלינו גילויים מרוממים אלו, המביעים את תקות כל אחד מישראל בכל מצב שהוא, וכלשון קדשו של מרן זיע"א: **'להורות כי אין מעצור, ולא יתיאש אדם מחלקו בתורה אפי' אם יהי' בשפ"ל המדרגה מ"מ כמוהו כמו הגדול שבגדולים'**. מובן מאוד מה שקבע וייסד 'לב מי לא ישמח' בקבלת התורה, שניתנה לנו במתנה **'בלי ברירה ובחירה, אלא במתנה אפי' למי שאינו ראוי'**.

שמחת מתן תורה, והני תרי מצות יכולת בידם **לכבד' החלום**, וא"כ תינה אי יתרמי תרי שמחות בחד יומא, וי"ל דמר בריה דרבינא הוה ס"ל כרבנן דר' יוסי (שבת פ"ו ע"ב) בשישי ניתנה תורה לישראל, נמצא יו"ט של עצרת ומתן תורה בחד יומא איתרמי וכן פסק רמב"ם (הלכות אבות הטומאה פ"ה הי"ג) כרבנן. אך רמ"א בהלכות נדה (סימן קצ"ו ס"א) פסק ששה עונות בעינן כר' יוסי דבשבעה ניתנה תורה וכמ"ש והאריך בזה מג"א רס"י תצ"ד, ואנן בקיאנן בקביעא דירחא (פסחים נ"א סו"ב) ויום וי"ו בסיון שהוא יו"ט של עצרת איננו יום קבלת התורה, אע"ג דאנו אומרים יום מתן תורתנו, מפני שהיה מעותד ליום קבלת התורה לולי שהוסיף משה יום אחד מדעתו, מ"מ עיקור השמחה ליחא אלא ביום הקבלה בפועל שהוא בשבעה בסיון והוא יו"ט שני ואיננו שמחת יו"ט דאורייתא, נמצא אין כח בשום יום מימים אלו לדחות החלום.

בחג השבועות השמחה כפולה שמחת יו"ט, ושמחת מתן תורה ולכן כח השמחה גדול ביותר

בביאור האי הילכתא דאין מתענין תענית חלום בחג השבועות, כתב מרן זיע"א בדרשות חתם סופר" **הביאור**, דבחג השבועות יש לנו ב' שמחות, בנוסף למצות שמחת יו"ט, גם שמחת מתן תורה, ולכן כוחם גדול לבטל החלום הרע, בלא תענית, וז"ל:

'והנלע"ד ביישוב קושית מג"א על רמ"א הנ"ל, דהוה ס"ל דנהי דבשאר יו"ט אין כח במצות עשה של שמחת יו"ט לרפאות שבר החלום ומשו"ה מתענה משום פקוח נפש לבטל החלום, מ"מ בעצרת שמצורף לזה עוד מצות

להראות השמחה במאכל ומשתה שנוח לנו עול גזירת חכמים

עוד מפרטי מצות השמחה בחג השבועות, בנוסף על מצות שמחת יו"ט שבכל הרגלים, כתב מרן זיע"א היות שהמצוה בחג השבועות **'דכו"ע** מודו דבעינן נמי לכס', ופירש"י בפסחים (דף ס"ח ע"ב) בד"ה דבעינן נמי לכס וכו', **'שישמח בו במאכל ומשתה, להראות שנוח ומקובל יום זה לישראל שנתנה תורה בו, ע"כ**. והוא חיוב 'להראות שנוח ומקובל יום זה לישראל', וישמח בו במאכל ומשתה'. ועל גוף התורה, לא צריך להראות שמחה יתירה, ונימוק עמו 'דפשיטא מי לא ישמח בזה', לכן מחדש מרן זיע"א

עובדות והליכות על מועדי השנה – שבועות ♦ היכל המועד

ומקדשים אותנו ואת כל מאכלנו ומשקנו'
וכו', ע"כ.

**והית אך שמח – שיומתק הרע שבתאוות
עולם הזה על ידי עונג יום טוב**

דברים אלו הם בנוסף למה שייסד לנו מרן
זיע"א במקום אחר, בדרשות חתם
סופרא דהעונג שבת ויום טוב ממתיק את הרע
שבתאוות העולם הזה, וזל"ק:

'כי השמים רובו טוב, ואין דבר רע יורד
משמים (ב"ר נ"א ג'), והארץ רובו רע,
ושם אהי"ה ממתיק הרע ע"י רצון העליון,
על כן אם תסיר מספר אהי"ה ממספר אר"ץ
תשאר מספר ר"ע, דוק ותשכח. ואמנם כל
מה שמתענגים ושמחים בשבתות ורגלים
הוא ממתיק הרע שבתאוות העולם הזה,
והיינו והיית אך שמח, א"ך דייקא שהוא
לשם אהיה ואין רע. ע"כ תן חלק לז' ימי
פסח וגם לשמונה ימי חג, וגם לרבות עצרת
(עירובין מ' ע"ב), אז לא תדע מה יהיה רע
על הארץ, כי הרע ממותק בשם אהי"ה,
א"ך שמח כנ"ל'.

בדרשות חתם סופר¹ דצריכים להראות שנח
לנו 'עול גזירות חכמים'. וז"ל:

'ועיין תוס' פסחים (ס"ח ע"ב) ד"ה הכל מודים
בעצרת וכו'. י"ל קושית תוס' בוודאי על
גוף התורה לא צריך להראות שמחה יתירה
דפשיטא מי לא ישמח בזה, וכשם שאין
צריכים [לצוות] בפסח וסוכות, דמי לא ישמח
בפסח מעבודות לחירות, ובענני כבוד בסוכות,
וה"נ במתן תורה, אך בקבלת עול גזרת
חכמים ע"כ, צריך להראות שמחה גם בזה
כפירש"י שם ע"ש, ע"כ דין הוא שלא ידחו
שבותים שמחת יו"ט דשבועות שלא יאמר אנו
שמחים בביטול דברי חכמים, וק"ל'.

היו"ט מקדש כל מאכלנו ומשקנו

לסיומא דפירקא, נביא כאן מה שכתב מרן
זיע"א אודות גודל קדושת הימים
טובים, שהם מקודשים כל כך עד שמקדשים
אותנו ואת כל המאכל ומשתה שלנו, ואלו
דבריו בחתם סופר עה"ת², בתוה"ד בזה"ל:

'פירוש על דרך מוסר וכו' אמנם שבת ויום
טוב הימים בעצמם מקודשים,



יט. לשבועות (דף רצ"ב טו"ג) בד"ה הדר וכו'.
כ. פרשת בא (דף נ"ז טו"א) בד"ה וביום וגו'.
כא. לסוכות (דף נ"ה טו"ג) בד"ה תן חלק וגו'.